

दासोपंतकृत गीतार्णव

अध्याय १६ वा

संपादक मंडळ

डॉ. चंद्रकांत वेळुळगावकर

डॉ. हरिहर मातेकर

डॉ. एम्. जी. मोहोळकर

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, गुंबई

दासोपंतकृत गीतार्णव

अध्याय १६ वा

संपादक मंडळ

डॉ. धनंकांत देऊळगावकर

डॉ. हरिहर मातेकर

डॉ. एम्. जी. मोहोळकर

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई.

निवेदन

महाराष्ट्राच्या विविध भागामध्ये अनेक संत जन्म पावले आणि त्यांनी विविध तऱ्हेची आध्यात्मिक, दर्शनात्मक तसेच सर्वसामान्य भाविकांचे उद्बोधन होईल अशा तऱ्हेची रचना केली. ही संत वाङ्मय परंपरा फार प्राचीन आहे व ती महाराष्ट्राचे एक वैभव मानता येईल अशी आहे. मराठवाडा हा तर संताचा आणि कवींचा प्रदेश, या प्रदेशातील दासोपंत हे एक महान कवी, संपादक मंडळाने म्हटल्याप्रमाणे त्यांना मराठीचे कुबेर म्हणावे लागेल. परंतु अनेक संतांच्या रचनांची दुर्दैवाने जशी आजवर उपेक्षा झाली तशीस ती दासोपंतांच्या काव्याची झाली असे म्हणावे लागते. तथापि, महाराष्ट्र राज्याच्या निर्मितीनंतरचा आधुनिक महाराष्ट्र आपली प्राचीन वाङ्मयीन परंपरा विसरलेला नाही, ही भाग्याची गोष्ट आहे. किंबहुना या प्राचीन वैचारिक, काव्यात्मक आणि आध्यात्मिक संत वाङ्मयाचे पुनर्प्रकाशन होऊन ते वाचकांना सहजपणे उपलब्ध व्हावे असे प्रयत्न शासन पातळीवरून सुरू झाले. त्या प्रयत्नांचाच एक भाग म्हणून महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळातर्फे दासोपंतांच्या वाङ्मयाचे प्रकाशन व्हावे असा प्रयत्न सुरू झाला. त्या अंतर्गत संत साहित्याच्या ज्येष्ठ आणि अभ्यासू व्यक्तींचे एक संपादक मंडळ नेमण्यात येऊन त्यांच्याकडे दासोपंतांच्या साहित्याचे संकलन आणि संपादन करण्याचे कार्य सोपविण्यात आले. संपादक मंडळाने मोठ्या परिश्रमाने दासोपंतांच्या वाङ्मयाची पुनर्प्रकाशनार्थ मुद्रण प्रत सिद्ध केली व आज दासोपंतांच्या चरित्रासह त्यांचे काव्य वाचकांसमोर सादर करावयाची संधी मंडळाला लाभत आहे. या ग्रंथामध्ये दासोपंतकृत गीतार्णवाचा १६ वा अध्याय प्रकाशित करण्यात आलेला आहे. तो केवळ संत साहित्याच्या अभ्यासकांना उपयुक्त ठरेल एवढेच नव्हे तर सर्वसामान्य काव्य रसिकांनाही तो संग्राह्य वाटेल. या वैशिष्ट्यपूर्ण ग्रंथाचे लेखन-संपादन करण्याचे कठीण कार्य यशस्वीरीतीने तडीस येण्याबद्दल त्या ग्रंथाच्या संपादक मंडळाला धन्यवाद द्यावे तेवढे थोडेच होतील.

मधु मंगेश कर्णिक

स्थळ : दादर

अध्यक्ष,

दिनांक : १९, जानेवारी २००७

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ.

संपादक मंडळाचे निवेदन

दासोपंत हे मराठीतील महान कवी. संख्यात्मक आणि गुणात्मकदृष्ट्या विचार केला तर ते मराठीचे कुबेर म्हणावे लागतील. तरीही संशोधक आणि प्रकाशक यांचे त्यांचेकडे लक्ष गेले नाही, दुर्लक्षच झाले. त्यांनी दासोपंत वाङ्मयाची उपेक्षाच केली असे खेदाने म्हणावे लागते.

म्हणूनच मराठवाड्यातील एक जेष्ठ संशोधक श्री. न. शे. पोहनेरकर यांची अशी तळमळ होती की, दासोपंतांचे समग्र वाङ्मय प्रकाशित व्हावे. या संदर्भात त्यांनी महाराष्ट्र शासनाशी पत्रव्यवहार केला आणि त्यांच्या प्रयत्नाला यश आले.

दिनांक ४ जून १९८७ च्या महाराष्ट्र शासनाच्या आदेशान्वये 'मराठवाडा प्राचीन साहित्य प्रकाशन प्रकल्पा'च्या अंतर्गत 'दासोपंत साहित्य प्रकाशन' हा उपप्रकल्प मान्य करण्यात आला आणि श्री. न. शे. पोहनेरकर यांचे अध्यक्षतेखाली सर्वश्री वि. पां. देऊळगावकर, डॉ. हरिहर मातेकर, डॉ. चंद्रकांत देऊळगावकर आणि त्र्यंबकराव गोस्वामी यांचे संपादक मंडळ नेमण्यात आले. संपादक मंडळाने अंबाजोगाई येथील देवघरी असलेल्या गीतार्णवाची झेरोक्स प्रत काढली. त्यानंतर गीतार्णवतील १५, १६, १७ हे तीन अध्याय संपादित करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. कामही सुरू झाले. परंतु दुर्दैवाने न. शे. पोहनेरकर यांचे निधन झाले आणि कामही थांबले.

नंतर महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने १६ मार्च १९९३ ला काढलेल्या आदेशान्वये गीतार्णव ग्रंथाच्या प्रकाशनासाठी संपादक मंडळ नियुक्त केले. त्याचे निमंत्रक डॉ. चंद्रकांत देऊळगावकर, डॉ. हरिहर मातेकर, डॉ. एम. जी. मोहोळकर यांचे संपादक मंडळ नियुक्त करण्यात आले. या संपादक मंडळाची पहिली बैठक, महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाचे अध्यक्ष श्री. य. दि. फडके यांच्या अध्यक्षतेखाली २२-४-१९९३ रोजी औरंगाबाद येथे झाली. या बैठकीत गीतार्णवाचे १६ आणि १७ हे अध्याय संपादित करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. मंडळाच्या एकूण ६ बैठका घेण्यात आल्या, काम मार्गी लागले.

परंतु अंबाजोगाई येथील देवघरी उपलब्ध झालेली १६ व्या अध्यायाची मूळप्रत अती जीर्ण झालेली व अस्पष्ट होती. काही शब्द, अक्षरे वाचण्याजोगे नव्हते, म्हणून धुळे येथील समर्थ वान्देवता मंदिराशी संपर्क साधला. डॉ. चंद्रकांत देऊळगावकर व डॉ. हरिहर मातेकर तेथे जाऊन आले. पण प्रस्तुत अध्याय तेथेही उपलब्ध नव्हता म्हणून उपलब्ध प्रतच आधारभूत

मानली. काम सुरु केले. तसेच त्यावेळी अंबाजोगाई येथील डॉ. अमृतराव ऊर्फ भाऊसाहेब कुंबेफळकर/देशपांडे यांनी त्यांचेकडील टंकलिखित प्रत उपलब्ध करून दिली. त्यामुळे काम अधिक सुकर झाले. लातूर, उमरगा, अंबाजोगाई येथे संपादक मंडळाच्या बैठका झाल्या आणि कामाला गती प्राप्त झाली.

आणि दुर्दैवाने संपादक मंडळातील एक संपादक डॉ. एम. जी. मोहोळकर यांचे दुःखद निधन झाले. त्यामुळे डॉ. चंद्रकांत देऊळगावकर आणि डॉ. हरिहर मातेकर यांनीच हे काम पूर्ण केले

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाचे अध्यक्ष, अंबाजोगाई येथील देवघरचे गोस्वामी आणि डॉ. अमृतराव ऊर्फ भाऊसाहेब देशपांडे कुंबेफळकर या सर्वांनी या कामात सहकार्य केले. त्याबद्दल त्यांचे मनःपूर्वक आभार.

— संपादक मंडळ

संपादक मंडळाची माहिती

त्यांच्या कार्याचे स्वरूप

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने दासोपंतकृत गीतार्णवातील १६ व्या अध्यायाच्या संपादनासाठी डॉ. चंद्रकांत देऊळगावकर, डॉ. हरिहर मातेकर, डॉ. गो. मु. मोहोळकर अशा तिघांचे संपादक मंडळ नियुक्त केले.

त्यांची माहिती अशी :

१) डॉ. चंद्रकांत देऊळगावकर

निवृत्त मराठी विभागप्रमुख, दयानंद महाविद्यालय, लातूर “मन्मथ स्वामी : व्यक्ती आणि वाङ्मय या विषयावर प्रबंध लिहून पी.एच.डी. पदवी प्राप्त. चार विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शनाखाली पी.एच.डी. मिळाली. दहा कथासंग्रह प्रकाशित, मराठी निबंध व लघुनिबंध संत साहित्यावर अनेक लेख.

२) डॉ. हरिहर मातेकर,

निवृत्त मराठी विभागप्रमुख, खोलेस्वर महाविद्यालय, अंबाजोगाई. “मराठवाड्यातील लोकसाहित्याचा भाषिक अभ्यास” या विषयावर प्रबंध लिहून पी. एच. डी. पदवी प्राप्त.

प्रकाशित साहित्य

- १) सद्युद्भासविरचित दासोपंत चरित्र
- २) योगेश्वरी माहात्म्य
- ३) लोकसाहित्य निर्मितीच्या प्रेरणा (शोध निबंध)
- ४) याशिवाय लोकसाहित्य व संतसाहित्यावरील विविध लेख, अनेक कथा आणि २०० च्या वर कविता.

३) डॉ. गो. मु. मोहोळकर

निवृत्त मराठी विभागप्रमुख, छत्रपती शिवाजी महाविद्यालय, उमरगा. “दासोपंतकृत गीतार्णव : १८ वा अध्याय - एक भाषिक अभ्यास” प्रबंध.

या ‘गीतार्णवाच्या’ १६ व्या अध्यायाच्या संपादित आवृत्तीच्या लेखनाचे काम प्रा. श्रीहरी आत्माराम वेदपाठक (चापोली ता. चाकूर, जि. लातूर) यांनी अत्यंत काळजीपूर्वक व जबाबदारीने पार पाडले याबद्दल मंडळ त्यांचे मनःपूर्वक आभार मानते.

प्रस्तावना

- १) दासोपंत चरित्र
- २) दासोपंतांचे समग्र वाङ्मय
- ३) दासोपंतांचे प्रकाशित वाङ्मय
- ४) (अ) गीतार्णवाचे एकूण स्वरूप
(ब) लेखन काळ
(क) वैशिष्ट्ये
(ड) प्रकाशनामागील प्रेरणा
- ५) (अ) संपादक मंडळास मिळालेली १६ व्या अध्यायाची हस्तलिखिते
(ब) त्यापैकी कोणते प्रमाण मानले त्याची कारणे.
(क) अन्य हस्तलिखितातील पाठभेद आणि त्याची कारणे
(ड) त्याची व्यवस्था कोणत्या प्रकारे लावली त्याची कारणे
- ६) १६ व्या अध्यायाची भाषिक वैशिष्ट्ये
- ७) दासोपंतांच्या शैलीची वैशिष्ट्ये आणि त्यांनी लावलेल्या अन्वयार्थाची वैशिष्ट्ये
- ८) १६ व्या अध्यायाचे वाङ्मयीन मूल्य
- ९) संपादक मंडळाची माहिती व त्यांनी केलेल्या कार्याचे स्वरूप
- १०) (अ) कठीण शब्दांचा कोश
(ब) संदर्भ ग्रंथांची यादी

दासोपंतकृत गीतार्णव १६ वा अध्याय (ओवी संख्या २६०४)

प्रस्तावना

१) मागोवा

मराठी साहित्याचा महासागर निर्माण करणाऱ्या दासोपंतांना मराठी साहित्यात अनन्यसाधारण महत्व आहे. आयुष्यभर प्रचंड ग्रंथनिर्मिती करणारे दासोपंत आणि त्यांचे वाङ्मय उपक्षितच राहिले, याची खंत वाटते. संशोधकानीही त्यांची फारशी दखल घेतली नाही, याचाही खेद वाटतो. यापूर्वीची 'काही चरित्रे उपलब्ध आहेत. त्यात महिपतीच्या 'भक्तीलीलामृता'त, जयराम सुताच्या 'संतमालिके'त, गिरिधराच्या 'समर्थप्रतापा'त दासोपंतांचे चरित्रोद्धेख संक्षेपाने केलेले आहेत. आधुनिक लेखकात कै. राजवाडे यांनी दासोपंतांची ओळख महाराष्ट्रास प्रथम करून दिली.^(१) ज. र. आजगावकर यांनी 'संतमालिके'त आणि ल. रा. पांगारकर यांनी प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास या ग्रंथातही त्यांचे चरित्र संक्षेपाने आलेले आहे. डॉ. श्री. व्यं. केतकर यांनी 'ज्ञानकोशा'त आणि म. ग. चित्रावशास्त्री यांनी 'चरित्रकोशा'तही त्यांची संक्षिप्त चरित्रे आलेली आहेत. 'महाराष्ट्र सारस्वत'कार वि. ल. भावे यांनी आपल्या 'महाराष्ट्र सारस्वत' मध्ये दासोपंतांच्या चरित्रावर महत्वपूर्ण असा प्रकाश टाकला आहे. त्याचप्रमाणे मराठवाड्यातील जेष्ठ संशोधक न. शे. पोहनेकर यांनी आपल्या 'दासोपंतांची पासोडी' या संशोधनात्मक ग्रंथाच्या प्रस्तावनेत दासोपंतांच्या चरित्राचा साधार व संप्रमाण विचार केलेला आहे. तो विशेष महत्वाचा आहे. तसेच डॉ. हरिहर मातेकर यांनी 'सद्गुरुदासविरचित दासोपंत चरित्र' संपादित करून प्रकाशित केले आहे. या ग्रंथाला लिहिलेल्या प्रस्तावनेत डॉ. मातेकर यांनी दासोपंतांच्या जीवनातील आतापर्यंत ज्ञान नसलेल्या महत्वाच्या घटना-प्रसंग संप्रमाण व साधार मांडलेल्या आहेत, त्याही महत्वाच्या आहेत. स्वतंत्र चरित्र ग्रंथ म्हणून 'सद्गुरुदासविरचित दासोपंत चरित्र' हा पहिला व एकमेव ग्रंथ असावा.

हा मागोवा घेताना काही बाबींचा विचार केला पाहिजे. वि. ल. भावे यांनी 'महाराष्ट्र सारस्वत' मध्ये दासोपंतांवर अप्रस्तुत टीका केली आहे. ते म्हणतात, "एवढा विशाल बुद्धीचा पुरुष सरकारी नोकरी सोडल्यावर केवळ वेदांत कुटीत शांतपणे स्वस्थ रहावा याबद्दल वाईटही वाटते.^(२) पुढे ते म्हणतात," ज्याने केवळ दुष्टपणाने, आपण अनपराधी असूनही आपणास छळले, व ज्याच्या अमलात आपल्या देशावर, आपल्या लोकांवर, आपल्या मुलाबाळांवर

(१) ग्रंथमाला मासिक, मध्ये १८१४.

(२) महाराष्ट्र सारस्वत - वि. ल. भावे, पृष्ठ - २१५.

(३) महाराष्ट्र सारस्वत - वि. ल. भावे, पृष्ठ - २१५.

असा जुलुम झाला, अशा वादशाह्या काही अडक घडवली, अशा वादशाह्यांनी तिला उचलण्याचा प्रयत्न करायला असे दासोपंताच्या मनातही अडक नाही व त्याने त्या वादशाह्यांना केलेला दिसत नाही, याबद्दल मन खडबुड होते. या अशा शतशतकात, समाजाताना जुलुमचूक घडत किळसही वाटतो. " " खरे तर भावे याची ही टीका अप्रमृता आहे, अनुचितही आहे. हा अक्षेप मान्य केला तर ज्ञानेश्वरांच्याकालीन समाजाची समर्थ समझ समजून घ्यावी याची संपूर्ण सज्जता ही टीका लागू पडते. ती अवधार्य मर्यादा लगेच दुसरा समाज दासोपंत सांगत आहे. ही सरकारी नोकर नव्हते, ज्ञानेश्वरांच्या महत्त्वाच्या वेगवेगळ्या वादशाह्यांनी अप्रमृता झाली. वादशाह्या प्रस्थापित झाल्या. जुलुमचूक घडली व समाजाची धर्मात दुर्भाव ही ही सज्जता आहे, पण त्याचा दोष सताना देता येणारा नाही, कारण सताना विदुषा वेगळा होता ते आपण माणही होते. त्याचे भक्तीला प्राधान्य होते. पण त्याची पूर्ण आणि पूर्ण जीवनाच्या सज्जता नव्हती. त्याच्या वादमय कार्यात धर्म जाणूती झाली. समाज धर्मसूचना घडू लागला होता. माणस झाला. त्यामुळे धर्मातला आळा बसला. सताने माणसाचे लक्षात घेतले. पण ते तसेच 'सर्वाभूतीसमभाव', 'जन तेच जनार्दन', 'पमविया मारी - समुदासमान' यांमून त्याची जीवनदृष्टी स्पष्ट होते, ही सामाजिक दृष्टी मर्यादा लगेच ते जिवेन सांगत असल्याने दासोपंतांच्या संदर्भातही यथार्थ ठरते.

येथे आणखी एक विचार व्यक्त करणे आवश्यक ठरते. ते असा की, ज्ञानेश्वरांनी 'ज्ञानेश्वरी' दासोपंताचा 'गीतार्णव' आणि वामन पंडितांनी 'सदावर्धनसुख' या तीन टीका टीका अतिशय महत्त्वाच्या आहेत असे असूनही डॉ. वि. रा. कर्दीकर यांनी आपल्या 'भगवद्गीतेचे तीन टीकाकार' या ग्रंथात दासोपंताच्या आणि त्याच्या 'गीतार्णव' ना उल्लेख केलेला नाही. याचा खेद वाटतो. दासोपंत आणि त्याचे वादमय याने किती उपशा दिली जाते. त्याचे हे उत्तम उदाहरण आहे. तरी देखून दासोपंत व त्याचे वादमय याने महत्त्व नाकारता येत नाही. डॉ. वि. रा. कर्दीकरांनादेखील त्याची तरतूद आहे आणि मागील साहित्याच्या संदर्भात विवेचन करताना दासोपंताच्या 'गीतार्णव' व 'सदावर्धनसुख' यांच्या (१) मराठी स्वतंत्र ग्रंथाचा विचार करताना दासोपंताच्या 'ग्रंथसंग्रह' या ग्रंथाचे उल्लेख करताना आहे. यावरून दासोपंताच्या वादमयाचे महत्त्व महत्त्व लक्षात घेण्यासाठी आहे.

२) दासोपंत चरित्र

दासोपंताचा जन्म वेदर (कर्नाटक) प्रांतातील नागवरा पेठ येथे श.स. १५०३ भा.स. १५८८ रोजी झाला. त्याच्या आईचे नाव पार्वतीबाई आणि वडीलचे नाव शिवायराव होते.

(४) सांस्कृतिक सचिव - डॉ. वि. रा. कर्दीकर - पृष्ठ : ४७

(५) सांस्कृतिक सचिव - डॉ. वि. रा. कर्दीकर - पृष्ठ : ४८

[illegible][illegible]

(Musical notation example showing various notes and rests)

(७) दामोदरदासी कर्मोद्दी - ३. गे. पादशक्य : ५४ : ८

(८) दायोपनाथी दायोही • अ. ले. कोटेशन : १५४ : ९

[illegible]

1. 1970-1971 2. 1972-1973 3. 1974-1975 4. 1976-1977 5. 1978-1979 6. 1980-1981 7. 1982-1983 8. 1984-1985 9. 1986-1987 10. 1988-1989 11. 1990-1991 12. 1992-1993 13. 1994-1995 14. 1996-1997 15. 1998-1999 16. 2000-2001 17. 2002-2003 18. 2004-2005 19. 2006-2007 20. 2008-2009 21. 2010-2011 22. 2012-2013 23. 2014-2015 24. 2016-2017 25. 2018-2019 26. 2020-2021 27. 2022-2023 28. 2024-2025 29. 2026-2027 30. 2028-2029 31. 2030-2031 32. 2032-2033 33. 2034-2035 34. 2036-2037 35. 2038-2039 36. 2040-2041 37. 2042-2043 38. 2044-2045 39. 2046-2047 40. 2048-2049 41. 2050-2051 42. 2052-2053 43. 2054-2055 44. 2056-2057 45. 2058-2059 46. 2060-2061 47. 2062-2063 48. 2064-2065 49. 2066-2067 50. 2068-2069 51. 2070-2071 52. 2072-2073 53. 2074-2075 54. 2076-2077 55. 2078-2079 56. 2080-2081 57. 2082-2083 58. 2084-2085 59. 2086-2087 60. 2088-2089 61. 2090-2091 62. 2092-2093 63. 2094-2095 64. 2096-2097 65. 2098-2099 66. 2100-2101 67. 2102-2103 68. 2104-2105 69. 2106-2107 70. 2108-2109 71. 2110-2111 72. 2112-2113 73. 2114-2115 74. 2116-2117 75. 2118-2119 76. 2120-2121 77. 2122-2123 78. 2124-2125 79. 2126-2127 80. 2128-2129 81. 2130-2131 82. 2132-2133 83. 2134-2135 84. 2136-2137 85. 2138-2139 86. 2140-2141 87. 2142-2143 88. 2144-2145 89. 2146-2147 90. 2148-2149 91. 2150-2151 92. 2152-2153 93. 2154-2155 94. 2156-2157 95. 2158-2159 96. 2160-2161 97. 2162-2163 98. 2164-2165 99. 2166-2167 100. 2168-2169 101. 2170-2171 102. 2172-2173 103. 2174-2175 104. 2176-2177 105. 2178-2179 106. 2180-2181 107. 2182-2183 108. 2184-2185 109. 2186-2187 110. 2188-2189 111. 2190-2191 112. 2192-2193 113. 2194-2195 114. 2196-2197 115. 2198-2199 116. 2200-2201 117. 2202-2203 118. 2204-2205 119. 2206-2207 120. 2208-2209 121. 2210-2211 122. 2212-2213 123. 2214-2215 124. 2216-2217 125. 2218-2219 126. 2220-2221 127. 2222-2223 128. 2224-2225 129. 2226-2227 130. 2228-2229 131. 2230-2231 132. 2232-2233 133. 2234-2235 134. 2236-2237 135. 2238-2239 136. 2240-2241 137. 2242-2243 138. 2244-2245 139. 2246-2247 140. 2248-2249 141. 2250-2251 142. 2252-2253 143. 2254-2255 144. 2256-2257 145. 2258-2259 146. 2260-2261 147. 2262-2263 148. 2264-2265 149. 2266-2267 150. 2268-2269 151. 2270-2271 152. 2272-2273 153. 2274-2275 154. 2276-2277 155. 2278-2279 156. 2280-2281 157. 2282-2283 158. 2284-2285 159. 2286-2287 160. 2288-2289 161. 2290-2291 162. 2292-2293 163. 2294-2295 164. 2296-2297 165. 2298-2299 166. 2300-2301 167. 2302-2303 168. 2304-2305 169. 2306-2307 170. 2308-2309 171. 2310-2311 172. 2312-2313 173. 2314-2315 174. 2316-2317 175. 2318-2319 176. 2320-2321 177. 2322-2323 178. 2324-2325 179. 2326-2327 180. 2328-2329 181. 2330-2331 182. 2332-2333 183. 2334-2335 184. 2336-2337 185. 2338-2339 186. 2340-2341 187. 2342-2343 188. 2344-2345 189. 2346-2347 190. 2348-2349 191. 2350-2351 192. 2352-2353 193. 2354-2355 194. 2356-2357 195. 2358-2359 196. 2360-2361 197. 2362-2363 198. 2364-2365 199. 2366-2367 200. 2368-2369 201. 2370-2371 202. 2372-2373 203. 2374-2375 204. 2376-2377 205. 2378-2379 206. 2380-2381 207. 2382-2383 208. 2384-2385 209. 2386-2387 210. 2388-2389 211. 2390-2391 212. 2392-2393 213. 2394-2395 214. 2396-2397 215. 2398-2399 216. 2400-2401 217. 2402-2403 218. 2404-2405 219. 2406-2407 220. 2408-2409 221. 2410-2411 222. 2412-2413 223. 2414-2415 224. 2416-2417 225. 2418-2419 226. 2420-2421 227. 2422-2423 228. 2424-2425 229. 2426-2427 230. 2428-2429 231. 2430-2431 232. 2432-2433 233. 2434-2435 234. 2436-2437 235. 2438-2439 236. 2440-2441 237. 2442-2443 238. 2444-2445 239. 2446-2447 240. 2448-2449 241. 2450-2451 242. 2452-2453 243. 2454-2455 244. 2456-2457 245. 2458-2459 246. 2460-2461 247. 2462-2463 248. 2464-2465 249. 2466-2467 250. 2468-2469 251. 2470-2471 252. 2472-2473 253. 2474-2475 254. 2476-2477 255. 2478-2479 256. 2480-2481 257. 2482-2483 258. 2484-2485 259. 2486-2487 260. 2488-2489 261. 2490-2491 262. 2492-2493 263. 2494-2495 264. 2496-2497 265. 2498-2499 266. 2500-2501 267. 2502-2503 268. 2504-2505 269. 2506-2507 270. 2508-2509 271. 2510-2511 272. 2512-2513 273. 2514-2515 274. 2516-2517 275. 2518-2519 276. 2520-2521 277. 2522-2523 278. 2524-2525 279. 2526-2527 280. 2528-2529 28

1970年1月1日

$\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

[illegible]

सन्मानपूर्वक नारायणपेठेस पाठविले. तथापि पोहनेकरांनी भरणा करावयाच्या रकमेचा उद्देश केलेला नाही आणि भरण्याची मुदत एक महिन्याची असल्याने नमुद केले आहे. " दासोपंताचे १व्या वर्षी विवाह झाल्यानंतर लगेचच दोन वर्षे दुष्काळ पडला. दुष्काळाची दोन वर्षे गेली तिसऱ्या वर्षी वेदरास आगमन म्हणजे शके १४८५ मध्ये वयाच्या बावत्या वर्षी त्यांनी बादशहाने मुक्तता केली केली आणि नारायण पेठेस पाठविले. त्यांना पाहून साऱ्यांना आनंद झाला मात्र वस्तुस्थितीची जाणीव होताच त्यांना अत्यंत पाठेगारपी दानाचे हे काम केले याची मनोमन खात्री पटली. येथे मन दामाजी आणि शिंदू महाराजी आठराव येथे दासोपंतांनाही वास्तवाची जाणीव झाली. या जाणीवेपोटी त्यांना मान ही असमर्थतेची आणि सर्व शक्तीमान परमेश्वरी शक्तीची प्रचिती आली. त्यांना परमेश्वर भेटीची ओढ लागली अंगी विरक्ती बाणली. तसेच ऐहिकतेकडून आध्यात्मिकतेकडे परिवर्तित होण्याचा मुकाम क्षण दासोपंतांच्या जीवनात येऊन ठेपला.

दासोपंतांच्या जीवनातील हा महिन्याचा क्षण लौकीकाकडून अलौकीकाकडे नेणाऱा, अध्यात्मिक जीवन प्रवास साक्षात्काराकडे नेणाऱा हा परिवर्तनाचा क्षण. त्यांना परमेश्वराची अनिवार ओढ लागली. आणि घरी कुणालाही न सांगता त्यांनी गृहत्याग केला.

"दासोपंत गृहत्याग करून प्रथम हिलाळपूरला आले. तेथून डाकोळी, प्रेमपूर नंतर नंदीग्राम असा प्रवास करित मातापूर येथे आल्याचे सांगून न शे पोहनेकरांच्या अपत्याचा दासोपंतांची पासोडी" (१) या ग्रंथात पुढे विस्मृतात की, मातापूर येथे त्यांनी दानगणना केली बारा वर्षे तप केले. तेथे त्यांना दृष्टांत आल्या की, राक्षसभुवनला जा. दुष्टात्म्यांमार्गे ते राक्षसभुवनला आले आणि तेथून डाकोळी व तेथून वणविमगम येथे आले. तेथे वेगळीच घटना घडत होती. पत्नी नाहीसा होऊन बाग वर्ये झाली. तर पत्नीचे सौभाग्य दान करणाऱ्या त्यावेळी प्रथा होती. या धार्मिक कार्यामाग्री दिगव्रतन त्यांची पत्नी व दासोपंतांची पत्नी तेथे आली होती. तेथे दासोपंतांची आई, वडील व पत्नी यांची भेट झाली. साऱ्यांना अविश्वस्य आनंद झाला. नंतर ते अंबाजोगाईस आले.

सद्गुरूदासविरचित दासोपंत चरित्राने वेगळी माहिती मिळते. ही अशी. "गृहत्याग करून दासोपंत कणकुडती येथे आले. तेथून ते मातापूर येथे आले. तेथे त्यांनी दानगणना केली आणि दत्तकूपेने त्यांनी 'सिध्दराज आगम' आणि 'दत्तात्रेय महाम्य' हे दोन ग्रंथ लिहिले. या दोन ग्रंथांचे लेखन स्थळ मातापूर आहे. हे ग्रंथसंच कळते. ते महिन्याचे आहे. नंतर ते तीर्थयात्रेस निघाले. यात्रेत ते प्रथम प्रयाग व पुढे काशी येथे आले. तेथे त्यांनी दानगणना

(१४) दासोपंतांची पासोडी - न. जे. पोहनेकर, पृष्ठ : ८

(१५) दासोपंतांची पासोडी - न. जे. पोहनेकर, पृष्ठ : ११, १२

बांधले. नस तेथून गया, जगन्नाथपुत्री व तेथून आयोध्येस आले. तेथे त्यांनी राममंदीर बांधले. पुढे तेथून बरीकेदार, हरीद्वार, दामोदरी, गोकुळ, वृंदावन, मथुरा नंतर बाराज्योतीलींग, रामपुत्रा अशी यात्रा करून परत मातापूर येथे आले. तेथून वाणीसंगम येथे आले आणि जगन्नाथ अमलेल्या पात्री वैजनाथला त्याचे आगमन झाले. परळी वैजनाथहून ते अंबापूर येथे आले. तेथे त्यांनी सीतेपान देण्याडे याना अनुग्रह दिला.^{१११} अंबापूर येथे त्यांनी उर्वरित आयुष्य व्यतित केले

दासोपतानी आकाशोपाईतील वास्तव्यात मगळी वाड्मयाचा महासागरच निर्माण केला. मगळी वाड्मयाला समुद्र केले. समर्थ केले. गीतार्णव, पदार्णव, गीतार्थबोध चंद्रिका, ग्रंथराज इत्यादी ग्रंथ त्यांनी येथेच रचिले. दासोपत आणि एकनाथ हे दन्तभक्त. समकालीन, एकनाथ दासोपताना भेटण्यासाठी अंबापुराम आले. तसेच दासोपतानी नाथाना भेटण्यासाठी पैठणी गेले. या दोन महापुरुषांच्या भेटी अर्पूर्व म्हणाव्या लागतील, आयुष्यभर त्यांनी येथेच ग्यहनेगून केले. रोज दळवू पैसांनी गडई लागत असे. आता त्याचे वय ६४ वर्षाचे झाले. या महापुरुषाना आपले जीवनकार्य सप्त आल्याचे कळले. हे वृत्त त्यांची पत्नी जानकीबाईना कळले. तेहा त्यांनी अर्हेस मग्न याचे म्हणून देवाची प्रार्थना केली. देवाने ती ऐकली. त्यांना अर्हेस मग्न आल्याची नोंद सहस्रदासाने केली आहे.^{११२} ही माहिती नवीन म्हणून महत्वाची आहे. त्यानस शके १५३७ मस वषट् ६ एवरी मध्यान्ही दासोपंतानी महाप्रयाण केले. त्यांच्या इच्छेप्रमाणे त्यांनी समगरी अकाशोपाईच्या उत्तरेस दोन मैलावर बांधली. तेथे भजन, कीर्तन, उपास होण्याच. दैर्घ्येन पूजाभगतीही होते. एक पवित्र व रम्य स्थान आहे.

दासोपामक संमोपंत

दासोपामकाचे तीन संप्रदाय आहेत. गुरुसंप्रदाय, अवधूत संप्रदाय आणि आनंद संप्रदाय. गुरु संप्रदायाचे प्रेरणास्त्र आहे, 'श्री गुरुदेव दत्त', अवधूत संप्रदायाचे 'अवधूतचिंतन श्री गुरुदेव दत्त' आणि आनंद संप्रदायाचे 'आनंदे दत्तात्रेय देव देव' दासोपत आनंद संप्रदायी होते. दत्तात्रेयाची मूर्ती त्रिमुखी असल्याचे सर्वभूत आहे. तथापि दासोपंताची आनंद संप्रदायी दत्तमूर्ती एकमुखी आहे. दासोपंतच्या आनंद संप्रदायात दत्तात्रेयाचे सोळा अवतार मानलेले आहेत. त्यांच्या उत्सवाच्या निमित्ताने त्या तिथ्याही ठरलेल्या आहेत. त्या अशा :

१) श्रीयोगीश्वर (कर्त्तिक शु. १५)	९) (चैत्र शु. १५)
२) श्रीअर्जुन (कर्त्तिक व. १)	१०) (वैशाख शु. १४)

(११) सहस्रदामर्चिविज दासोपत वणि - टी. हरिहर वातेकर, प्रकाशना, पुष्ठ ११ ते १३

(१२) सहस्रदामर्चिविज दासोपत वणि - टी. हरिहर वातेकर, प्रकाशना, पुष्ठ ११

चौदा

दासोपतकृत गीतार्णव १६ वा अध्याय

३) श्रीदत्तात्रेय (कार्तिक व. २)	१०) श्रीमत्पादुकात्मिका (पौष शु. ११)
४) श्रीकालाग्रीशमन (मार्गशीर्ष शु. ७)	११) श्रीमत्पादुका (चैत्र शु. १३)
५) श्रीयोगीजन वल्लभ (मार्गशीर्ष शु. १५)	१२) श्रीमत्पादुका (आषाढ शु. १५)
६) श्रीलीलाविश्वंभर (पौष शु. १५)	१३) श्रीमत्पादुका (श्रावण शु. ८)
७) श्रीसिद्धराज (माघ शु. १५)	१४) श्रीमत्पादुका (भाद्रपद शु. १४)
८) श्रीज्ञानमाग (फाल्गुन शु. १०)	१५) श्रीमत्पादुका (अश्विन शु. १५)
९) श्रीविश्वभरावधूत (चैत्र शु. १०)	१६) श्रीमत्पादुका (कार्तिक शु. १५)

दासोपतांचे सभ्य वाङ्मय

१) गीतार्णव (सत्वात्मक ओव्या)	९) प्रयोगेय
२) पदार्णव (पदमंथ्या सत्वात्मक)	१०) वाङ्मय (पदमंथ्या)
३) गीतार्थबोध चट्टिका (८८८९ ओव्या)	११) वाङ्मय (पदमंथ्या)
४) पंचक्रिया-पासोटी (१८८३ ओव्या)	१२) वाङ्मय
५) ग्रंथराज (ओवी संख्या १२०९)	१३) वाङ्मय
६) ग्रंथसंग्रह	१४) अवधूतगीता
७) श्रीदत्तात्रेय माहात्म्य (ओवी संख्या ५४८)	१५) अनुगीत
८) अवधूतगज (ओवी संख्या ५००)	१६) पंचक्रिया प्रबंध

याशिवाय उपासना व पूजाविधीमाठी दासोपतांनी पुढील रचना केलेल्या आहेत

१) दत्तात्रेय सहस्रनाम	९) मासिक पूजा
२) दत्तात्रेय द्वादशनाम	१०) यंत्रपूजा
३) दत्तात्रेय शतनाम	११) उपकालपूजा
४) गीतार्थ प्रबंध स्तोत्र	१२) वेदसंग्रह
५) शिवस्तोत्र	१३) षोडशयंत्र
६) षोडशस्तोत्र	१४) दत्तात्रेय दशनाम
७) भक्तगज स्तोत्र	१५) दत्तात्रेय षोडशनाम
८) मंगलमूर्ती पूजा	१६) अत्रीपंचक

१७) सिध्ददत्तात्रेय	२२) महापूजा
१८) गुरुस्मोत्र	२३) वैदिक पूजा
१९) महापूजा निवृत्ति स्मोत्र	२४) मिश्रदत्तात्रेय
२०) दत्तात्रेय स्मोत्र	२५) पोटगायनार प्रादुर्भाव स्मोत्र
२१) दत्तात्रेय नामावली	२६) षड्गुरु यंत्र

दासोपेतांथे संस्कृत साहित्य

१) प्रणव व्याख्या	६) बोधप्रक्रिया
२) पुरुषार्थ प्रकाश	७) अद्वैत श्रुतीसार
३) गायत्रीमंत्र भाष्य	८) गीतार्थबोध
४) दत्तात्रेय संहिता	९) दत्तात्रेय संहिता नाम स्मोत्र
५) मिश्रदत्तात्रेय	१०) उपनिषत्सर्व प्रकाश

गोपबन्धुन लिखित, भाग ३, अथवा सतीशचन्द्रमुकुन्द भस्मिसेशतपुस्तक पट्टे ३.

बहुभाषिक कवी

दत्तात्रेयजी साठवीं व सत्तरवीं या भाषाभाषन पद्धत बना केलेली आहे याशिवाय हिंदी, फ़ारसी, नेपाळ या भाषाभाषनही पद्धत बना केलेली आहे याचा अर्थ दत्तात्रेय हे बहुभाषिक कवी होते याभाषाभाषन सहाय्यकारी लक्ष घालायला होते आज त्याची निवड आहे

दासोपेतांथे प्रकाशित साहित्य

- १) गीतार्थबोध अध्याय १ वा, अध्याय २ वा, अध्याय १० वा, हे पूर्ण अध्याय आणि १३ वा अध्यायसहित ३२३ ओंवा 'महापूजा पद्धत स्मोत्र' चि ल भाषे यांनी प्रकाशित केले
- २) गीतार्थबोध पद्धत अध्याय अजगावकर, नाईक, अंबेवाडी (वेळगाव) यांनी प्रकाशित केला.
- ३) गीतार्थबोध १८ वा अध्याय ३२ वा ल कुलकर्णी, डॉ सुधीर रमाळ, यांनी सहाय्य ३ वा आणि औपचारिक देवीत साठसठ्ठा विद्यापीठाने प्रकाशित केला.
- ४) गीतार्थबोध पद्धत पद्धत अध्याय अजगावकर, नाईक, अंबेवाडी (वेळगाव) यांनी प्रकाशित केला.

- ५) गीतार्थबोध चंद्रिका प्रा. भगवंत देशमुख यांनी संपादित केला आणि औरंगाबाद येथील मराठवाडा साहित्य परिषदेने प्रकाशित केला.
- ६) ग्रंथसंग्रह हा ग्रंथ 'युगवाणी' च्या मे - जून १९७२ च्या अंकात प्रकाशित झाला.
- ७) दासोपंतांची पदे (पदार्णवातील १६०५ पदे) वामन काशिनाथ लेले यांनी प्रकाशित केली.
- ८) दासोपंतांची पासोडी हा ग्रंथ ना. श. पोहनेकर यांनी संपादित केला आणि औरंगाबाद येथील मराठवाडा साहित्य परिषदेने प्रकाशित केला.
- ९) दत्तमहात्म्य हा ग्रंथ मराठी संशोधन पत्रिकेनून १९७२-७३ मध्ये क्रमशः प्रकाशित झाले.
- १०) पुरुषसूक्तार्थ प्रकाश हा ग्रंथ दासोपंतांचे वंशज अण्णाजी गोसावी यांनी स्वतः रचलेल्या मराठी भाषासह नागपूरहून प्रकाशित केले.
- ११) ईश, केन आणि कठ या तीन उपनिषदांची समकृतमधील भाष्ये आनंदाश्रमाच्या ग्रंथमालेतून प्रकाशित .
- १२) ग्रथराज हा ग्रंथ शंकरराव देव यांनी धुळे येथे प्रकाशित केला.

गीतार्णवाचे एकूण स्वरूप

'दासोपंती केला गीतार्णव मानावा सवा लाख.' असे मोरोपंत म्हणतात. असा उल्लेख सर्वच मराठी लेखक - संशोधक करतात. दासोपंतांनी हा ग्रंथ दूर दोंगात बागून केवळ कडुलिंबाची पाने यावर राहून लिहिला, असे वि. ल. भावे म्हणतात. तथापि अ. ना. देशपांडे यांनी हा ग्रंथ आंबाजोगाई येथेच राहत्या घरी^(१९) असा उल्लेख केला. असाच उल्लेख न. शे. पोहनेकर यांनीही केलेला आहे.^(२०) देशपांडे आणि पोहनेकर यांचे उल्लेख वस्तुस्थितीला धरून आहेत. त्यासंदर्भात अधिक माहिती अशी की, आंबाजोगाई येथे दासोपंतांचे वास्तव्य असलेल्या 'देवघरी' एक लादणी आहे. त्या लादणीतच एकात दासोपंत आपले ग्रंथलेखन करीत असत. ती लादणी अजूनही आहे. दासोपंतांचे वंशज ती अजूनही दाखवतात.

गीतार्णव ही गीता टीका आहे. ती कृष्णाने कुरूक्षेत्रावर अर्जुनाला सांगितली. अर्जुन कुरूक्षेत्रावर प्रतिपक्षात आग्रेष्ट पाहून किंकर्तव्यमूढ होतो. त्याची ती संभ्रमावस्था दूर करून त्याला युध्दप्रवृत्त करण्यासाठी कृष्णाने अर्जुनाला गीता सांगितली. त्यात शाश्वत तत्वज्ञान

(१९) प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, भाग ४ - अ ना देशपांडे, पृष्ठ २१४

(२०) दासोपंतांची पासोडी - न. शे. पोहनेकर, पृष्ठ १९.

आहे. भारतीय आणि पाश्चात्य विचारवंतही त्याने प्रभावित झाले. अहिंसावादी, सशस्त्र प्रेरणादायक आणि धर्मोन्मीलन या सर्वोच्च गीतेतील तत्त्वज्ञान महत्वाचे वाटते. प्रेरणादायक आणि असा हा असा ग्रंथ अथवा सर्वज्ञान प्राचीन आणि अर्वाचीन विद्वानांनी गीतेवर लिहिलेले या अर्थाने ज्ञानेश्वरांनी ज्ञानेश्वरी, दामोपताचा गीतार्णव, वामन पंडितांची तयारलेली विष्णू महत्वाच्या आहेत. ओं गो मन्वेच्या दृष्टीने पहिले तर ज्ञानेश्वरीची ओवी मन्वा १. १२ मन्वाच्या अन्वयाने आहे. गीतार्णवाची सव्याल्ल्या, तर यथार्थदीपीकेची २२ ह्यामधून अर्धवट आहे. १ पहिले ह्याने गीतार्णव हे केवळ गीताभ्यासच नव्हे तर महाभाष्य आहे असा दृष्टांत येतो. एवढा प्रचंड ग्रंथ भारतीन पहिला व एकमेव असावा.

गीतार्णवात श्रीकृष्णने सांगितलेले तत्त्वज्ञान आहे. पण दामोपताच्या गीतार्णवाच्या व्याख्यानाने प्रेरणा देणाराही आहे. कारण दामोपत हे दत्तात्रेय होतं. दत्तात्रेयाच त्यांची प्रेरणा मिळते होती. ती त्यांनी प्रेरक शक्ती होती. म्हणूनच ते म्हणतात-

पुत्री भोजनं ह्यनं निरयता ते तेन हननं ।

श्रीदत्ते एकेविण - येर न मने ॥ १-११९ ॥

या संदर्भात ते पुढे म्हणतात :

पिता हे पुत्राची मातृभूमी - अर्थात मातृभूमी तुजि जमी ।

श्री अर्जुन मातृभूमी - प्रहाराखी ॥ १-८८ ॥

श्री अर्जुनने माता - वधना अर्जु मातृभूमीने ।

तौ अर्जुनपुत्री वधने - अर्जुन्या मना । १-११३

अशा प्रकारे दामोपतांनी गीतार्णवच्या पहिल्या अध्यायाने आपल्या गीतार्णवाच्या व्याख्यानाने प्रेरणा देणाराही असा यांनी स्पष्ट केले आहे. म्हणूनच ते असे वर्णन करतात:

पुत्रीच्या दुःखी हासले - ते जीवने नष्टकीत झालेले ।

आताच ते हारपे की पहिले - आपण नव्हे ॥

पालवापुढे पालव - घेऊच लागले धाव ।

मग आपली मर्यादा तव - झाड विम्वारले ॥

तेसे हे माझे ज्ञान - विषय भूमिकेत लीन ।

तेथे तुझे कृपाजीवन - पावले ते ॥

आण तेसे अनादौत - आण तेसे न तुल्येन

यालागी वृध्दीचे बल - अनावर जाले ॥

अशा प्रकारे दामोपतांनी यांची सगळी ज्ञानार्णव होऊन चीज माझी होणे व त्यातून नष्ट व नष्ट झालेला हा हा विचारनामने तसेच दामोपताच्या ज्ञानरूप बीजाला

॥ अथ श्रीमद्भगवद्गीतायां अष्टादशोऽध्यायः ॥

[illegible]

(Faint handwritten notes at the bottom of the page)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

(1997) *Journal of the American Statistical Association*, 92, 1013-1027.

[illegible]

तरी साहित्याचेनि अगे - परमार्थ बोलेन प्रसंगे ।

[illegible]

જાણીએ કે જો આપણે આપણા જીવનમાં આવા પ્રકારના કામો કરીએ તો આપણને આપણા જીવનમાં આવા પ્રકારના ફેરફારો આવશે. આપણે આપણા જીવનમાં આવા પ્રકારના કામો કરીએ તો આપણને આપણા જીવનમાં આવા પ્રકારના ફેરફારો આવશે.

आहे, सामर्थ्यात दास्योपेत प्रत्यक्षात

[illegible]

तथा सारथी गोपालु - परमात्मा तो ॥ (१-१८)

अणि

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

ऐसिया दोषा उयमा - कासयात्रि ॥ १-१०३ ॥

अशा परामर्थाच्या परिभाषेन बोलतात.

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

Journal of Management Education 30(6)

Wt + 8 100% 7000 - 85-100 95.70%

... ..

1993年12月15日

असे शुद्ध ज्ञान, योग आणि त्यातील मिश्र यांनी युक्त असलेल्या ज्ञानयोगी, त्या ज्ञान सत्त्वशुद्धीचा मार्ग दिसतो. तसेच ज्ञान या शब्दाला सत्य असे म्हणू शकतो. ज्ञान आणि योग हे वेगळे नाहीत तर त्यात एकत्व आहे, अशी त्याची एकत्वाची दृष्टी आहे. हा ज्ञानयोगी कसा, तर -

परदुःखे दुखवणे - परसुखे सुखी होणे ।

एकात्मतेची चिन्हे - सहज ऐसी ॥ १६-२६७ ॥

असा योगी जीवोन्मुक्त दृष्टीचा आहे. दासोपंत देवी आणि अमुकी सापदेच्या भाष्य करताना खूप विस्तार करतात. विशेषतः अमुकी सापदेच्या संदर्भात ते म्हणतात -

पोटार्थ केले ब्राह्मणी - न करू आम्ही ऐसी कष्टी ।

पूर्वील वेद सत्य मानी - तेही मूर्ख ॥ १६-१०५८ ।

मना आवडे ते करावे - भोगा आले ते भोगावे ।

पाप पुण्य तेणे नव्हे - पशुनि ऐसे ॥ १६-१०९५ ॥

सकळ काम भोगावा - हाचि पुरुषार्थ जें दंडा ।

इतुलाचि परमार्थ आघडा - तथा असुना ॥ १६-१०९८ ॥

असे सांगतात आणि देवी सापदेच्या संदर्भात

मोक्षधर्म वर्णधर्म - आश्रमधर्म कुलधर्म ।

आर्यधर्म लोकधर्म - देशपरत्वे ॥ १६-१८२ ॥

दासोपंत वर्णधर्म, आश्रमधर्म, कुलधर्म आणि लोकधर्म यांच्यातून व त्यांच्यातून त्यातून असेल त्या लोकधर्माचाही आवर्जून उल्लेख करताना लक्ष्मी देवीने परीक्षे घेतली आहे. पाहिजे.

लेखनकाळ

दासोपंतानी आपल्या ग्रंथात कुठेही लेखनकाळाचा उल्लेख केलेला नाही. तरीही सदगुरूदासाने आपल्या 'दासोपंत चरित्रा'त माझ्या देवी 'लिहिल्यात असले' व 'दत्तचरण माहात्म्य' लिहिल्याने नमूद केले आहे. (२१) हा काळ शके १५८५ ते १५८८ आहे. या काळात त्याने हे वरील दोन्ही ग्रंथ लिहिले. नव्याचे त्यांनी अवघड वीरें जेवून त्यांनी हे हे त्यांचे अंबासूतातील वास्तव्य शके १४८८ ते १५३७ पर्यंतच होते. या काळातून त्याने आपले ग्रंथ लिहिले असा निष्कर्ष निघू शकतो.

(२१) सदगुरूदासांचाच दत्तचरण चरित्र - डॉ. एम. ए. साहू, पृष्ठ १५.

वैशिष्ट्य

अनु. १६, टीकाणी. अरि. यद्यर्थद्विधा या मराठीतील तीन गीता टीका महत्वाच्या आहेत. अग्रभागाच्या दुष्टीने टीकाणी हा ग्रंथड विस्तार असलेला ग्रंथ आहे असा हा ग्रंथ त्यानेच परिचित असता हे एक वैशिष्ट्य म्हणजे लागेल. दुसरे म्हणजे त्याचा मराठीचा अभिमान मराठी ही मराठीच्या समवेत साजरा अस याने ते सांगतातच. त्याशिवाय संस्कृतचे श्रुती मराठी, दुष्टीने अस यानेही नमूद करतात या संदर्भात-

अर्वां तु मनु पर्वतु - तंती अर्जु साधना पहातु ।

मग प्रामाण्येन अर्वातु - अर्वातु मे मनुतु ॥

अथ अर्वा मनु पुं - मग मराठी संस्कृत उत्तरे ।

दुष्टी वार्ता विता - मगमराठी । (अथय पर्विता)

मग पर्वता अर्वांतमराठी संस्कृत पुनः काय करतात आणि व्यवहारात मात्र प्रकृत बोलतात, असा हा दुष्टीपणा आहे. तसेच-

यथा संस्कृतान् अभिमान् - तेल्लि मरिजा हा अनु ।

पुं गी कर्तु - विनातु असे । (अथय दुष्टी)

असा दुष्टीपणा होताना या संदर्भात ते एक कथा सांगतात दोन भाऊ होते. एक संस्कृतान् अभिमान, त्या दुष्टी मराठीना संस्कृतीत त्याचा वाद होत असे त्यात मराठी अभिमान भावाने मग त्याच्या संस्कृत अभिमाना भावाला पटते मग तोही मराठी बोलू लागतो पुढील नमतेही हा कथा सांगत आहे ती तत्कालीन परिस्थितीच्या संदर्भात मराठीची आहे, तर त्या ती वर्तमानकाळाच्या संदर्भात महत्वाची म्हणवी लागेल. (अध्याय दुष्टी) हेही एक वैशिष्ट्य म्हणजे लागेल.

पुढील भाग न लावता त्याची केलेला पन्वड विस्तार हेही त्याच्या भाष्याचे वैशिष्ट्य म्हणजे लागेल. टीकाणीच्या दुष्टीचा आध्यायत श्रीकृष्ण अर्जुनाला म्हणतो

तु शर्मिषासमी अर्जु - पूर्ण दुष्टीताना अर्जु ।

अरि वर्ग गर्व शासकु - महावीरु ॥

संग्रामाविषयी चतुर - अपराजित महामेरु ।

क्षेत्री वर्णातु बडिबार - तथा तुष्टा ठायी ॥

मगमी मगमनु शर्मिषो - मगमी मरिजे तेने मने ।

हे विष्णुकर जाण येथे - समयी बोटवले ॥

पूर्णतः हाणे आख्या - वर्तमानाचे ही सौचका ।

कारण होईजे मौख्या - भर्वसेनि ॥

अवघी जोडिली हाण्याची - कीर्ती पुढे न द्यावी ।

अकीर्ती जोडी जोडावी - तरी हे असो ॥

अशी दासोपताची भाष्याद्वारे वेगळी आहे त्याचीत विस्तर प्रस्तावून असा प्रामुख्य शोभून दिसतो त्यात अर्जुनाला युद्ध प्रारंभ करण्यासाठी त्याने पूर्वी वदने, जिणे वदने वदने वर्णन अपरिहार्य आहे ते मुळात अमंगी अमंगीत होय

गीतेवर भाष्य करताना ते कधी कधी स्वतः अमंगी, तरी त्यांना विस्तर स्वातंत्र्य वाटतो आणि भावपूर्णता वाटतो कुठेताय शत्रुपक्षाने अमंगीत पाहून, त्यांना माणसांम, त्यांच्या आत्मीयतेमुळे, अर्जुनाचे मन तयार होत नाही. ही अर्जुनाची मनःस्थिती 'पुता' हा शब्द भाष्यात प्रगट होते. ते असे: (अध्याय पहिला)

येक कुमर धाकुले - मन देखता उपजले ।

कडी खांदी घेतले - माया मोहे ॥

येक पात्री भोजन - ग्रामा पसरिती वदन ।

जैसी पक्षिणीची जाण - सात पिले ॥

घालुनी पदंगी पिळा - आळी घालीसी गोमंदा ।

आजवरी पाळीला - लळा जयाचा आम्ही ॥

तयाते आम्ही मारावे - तेही कवणाप्रती सांगावे ।

मग पडे बुझवावे - आपणातेच ॥

नाम घेऊनि आळविती - तोचि विद्याने होय विनी ।

धावोनि गळा झोंबती - तै कैसे मारावी ॥

आठवी क्रीडा तयाची - बालभाषा बळकांची ।

असूनी धाकटीचि - ऐसी वाटती ॥

आपला मोहो पुत्रावरी - तेव्हेचि विनाराचा आपणावरी ।

येणे अनुभवे श्रीहरी - जाणावा तो ॥

पुत्र होतचि यादवा - कैसा संतोषी जीवा ।

आता अविघ्न वाढावा - हेचि वासना ॥

कै शिकेल हा चालो - कै शिकेल हा बोलो ।

कै शिकेल हा खेळो - लेकरांमाजी ॥

कै हा आळी करील - भाणाचे आळी नासल ।

घुळी भरला कै येईल - खेळोनि हा ॥

ही कला अर्जुनाला मानवियी नाही, तर त्याला पुढीलकाम्य, कळवळा आणि काळण्य यांचा प्रयोग आहे. मुळात असे वाचने पाहणे नाही, असली नाही कारण तो तत्त्वज्ञानाचा नसतो. अर्जुनाने भावना मूर्त होणे. अर्जुनाला भक्ता न त्याला भावना व्यक्त करण्यासाठी. अर्जुनाला भक्ता न त्याला भक्ता. तो दासोपवृत्त, माधविय आणि हृदयमयजी आहे; याची शक्ती आहे. ते एक असावे योग्य वैशिष्ट्य. अर्जुनाला त्याने

असावे। याच्या अर्थाने भक्ताचे मानवाचे वाचने करतात ते असे

तसा वाचने अर्जुना - निराशु कही मायेला ।

अणि पीडा काही जना - कल्याण इच्छी ॥

अनेका न करी काही - मागतया नेदी हे नाही ।

पहिला लागे जाणई - वेचि देह ॥

मोठ केळी इच्छा - उदरगु हाही मनुष्या ।

ऐसा मूर्त आनंदाचा - कलोल जो ॥

मोठ हाच नानु - अर्जुना करी सुखमनु ।

जया देखताचि जनु - विसरे श्रमती ॥

मोठ हाच गुणवारी - श्रमवारी श्रमवारी ।

आगे, साहे परी नेदी - उपद्रोक्वणा ॥

असा हा भक्ता वाचिताची, जनीताची, मन्दवारी, गुणवारी, असा जीवनोन्मुख आहे.

मूर्त हा जीवनवारी हाचून दासोपवृत्त विवेकन करित नाहीत, पण त्याचा विस्तार काळाने जो असा दासोपवृत्त असावे त्याच गुणवारी असतो उदा - पहिल्या अध्यायात कुठल्या हा असावा पुढील काम असावा इत्यादी दासोपवृत्त भूतवाचला चिन्ता वादू लागते. त्या दासोपवृत्त 'निर्वाण' वा विवेकन स्वयं विवेकन करिताने, तो असा

चिन्ता पुरुषाचे संपन - चिन्ता जीतचि मरण ।

चिन्ता सुखाचे छेदन - दुख दाती ॥

चिन्ता हृदयवारी मनु - चिन्ता जणू पाम संपु ।

आंगी लागला सुखभोगु - भोगु नेदी ॥

इंद्रियाचे करी शोषण - देहावरी नये मन ।

चिन्ता श्रमवारी मन - नेदी विभ्रांती ॥

चिन्ता हृदयवारी अधिका - चिन्ता हा कृष्ण विवेक ।

चिंता नाशी तोचि गुरु - संसार माता ॥

बाह्यतरी व्याकुळता - पुरुषा आणि चिंता ।

चिंता सागरी बुडता - दुजे न पवे ॥

भक्षिता न कळे अन्त - न कळे बोलता वचन ।

आईकताचि श्रवण - बधीर होती ॥

आंगा खुपे शेज - गंधून कळे जाणीज ।

डोळा देखीले मनुज - वोळखेना ॥

आगीचीणा चिंता जाळी - मुखासु अक्या किरी ।

चिंता ऐसे भूमंडळी - दृष्ट नाही ॥

हे भाष्य धृतराष्ट्राची चिन्तेमुळे झालेली अवस्था व्यक्त होते. म्हणून प्रकाशित, कोणत्या काळी, कोणत्या व्यक्तीची अशीच अवस्था होऊ शकते. म्हणून चिन्तन माग्य शास्त्रवती आहे. हेही तेवढेच आहे. हाही एक विशेष ध्यानाला लावणे.

प्रकाशित करण्यामागील प्रेरणा

दासोपंत हे मराठी साहित्यातील महान कवी. मराठी पत्रांतून त्यांनी सांगण्या मराठीतील हा एकमेव कवी, तत्त्वज्ञानात्मक दृष्टातीची स्पष्टीकरणात्मक कथा लिहता. हाही एक विशेष आहे. ते संगीतज्ञ कवीही होते. त्यांच्यामागे निराकरणही त्यांच्या वाङ्मयाचा एक महत्त्वाचा पैलू होता, ते तत्त्वचिंतक कवी होते. असा विविध पैलूने भरलेला वाङ्मय आणि त्याचा निर्माता उपेक्षित होता, हे दुर्दैव म्हणून त्यांनी त्यांचे समग्र वाङ्मय प्रकाशित झालेले नाही. खरे तर दासोपंतांचे समग्र वाङ्मय प्रकाशनाच्या प्रकल्प हाही स्वप्नच होता. निदान गीतार्णवाच्या संदर्भात असा प्रयत्न केला पाहिजे. अजिज भाग्यीर साहित्य संस्कारात यासंदर्भात अनेक वेळा ठराव पास झाले. पण काम झाले नाही. मराठीतून अजिज अनेक संस्कृती मंडळ पुस्तक "मराठवाडा प्राचीन साहित्य संशोधन प्रकल्प" भाष्य झाला. पण दुर्दैवाने त्याचे अध्यक्षा न. जे. पोस्तेकर यांचे निधन झाले आणि काम सुरू झाले. जेव्हा मराठी राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने गीतार्णवाच्या १०, १६ आणि १७ या अध्यायांच्या संपादनास मान्यता दिली, त्याप्रमाणे १६ वा अध्याय प्रकाशित होत आहे. यासाठी प्रकल्प हावा हिच यामागील प्रेरणा आहे.

प्रमाण प्रश्न

समस्त दामोदरकृत अवाजोगाई येथील दामोदर या व्यक्तीस होते, त्या 'देवघरी' त्याच्या 'दामोदर गीतार्णव' मधील गीतार्णवच्या १६ व्या अध्यायाची हस्तलिखित प्रत मिळाली. तत्पूर्वी गायक, गायक यांनी येथे त्याच्या चरित्राकडे हस्तलिखित मिशेल म्हणून प्रयत्न केले त्यानंदात हस्तलिखित प्रत नमोस्ते ते मिळू शकले नाही. थुळे येथे हस्तलिखित असल्याचे कळते. थुळे येथे समस्त गायकाला मरिगात मरण झाले ही डॉ. चंद्रकांत देऊळगावकर आणि डॉ. हरिदास भावेकर हे हे होते. पण तेथील १६ वा अध्याय हस्तलिखित उपलब्ध नव्हते. ते हा प्रमाण अवाजोगाई येथील 'देवघरी' उपलब्ध झालेली हस्तलिखित प्रतच प्रमाण मानली. त्याच गीतार्णव प्रत उपलब्ध होती. त्यामुळे पाठभेदाचा प्रश्नच निर्माण झाला नाही.

गीतार्णव : १६ वा अध्याय

भाषिक वैशिष्ट्ये

दामोदर यांनी १६०० ते १६१० मध्ये गीतार्णव लिहिला असावा असा उल्लेख डॉ. ए. ए. भावेकर यांनी केलेला आहे. "तथापि दामोदराचे अवाजोगाईतील वास्तव्य १६१० ते १६३० या काळातच होते हे अजून यापूर्वी पडले आहे. याचा अर्थ असा हो, गीतार्णव याच काळातच लिहला असावा. दुसरा मुद्दा डॉ. मोहोळकर यांनी मांडला तो भाषिक काळाच्या तोंडाचे म्हणजेच वाङ्मयात्मक प्राचीनतम भाषिक कालखंड पाडणेच. म्हणून दामोदराच्या काळातला 'मामगभाषा कालखंड' म्हणावयास हरकत नाही. " तसेच या काळातला संस्कृत- फारसी मराठी साहचर्य व विशेष कालखंड अशा अर्थाने मराठीतच मांड देणं येईल. " या दृष्टीने प्रा. ग. श्री. जोग यांनी 'मराठी वाङ्मयातील मराठी लिखाण' हे पुस्तक लिहिले आहे. तो महत्त्वाचा आहे. या संदर्भात डॉ. मोहोळकर यांनी लिहिली टिपणूक लक्षात घेणे

१. दामोदरकृत गीतार्णव : १ वा अध्याय	२. भाषिक अध्याय डॉ. मोहोळकर, पृष्ठ-५
२. दामोदरकृत गीतार्णव : १ वा अध्याय	३. भाषिक अध्याय डॉ. मोहोळकर, पृष्ठ-८
३. दामोदरकृत गीतार्णव : १ वा अध्याय	४. भाषिक अध्याय डॉ. मोहोळकर, पृष्ठ-१०

(२५) मराठी वाङ्मयाधिकारीचे दिवाणदफ्तार - प्रा. रा. श्री. जोग

येथे दामोपतकृत गीतार्णव १६ व्या अध्यायाची प्रथम प्रेरणा आहे.

अशी :

स्वर प्रक्रिया

अ :- अ > आ :

आंग < सं. अंग, पाद < सं. पद

अ > उ, ऊ

धर्म < सं. धर्म, पुत्र < सं. पुत्र

अ > ए

प्रेतु < सं. प्रयत्न, येलु < सं. यत्न

अ > ओ

चित्तो < सं. चित्त, द्रोहो < सं. द्रोह

लयो < सं. लय, सुर्यो < सं. सुर्य

इ, ई

ई > इ

जिउ < सं. जीव

दक्षित < सं. दीक्षित

उ, ऊ

ऊ > उ

दुषण < सं. दुषण, मुखं < सं. मुखं,

पुत्रन < सं. पुत्रन, पुर्व < सं. पूर्व.

ऊ > ए

त्रिऊ < सं. जीव

ऐ > अई :

ऐ < म. अईक

ओ > व

वोळण < म. ओळण

अशा प्रकारे दामोपताच्या गीतार्णव १६ व्या अध्यायात अ > आ, अ > ऊ, अ > ए, अ > ओ; आणि आ > अ, ई > इ, ऊ > उ, ऐ > अई आणि ओ > । अशी स्वर प्रक्रिया झालेली दिसून येते.

‘ऋ’ ची प्रक्रिया पुढीलप्रमाणे दिसून येते.

ऋ

ऋ > अ : मऊ < सं. मूढ

ऋ > आ : धार < सं. गृध

ऋ > इ : गिध < सं. गृध

जावाई < सं. जामात

तीज < सं. तृतीय

विंचू < सं. वृश्चिक

ऋ > उ : अतुम < सं. अतृप्त

ऋ > र :

घर < सं. गृह

ऋ > रु :

तुण < सं. तृण

ऋयी < सं. ऋषी

उदाहरणे अल्प दिसून येतात. ती अशी :

‘य’ हुती	‘व’ हुती	स्वर संक्षेप
यि < स यि	वि < स अवि	जिणे < स जीवन
यि < स यि	वि < स यि	जेणे < स अज
यि < स यि	वि < स यि	देवे < स त्व
		दही < सं. दधिकम्
		दिवाळी < सं. दीपावली
		दुजा < सं. द्वितीय
		नेणे < सं. नसती
		मोठे < सं. महत्तर
		मोल < सं. मूल्यम्
		शेन < सं. शच्चा

मंथी

[illegible]

आत्मा इतर	गुण अवगुण	सर्व आत्मा
आत्मा उपासना	वर्ण आश्रम	सुर असुर

अपेक्षित प्रक्रिया

संस्कृतभाषाया १८ व्या अध्यायाय 'यं' साप्ते 'यं' वाच्यत्वात् अङ्कितं नहि. असे
यं साप्ते 'यं' वचनं केने असे = तद्वत्ति अस्मां प्रथम स्थाने-या १६ व्या अध्याया
या ११ व्या पाठे 'यं' साप्ते 'यं' वाच्यत्वात् अङ्कितं नहि

अवस्था < सं. अवस्था	स्थानी < सं. स्थान
अवस्थान < सं. अवस्थान	व्यवस्था < सं. व्यवस्था
गृहस्थ < सं. गृहस्थ	स्तुब्ध < सं. स्तुल
स्थान < सं. स्थान.	

गीतार्णवाच्या १६ व्या अध्यायात 'व' साठी 'उं' उपसर्गात आलेल्या आठवात प्रकृती

अभा उं < सं. अभाव

हा उं < सं. ठाव

भाउं < सं. भाव

श > स : उदा.

सेज < सं. शय्या

ष > ख : उदा.

पाषांड < सं. पाखंड

विश्व < सं. विष

सद्भाउं < स. सद्भाव

स्वभाउं < सं. स्वभाव

महाप्राण : ह

गीतार्णवाच्या सोळाव्या अध्यायात शब्दार्थासाठी 'ह' हा उपसर्ग आलेल्या आठवात प्रकृती

उदा. कण्ण, माणहवला, होणहर.

सर्वनामे

प्र. पु. : ध्या

द्वितीय पु. : त्वा

तृ. पुरुष : त्मे

महाठवाडाच्या बोलीभाषेत ही सर्वनामे मूळ आहेत

भाववाचक नामे

गीतार्णवाच्या सोळाव्या अध्यायात 'त्व', 'ता', 'पन' अर्थात 'व' हा उपसर्ग आलेल्या

भाववाचक नामे आलेली आठवून घेतात : हा

त्व	ता	पन	व	
मूर्ध्वत्व	कृपणता	निन्द्यता	अज्ञान	निन्द्य
ममत्व	दमिदता	मृदुता	दुःख	मोक्ष
सिद्धत्व	मयुता	लक्ष्मिपता	दुःख	मोक्ष
	वक्रता		दुःख	

प्रत्येकाच्या हातुमाच आपापला असाही १६-वा अध्यायान दैवी आणि आमुषी
साधनेच्या माध्यमातून विविध प्रकारचा कृतज्ञ संश्लेषण असाऊन नाही असंश्लेषिता हाही त्याच्या
जेव्हा जेव्हा १६-वा अध्याय हा, विविध साधनांच्या माध्यम तत्त्वज्ञानात्मक आहे, पण म्हणून
च विविध साधनांनी त्याच्या अंतर्गत असाही १६-वा अध्याय हा १६-वा अध्याय असल्याची प्रचिती
पेते. हाही त्याच्या गीतीचा गुण आहे.

[illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

यासंदर्भात आणखी एक विचार सभानीय वाटतो. ती असा, कीसंदर्भात आणखी सभानीय साधण्यासाठी पाडवाशी अन्यायाने, अनीचीने वाटले. त्यासाठी त्याची पाडवाशी अनेक वेळा युद्ध लादले. पण प्रत्येक वेळा दारुण पराभव झाल्यामुळे त्यांना पळायला करावे लागले. हे सत्य सैन्याने ऐकले, पाहिले आणि अनुभवले, पाडवांना पराक्रम मानित. असे वास्तव कुरुक्षेत्रावरील महासागमंत आपल्या भविष्याच्या कल्पनेनेच ते गर्भाश्रित, गळ्याला दुसरे असावे. आपल्या हा भयग्रस्त सैन्याचे वर्णन दुर्लभ करीत अमरा हा सैन्याची ही परिस्थिती दासोपतांना जाणवली असावी. त्याचेच हे प्रविच असा. असे ज्ञान त्या सैन्या सैन्याच्या मानसविश्वाचे दर्शन घडविणारे दासोपंत हे पणिले की मरणाचे त्यामधील महत्त्व ही स्वतंत्र रचना महत्वाची म्हणावी लागेल.

सोळाव्या अध्यायाचे वाङ्मयीन मूल्यमापन

भगवद्गीता, ज्ञानेश्वरी आणि यथार्थसिद्धितीच्या तुरुंगा देवी अमरा गाणवतींना विस्तार अधिक असल्याचे आणखी पूर्वी पाहिले आहे. यासंदर्भात सोळाव्या अध्यायाच्या विस्तार देवी तर, भगवद्गीता १६ वा अध्याय श्लोक संख्या २६.

ज्ञानेश्वरी : १६ वा अध्याय : ओवी संख्या : ४७०,

गीतार्णव : १६ वा अध्याय : ओवी संख्या २६०४.

यावरून स्पष्ट होते की, गीतार्णवाच्या १६ व्या अध्यायाच्या विस्तार ही अधिक आहे, तसेच हा विस्तार अग्रस्तून नमून विषयाच्या अनुषंगाने मरणासमार्थ अनेक आहे. हा विस्तार वा रुक्ष वाटत नाही तर मनोवैयक्त वास्तवो विस्तार १६ व्या अध्यायाच्या देवीत अनेक सत्यसंदर्भात विवेचन करताना नवीन निर्मिती केलेली आहे. ती वाङ्मयीन दृष्ट्या महत्त्व आहे. देवी संपदेच्या संदर्भातील त्याची मना, तत्व-विचार दृष्ट्या पारंगतमपरी आहे. ते म्हणतात

यालागि सर्वकाल अध्वेन - स्वधर्माने असे पालन ।

म्हणौनि ज्ञानप्राप्ती अधिकतनि हा - ज्ञान न मानये ॥

येथे दासोपंत ज्ञानाचे सार्वकालीन महत्त्व व तो स्वधर्म असल्याने मानून 'अधिकत' ही असल्याचे निःसंदिग्धपणे सांगतात. हा विचार ते १६ व्या अध्यायाच्या संपदेचे लक्ष घेतले पाहिजे. हे ज्ञानमूल्य महत्वाचे आहे. असा ज्ञानमूल्य घेणे करण. तर

परदुःख दुःखवंतु - परहानी चिताग्रस्तु ।

परनाशे शोक बहुतु - प्रीती परहिता ॥२५१॥

ऐसा सत्यवादु ज्ञानवतु - सत्यद्वय सत्यवतु ।

तो व्यवहारीही वर्ततु - सत्यवर्ते ॥२७०॥

विषसुखी असावे - विष ईश्वरी भजावे ।

विष विमुक्त होआवे - ऐसा भाऊ ॥ ३४२ ॥

असा दोष 'विषसुखी'मुद्रावृत्तीचा व 'विष'चा आहे 'विष मुखी होआवे : - 'विष' 'सुखी होआवे' असा विषय-संकेता उगत विषय त्यातून व्यक्त होतो. येथे ज्ञानेश्वरांच्या 'विषय-सुखी' असाच दुसऱ्या-प्रकाराचा अर्थ आहे. असा प्रकार विषयान्मक-मानवतावादी ही भावनेने मानवसत्त्व धारण करताना ते ही त्यातील एककृपा लक्षात घेतली पाहिजे.

दासोपंत 'विष'चे स्वरूप वर्णन करताना, तेथी आणखीवेगळे आणि नव्या अर्थाचे परिमाण गात करून देणारे आहे. ते असे :

तेज म्हणजे ज्ञान पादां - वाढ्याची मातहत ।

पूर्वाकल्प निघलता - असता आणी ॥ ३९९ ॥

विषय-ज्ञान निघलता - जेणे ठाई के ठाई प्रकाशमान ।

अर्थात दुसरी जणी असाय - आणी न साहे ॥ ४०० ॥

यांतील 'विषय-ज्ञान'चा म्हणजेच कल्प-य सहज लक्षात यावे. त्याचप्रमाणे -

तरी प्रभु सदासदां दुरुही - ते देतासदां निघी ।

अतैव देवी बोलती - संपदाते ॥ ५१६ ॥

अशी ही देवी संपदा -

विषची करी अमृत - विष हे अनाशवंत ।

च्याही पुढ्यार्थ देख - देणे घेणे ॥ ५२१ ॥

जीतवारी अर्थात चांगली पुढ्यार्थ प्राप्त करून देणारी

अमुकी भावंड्या सदासदां दासोपंत वर्णन करताना ते असे -

धर्माक भोळे गेलुनी - दण्डग जनी दाऊनी ।

दंभु पोषिती ज्ञानी - आसुरजन ॥ ७४१ ॥

मी भावतु जगज्ज - घेणें ज्ञानी मी शिवलवतु ।

निघंता प्रभु समर्थ - मीचि येकु ॥ ७९२ ॥

मरा माम सेवी - बळोवि विटाल कालवी ।

• स्ववंती अनुभवी - कामिनी जे ॥ १००१ ॥

- अशी ही अमुकी सदा सदासदांदां आसुरजनी आहे. दम्भकृता, अज्ञता, स्वैरता या भावतुनी सदासदांदां दासोपंत दाखवताना आहेच. भावतुसकी त्यांना माहितच नसते. म्हणूनच या संदर्भात दासोपंत म्हणतात :

मना आवडे ते करावे - भोगा आले ते भोगावे ।

पाप पुण्य तेणे नव्हे - पशूंचिया ऐसे ॥ १५९५ ॥

अशा भ्रष्ट, स्वैराचारी, दुर्गाचारी प्रवृत्तीधारकांना ते अत्यंत पणगुलाणे 'पशू'च म्हणतात. तसेच -

मांसे देवा पुजणे - रक्ता सडा घालणे ।

पाठी सुरा घालणे - छेदणे शिर ॥ १६३४ ॥

अशी त्याची अचोरी भावना. नैतिक दुष्टांना समाजाचा अपभारण करून देण्याची ह्या अपप्रवृत्तीचा लोप झाला पाहिजे म्हणून दासोपंत एक चामरा उपाय मागतात, तो असा -

यालागि उपदेशु तया अमो - सत्सगु मेघ वगों ।

अकुरु बुद्धीच दिमो - येती हृदयभूमिकें ॥ १०३४ ॥

अशा प्रकारे उपदेश आणि सत्सगु याच्या संस्कारामुळे अमिट प्रवृत्तीचा लोप होऊन सत्प्रवृत्ती जागी होईल, हा आशावाद त्यात दिमून येतो 'सत्सगाचा मेघ वगों' अर्थात 'अकुरुबुद्धीचे दिमो' अशा काव्यमय भाषेतील ही अधिचन्की आहे. हेही लक्षण येते.

दासोपंतकृत गीतार्णव हा तत्त्वज्ञानात्मक ग्रंथ आहे. श्रीकृष्णाने सांगितलेले हे तत्त्वज्ञान शाश्वत स्वरूपाचे आहे. तरीही गीतार्णवात कालसापेक्ष वर्तने आहेत. कालसापेक्षता हेही वाङ्मयाचा अपरिहार्य लक्षण आहे. दासोपंताचा काळ हा पांडीय आक्रमणाचा. त्याच्या सत्ता स्थापनेचा काळ होता. तेव्हा गीतार्णवाच्या १३ व्या अध्यायात -

परराष्ट्रीचे वारु आले - स्वराष्ट्रीचे वीर पडले ।

ऐसे बोला हाक बोले - पगी आईकते न जाणावे ॥

ही ओवी कालसापेक्ष म्हणावी लागेल. त्याचप्रमाणे १६ व्या अध्यायात -

वाणिज करिता मार्ग चिंता - वित्तचि येले वाग्विंता ।

राष्ट्र चिंता राज्य चिंता - उपजोचि लागली ॥ १७०० ॥

स्वराज्याचे क्षेम पहाणे - परराष्ट्र चिंता करणे ।

तयाचे पुरे उणे सोसणे - दिवगत्रौ ॥ १७०१ ॥

अश्वविक्रय कैसे होती - देशी वस्त्र आणि दुपती ।

राजे राजे विरोध करिती - तै चिंता पडे ॥ १७०४ ॥

परराष्ट्र नु चलावे - स्वराष्ट्र नाथे न मारावे ।

परिवार पवित्र असावे - नादावे लोळ ॥ १७०५ ॥

दया करणे पासेना - करिता नाही विमाणा ।

रागी शिवामु अथवा - तयाचि वगी ॥ २५-७६ ॥

असे वाचन करतात, ते निश्चितच तत्कालीन परिस्थितीचे प्रतिबिंब म्हणावे लागेल. दामोदराना कलकलड हा वाहणी गजबडीचा कालकलड होतो त्याचा कटु अनुभव दासोपंत व त्याचे वडील शिवरायाना आला होता त्याच्या साक्षात् मातब्बर वतनदाराना असा अनुभव येऊ शकतो, तर मगान्य माणसाची काय स्थिती असेल ? म्हणूनच गीतार्णवासारख्या तत्कालीन वास्तव प्रकट त्याने पदमाद उमटतात. ते कालोचित म्हणावे लागतील. वाडमयात त्याने दर्शन घडवले स्वाभाविकच न हे तर अपरिहार्य असते. म्हणूनच हा संदर्भ व कालसापेक्षता मान्य राहिली. येथे कादंबरीतील कालसापेक्षतेचे मूल्य लक्षात घेणे आवश्यक आहे.

डॉ. हरिहर मातेकर

શ્રી સર્વજ્ઞ દાસોપંત સ્વામી અંવાજોગાર્ડ

श्रीगुरुः ॥ गाय त्रय त्रययात्री शिवशक्तिता ॥
शिवशक्तिता श्रीमन्मन्त्रः ॥ शिवशक्तिता अकृष्णः ॥ शिवशक्तिता ॥ १ ॥

विश्वामित्रो ब्रुवन् । ते तापस्याग्निप्रशमन ॥
विश्वामित्रो ब्रुवन् । ते तापस्याग्निप्रशमन ॥ २ ॥

॥ श्री गणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ३ ॥

सहस्र विज्ञाने तू भांडार ॥ वेदाशास्त्राचे अर्थसार ॥
गम्यगमक सुखकर ॥ तुझिया कृपा ॥ ४ ॥

મનુષ્ય જાતનાં ૧૦૮ ॥ મનુષ્યોમાં ૧૦૮ ॥
 ૧૦૮માં ૧૦૮ ॥ ૧૦૮માં ૧૦૮ ॥ ૧૦૮ ॥

झुगे क'सी उदमीन । बोल बोलसी कठीण ॥
नरुया ह'री गनगण ॥ ठे'ले अमली ॥ ६ ॥

[illegible]

॥ ८ ॥

पुनः तन्निमित्तं । साधुनी दाम्पत्येति अत्र ॥
 तन्निमित्तं न न पश्यन्मुखा ॥ अत्रान्वयी ॥ ९ ॥

मन्त्रादेवि अमन्त्रते ॥ अन्विता जीवन्मते ॥
मन्त्रिन्मन्त्रयेत् कर्मवत् । कथं कीजे ॥ १० ॥

अग्न आहुते नमि ते अग्ने । ते तदा ब्रह्मसमान ॥
हिता अहिताये ज्ञान ॥ कांहीची नेणे ॥ ११ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १२ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १२ ॥

१३. अथ श्रुतिः । इति मन्त्रोक्तं ही न कर्तव्यं ॥
१४. अथ श्रुतिः । अथवा तद्वत् ॥ १५ ॥

सत्यं ज्ञानोनि वर्तता ॥ नारोपे दोषः ॥ १४ ॥

आमुचे आम्ही ज्ञान । कोटुनि अजिजे अज्ञान
हे मायावण ॥ उल्लंघु शके ॥ १५ ॥

आता मत्संग केली तुला ॥ तरी तयाची कावे कला ।
मशकें मेरु लोटावा ॥ कैसिया परि ॥ १६ ॥

आता वसिमील तेंचि धार्य ॥ स्वयंसेवक जेव्हा आम्ही करार
देसी तेंचि घ्यावे ॥ ऐसें कीं जालें ॥ १७ ॥

क्याणु इतरदुनयने मागिल्ल ॥ क्याणु कसमया मग तुमने
आशा केली ते सकल ॥ व्यर्थ होये ॥ १८ ॥

तुझे आम्हा हे मानवोली ॥ परि कसला नवदुखिता मग पावली
न ये कां मोहाची उकळी ॥ श्रीयोगीराया ॥ १९ ॥

आता कैसे पां हाव नये ॥ काय हेस त माग
मनासिद्धि जाली न काय मग ॥ मी मागुन काय ॥

माताचि लांवडी होये ॥ ते तें बाळ कैसें जिये ॥
तेथे रुदनचि येक आहे ॥ प्रेतु तया ॥ २१ ॥

आता माता न काय मी जेव्हा ॥ काय दुख हो न जेव्हा
आता असेव त माग मग ॥ मी मागुन काय ॥

थोरि माते आजीन ॥ वीणा आमुन तया आता
हे संसारदुख गहन ॥ न सोवे मातें ॥ २३ ॥

कसण दिवा तुमि पाव ॥ कसण काय दुख पाव
माझाचि मज हा देहो ॥ पारिखा दिसे ॥ २४ ॥

आइकता बोललो आमुने ॥ हाय दुभय मज
ऐसे मनुष्य कठीण कैच ॥ मी न जेव्हा आमुन मज ॥

येक ते मागिल्ल तुमि ॥ आम्हीन काय त माग
विचलनायु तो अजिहारी ॥ तुमि माग ॥ २६ ॥

येक उभे येक जावु वरि ॥ माता काय हाव मज
तै पोटी घालावी सुरी ॥ घेवावा प्राणु ॥ २७ ॥

कसमजुनचि आम्हीन ॥ काय हाव मज माग
जेते अपेक्षुनि भोजन ॥ पासीं असे ॥ २८ ॥

जिह्वा जगद भगवत्पुत्र ॥ परि पुत्रोक्तिं नो दुर्धितु ॥

जिर का बधानी सुतु ॥ सापडला असे ॥ २९ ॥

देवा मयत नृप जेवणे ॥ ते अज्ञानने अपूर्व न हे ॥

परंतु तुवां उपेक्षावे ॥ हेचि कैसें ॥ ३० ॥

मोटा तिमिराव भगवत् ॥ ते मया पोट्टितिया कुमरा

पोटीं लपडनिं समग्रा ॥ आंगावरि ये ॥ ३१ ॥

तेसीं तूं माझी माये ॥ अवभूतां सांगो काये ॥

विषमेधु बोळुला आहे ॥ संसार हा ॥ ३२ ॥

मोटा भगवत् नो मया ॥ जेवणे मया तूं जेवणे

बाळका मातेवाचून ॥ तेसे आहे ॥ ३३ ॥

सर्वांगी लामली ज्योति ॥ आता मग प्राण जाती ॥

देवा निर्मलाचां चिती ॥ कां हे कठीणपण ॥ ३४ ॥

मोटा भगवत् नो मया ॥ ते न दानि जेवणे मया

जनी मुण्डवि न द्रवणे ॥ ऐसे जालें ॥ ३५ ॥

मोटा भगवत् नो मया ॥ ते न दानि जेवणे मया

आता सर्वज्ञातें वेळोवेळां ॥ किती सांगणे ॥ ३६ ॥

मोटा भगवत् नो मया ॥ ते न दानि जेवणे मया

मोटा भगवत् नो मया ॥ ते न दानि जेवणे मया ॥ ३७ ॥

मोटा भगवत् नो मया ॥ ते न दानि जेवणे मया

मोटा भगवत् नो मया ॥ ते न दानि जेवणे मया ॥ ३८ ॥

दुभाग धरणे मेदनी तें ॥ भाग्यबादो सागरातें ॥

ऐसें जाणोनि तुवां माते ॥ कठीण केलें ॥ ३९ ॥

कैचे कर्म कैचे शाप ॥ कवणें केलें कैचें पाप ॥

स्वप्न मोक्षाने स्वरूप ॥ कगिरी तें साचार ॥ ४० ॥

मोटा भगवत् नो मया ॥ ते न दानि जेवणे मया

मोटा भगवत् नो मया ॥ ते न दानि जेवणे मया

मोटा भगवत् नो मया ॥ ते न दानि जेवणे मया

वृत्ती वेगळा स्वप्नु ॥ आपलां ठाड ॥ ४२ ॥

तवं तेथेचि मी आत्मागामु ॥ भेटला अबधुत पुरुषोत्तम ॥

तेणें अवघाचि हारला श्रमु ॥ भेदा स्थितु जो ॥ ४३ ॥

तेणे ब्रह्मानंदे निवाला ॥ सद्गुरूसी येऊन पावला ॥

मग अन्वयदृष्टी चेडला ॥ जागृतीमार्जि ॥ ४४ ॥

तेचि डोळा विसले अजन ॥ सापडले विश्वब्रह्मधन ॥

तयामाजि अमोत्य रत्न ॥ गीताख्य हें ॥ ४५ ॥

तें परीक्षिता यथामती ॥ हारणोन जाये चित्तोदिति ॥

तथापि न संटे ज्योति ॥ तया रत्नाची ॥ ४६ ॥

तिने चित्त प्रकाशले ॥ ते न पडे ते गीतेप्रेमले ॥

यापरि मार्गा क्रमिले ॥ अध्याय पंधरा ॥ ४७ ॥

आतां सोळाव्याचा उल्लासु ॥ चिंताते त्रिंशती संपादु ॥

तेथिचा अर्थ विशेषु ॥ गमो लागे ॥ ४८ ॥

तंव पंचदशाध्यायाअती ॥ अर्जुनाप्रति भगवदुक्ति ॥

एतद् बुध्या हे निरुती ॥ संपादली ॥ ४९ ॥

तेथिचे वर्म सुवर्म ॥ श्रीकृष्ण सांगे परम ॥

अर्जुना हें शास्त्र गुह्यतम ॥ ऐसे आहे ॥ ५० ॥

हें जाणोन साचोकारें ॥ जालेनि आत्मचिंतन ॥

कृतकृत्य होती चतुरें ॥ तूही हो पां ॥ ५१ ॥

आता ऐसे जाणावया ज्ञान ॥ अधिकाराचे कैसे लक्षण ॥

आणि अनाधिकारुचिन्ह ॥ तयाचे कैसे ॥ ५२ ॥

ऐसा हा प्रकारु बोलणे ॥ लागले श्रीकृष्णा कारणे ॥

तो प्रसंगु सोळावेन येणे ॥ आध्याये हा ॥ ५३ ॥

अभयं सत्त्वमगुध्रिर्ज्ञानयोगव्यवस्थितिः ।

दानं दमश्च यज्ञश्च स्वाध्यायस्तप आर्जुनम् ॥ १६-१ ॥

श्रीभगवानुवाच : श्रीकृष्ण बोले वचन ॥

अर्जुना देई अवधान ॥ प्रथम आडकें चिन्ह ।

ज्ञानाधिकाराचें ॥ ५४ ॥

अभय ॥ ॐ ॥

आम्हू भजण सत्पनचा ॥ वण वण्णे भयाना ॥

ह्मणेनि अभावा तयाचा ॥ तेचि अभय ॥ ५५ ॥

तया भयाने कैसे लक्षण ॥ आदके पा आधी सागैन ॥

मग अभयाने वोधन ॥ अभावे त्याचेनि ॥ ५६ ॥

भय देखिनिचा दचकु ॥ दुज्या देखेनि वोचकु ॥

भये ह्मणिल्या विवेकु ॥ पाउल न करी ॥ ५७ ॥

भये धावणनि न धो ॥ चटचटा कापनी पात्रे ॥

आसन मावुनि देशाले ॥ पळे पुरुषु ॥ ५८ ॥

मुखिचें पळे पाणी ॥ आंसुं न फुटे नयनी ॥

भये शरीरा मावुनि ॥ रक्ताहीव ॥ ५९ ॥

भयाना उपजणचि वेगु ॥ स्थळाचौ करी त्यागु ॥

मग करिचि भये पडिल्यागु ॥ तै वेगु कैचा ॥ ६० ॥

भये आनन मावुनिजे ॥ भये विनाग पालटिले ॥

भयें देगधडी केलां ॥ आश्रितासी ॥ ६१ ॥

भय बदलने मूठ ॥ भये भेदिले हृदयकमठ ॥

भयें प्राण चंचळ ॥ साडिती देहातें ॥ ६२ ॥

भयें ध्येला पदरु ॥ मग जाला ही क्षेत्री वीरु ॥

तयाचा शस्त्रास्त्र भार ॥ तो नये काजा ॥ ६३ ॥

भये मानस हालवले ॥ मग न कैसे काही केले ॥

आवुनी वाटेनि लाविले ॥ लागेचिना ॥ ६४ ॥

भयानिये महामनि ॥ पडला न पडे प्राणने ॥

तया देख स्थाननि न वों ॥ तै कैसे सत्पन ॥ ६५ ॥

भयाना वागु सुबुध्ती ॥ जाउनि अनकरणातेचि भेदी ॥

मग तोचि तयामादी ॥ पाठी लागे ॥ ६६ ॥

शस्त्रास्त्रांशभारु ॥ देख भयचि पुं सगरी ॥

आवुना जै ते पूर्ण शरीरे ॥ भूळ जाविले ॥ ६७ ॥

भयेचि छेले मनें ॥ ते न चले कांही करणें ॥

अपार जिकिले येणे ॥ न परतती चित्ते ॥ ६८ ॥

भयें सांडविलें रण ॥ भयें सांडविलें स्थान ॥

भयें रसिक भोजन ॥ पाणी होये ॥ ६९ ॥

भयेचि परते कांही ॥ भये न चले कांही करणें ॥

भर करी विटालु ॥ ते देती प्राणु ॥ ७० ॥

भय अभ्यामाने सांडती ॥ भय रसिकभोजन पावती ॥

विविक्त वासियां लावी ॥ ह्यातिभय ॥ ७१ ॥

भये न चले कांही करणें ॥ भये न चले कांही करणें ॥

पुत्रु वैरी केला ॥ तें हें नव्हें ॥ ७२ ॥

अमृत चिया पामे सांडती ॥ भय रसिकभोजन पावती ॥

भय साधूतें नाचवी ॥ मादळेवीण ॥ ७३ ॥

आंगा आणी कार्पण्य ॥ दैन्य आणि हीनपण ॥

असो गा भयापामून ॥ काय येऊ नव्हें ॥ ७४ ॥

आता ते जाले कीदुनि ॥ भय रसिकभोजन पावती ॥

तरी भयापामोनी ॥ भय रसिकभोजन पावती ॥

चोरभय सर्पभय ॥ व्याघ्रभय वृश्चिकभय ॥

राजभय जनभय ॥ भय स्वापदांचे ॥ ७५ ॥

शापभय प्रेतभय ॥ भूतभय पिशाचभय ॥

काष्टभय दुःखभय ॥ भय मरणाचे ॥ ७६ ॥

काष्टभय पाषाणभय ॥ पृथ्वीभय जलभय ॥

अग्निभय हीमभय ॥ दंडभय अपमानभय वाचकभय

भय गोत्रजांचे ॥ ७७ ॥

अग्निभय मित्रभय ॥ अहंता भय दुःखभय मरण

भवेविण स्थानचि असेना ॥ ऐसें आहे ॥ ७८ ॥

भयस्थानचि समग्र ॥ भयस्थानचि समग्र ॥

हें भयस्थानचि समग्र ॥ ऐसें आहे ॥ ८० ॥

अभय दली चरभय विनभय ॥ ककभय गेगभय ॥

क्षुपाभय शुपाभय ॥ बापी म्हणीनि ॥ ८१ ॥

जन्मभय मरणभय ॥ जराभय अज्ञानभय ॥

कल्पनाभय विशेषभय ॥ भय क्लेशांचे ॥ ८२ ॥

अभय या अज्ञानापासून ॥ अभय तोही भयाने स्थान ॥

सा ह्या ह्याचे कथन । येथे अभय काये ॥ ८३ ॥

छाया तेही भयंकर बोलिजे ते हीं उत्तर ॥

अमो भये स्थान गोचर ॥ मात्र अवघे ॥ ८४ ॥

दयाही मरिही भयस्थान ॥ आणि मरिही भयवर्तमान ॥

तरी अभय तथा आयन ॥ तेचि कोठें ॥ ८५ ॥

तेसे वास्तवीक अर्जुना ॥ तरी वचन आडके मुखाणा ।

सर्वत्र अभयविवक्षणा ॥ सर्वदा असे ॥ ८६ ॥

अभय अतो वाढेली ॥ अभय भूतहाती चमचमी ॥

भयातेचि नाही उरी ॥ अभय करितां ॥ ८७ ॥

सर्वत्र भय साचार ॥ अभय सर्वत्र निरंतर ॥

देव पाहिल्याने चि दह्या ॥ दासि असली । ८८ ।

अर्जुना अभयाने जसे । सांगे कर्णाली मालीस देखणे ॥

ही विना भयहाती ॥ दासिनी करवली ॥ ८९ ॥

अपमानाचे लोभभागे ॥ तो सर्वत्र अभयचा ठावो ।

भयातें नाही वावो ॥ देहचि हास्ये ॥ ९० ॥

अपमान पाहिल्याने कर्णाली । भयसे ते भिन्न नाही ।

ऐसें जाणतां सर्वही ॥ सर्वदा अभय ॥ ९१ ॥

अपमानाचे लोभभागा । तेचि अभयस्थान अर्जुना ।

सर्वत्रभयाचिया छेदना ॥ करुनि असे ॥ ९२ ॥

महाभारत मी लिहिले । कां मां झाल्ये अपमानांभु ।

लोभभिमोहाना उन्हेतु । केवळ जो ॥ ९३ ॥

तेचि मांभु अर्जुना । मांदा अभय ठावो जुना ।

मांभु वाढेली अपमान । मांदा अभय ॥ ९४ ॥

आपुले नि जाण अज्ञाने ॥ आपणावेगळे इतर देखणे ॥
इतराचे गळें वोळखणें ॥ आपणपया ॥ ९५ ॥

तेथे आपणा इतरा इतरू ॥ आपणु सासी परू ॥
तयाचा न कळे विचारू ॥ ऐसें बंव ॥ ९६ ॥

तव व्दैताचे भय सभवे ॥ आपुलेही तेणेचि भावे ॥
कांजें आपणु म्हणे ते आत्मा न हे ॥ म्हणैनिया ॥ ९७ ॥

एवं व्दैत ज्ञानें भय ॥ अव्दैत ज्ञाने अभय ॥
इतुलेचि जाण तात्पर्य ॥ यया नितापणाचे ॥ ९८ ॥

व्दितिया व्दैभयं भवति ॥ १०० ॥

ऐसी हे वेदथुति ॥ दुसरू या पागाव भय बोलती ॥
जयाचें तया नाथी ॥ केवळ भय ॥ ९९ ॥

पावके पावकु जळेल ॥ पागिचे पाणी बुडेल ॥
ग्रहोग्रहाते लागेल ॥ ऐसें काये ॥ १०० ॥

मारील तस्करू आपणा ॥ की हरील काये अर्जुना ॥
सर्पु सर्पां दंशीना ॥ व्याघ्र आणा ॥ १०१ ॥

म्हणौनि वेदशास्त्रमुक्ता ॥ जाणौनि आर्य मुनेजान ॥
भेदाचें सर्वदा लटिकण ॥ दड काये ॥ १०२ ॥

अभेदी जाला त्रिगुणसु ॥ तोचि आत्मवैकुंठ भयनिनासु ॥
तेणे घेतला पुरुषु ॥ तो काये करी ॥ १०३ ॥

वैसला तेथेचि स्वस्थु ॥ न चळे जेसा पर्यंतु ॥
समीप पावलासी धातु ॥ व्याकूळ नहे ॥ १०४ ॥

लोकांची शका न धरी ॥ आपण करी तेचि करी ॥
निंदास्तुति आंगावरि ॥ नेदी पडो ॥ १०५ ॥

तया आपुला ना पगवा ॥ वैरी ना मित्र पाडवा ॥
अचळ योगी जाणावा ॥ न चळे विघ्नी ॥ १०६ ॥

यापरी अभेदाचें दृढरण ॥ तेणे योगी जाले अचळरण ॥
तथापि अपरोक्ष आत्माज्ञान ॥ ते पाहिजे की ॥ १०७ ॥

सत्त्वसंशुद्धीः ॥ ००० ॥

मत्वाग्निं ज्ञान ते चतुर्ग ॥ उपजे सत्त्वशुद्धीद्वय ॥
 ते सत्त्वशुद्धी योगेद्वय ॥ प्राप्तीचे विद्व ॥ १०८ ॥
 अथा सत्त्वशुद्धी ते कैसी ॥ ऐसा आक्षेपु जणि विसी ॥
 तणि आक्षेपु निरनयेमी ॥ सांगिल ॥ १०९ ॥
 केवळ प्रमाण लक्षण ॥ मत्वाची वृत्ती ते ज्ञान ॥
 रजतमाचे मिश्रितपण ॥ तेथें असे ॥ ११० ॥
 तमाची वृत्ति ते अज्ञान ॥ रज्याची प्रवृत्ती माधन ॥
 क्रियारूपस्फुरण ॥ विशेषेसी ॥ १११ ॥
 मत्वाग्निचे विज्ञानवृत्ती ॥ तमाचेनि योगे पडे प्रांती ॥
 मग रजोपमो प्रवृत्ती ॥ अन्यथा होवे ॥ ११२ ॥
 एत रजसयोगे करून ॥ अज्ञानपूर्वक होये ज्ञान ॥
 अथा सत्त्वाने शुद्धय ॥ तेचि कैसे ॥ ११३ ॥
 रजस्य मळ मुट्टी ॥ ते अज्ञाना अन्यथा ज्ञाना शक्ती ॥
 यथार्थ वेदन वीरपती ॥ तेचि उरें ॥ ११४ ॥
 ते सत्त्वसंशुद्ध ज्ञान ॥ लक्षणेविनि ॥
 निरवयुक्त सत्त्वान पण ॥ आपुन ठई ॥ ११५ ॥
 की ज्ञान असता स्थिति ॥ रज्याची माथी प्रवृत्ती ॥
 मग वृत्ति शून्यत्वे प्रणती ॥ कल्पती लयो ॥ ११६ ॥
 तणिज्यो मुमुक्षु अज्ञान ॥ तमाभावे हे जडपण ॥
 छेदले असतां ज्ञान ॥ निर्विकार अे ॥ ११७ ॥
 ऐसे निरवयुक्त निर्विकार ॥ सत्त्विक ज्ञान पवित्र ॥
 अवृत्तील या इतर ॥ जैसें तैसें ॥ ११८ ॥
 अथा सत्त्वाने केवळ स्थिति ॥ विवेकाची दगा आइती ॥
 तेथे रजतमचिप्रवृत्ती ॥ आडळतीचिना ॥ ११९ ॥
 तेथे अक्षयिभक्षण तुटले ॥ कामाग्न विसचले ॥
 सत्त्वोन्नतम जिंकले ॥ ऐसे असता ॥ १२० ॥

क्रोधु नाही देशांतरी ॥ मदा मर्या नाही ऊरी ॥

वासना बुझा नाही ॥ न शक्तीची गती ॥ १२१ ॥

कल्पनेवेगळे प्राण ॥ आशे वासने नाही अन्न ॥

पाशो जाता दुर्चितपण ॥ दुष्टाड तयाचा ॥ १२२ ॥

असावधानता व्यग्रता ॥ क्षिणा तिन्ही असल्या ॥

केवळ सत्यचि असता ॥ जडता ना प्रवृत्ति ॥ १२३ ॥

चवळता सांडीही मने ॥ ते नापेरी करणी काण ॥

पूर्वीची स्वरुमांनुग्रहे ॥ निद्रा जाही ॥ १२४ ॥

जे जे विवेक करी वळ ॥ तेथे नाही दुजे प्रतिकूल ॥

ते तें सिद्धांताचे फळ ॥ देशांचि लग्न ॥ १२५ ॥

अभये दृढता हा गुण ॥ सर्वे वजा प्रसंगु माये ॥

या दोही वासात करणु ॥ भाग उरी ॥ १२६ ॥

ज्ञानयोग व्यवस्थितिः ॥ ००० ॥

ज्ञानयुक्तु योग सुभटा ॥ तेथे जे की नित्यनिश्चिटा ॥

अभये सत्वशुद्धीचिया वाटा ॥ भेटली ते ॥ १२७ ॥

अन्ता ज्ञान धर्मिजे ते करण ॥ तेथे वासने तया लक्षण ॥

दोन्ही पक्षी निश्चिटा पूर्ण ॥ ते ते केसरे ॥ १२८ ॥

वृत्तिशून्य ज्ञान होता ॥ तेथे अणुना निमग्न न पडण ॥

जेथे गमे पंडुसुता ॥ अधिष्ठान ॥ १२९ ॥

वृत्तींचे मोडणे मयान ॥ तेथे निश्चिटा मंडूकान ॥

मुदति मेले अनुष्ठान ॥ मयानाचारी ॥ १३० ॥

ऐसी ज्ञाने जाळी प्रतीती ॥ ज्ञाना योग ही तेथे नित्यनिश्चिती ॥

यापरी ज्ञान योगचि अनुभूति ॥ अनुष्ठान ॥ १३१ ॥

नानदि जेवमिजे ज्ञाने ॥ तेथे प्रभु कीजे तो योग तया ॥

यापरी विचार करणें ॥ आत्मयाचा ॥ १३२ ॥

जेयाते सादुनि ज्ञान ॥ ज्ञाना पूर्ण करी मंडूकान ॥

तेथे लय ना विचार मंडूकान ॥ तसे तेथे ॥ १३३ ॥

तेथे तेथे तेसी तेसी ॥ निष्ठा होये जे मानसि ॥

तो तेवि योगु परियसी ॥ तेथे तेथे ॥१३६॥

यागि ज्ञानयुक्त साधन ॥ आगि साधनयुक्त ज्ञान ॥

पावे सेवकील ही राह ॥ त ही दोन्ही ॥१३७॥

ऐसा ज्ञानयुक्त योगु ॥ तेवि बोला ज्ञानयोगु ॥

अथवा आन येहु प्रमगु ॥ मानवा येथे ॥१३८॥

ज्ञानयोगे साधयु ज्ञान ॥ योगु तो योगु साधन ॥

या दोन्हीपक्षा येकपक्ष ॥ ऐसी जे निष्ठा ॥१३९॥

साधनयुक्ते ज्ञेयगमने ॥ योगमते निष्ठा अभ्यासने ॥

ऐसे नि पक्षे वर्तते ॥ तेवि ज्ञानयोगस्थिती ॥१४०॥

साधन पावे मिथी ॥ तेथे आडना होये समथी ॥

तेथे ही ज्ञान मुकुटी ॥ दोन्ही पक्ष ॥१४१॥

समाधीचे असमान ॥ ते ज्ञानयुक्त निष्ठायुक्त ज्ञान ॥

मगहीनि दोन्ही पक्षा येकपक्ष ॥ तेवि स्वस्थिति ॥ १४० ॥

ही साक्षात्ताती जे स्थिती ॥ तेवि तेसी ज्ञान निस्ती ॥

निष्ठारूप ज्ञानरूप स्फूर्ति ॥ समाधीची ॥ १४१ ॥

आता असो बटुमाल बोलणे ॥ ज्ञानयोग स्थिति हे प्रकारें येणे ॥

आत्मनिष्ठा नित्यपक्ष ॥ योगियाची ॥ १४२ ॥

निष्ठेवि जगति समसी ॥ कपणे निहे पतिजनि ॥

विनि आता समाजकी ॥ विस्तारनि ॥ १४३ ॥

॥ दानं ॥

पाठ्यावरि आपण ॥ अधिकारीया विद्यालामून ॥

कीजे अध्यात्मविद्वदान ॥ हा समाजवि स्वभावो ॥ १४४ ॥

अन्नदानं द्रव्यदानं ॥ वस्त्रदानं गोदानं ॥

अस्वराध गजदानं ॥ आदि करुनि ॥ १४५ ॥

अनेकें दाने होणे ॥ पातु ग सुभद्रावती ॥

द्विज राजाचे मागी ॥ नवे देऊने ॥ १४६ ॥

वृत्ती आगळे भूमिदान ॥ भूमीआगळे अभयदान ॥

अभयाआगळे प्राणदान ॥ भर्वसेनि ॥ १४७ ॥

कन्यादानें मंदिर दाने ॥ याहुनि ती साधयण ॥

जाता प्राणु वांचवणें ॥ दावुत्व घोर ॥ १४८ ॥

जालें ही प्राणदान किरीटी ॥ ससाग दु ग अमे तयसोटी ॥

आतां मोक्षदानाची गोठी ॥ ते काये सागावी ॥ १४९ ॥

की दातयामात्रि अर्जुना ॥ आत्मदान कर्म कल्याण ॥

पाहे पायाचळी येसणा ॥ कल्या आह ॥ १५० ॥

नाही परि नृपाळा ॥ आत्मदान कर्म नुकला ॥

तेथे का ज्ञानयोगशीळा ॥ फावले आधी ॥ १५१ ॥

विद्यादान जे कर्मिती ॥ तथा सर्वदानाची फलदात्रि ॥

असद्विद्येची महती ॥ येसणी जे ॥ १५२ ॥

आतां आत्मविद्या हे सन्मयी ॥ यी येसणे दानचि नाही ॥

अर्जुना सत्यावेगळे कायी ॥ देणे ते देणे ॥ १५३ ॥

हे दान जयाते फावले ॥ तेणें ब्रह्मचि ब्रह्मार्पण केले ॥

आतां ययाहुनि आगळे कल्याण द्रव्य ॥ १५४ ॥

या ब्रह्मदानाचा पोटी ॥ घडली दाने लक्षकंटी ॥

तेथ सच्छिष्याहुनि किरीटी ॥ पात्रचि नमे ॥ १५५ ॥

क्षुधिता जैसे अन्न ॥ आम्हाळाचा तैसे हे जण ॥

येर जाणतही ब्राह्मण ॥ पात्र न होती ॥ १५६ ॥

जये समयी योगु कळला ॥ तोचि श्रेष्ठु काल नृपगुटा ॥

जो अनंता जन्मी वर्तीला ॥ साधेचिना ॥ १५७ ॥

तोचि उत्तम प्रदेगु ॥ ब्रह्मदिक्काली जगदीश्वरमु ॥

मागुता तैसा सुदिक्कमु ॥ साधडेसा ॥ १५८ ॥

ते स्थळ तो काळ तें वय ॥ दुर्लभ उभयता तात्पर्य ॥

जै ये दानी देये ॥ परब्रह्म आधी ॥ १५९ ॥

तेणे आत्मविद्याज्ञाने ॥ सत्यवैकुण्ठ कैलास स्थाने ॥
समर्पिती सुपात्रां कारणे ॥ पवित्र काले देखी ॥ १६० ॥

इतर शिष्ये दक्षिणा ॥ वरमूर्त्यपद ब्राह्मणा ॥
स्वार्थमूल्य पातळ अर्जुना ॥ शिष्ये होये ॥ १६१ ॥

सातही सागर धरणी ॥ मेरू समर्पिला दानी ॥
अमृतानी केली वाटणी ॥ ऐसे जाले ॥ १६२ ॥

की विज्ञान दानी पार्था ॥ दिधली या कामधेनू अनता ॥
स्वर्गप्राप्ति मरिगा ॥ करणे करणे ॥ १६३ ॥

नितामार्गनिघा गरी ॥ दान घडले जाण तयासि ॥
जे लक्ष्मी लक्ष्मीची दासि ॥ ते लक्ष्मी दिधली ॥ १६४ ॥

ही अमरु समर्पिता दानी ॥ सजिनु चौदा भुवनी ॥
ब्रह्मप्रपंचु दोन्ही ॥ दान केले ॥ १६५ ॥

ऐसे अध्वर्यवविद्यादान ॥ यया लोक मोक्षालापून ॥
पूरी श्रीयोगेश्वरे आरण ॥ ईश्वरे केले ॥ १६६ ॥

तेचि दिक्षा पावोनि ॥ प्रवर्तविं तये दानी ॥
हा धर्मिण धनुषाणी ॥ तया मुल्या ते ॥ १६७ ॥

आता तया दानाचा ठाई ॥ पावले पात्र समयीं ॥
तयाचे कैसे काढी ॥ चिन्ह जाणावे ॥ १६८ ॥

चिन्ह अधिकारी या शिष्याने ॥ ते का नव्हे ज्ञान प्राप्तीचे ॥
पुढे दत्ता होईत तयाचे ॥ देमाणे मरिमाण ॥ १६९ ॥

तरी ज्ञानाचा प्रणि ग्रहकाळी ॥ प्रथम साधनाचा मुळी ॥
अमात्रे मन्त्रिभ्यामवली ॥ ते चिन्ह कवण ॥ १७० ॥

॥ दमश्च ॥ ००० ॥

तरी अज्ञान देई अर्जुना ॥ प्रथम निराश्रये बाह्य करणा ॥
तया दमश्चिआ आश्रय ॥ लक्षिणे ज्ञान ॥ १७१ ॥

देहानी शक्तिने आसन ॥ शिष्याने सद्गुरूने शरण ॥
वायु चोराड कर्म करण ॥ तेचि दमश्चे ॥ १७२ ॥

वाचेचा ठांडी मीन ॥ आसने नियमित कर रागण ॥

शिश्नापाय ते दमन ॥ करुनिया ॥ १७३ ॥

मानमाजु शरीर ॥ नीट धारवें अवक्र ॥

निर्वात दीपापरी स्थीर ॥ देह राग्याचे ॥ १७४ ॥

मग ज्ञानकरणाचिया हुनी ॥ बाह्यचिया उरी धाडणी ॥

तिया आचरनि सुधद्रापली ॥ अतग आणविया ॥ १७५ ॥

मग ते ज्ञानेद्रियांचे ज्ञान ॥ पोटी सामाउनि मन ॥

अंतरी प्रकाशे आपण ॥ देह व्यक्तियेके ॥ १७६ ॥

ऐसेनि दमे पार्या गुह्यगुहे ॥ ज्ञान अद्विता ॥

नानादान काळी पवित्रता ॥ ऐसी पात्राची ॥ १७७ ॥

यापरी बाह्यनिग्रहादमु ॥ अमाया अतरी शमु ॥

आतां ययापूर्वी धर्मु ॥ तो कैसा अमया ॥ १७८ ॥

जंवाचे अर्जुना फळ ॥ दमीमन होये निश्चल ॥

सोपान आचरिता चळवळ ॥ इद्रियांनी ॥ १७९ ॥

पूर्वी असे जरि तें पुण्य ॥ तर्जिय उपजे नैपुण्य ॥

सद्गुरुचें होय दर्शन ॥ दैव्य फिटे ॥ १८० ॥

आता गुह्यदर्शना प्राप्दगे ॥ दमणू तीं जे अमे ॥

ते ज्ञानविह्वल हिदुजें ॥ कलामागळे ॥ १८१ ॥

॥ यज्ञश्च ॥ ००० ॥

तरि पादुपुत्रा जण ॥ यज्ञाचे रिशिता गण ॥

तेचि वेदोक्त साधन ॥ आधी असावे ॥ १८२ ॥

मोक्षधर्मु वर्णधर्मु ॥ आश्रमधर्मु कुलधर्मु ॥

आर्यधर्मु लोकधर्मु ॥ देणपान्ये ॥ १८३ ॥

तेथे मोक्षधर्मु प्रधान ॥ मोक्ष अगळ अनु ॥

वर्णधर्मु सनातनु ॥ वर्ततु असे ॥ १८४ ॥

वर्णधर्मा अलाकडे ॥ आश्रमधर्म जण पुढे ॥

कुलधर्मु देकु घडे ॥ तो अगळ तय ॥ १८५ ॥

त्या अगमिनी वटिलाची ॥ त्याहूनि क्रिया देशिची ॥

ऐसा धर्म अनुक्रमेचि ॥ यजुनामे ॥ १८६ ॥

मोक्षार्थं अनुकूल ॥ तोचि वर्णधर्म निमज्ज ॥

येरा वासनेचा विटाळ ॥ सांढावे ते ॥ १८७ ॥

मोक्षानुकूल वर्णधर्म ॥ अनुकूल ज्ञान वीरोतमा ॥

तोचि आश्रमधर्म ॥ येर सांढावा ॥ १८८ ॥

मोक्षार्थं वर्णधर्म ॥ तदनुसार तो कुलधर्म ॥

येथे जेणे भजे आश्रमधर्म ॥ ते क्रिया सांडावी ॥ १८९ ॥

ऐसा अश्रित मोक्षेमी ॥ अगि वर्णधर्मक कर्मेसी ॥

तोचि अर्थोपदेश कुलधर्म ॥ न सडवी जो ॥ १९० ॥

अगि मोक्षार्थं वर्णधर्म ॥ आश्रमधर्म कुलधर्म ॥

अर्थोपदेश विहितमा ॥ मानकूल जो ॥ १९१ ॥

तोचि जगधर्म भजे ॥ येर अग्रज तो साडणे ॥

एव मोक्षार्थ जे जे करणे ॥ तोचि स्वधर्म ॥ १९२ ॥

ऐसा धर्म तू ज्ञान ॥ विहित कर्मचे अनुष्ठान ॥

मोक्षार्थं धर्मधर्म ॥ यजु वीरोता ॥ १९३ ॥

अगि हा धर्म ऐसा कळे ॥ अगि यथापूर्वी पाहिजे जे केले ॥

जेणेवीण ना कळे ॥ विहिताचरण ॥ १९४ ॥

एतलेचि कर्मधर्मनाची अर्थ ॥ जे लक्षण पाहिजे अशी ॥

तोचि मोक्षार्थ अनुष्ठान ॥ येर अग्रज ॥ १९५ ॥

॥ स्वाध्यायः ॥ ००० ॥

तोचि वर्णधर्म अनुष्ठान ॥ ज्ञान ज्ञाना ब्रह्मधर्म ॥

येथे पुण्य आश्रमधर्म ॥ तो अर्थोपदेश ॥ १९६ ॥

तोचि ब्रह्मधर्म ज्ञान पाडवा ॥ ब्रह्मधर्मधर्म धरवा ॥

तेच अर्थोपदेश ॥ सक्त वेदाचा ॥ १९७ ॥

वैदिक नाही ज्ञान ॥ ब्रह्मधर्मधर्म धर्मधर्म ॥

एतलेचि ब्रह्मधर्मधर्म ॥ सक्त वेदाचा ॥ १९८ ॥

भैक्ष्यं देहरक्षुनि ॥ इन्द्रिये अवपी दंडुनि ॥

वेदुचि आधी हा धनुषाणी ॥ साध्य करावा ॥ १९९ ॥

नित्यकरिता आध्येन ॥ वेदांकर राहे जाण ॥

ना तरि पडेखान ॥ हृदया माझारी ॥ २०० ॥

जरि तो स्वयंमुं पाहिजे ॥ मोक्षमानी असेही जे ॥

तगि यत्नु कर्मान देविजे ॥ वेदु घाबारी ॥ २०१ ॥

यालागि सर्वकाळ आध्येन ॥ स्वाध्यासाचे असे साधन ॥

म्हणोनि ज्ञानप्राप्ती अधिकायि हा ॥ कैसे नमनाये ॥ २०२ ॥

पठणयोगे अर्जुना ॥ कराही वरुणी धरण्या ॥

मग वेदोक्ता आचरणा ॥ आचरई गा ॥ २०३ ॥

तें वेदोक्त विहिताचरण ॥ कविता होये सत्त्वगोधन ॥

स्थिर कैसे ठाई मन ॥ दमु सपादे ॥ २०४ ॥

तैते गुरुमुखे निपाळे ॥ ज्ञान्यादरुणी प्रकाशे ॥

ज्ञान जे दानी दिधलें ॥ पूर्ण पुरुषें ॥ २०५ ॥

तें मग हृदयी प्रकाशे ॥ शिमाये ते तेजे दीपे ॥

म्हणोनि निदानपूर्वी असे ॥ तें ऐसे साधना ॥ २०६ ॥

एव पूर्णसाधन अवधारी ॥ जाले अमंग वागवारी ॥

सद्गुरु तो कृपा करी ॥ दे ज्ञानाध्य धना ॥ २०७ ॥

आता तयचिया पाळना ॥ काये करावे अर्जुना ॥

तें मी सांगी सुजाणा ॥ तुजप्रती ॥ २०८ ॥

॥ तपः ॥ ००० ॥

नित्यश्रवण नित्यमनन ॥ निश्चयमात्रे साक्ष्यकरा रमन ॥

निरंतर ॥ २०९ ॥

सद्गुरुचा जो अकिनु ॥ तो नित्य असेहीये कानु ॥

लयविशेषाचा धनु ॥ कर प्रवर्तला ॥ २१० ॥

आत्मन्येति आत्मरति ॥ आत्मरति आत्मनिर्विज ॥

आत्मसुख आत्मविश्रान्ती ॥ नित्य ॥ २११ ॥

मनाबुद्धी इन्द्रियते ॥ फुटो नेरी मो निरुनें ॥
आत्मतत्त्वीचि तयाते ॥ निमग्न करी ॥ २१२ ॥

नित्यमहं गाना त्यागु ॥ नित्य अग्निनाशु सत्सगु ॥
नित्य अभ्यासी गजघोषु ॥ गजरा योगी ॥ २१३ ॥
चहु अग्न्याचा छेडी ॥ न गजे जो कवणे काळी ॥
नित्यानश्वरी नकळी ॥ तेथुनि न सुटे ॥ २१४ ॥

आसन मुद्रा ध्यान ॥ भगे जयाचे जाण ॥
अगरी गुरुनाम्याने जगन ॥ तेचि करी ॥ २१५ ॥
गेने दिनु आशनु ॥ सगळे भीमज गळिनु ॥
जळी कल्याण विमलनु ॥ आगे आगा ॥ २१६ ॥

स्वपर अनुसधान ॥ तयाची नेणें खूण ॥
मन तें गगनासमान ॥ करुनि ठाये ॥ २१७ ॥
विमलचि विमल गगने ॥ अजिमे विमल पणें ॥
मग असावा तैसा राहें ॥ योगशील ॥ २१८ ॥

आठवे केला पैसु ॥ तै जो तेथें उदासु ॥
विमल जग विमल ॥ उगला अमे ॥ २१९ ॥
सामिनी येईल गूण ॥ नित्यधोषी निजमन ॥
तै सहस्र गूण लग्न ॥ दिमतना होये ॥ २२० ॥

तेजा गळि अग्नि विमल ॥ करणे आत्मअध्यासु ॥
तेचि तप आणि जपु ॥ येर बावो ॥ २२१ ॥
आत्मअध्यासु ते तप ॥ कविता होईजे निपाय ॥
केवळ पद्मद स्वराग ॥ उगधी वेगळे ॥ २२२ ॥

साधनाचे विद्वान ॥ तेचिचि तेचि खूण ॥
जे लयविक्षेपविहिन चित्त होये ॥ २२३ ॥
मग तेजे चित्ते पणें ॥ स्वरागी होये अखंडता ॥
निर्विकल्पी नित्यता ॥ आपेआप ॥ २२४ ॥

मग तयाजस बाणे ॥ मोडतील विमल जे खूण ॥
तेचि येणें उतरें ॥ आतां सांगेना ॥ २२५ ॥

॥ आर्जवं ॥ ००० ॥

व्यतिरेकें जाले आत्मज्ञान ॥ तेणें कळले शुद्ध अभिष्टान ॥

आतां अन्वये विश्वव्रतबोधन ॥ आर्जवं म्हणिजे ॥ २२६ ॥

आत्मव्यतिरेके के प्रकृति ॥ प्रकृतीशीण गुणमुमती ॥

गुणावेगळा नाथी ॥ सकळ प्रपंचु ॥ २२७ ॥

देहें अवस्था अभिमानी ॥ प्रपंचु भासे जो जो गुणी ॥

तो गुणावेगळा निदानी ॥ नसे काहीचि ॥ २२८ ॥

म्हणौनि भान तें गुणाचि ॥ गुण ते आत्मप्रकृतीचि ।

प्रकृति म्हणिजो तो आत्माचि ॥ ऐसे असता ॥ २२९ ॥

आत्माचि हे सकळ भान ॥ जाणये आर्जवं म्हणौनि म्हण ।

निर्वाणिची विज्ञान रूण ॥ हेचि येसी ॥ २३० ॥

आत्मज्ञाने विश्वभान ॥ आत्मज्ञाने आत्मज्ञान ॥

आत्ममय विश्वजाण ॥ येणें विचारें ॥ २३१ ॥

जे जया ये प्रतीती ॥ जोवीण जे कांहीं नाथी ॥

तोचि तें यये अर्थी ॥ भ्रांतिकायिसी ॥ २३२ ॥

सत्यावेगळे काये असे ॥ मान अभामे वसे नाथी ॥

मृगजळा नेणती मणुमं ॥ ती हणो होली ॥ २३३ ॥

असो व्यतिरेके जे निम्न ॥ तें अन्वये आपणु समस्त ।

जाणिजे ऐसें मत ॥ जाण आर्जवाचे ॥ २३४ ॥

तेथें अग्निमित्र समान ।, आत्मचि आप पगडे भान ।

आपणावेगळें गुण ॥ तेहीं नसें ॥ २३५ ॥

ऐसीं मुखें चिन्हें सांगीतली ॥ ज्ञान वेष्टगव्हे या पाडली ॥

आतां यया पासाव उपजली ॥ ती चिन्हे कैसी ॥ २३६ ॥

आत्माचिये विश्व पाहता ॥ चिन्हे होती सत्य ॥

ती सांगैन मी आतां ॥ देई अवधान ॥ २३७ ॥

श्लोक

अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्याग शान्तिरौनुमम् ॥

दया धृतेर्बलोलुपत्र मार्दवं ह्रीर्नमस्तम ॥ २ ।

अ. १६ ॥ श्लोक क्र. २ ॥

॥ अहिंसा ॥

व्यतिरेकान्वये सिद्ध जाले ॥ ज्ञान सर्वत्र येक आपुलें ॥

तयाचे चिन्ह पहिले ॥ बाह्य दृष्टी ॥ २३८ ॥

भूमी न मरुते भेद ॥ न करी कल्याणाचा वध ॥

क्षोभजिहवी परिचाय ॥ न करी आणिकाने ॥ २३९ ॥

आपण वाडट होआवे ॥ ऐसे सांग कवणाभावे ॥

आता विश्व हे विश्व नव्हे ॥ आपणुचि जरी ॥ २४० ॥

तरी कसा पैरी मानवें ॥ पीडाचे अवघा वधावे ॥

दृष्टीने सज्ज जिह्वा न करे ॥ ज्ञानयामि ॥ २४१ ॥

आता तू दृष्ट्यामील ऐसे ॥ जे ज्ञान या गुणध्यासे ॥

आपणावेगळें भासे ॥ प्रपंचभान ॥ २४२ ॥

जव ते धोंडे अध्यास ॥ तव कैसा आवरी पुरुष ॥

आपपर हा भासू ॥ अवगमे जे ॥ २४३ ॥

व्यतिरेकान्वयज्ञान ॥ नित्यनित्य सत्त्वेकन ॥

आता तदानाही नित्यग ॥ गुद्धमन्त्रा ॥ २४४ ॥

तसे पडे विस्मृति ॥ रबें उठी प्रवृत्ति ॥

ते भूतभेद प्रगैरी ॥ येतेंचि लागे ॥ २४५ ॥

भूतभेद जेथे आभासला ॥ तेथे कामुकेंधु न वचे छेदिला ॥

पावरीडेना अर्धज्ञा ॥ तेथेचि बीज त्रिशेधु ॥ २४६ ॥

तरी अर्जुना येक ज्ञान ॥ जयाचा देही ज्ञान ॥

तया आत्मदुरा भास ॥ गमे गुणध्यासे ॥ २४७ ॥

ते ते भेदबुद्धीचे मरुग ॥ कृधेसीसहित होये उत्पन्न ॥

ज्ञाने जडले कटोशरगा ॥ ते उडोनि गेले ॥ २४८ ॥

जेथे तबुद्धी दिसे ॥ ते आत्मत्वे जरी न भासे ॥

तही आगागमान भासे ॥ सज्ज बुद्धी ॥ २४९ ॥

दुष्टाबुद्धी अनुजेनि ॥ पावका प्रति जाले मानी ॥

देन तिर्यजिरेचा मागरी ॥ स्वये मेळा होये ॥ २५० ॥

परदुखे दुखवंतु ॥ परहानी चिंताग्रस्त ॥

परनागे शोक्वहतु ॥ प्रीति परहिता ॥ २५१ ॥

केली पीडा ते साहे ॥ परिहरी उपदूनि न पाहे ॥

पाहतां परावया भय होये ॥ जयापरी ॥ २५२ ॥

सर्व आत्मा ययाचा ॥ कीं आत्मा हा सर्वाचा ॥

ऐसा कृपायोगु जयाचा ॥ विश्वाचा टाड ॥ २५३ ॥

वैरी मित्रु आपण ॥ अभयदाना आणि तत्पक्ष ॥

सांगितानि पुत्रु मित्रा ॥ भुजगु तया ॥ २५४ ॥

परदुखे दुखवण ॥ हे न सुटे जया कारणें ॥

तयाचेनि हिंसा बोलणे ॥ बोल्याचेचि नव्हे ॥ २५५ ॥

सर्वज्ञ भेददर्शन ॥ ऐसी मित्रा जयालागून ॥

ना तया भूतहिंसा जण ॥ घडुनिता ॥ २५६ ॥

आता वाटे दृष्टी भेदु पाहे ॥ तज कृपेचि माजी ते बुडुनि जखी ॥

ना आत्मममानता ठाये ॥ तेथे हिंसा कैनी ॥ २५७ ॥

स्वरूपान्वयाची गूण ॥ ज्ञाने उमट वेदभजन ॥

आता गुप्तज्ञांही ज्ञान ॥ त ही पातु ॥ २५८ ॥

कृपान्वये येकरपता ॥ स्वममान मुमुक्षु ज्ञानता ॥

भेददृष्टीही विश्व पाहता ॥ येकत्व न चुके ॥ २५९ ॥

परदुखे दुखवणें ॥ परमुखे मारी जणें ॥

येकात्मतेचीं चिन्हें ॥ सहजऐसीं ॥ २६० ॥

पाथर लागे चरणा ॥ न साहावे तें पैना ॥

करिती तयाची सवोगुना ॥ दोन्ही कर ॥ २६१ ॥

सोनटकापडे हाती ॥ तेथे मंगेपु होय चिन्ही ॥

सर्वांनीं हर्षोत्पत्ति आपेआप होये ॥ २६२ ॥

एकात्मतेचे लक्षण ॥ ऐमेचि विश्वी होये उत्पन्न ॥

तैतें जाणावें ज्ञान ॥ हृदयीं आहे ॥ २६३ ॥

महाज्ञेनि अहिंसा उत्पन्न ॥ ब्रह्मज्ञेने हे येक लक्षण ॥

आता दुजे ययमान ॥ ज्ञान आहे ॥ २६४ ॥

॥ सत्यं ॥ ००० ॥

सत्यं ब्रह्मण्य पादुमुना ॥ हे दोर्मन्त्रि पदार्थो पादाता ॥

तिसरां नाहीं सर्वथा ॥ यथे लोकीं ॥ २६५ ॥

यदाभ्यर्च्य सत्यं भर्तुं ॥ तेष्वि जयार्ते गमनु ॥

असत् निव्या विभुं ॥ तं भामंचिना ॥ २६६ ॥

अप सत्याची सभावना ॥ सत्याची नित्यकल्पना ॥

सत्यचि आवडे मना ॥ बोले तैचि ॥ २६७ ॥

अमत्यही सत्यं करे ॥ सत्यं वतने सधु सत्य येक तथा दुसरे ॥

तैचि न वर्ते ॥ २६८ ॥

सत्याचे श्रवणमनन ॥ सत्याचे नित्यसेवन ॥

सत्याचे सत्य साधन ॥ सत्याचे आवडे ॥ २६९ ॥

तेमा सत्याची श्रवणं ॥ सत्यं विभु सत्यं वतु ॥

तो व्यवहारीही वर्ततु ॥ सत्यवर्ते ॥ २७० ॥

सत्यं सत्यं ॥ सत्यं सत्यं व्यवहारी बोलणे ॥

सत्यं सत्यं जिते माणे ॥ भवते तेही ॥ २७१ ॥

ही सत्य जे येक आहे ॥ तदर्थं लट्टिकेही सत्य होये ॥

सत्यही सत्यं सत्यं तत्त्वार्थ ॥ व्यवहारी वर्तणे ॥ २७२ ॥

सत्यं सत्यं ॥ तदर्थं अमत्यही साधन ॥

वर्तते प्रमाण ॥ प्रत्येक ॥ ते अमत्यही सत्य ॥ २७३ ॥

सत्याचे सत्य साधन ॥ तयाचे हे असे कारण ॥

तय (ते) सत्या तेने कारण ॥ प्रियकाये ॥ २७४ ॥

अमत्यही देव पति ॥ सत्याचीही पादुही

तें आप परावे अवघारी ॥ शरीरसत्य ॥ २७५ ॥

ते जेणे सत्ये माणे ॥ सत्य न बोलती ते शिदुणे ॥

आप जेणे अमत्ये तेन माणे ॥ ते अमत्य सत्य ॥ २७६ ॥

सत्य सर्वत्र जें येक ॥ सत्य त्याचें वेदक ॥

जेणे होय ते सत्यं सत्यं ॥ कर्म भवते ॥ २७७ ॥

भक्तिये योगे कर्मयोगे । केले ते सत्यचि अग्र ।
ते निपजे मनाआगे ॥ ते मना सत्यचि ॥ २७८ ॥

जें मन जेणें राहें ॥ तें असत्यही सत्य आहे ॥
येर सत्य काजा नये ॥ असत्य होये ॥ २७९ ॥

यापरी अर्जुना जाण ॥ मरें सत्य येर अभिप्रा ।
तथा सत्याचें अवलंबन ॥ सार्वकाल ॥ २८० ॥

तथाचे साधन ज्ञान ॥ तथाचे पाठण जेणे करून
तेचि सत्य मानूं ॥ तदनकूल जें ॥ २८१ ॥

तें सर्व आश्रयणें ॥ येर असत्य तें सांडणे ॥
हे चिन्ह दुजें जाणे ॥ ज्ञानवंतांचें ॥ २८२ ॥

की सत्यग्रणीजे ते कायी ॥ भावने ज्यामार्जि माही ।
ऐसा परमार्थ व्यवहारू तोही ॥ सत्याची प्रविष्टा ॥ २८३ ॥

अक्रोधः ॥ ०० ॥

आतां तिसरे आडक चिन्ह । जेणे निवड जयान मज ॥
तथाचां हृदयीं स्थान ॥ नमे क्रोधातें ॥ २८४ ॥

सर्वत्र अभेदु ज्ञानें ॥ नित्य असतां जाणणें ॥
आणि सत्यचि मने ॥ मेविले असता ॥ २८५ ॥

सत्वाचे केवळपण ॥ भावरहित तेथे ज्ञान ॥
तेथे दुज्याचे गुणागुण ॥ कळेनि न पावे ॥ २८६ ॥

तेथे क्रोधा केवी उत्पत्ति । विषमवस्तु जेथ नसत
अन्यगुणुभाति ॥ तथाची नसे ॥ २८७ ॥

आंगाचेनि सत्यें जाण ॥ इतकचे सङ्गोधरण ॥
तथाचे आरणा ज्ञान ॥ ते असत्येंच मा ॥ २८८ ॥

जाण अमृताचा सागरी ॥ विषाची नये लहरी ॥
जन्ही तो पाषाण अहरी ॥ उन्मदुनि घळिते ॥ २८९ ॥

सगिता जल निर्मळ ॥ तयाचि हावे मुहाट ॥
तथापि तया नितोडे कळे ॥ सत्यचि अग्र ॥ २९० ॥

अन्तरी निहत्ता जो पादुका । शब्दनि वरुनि जाणावा ॥

क्रोधे जळिया ते विमाग ॥ शांत करी ॥ २९१ ॥

पावसा ऐताही वरि पाडे ॥ तो शांतुनि होये निमाडे ॥

पावसु उरुनी नाही वाकुडे ॥ शिंतलतेसी ॥ २९२ ॥

अंतरिचे शीतळपण ॥ तयाचें हेचि लक्षण ॥

जेथे श्लेष्मिजेही मन ॥ न धरी क्रोधते ॥ २९३ ॥

आपण क्रोधु न कराव ॥ केला दुजे न तो नेणणे

पावसे माणूस निहत्ताये ॥ ऐसी अक्रोधता ॥ २९४ ॥

अहिता सत्य अक्रोधु ॥ या विविचा ऐसा बोधु ॥

ज्ञानी असे स्वमिष्टु ॥ तेचि जाणे ॥ २९५ ॥

॥ त्याग ॥

आप त्यागु करण रीये ॥ अद्वैत सांगीत तूने ,

ज्ञान म हाग्यान जेथे ॥ तेथे हे वरें ॥ २९६ ॥

मनोत्कर्षे करुन ॥ जयाचा हृदयी ज्ञान ॥

तदा वादविषयचे म्हुण ॥ तेथे त्यागुवर्ते ॥ २९७ ॥

तुं अद्वैति श्रवणे ॥ प्राम्यवारी गादनी ॥

मन न वेस धनु पण्णी ॥ शांतता कराही ॥ २९८ ॥

अविजितार्ण पुमान्कथा ॥ श्रमु वाटे तिया आइकता ॥

धर्माधर्म व्यवस्था ॥ श्रमेतिया ॥ २९९ ॥

तुं श्रमे अर्थे कामे ॥ अणि मोक्षवाट मनोममे ॥

बहु बोलतां श्रमे ॥ ज्ञानवतु ॥ ३०० ॥

समनेचा उडि म्हु ॥ आडळे तेचि सुग्मु ॥

परंतु नाही सोबु ॥ स्वादुलाचा ॥ ३०१ ॥

देशी विहिजे मानु कराते ॥ तया काये करावी मुमने ॥

परिमळ द्रव्येअने ॥ अणि मुग्धम्यादरें ॥ ३०२ ॥

उत्तम सेज आस्तीर्ण ॥ तयातें नापेक्षी मन ॥

अद्विष्टा सेविता कराव ॥ अण्णी फळश्रंय ॥ ३०३ ॥

रूपविशेषाचिया याती ॥ पावली याही चक्षुप्रति ॥

तथापि त्यागुवि तयाचा चिती ॥ परि भोगुनापेक्षी ॥ ३०४ ॥

दाग द्रव्यपुत्रादिका ॥ त्यागार्णव वाटे सकळीक ॥

गेहे न वटे सुख ॥ ऐसा स्वभाऊ होये ॥ ३०५ ॥

नावडे संगु दुजयाचा ॥ योगु नावडे शिष्याचा ॥

त्यागु सर्वदा भोगाचा ॥ मनागामूनि ॥ ३०६ ॥

मागतावि जाला पुढे ॥ तया वचारे ते न मरुते ॥

मार्गी भेटले नि तळारे ॥ सवातु करी ॥ ३०७ ॥

त्यागबुद्धी अवचकु ॥ गतामृताचा नाही शोको ॥

सांडुनि लोको लोकीकु ॥ सुग्री जाला ॥ ३०८ ॥

असिले ते जाणो नाही ॥ नमिले ते न पाहिजे करी ॥

नाशले ते हृदयी ॥ आठवेचिना ॥ ३०९ ॥

असो आत्मइतर भान ॥ ते असत ऐसे जाणोन ॥

मग तये अर्थी मन ॥ त्यागरूप सदा ॥ ३१० ॥

ऐसा अमेताचि त्यागु ॥ चौथेया लक्षणाचा योगु ॥

पुडती अइक प्रसंगु ॥ पांचवयाचा ॥ ३११ ॥

॥ शांतिः ॥

असंत अनित्य अनामिक ॥ योगे सुटले ते सकळीक ॥

आतां स्वस्थिती आले वेदक ॥ ते वेदही ऐसे ॥ ३१२ ॥

निर्विकार निश्चळपण ॥ निवृत्ती प्रिमले स्वमुग्ध ॥

जैसे महाप्रळयीचे जीवन ॥ नेगे चंचलता ॥ ३१३ ॥

केवळ आठउ ना विमळ ॥ सकुण आनि विकळ ॥

व्योमाहनि स्वस्थिर ॥ भावो जाला ॥ ३१४ ॥

तया ब्रह्मशक्ति उपजली ॥ ते कथे कथो अर्पिली ॥

साडिताही जाये सुटली ॥ ऐसी नवे ॥ ३१५ ॥

गति साडिली चाणी ॥ निर्व्यापारी कर दोन्ही ॥

वाचा बुडालिया मोनी ॥ सार्धकळ ॥ ३१६ ॥

हट्टी न पडे रूपाधिके ॥ श्रवणी शब्द भाइके ॥

देखे देह रहिते सकळैक ॥ निद्रिता ऐसे ॥ ३१७ ॥

अज्ञानेण वीण ॥ बगदातरी जाण निद्रा ॥

जिन तया आनंद सागरा ॥ माजि बुडाले ॥ ३१८ ॥

निहेहीवीण परि ॥ शांति जयाचां शरीरीं ॥

गुणवेग तें अंतरी ॥ क्षीण जाले ॥ ३१९ ॥

नया ही नाचे जाणे देणे ॥ सग वै मे घेणे देणे ॥

महात्मा व्यापार करणे ॥ इच्छेनानुनि ॥ ३२० ॥

कामजोषीमुद्रा ॥ अतरी अभिमाने साडवला ॥

तो बाह्य न शोभे शोभविला ॥ ऐसा शातु ॥ ३२१ ॥

अग्नी अभुताचिया धरा ॥ नयनी सतोषाची मुद्रा ॥

गाढे ती अन्नदमता ॥ माजुनि उपजली ॥ ३२२ ॥

सागरे सारी गौरवता ॥ नाना कल्मष पहा अमृता ॥

नारी तैसी संविता ॥ शतु सारी ॥ ३२३ ॥

आप पाला समान ॥ शरीरी अत्यंत शातपण ॥

रजतम वेग गहन ॥ ते गेले जळोनि ॥ ३२४ ॥

ऐसि ये शाली पावेल ॥ उरजनी विषमभाव ॥

बाह्य अध्ययन सर्व ॥ निर्विकार जाले ॥ ३२५ ॥

यथे शांतिपामून ॥ साचे वै मे असेल क्षण ॥

तयानी आदर गूण ॥ सगिजेल ते ॥ ३२६ ॥

॥ अपेयुनं ॥

पायापावे उगे ॥ माते पुढे नाही बोलणे ॥

बोले ती दृष्टा ॥ पूर्वोक्त चिन्ह ॥ ३२७ ॥

देगून बोजताचि अर्जुन ॥ पैमु होये अभिमान ॥

उत्पति तेच रजोगुण ॥ तमाचें बीज ॥ ३२८ ॥

देगून बोजताचि अगु ॥ तेचि व्दैतभिनिविगु ॥

सन बुडाने हा प्रकाश ॥ समस्ता जाला ॥ ३२९ ॥

सकळा पापाचें कारण ॥ उत्तमा लक्षणाचे दर्शन ॥
दुष्टां चिन्हाचि घूण ॥ पैशुन जाणाचे ॥ ३३० ॥

सकळां पापाची सामग्री ॥ कवणा सभाष्याचा घरी ॥
जो परावयाची निंदा करी ॥ तथा वाचून ॥ ३३१ ॥

अर्जुना पर नेणे सत्य भान ॥ आत्मन्ही बुडले मीगण ॥
माळवले पदी गुण ॥ लक्षण त्याचे ॥ ३३२ ॥

परावी निंदा न करणें ॥ आत्मश्रेष्ठ ते कारणे ॥
अंतरिची उत्तम लक्षणे ॥ त्याचे हे चिन्ह ॥ ३३३ ॥

आता पूर्वाध्यामे करून ॥ भासलेही आत्म इतर भान ॥
तेथें येक जाते येक अज्ञान ॥ ऐसे ही जाली ॥ ३३४ ॥

येक चर येक अचर ॥ जीव वर्तती अपार ॥
आपणा नावेक इतर ॥ ऐसे आभासले ॥ ३३५ ॥

॥ भूतेषु दया ॥ ००० ॥

तन्हीं सकळा भूताचा ठाई ॥ दयाचि द्रष्टे जाणवी ॥
अत्यंत कृपा हृदयी ॥ प्रकटती होये ॥ ३३६ ॥

मी उपवामी असेन ॥ पणु ययाते अत्र देईन ॥
पर प्राणाची जतन ॥ निज प्राणी करी ॥ ३३७ ॥

अति वृद्धे आणि बाळकें ॥ याते कृपादृष्टे देखे ॥
अनाथां देखोनि आइके ॥ प्राणु टाकी ॥ ३३८ ॥

कव्हणी पीडी कव्हणाते ॥ तिथे वोंडवी आगणाते ॥
हे सहज लक्षण जात याते ॥ उपजे न उपजिता ॥ ३३९ ॥

व्यथा परावी न देखजे ॥ अडळें साहसि न वचजे ॥
परहिता स्वहित वेचावे ॥ ऐसा आदर ॥ ३४० ॥

आत्महितार्थ जोडिले ॥ तें परहितार्थ वेचिले ॥
दुजे तें जालें ॥ आपुलें प्राणहूनि ॥ ३४१ ॥

विश्व सुखी असावे ॥ विश्व ईश्वरी भक्तावे ॥
विश्वविमुक्त होआवें ॥ ऐसा भाऊ ॥ ३४२ ॥

देनिया या अनामस्ता ॥ विजय परिग्रहो आमस्ता ॥
पादुकेभ्यः अभिजाता । जाले आप परावे । ३४३ ॥

हिनु हिनु पादुकां ॥ अदि करुनि मज्झा भूतसि ॥
वाये हे १ ओसो ॥ आपुणेनि सुकुने ॥ ३४४ ॥

परिहता प्राणु वेचो ॥ ये की मज्झाभा कारणे ॥
माविस दुयो दुयाण ॥ तेसे जे नहे ॥ ३४५ ॥

॥ अलोलुप्यं ॥ ०० ॥

परिहिते अगोनि माओ ॥ मज्झावी जानी अलोलु ॥
एतेनि अलोलुप्यं कु ॥ तयवे नमे ॥ ३४६ ॥

मज्झावा दिमो लोभु ॥ परि मुपजे अत करणी क्षोभु ॥
प्राप्ताचा नाही लोभु ॥ वेची परार्थ ॥ ३४७ ॥

अदिष्ट मज्झा मज्झा ॥ परि कइती ते नही विघ्न ॥
नीचावे घरी चण ॥ इव्यासाठी ॥ ३४८ ॥

येक अत्रअत्रवि करी ॥ येक मरे क्षेत्रावारी ॥
वक अलुप्यो गरी ॥ भोगुन मणो ॥ ३४९ ॥

लगा लोभुप्यो कथा ॥ यव कइसी पायां ।
यवा अलोलुप्यं दारा ॥ ईश्वर का नहे । ३५० ॥

अप्यय दैव्य विजिया ॥ देहनि लौक्यता असेवा ।
समो मोक्षी अलोलुप्य ॥ मात्र नही । ३५१ ॥

अत्र देहनि पाजेन । दैव्य देहनि हनु पयसि
वेर या लोभका अलोलुप्य ॥ ऐसे कैने । ३५२ ॥

लोभकं जेव अलुप्य ॥ ते मुक्ती ते अलोलुप्यका ॥
अलो पादो कुल्लिका ॥ अलोलुप्यका ॥ ३५३ ॥

मज्झा भूते तेने दारा ॥ तेने अलोलुप्य लोभका ।
अलोलुप्य लोभका ॥ यवा तेने कैने । ३५४ ॥

॥ मार्दव ॥ ०० ॥

मंजुळ आणि मृदुवचन ॥ संध्या न बोले कठिण ॥

जयाचा हृदयीं ज्ञान ॥ सत्त्वं आधिलें ॥ ३५५ ॥

साधु दर्शनी नम्रता ॥ हे अपूर्व न हे ना पार्थी ॥

ज्ञानी देखोनि सर्वाभूता ॥ साधिकाचि नम्र ॥ ३५६ ॥

मनाचां ठाड कोमळपण ॥ नाना मृदाचे कैसे लक्षण ॥

जैसें केलें आपण ॥ तैसेचि होये ॥ ३५७ ॥

साधितले ते कळी लागे ॥ हे अपूर्व न हे तथा जोगे ॥

अल्प निरोपणाचेनि आग ॥ बहुभाल कळे ॥ ३५८ ॥

बुध्दीचे केवळ मृदपण ॥ ते भेदिक मर्दंग जाण ॥

होआवेचि आधी निरोपण ॥ तब गूण पावे ॥ ३५९ ॥

कामाकला जेसा वारू ॥ न माहे तर दृष्टा करू ॥

दोरे न धारे धरू ॥ धारक जव्हीं ॥ ३६० ॥

बुध्दीचेनि मृदापणे ॥ आगळे होये जाणगे ॥

तब मनाचेनि मार्दव तेणें ॥ योग गढे ॥ ३६१ ॥

बुध्दी अधीन जालेपणे ॥ आगळे होये जाणगे ॥

व्योमादुनि मृद होणे ॥ मार्दव घेतले पावे ते ॥ तो म्हणे जेसा ॥ ३६२ ॥

चित्त गुणलें अनुसंधानी ॥ ते तेथेचि मिरे मृद म्हणैनि ॥

ध्याता ध्येय ध्यान तिन्ही ॥ गळोनि जाती ॥ ३६३ ॥

अहंकार मार्दवा आला ॥ तो कठिण अहंकृती मुदना ॥

निर्विकल्पी असता ठेविनी ॥ नीटु न हे ॥ ३६४ ॥

अंत करणाचे स्फुरण ॥ न धरी तयाते मृद म्हणौन ॥

कापुरा घेता जीवन ॥ तो जेसा होये ॥ ३६५ ॥

निजधर्मी शीतळ होये ॥ ऐसें मुक्त्य तुला मान्यो ॥

केवळ निर्विकार असणे ॥ जेसा भाजो ॥ ३६६ ॥

अथवा मृदाची कैमी यानी ॥ की जे तैसें होये कीरपती ॥

म्हणौनि ती तिथे गुरुयुक्ती ॥ अशीने जव्नी ॥ ३६७ ॥

दमा अधीन लगनी ॥ का चण आसन युक्ति ॥
देग कर्म कम्पासची गती ॥ ते अधीन योगा ॥ ३६८ ॥

ज्ञान काणवे मृदण ॥ ते शिरोहा अधीनपण ॥
मुपनदी वज्रिता कडीपण ॥ ती न करिनीचि ॥ ३६९ ॥

काणामात्रि सामायति ॥ सोडिली हीं उदू न शकती ॥
ऐसा गजाला अहकृती ॥ मार्ये देहो ॥ ३७० ॥

मृद बोलणें पाहाणें ॥ घेणें देणें चालणें ॥
दुजया बाधु जेणें ॥ प्रकारें नव्हे ॥ ३७१ ॥

ऐसे मन्त्रिहावे मृदण ॥ ज्ञानविज्ञानयुक्त जाण ॥
अन्ना दाहावे चिन्ह ययापामून ॥ तेंचि कैसे ॥ ३७२ ॥

॥ छिः ॥ ००० ॥

अर्जुना आगण जिवित ते नव्हे ॥ आणि ते पडलें करावें ॥
तै साधुंप्रति लाजवें ॥ सर्वथैव ॥ ३७३ ॥

अग्नि वेणु यमिना ॥ वरि सग पडे स्वीया ॥
तै मण्डून देवोनि मुखांना ॥ चद्र उतगना ॥ ३७४ ॥

द्वयानी उरवे वासना ॥ तै लाजवावे मनेमना ॥
अगणु इक आगण ॥ आत्महितार्थ ॥ ३७५ ॥

आत्मार्थ वेणु करी ॥ आणि शोभे अनिधीवरि ॥
तै आगि समुद्रावरि ॥ लाजा हाणावे ॥ ३७६ ॥

सधेया लोणु करी ॥ तै मनेमन धरि जे पदरी ॥
दुजा न देउ ते जाली ॥ तन्ही देउ मने ॥ ३७७ ॥

जळो हा तुझ वेणु ॥ जळो आग्नीया अग्न्यु ॥
जळो मुखाया उदुगु ॥ काळे नव्हे ॥ ३७८ ॥

पन्द्रयवर्ग धावे ॥ तेणे मने मुगु ना दावावे ॥
मना भित्त कोठें जावें ॥ मरावें गा ॥ ३७९ ॥

पाम्नीवरि होना वसना ॥ कळीक यकी वदना ॥
मन बुकी मना ॥ धिन्व म्हणें ॥ ३८० ॥

ग्राम्यवाद आइकतां ॥ काळ जाये वृथा ॥

तेणे सतीसु बहता ॥ परि आपण लज्जाये ॥ ३८१ ॥

क्रीडा विनोदे काळ फिटे ॥ तेणे मुगी मुग बटे ॥

परंतु मनी मानाये बोंबटे ॥ तेनि कैमें ॥ ३८२ ॥

माते माधू काये म्हणतील ॥ वसिष्ठार्चिक हासलिल

जळो हे ज्ञान विफल ॥ ऐसें मानवें ॥ ३८३ ॥

वैराग्य दावीं जनी ॥ आणि ठेवा अपेक्षीं मनी ॥

तै जळो हे माझी करणी ॥ अभाग्याची ॥ ३८४ ॥

मनेना ठाड अदुःख ॥ जतो हे माझे ज्ञान

दंभार्थीचि जाणपण ॥ अवघें गेलें ॥ ३८५ ॥

दृष्टि चुकरी लोकाची ॥ परि देखावे तो मी देखोनि ॥

हे करणी जयाची ॥ तथा तेचि नाशु ॥ ३८६ ॥

लोखंदुटी दाखिली ॥ परि मग्या नाहि केली ॥

ते माझी म्या देखिली ॥ आणि येण मूर्ख ॥ ३८७ ॥

येगी देखोनि काये ॥ न देखिलेनि काज होय ॥

माझे कुकर्म मी पाहें, जणें अहिला ॥ ३८८ ॥

यापरी अहमी प्रवर्तता ॥ लज्जाये अगणायया मुसवता

देवा मर्या समस्ता ॥ महामुखावते ॥ ३८९ ॥

॥ अचापलं ॥ ००० ॥

दाहाची लज्जा पार्थी, अना अकरावीं अनाहता ॥

ज्ञानशीलां सत्ववंतां ॥ चिन्ह असे ॥ ३९० ॥

पुरे जालें जाणें घेणे ॥ पाह चान्दये पडले जेणे ॥

का सादुनि देण घेणे ॥ स्वस्थ हानि ॥ ३९१ ॥

वाचा निमल्लिया च्यावरी ॥ चान्दये मुसवे बाह्यजालि ॥

मग जैमातेमाचि अवधानी ॥ जेदिना तेथे ॥ ३९२ ॥

निमिषोन्मेष हारपले ॥ नेत्र तटस्थ राहिले ॥

पाचही प्राण पांगुळले ॥ धर्महीन ॥ ३९३ ॥

क मना विमले मन । उमेधि ठेके अत करण ॥

अहं ऐसें स्फुरण ॥ ते उपजेचि ना ॥ ३९४ ॥

निज नयनी पश्यन्ते ॥ बुद्धिने ये बोधव्यन्ते ॥

तेमे ज्येष्ठायनी स्वस्थ ॥ स्वस्थ ठेके ॥ ३९५ ॥

तये तन्मय हरे अग्रणी ॥ अग्रजे ठेके आत्मभावी ॥

ऐसी लक्षणे बखी ॥ प्राप्तें असता ॥ ३९६ ॥

बाह्य चिन्हे अपारे ॥ असती यां अनुसारे ॥

ती सांगीन समग्रे ॥ मुद्दये तुज ॥ ३९७ ॥

श्लोक

तेज दग्धा भुक्ति शैवमतेने नतिमानिता ।

भवन्ति सम्पदं दैवीमभिजातस्य भारत ॥ ३ ॥

अध्याय १६-३

॥ तेजः ॥

सायन सायनीने विद्वन्मरण । ते असाधमानचे करण ॥

मृषांनी तिचें निराकरण ॥ करावया ॥ ३९८ ॥

तेज इतिजे ज्ञान पार्थी ॥ बाह्यानी साधमानता ॥

पूर्वोक्त निरचलता ॥ असतां आगी ॥ ३९९ ॥

तेज कटिजेचे निरचलता ॥ जेमे ठाड के ठाड प्रकाशमान ॥

अग्नि दग्धी ज्ञान अग्रणी ॥ आगी न माहे ॥ ४०० ॥

तेमे बाह्यानी साधमानता । ते आगी न माहे दैता ॥

त्या विक्षेपा पार्थी ॥ भस्म करी ॥ ४०१ ॥

आगी न माहे विमल ॥ तम तेज गुण स्वानत ॥

जेथ चापळता हा समीह ॥ वर्तेचिना ॥ ४०२ ॥

तेज ते प्रकाश कर आहे ॥ तेज ते जे दैत न माहे ।

तेज आंगिविया खाये ॥ जडत्वार्ते ॥ ४०३ ॥

तेमे तेज साधमानता ॥ अग्नि या अचलता ॥

अग्नि तडकली वस्ती ॥ कळत तडकत ॥ ४०४ ॥

॥ क्षमा ॥

तेजाचेनि अतिमानें ॥ द्वैताचा स्पर्श न साहाणे ॥

संग्रामी न साहे उणें ॥ क्षत्री जैसा ॥ ४०५ ॥

तैसे योग संग्रामी योगिया ॥ अतिमात्मानता अगुनिया ॥

अन्यथा भामु वीगराया ॥ न साहे दृष्टता ॥ ४०६ ॥

असहिष्णुता ऐसी भामे ॥ रोषायेणु वर्ते गमे ऐसे ॥

तरि तो भाऊ मानसे ॥ तुया न कल्पाया ॥ ४०७ ॥

जयाचा हृदयी ज्ञान ॥ तया इतने नाहि भान ॥

परि आत्मान्वये महान ॥ का कृपेचेनि अगे ॥ ४०८ ॥

बाधकु बाधूचि जाणे ॥ ते सर्व क्षमाचि कीजे येणे ॥

आला आघातु साहाणे ॥ मग्ना ऐसा ॥ ४०९ ॥

निदकाचा हा आत्मा ॥ निदकु ययाचा वीरोनमा ॥

गुह्य सकळ काय मा ॥ गोप्य करी ॥ ४१० ॥

वैरी आला वैगभावे ॥ तया उपदेशी हित चव्वे ॥

तो पीडी परि ते अचवे ॥ क्षमाचि करी ॥ ४११ ॥

परि ग्रहे दाटला भारी ॥ परि दानी नये कल्पा भारी ॥

आपपरावी सोडरी ॥ सारिखी देखे ॥ ४१२ ॥

धरंनि नेडजे वेठी ॥ ते वैमर्शिला तेयूनी नुठी ॥

घागरि बळे घे मोटी ॥ पाणी वाहे ॥ ४१३ ॥

मार्गी भेटे तस्कर ॥ तो सर्वस्व अवघें हर ॥

परि तयाते सागे विचार ॥ पळवयाचा ॥ ४१४ ॥

व्याघ्र सर्प रीसादिक ॥ येती दिभळे अमला दुष्ट ॥

तें साहेचि आगी सकळैरु ॥ परी न मारी तया ॥ ४१५ ॥

वृश्चिक आगावरि रोळती ॥ न चले तयाची शक्ति ॥

साहे बाध भलयती ॥ प्राप्तबाली ॥ ४१६ ॥

अधिभौतिक अध्यात्मिक ॥ दुष्ट वाटे अधिदैविक ॥

परंतु आंग न करी तें दुःख ॥ देखोनियां ॥

असा तो अभूताचा सागर ॥ माका विषाचा उतार ॥
क्षमावंतु जो नरु ॥ तो सर्व साहे ॥ ४१६ ॥

पुढीची ऐसी क्षमा ॥ अवधारी गा वीरोतमा ॥
वैसा सहजरी ते सत्मा ॥ ते असंचि ना ॥ ४१७ ॥

पाताळ पावे तव येकु ग्राणे ॥ येकु पूजी येकु हाणे ॥
येकु कृष्णल अतिमाने ॥ पाठि फोडी ॥ ४१८ ॥

तथापि अर्जुना ते पुढी ॥ सकळाचे मनोग्रह पुढी ॥
आपण कल्याणे नाठरी ॥ दावी निज गुणाले ॥ ४१९ ॥

ऐसी क्षमामहिमुता ॥ तेराचे लक्षण तत्त्वता ॥
असा चौदावे सर्वथा ॥ लक्षण अवधारी ॥ ४२० ॥

नाही नदरे गुह्यता ॥ क्षमाचि मानसी मिष्टा ॥
हे येकु चित्त सत्वमिष्टा ॥ आपणे ऐसी ॥ ४२१ ॥

पुतिः ॥ ००० ॥

भुव महिजे धारणा ॥ ते श्रेष्ठ लक्षण अर्जुना ॥
अद्वैत तयाची विचिन्ता ॥ सांगितेल ते ॥ ४२२ ॥

स्व स्वभावे सज्जन ॥ ते स्वरूपा कोरेचि धरावे जाण ॥
सनाचि चिन्मयी सनातन ॥ आत्मयाची ॥ ४२३ ॥

सकळा इद्रिया विषयाचे ॥ ज्ञान चैतन्य आगिचें ॥
ते स्व स्वभावे जेवंचे ॥ तेवंचि धरावे ॥ ४२४ ॥

देहे अवस्था विषय ॥ भान निम्नूनि ज्ञेय ॥
अधिष्ठान तत्त्वज्ञेय ॥ तेचि जणता ॥ ४२५ ॥

स्व स्वाकरी स्वस्थिती ॥ स्वमवेष्टता आदनी ॥
ऐसी अनुभवाची धृति ॥ येकनिष्ठ धारणा ॥ ४२६ ॥

स्वस्वाका सवेदन ॥ तेथे सुख असाधारण ॥
अद्वैत आत्मयाचे पूर्णता ॥ निर्विकल्प असता ॥ ४२७ ॥

तदुचि मन धरिजे ॥ सकल्प उगजेचि ने दिजे ॥
चनष्टता दाम्नी रतिजे ॥ निजस्वस्थिती ॥ ४२८ ॥

तै प्राण होता निश्चल ॥ तैमेनि रणाय ते सकल ॥

जया युक्ती चंचल ॥ मावस नवहे ॥ ४२९ ॥

जेणे अनिरोधे मन चले ॥ जेणे निरोधे योग्य न कळे ॥

मन ते धारणा कुशले ॥ नये अवलंबु ॥ ४३० ॥

जिया युक्ती मन काये ॥ पारंगते चंचल नये ॥

तियाचि युक्ती ध्याये ॥ पारंगती प्राण ॥ ४३१ ॥

सहज मनमुली न ॥ सहज योग्य होती प्राण ॥

सहज ध्याणेची गुण ॥ तेचि रणाय ॥ ४३२ ॥

चंचल ध्याने मादये ॥ ती कण लक्षणार्थन आत्मने ॥

परि स्थानोन्मत्त असोभये ॥ तेमे नये ॥ ४३३ ॥

सहजान्मजान अर्जुना ॥ तेच सहज मनानी ध्याणा ॥

सहज नियम जाला प्राण ॥ निश्चिन्तिय पुन ॥ ४३४ ॥

एव मन बुद्धी अर्जुन प्राण ॥ जिया युक्ती पवित्रि ज्ञान

नियन्त्री युक्ती चाय कण ॥ तैमेनि निमग्न ॥ ४३५ ॥

जिया युक्ती अग्रजना ॥ न भये साधनेची पदवी ॥

मना बुधी निमग्नता ॥ स्वस्वरूपी ॥ ४३६ ॥

नये परि तेचि आत्मन ॥ नये परि तेची पृथक्पदन

बैस के आणळें शयन ॥ समाधिस्थाचें ॥ ४३७ ॥

तैसेचि राखावें शरीर ॥ तैचें वक्रतेही अवक्र ॥

ऐसी धारणा पवित्र सभाग्याची ॥ ४३८ ॥

उभा तर्हि वेतो न मळे ॥ बैसता तै उडू वेने

निदेन्ना जाण प्राण ॥ माझिला पुण्य ॥ ४३९ ॥

उग्रही तर्हि न लही नयन ॥ लारी तै नुराही माणुषेन ॥

वांकुडे तेही कर चरण ॥ नीट न करी ॥ ४४० ॥

तैसी धारणा ते कैसी करी न कळे मूर्खसि

आता सामान्य धारणा लक्षणसि ॥ प्रकट कर ॥ ४४१ ॥

अचल अवक्र स्थिर ॥ आसनी येकांती शरीर ॥

धारावें हे धारणा पवित्र ॥ शरीराची ॥ ४४२ ॥

सम्प्रदाये प्राणप्राण ॥ न हे निरोधनता निरोधन ॥

प्राण धारणेची खूण ॥ ते हे ऐसी ॥ ४४३ ॥

नामची हृष्टी धारणे ॥ विमिश्रोभेय पण वर्जने ॥

ऐसी धारणा जाणें ॥ होळे यांची ॥ ४४४ ॥

संकल्पपरहित मन ॥ निर्विकार वृत्ती क्षीण ॥

अंतरी धगवें जाण ॥ हे धारणा मनाची ॥ ४४५ ॥

कर्मोद्वेगे तीं दमाचीं ॥ ज्ञानोद्वेगें परतवाची ॥

मनाचा उद्दम मनाची ॥ हे इन्द्रिय धारणा ॥ ४४६ ॥

बुद्धी धरिजे ज्ञान ॥ तेणे तेणे आत्मतत्त्व दर्शन ॥

अनात्म भावाचे निरसन ॥ आत्मनिष्ठा ॥ ४४७ ॥

अनात्मज्ञानीनी अनाद्वय ॥ ते बुद्धीनी धारणा तत्त्वता ॥

अनात्मज्ञाने दर्शिते समग ॥ ते स्वस्व धारणा ॥ ४४८ ॥

जगज्ज्योतीनी अनाद्वय ॥ होये जे का पादमुखा ॥

ते भूति जे न भूति जे ते सर्वा धारणा नि होये ॥ ४४९ ॥

हे योगीना धारणा न करे ॥ अना अयोगीना जे करे ॥

तनि धारणा योगे करे ॥ तू सारन ॥ ४५० ॥

गणेशगणेशदेवे ॥ दे मुक्ती अंतरी प्रवेशे ॥

विना विना नसे ॥ मा हे निष्कांठ ॥ ४५१ ॥ अ ॥

विशिष्टात्मभूति न नष्टी ॥ धर्मिष्ठभूति न वधये ॥

योगव धर्मिष्ठ न नष्टी ॥ ऐसी भूति ॥ ४५२ ॥ व ॥

सामर्थी दर्शन न मोडी ॥ ज्ञानीयोगी आचडी ॥

अनाधाराने ऐसी नडी ॥ तुजे साक्षितली ॥ ४५३ ॥

जीवती साक्षीची भूति ॥ अद्वय पदार्थे लक्षणा पुढती ॥

श्रीकृष्ण ज्ञाने साक्षीची नष्टुनदना ॥ ४५४ ॥

श्रीचं ॥ ००० ॥

कृष्ण नम ज्ञान ज्ञान ॥ इन्द्रिय तत्त्वचे लक्षण ॥

बाह्यांतर हें स्थान ॥ असे दोहीचे ॥ ४५४ ॥

बाह्य शौच कर्मयोगे ॥ दयादि अभ्यासे चाण ॥

अंतर शौच ज्ञानयोगे ॥ रामे जगणाथे ॥ ४५५ ॥

बाह्यभागीं पवित्रपण ॥ कर्मभ्रष्टा नाहीं जाण ॥

आणि इन्द्रिया न करी बंधन ॥ तयागनि ॥ ४५६ ॥

विहितापासाव भ्रष्टत्या ॥ तो मृगजळ न हो संश्लेषता ॥

दुष्टे आचारे सुटला ॥ ते वांचूनि ॥ ४५७ ॥

इन्द्रियां नाथी आवरण ॥ तयाचे न मनास परितोषण ॥

यालागि द्विविध लक्षण ॥ बाह्य शौचाचे ॥ ४५८ ॥

अतरी नाथी आत्मज्ञान ॥ आणि मनास निश्चलपण ॥

तयाचें अंतःपवित्रपण ॥ कवणे मानावें ॥ ४५९ ॥

अज्ञान मळु असे जुना ॥ परि मळी न जिय वसना ॥

हृदयीं दुष्ट कामना ॥ तो परिणु काये ॥ ४६० ॥

महत्तेनि ध्यानयोगे ज्ञानयोग ॥ अंतरशौच ज्ञान प्रमाण ॥

करण निगळे कर्मयोग ॥ बाह्यीं परितोषण ॥ ४६१ ॥

अद्रोहो ॥ ००० ॥

बाह्यातरी परितोषणा ॥ आपुढे आपण मनुन ॥

पद्रोहो करी जाण ॥ पुरुष ओ कीं ॥ ४६२ ॥

तो सकळांचिही सादबला ॥ सकळा अकल्यकारी भूलला ॥

महणौनि अद्रोहो नृपळा ॥ सोटाये चिंत ॥ ४६३ ॥

पायसांचा जेवि हेरा ॥ वसन पडे नृपवरा ॥

तेणे तयाचा मर्तियेरा ॥ झुळी होये ॥ ४६४ ॥

यालागि द्रोहो म्हणजे द्वेष ॥ ते सकळा गुणधरा मळु ॥

आता सान्निह्य पुरुष ॥ तो अद्रोही रा ॥ ४६५ ॥

आपण असता निजाचारे ॥ आपणदेही दुसरे ॥

तो द्वेष ऐसा न झुळे ॥ सान्निह्यस्मि ॥ ४६६ ॥

जो जिये नेणे वसुधते ॥ तो अज्ञाननि रिक तेथ ॥

म्हणौनि पाश्चिंता ही तयातें ॥ द्वेष न मणडे ॥ ४६७ ॥

की अमृती धोतु पड़े ॥ तेखिचे अमृतमय सितोडे ॥
पोरी मर्यादि वाडुडे ॥ ते ये कोटुनि ॥ ४६८ ॥

तेने परिताना देली ॥ दोहो हे आश्रित पाप नारी ॥
मा दुष्ट का प्रतिकारी ॥ कैच अणायो ॥ ४६९ ॥

मलासि हेण मना देणु ॥ मारी जया अणायु ॥
मा इच्छना करी देणु ॥ तैम हे बोलणे ॥ ४७० ॥

मायुष मायी मायुष्ये ॥ इतरा मायुष्ये नीचल्ये ॥
ते देणु ना मूढमन्ये ॥ लारीक मलासि ॥ ४७१ ॥

मांज आत्मार्थि लक्ष्मी ॥ का तेथिचा गुणु तोचि अपेक्षी ॥
सर्वभान आत्मसाक्षी ॥ पवित्र पाहे ॥ ४७२ ॥

आणुनेनि परितरणे ॥ पवित्र जयाने जाणणे ॥
माज जगते ते तेथिच गुणे ॥ निर्दोष दिसे ॥ ४७३ ॥

की कव्ये आनंदनि पाहला ॥ स्वेता दिसे हसिता ॥
तेथि निराश्रयुणे हृष्टिस्थिता ॥ भासे तद्वत ॥ ४७४ ॥

गुणी माटुनि देखला ॥ पारला गुणमय विजय तेणे ॥
सदोष भान तें नेणे ॥ निदीप ज्ञान ॥ ४७५ ॥

नमो वस्तु मात्र समस्त ॥ ते तव असे उपयुक्त ॥
विष आणि अमृत ॥ ऐसी पंतु ॥ ४७६ ॥

निर्दोष पावे वस्तु ॥ ते तो अमृतचा ना गुणु ॥
मागी विरोधा देमा कष्टु ॥ दुष्ट करी ॥ ४७७ ॥

जरी मर्यादे पात्र ॥ परिया ऐसे कव्ये पवित्र ॥
देह नाही देहांतर ॥ ऐसें करी ॥ ४७८ ॥

मनेसी होणे कीजे ॥ ते समस्त दुःखमय वाजे ॥
मनये परितरण पवित्रे ॥ ते मोक्षु होये ॥ ४७९ ॥

इच्छा देणु कविता ॥ आयणाने लागे आश्रितता ॥
तयाने माटुनि पाहला ॥ वाडे न पुढे ॥ ४८० ॥

मा इच्छा अजय परितरण ॥ ते जगता पवित्र जन ॥
मा आयुने कष्टा पात्र ॥ आश्रित कैसी ॥ ४८१ ॥

अपवित्र पवित्र दाही ॥ करण समूह आनखनी ॥
नीचा दे अज पदही ॥ ते अपवित्रा जेते ॥ ४८२ ॥

द्वेषा योग्य जे गुण ॥ त्यां योग्य त्यांचें ज्ञान ॥
ज्ञातें आणि करण गण ॥ सारिलेचि ॥ ४८३ ॥

ते आरोपिता गुण इत्या ॥ ते ज्ञान अज पदही ॥
ते ज्ञातृत्वही वीरा ॥ आणीं पदलें ॥ ४८४ ॥

अपवित्र जाले करण गण ॥ अपवित्र जाले मन ॥
ऐसें अपवित्रे अपवित्रण ॥ आपणा ऐसे ॥ ४८५ ॥

पवित्रा गुणा जणानी ॥ जेण ते ज्ञान साधनी ॥
पवित्र तर्पिणि जाणनी ॥ पवित्र गुण ॥ ४८६ ॥

पवित्रा आश्रयो ज्ञानाचा ॥ पवित्र ज्ञान तो पवित्राचा ॥
पवित्रु करण समूह तयाचा ॥ पवित्रे ऐसे ॥ ४८७ ॥

पराध्याने पवित्रगुण ॥ पराध्या पवित्र ऐसे ज्ञान ॥
तेथे ज्ञानधान पवित्रगण ॥ तर्पिणि ऐसे ॥ ४८८ ॥

करण समूह सकळीसु ॥ जो पवित्र गुण पदकासु ॥
तो पवित्रु ऐसें मुखुं ॥ तोही जाणे ॥ ४८९ ॥

ऐसें असोनि अर्जुना ॥ का अनुमानां श्रेष्ठगुणा ॥
बळे अपवित्रण आपणा ॥ लावावें की ॥ ४९० ॥

या लागुनि स्वपदेही ॥ द्वेष जे ते जडा नवही ॥
अद्रोहो तो जाणयीं ॥ पवित्रु ऐसा ॥ ४९१ ॥

सोज्ज्वली पवित्र करण ॥ अद्रोहो पदसु केण ॥
अता ऐसाही हा वाणरा ॥ अणी असण ॥ ४९२ ॥

नानिमानिता ॥ ००० ॥

अनि मानिता मनेही , अज पद अज पदकासु ॥
सिद्ध होये जे तैयी ॥ पर हेतु खरा ॥ ४९३ ॥

त्यालागि सोळा लक्षणी पूर्णता ॥ पवि अमळी करिमानिता ॥
तें सत्रावें लक्षण पार्था ॥ सेवटील ॥ ४९४ ॥

मन्दरी मन्थना ते कैसी ॥ ममी येहु धन्यु ऐसी ॥
ते उरीचि पम्पुवेचि ॥ कारण होये ॥ ४९५ ॥

धन्य धन्य माझी जकनी ॥ धन्यु धन्यु मी शिबुचनी ॥
कैसी निष्ठा साधनी ॥ साधली मज ॥ ४९६ ॥

चावटनी पत्रिपण ॥ धन्य धन्य माझे लक्षण ॥
शिबिग कर्मांचे आचरण ॥ मजचि फावले ॥ ४९७ ॥

धन्यु धन्यु माझा वसु ॥ मी जग्यो अमला हविदामु ॥
आपण शिवशोभी उरामु ॥ शिवसु आवी ॥ ४९८ ॥

गुरुभक्ति मन्त्रिजे देस ॥ माझा हृदयी तिचा ठेवा ॥
माझा संगु तो ॥ सर्वा दुर्लभुकीं ॥ ४९९ ॥

जान ते मी काये मागे ॥ विद्या येही माने मागे ॥
रजतम नेदी लागों ॥ आपुलां हृदयीं ॥ ५०० ॥

मान नशी अधिमानु ॥ न पत्रिजे माने मानु ॥
मज ऐसा कवणु ॥ सभाय आतां ॥ ५०१ ॥

पारोही म्या साहिला ॥ क्षमावंतु मी भला ॥
शिवा न स्त्री पारोहिना ॥ न प्रवर्ते कळ हा ॥ ५०२ ॥

मन्थनी मी स्वरीळा ॥ अज्जेथी त्वाणी दानशीळा ॥
शातु अनदिकु प्रमेळ ॥ महाभवतु ॥ ५०३ ॥

भूतना असे माझा देशी ॥ अन्तेतुवना हृदयी ॥
मृदना आनि बाळ शिषयी ॥ मज्जळ बोलें ॥ ५०४ ॥

मी ज्ञानी योगी निर्मळ ॥ निश्चळ निव्य स्वशीळ ॥
मानीत्वाचा नसे मळ ॥ माझां हृदयीं ॥ ५०५ ॥

तेसा आणतु आचरणे मानी ॥ उतमा गुणी लक्षणी ॥
असा इसा कवण धनु दायी ॥ मानो मानवतु ॥ ५०६ ॥

आपण मानवे जो जनु ॥ तया मानवे आपणु ॥
अहो असाव ऐसा मुजनु ॥ येर काये ॥ ५०७ ॥

आपणा माने तेचि मापन ॥ आपणा आवडे तेचि आचरण ॥
आपणा माने तेचि ज्ञान ॥ येही सर्व ॥ ५०८ ॥

मानी तथा मानी मानु पागे ॥ ऐसिया मान्यता उपाये ,
 श्रमूचि फळ आहे ॥ उतासली गुणी ॥ ५०९ ॥
 यया अभिमानाचा पोटी ॥ सकळ अशुण झिडटी ॥
 म्हणौनि साधूची आगी ॥ नुडी ऐसे मानीत्व ॥ ५१० ॥
 पर देहिचि जैसी लक्षणे ॥ आपणा स्वभावा मुपजे तेणे ,
 स्वदेही असोनि सच्चिदे ॥ तैसा सत्पु ॥ ५११ ॥
 देही अथवा म्वमती अभिमानु सर्वत्र नायी ।
 होये नव्हे विभक्ति ॥ निवडीचिना ॥ ५१२ ॥
 अहंत्वे नाही उठणे ॥ लक्षणे नाही पाहणे ॥
 यापरी मेले नि मीपणे ॥ जेनु येणी ॥ ५१३ ॥
 ऐसी केवळ अमानता ॥ मद्याचे चिह्न पाहता ॥
 येणेचि येके समस्ता ॥ रुप होये ॥ ५१४ ॥

हे भारत ॥ ००० ॥

तू म्हणसील ऐसे वचन ॥ लक्षणे आडकाने काय कथण ।
 तरी भारता निरोपण ॥ आडके पुडती ॥ ५१५ ॥

देवी संपदम् ॥ ००० ॥

तरी शुद्ध सत्त्वमयी प्रकृती ॥ ते देवतामयी गा मिक्ती ।
 अतैव देवी बोलती ॥ संपदाते ॥ ५१६ ॥
 तेजीसी युक्तु जो जनु ॥ तो ईश्वराशु अस्तार ॥
 मनुजा ऐसा साकार ॥ जे मनुज नव्हे ॥ ५१७ ॥
 संपर्के जीवा उद्गर्णे ॥ हे काये मनुष्याचे कर्णे ॥
 जीत जीवत्व मारणे ॥ ऐसे जे कर्म ॥ ५१८ ॥
 कार्या कारणाचा अभावी ॥ प्रकृती पद्वे दाही ।
 तो देखे ना तरी पदवी ॥ कथणा येमणे ॥ ५१९ ॥

हृष्टीविण दावणे ॥ स्फुटीविण बोलवणे ॥
 प्रपंचु ब्रह्म करणे ॥ हे धर्म कवणा ॥ ५२० ॥

विशाचे कगी अमृता । शिष्ट हे अनार्यवत् ,
 चान्ही पुरुषार्थ जेच ॥ देणे घेणे ॥ ५२१ ॥

ब्रह्मा विष्णु रुद्र त्रिन्त्री ॥ न कधी ययाची करणी ॥

ऐसा पैमयी स्थानी ॥ ते मनुष्य नहे ॥ ५२२ ॥

जीवेतस्य वोसरे ॥ जयाचेनि आत्मविचारे ॥

तेथे उभय कारण ते उरे ॥ स्वरूप जै ॥ ५२३ ॥

आता देऊ तो देखावा ॥ आत्मा होये (सर्वाचा ॥

मनुष्य न हे आमुचा ॥ ऐसा भाऊ ॥ ५२४ ॥

मृणौनि रजतम दोष क्षीण ॥ हे सत्वमयी प्रकृती जाण ॥

दे ता ते लक्ष्मी समान ॥ दुर्लभ होये ॥ ५२५ ॥

देखाची हे जे संपदा ॥ ते इन्दीश्वर देवत्व ते अपदा ॥

मान्य नहे सर्वदा ॥ चळ न भावे ॥ ५२६ ॥

देही प्राणिजन अमतां ॥ देवाप्रति हे देवता ॥

की विणे युक्ता देवता ॥ मृणौनि दैवी ॥ ५२७ ॥

जाना हे आश्रयी जयते ॥ तोंचि देऊ हे निरुते ॥

देवपण न शोभे येरातें ॥ तवाप्रति ॥ ५२८ ॥

अभिज्ञानस्य ॥ ००० ॥

आत्मा हे जयते जाली ॥ सत्वमयी प्रकृती वाणली ॥

की विणे पायो नि मृती ॥ सहिला जो ॥ ५२९ ॥

धवंति ॥ ००० ॥

तो कैसा ज्ञाणावा ॥ ऐसें म्हणसी पांडवा ॥

तरी या मनता चिन्ही ओळखावा ॥ सात्विकु तो ॥ ५३० ॥

मत्स्विक निजानम प्रकृती ॥ ऐमी ये चिन्हे होति

येगेंतें आपितां न येति । सर्वथैव ॥ ५३१ ॥

देही संपदा होये जदाने लभणे उमटली सहजें तया ॥

जे देऊ तेही धनक्या ॥ वेंळ्याही होये ॥ ५३२ ॥

मागेचे कळे भाम्बर ॥ स्व तेजे तो गीतंकुलं ॥

दे तो अमराचा डोंगर ॥ आदुनि वोसरे ॥ ५३३ ॥

तैसा जीउ इंद्रागु ॥ जाला अमला अविद्यावशु ॥

निज पदारेचि प्रकाशु ॥ लोये तयाचा ॥ ५३४ ॥

नग अविशा वोमरे आहून । अरान अन्यथा ज्ञान ।

ते आरेआप ईश्वरचिन्ह ॥ उमरे अग्री ॥ ५३५ ॥

अभयादिके नव बोलिली ॥ ती स्वरूप लक्षणे वागविली ॥

तयाचि बाह्य चिन्हे बोलिली ॥ ती ये मन्ना ॥ ५३६ ॥

ऐसी लक्षणे आणि चिन्हे ॥ सर्वस जाती भूषण ।

दैवी संपदा येणें प्रकारें ॥ जाणावी ॥ ५३७ ॥

जया हे ऐसी प्रकृति ॥ तोचि देखे यदे शिली ॥

हा शब्दु गावि जगती मान्यु माझा ॥ ५३८ ॥

पूर्वी ज्ञानाधिकारी मुखला ॥ ती हा तू ते पदु के हा ॥

आता अनाधिकारी उला तोचि कैसा ॥ ५३९ ॥

॥ दम्भो दासिभिमानश्च श्रेष्ठ पश्यन्मैत्रव ॥

अज्ञानं चाभिजातस्य पार्थ संपदमासुरीम् ॥

(अध्याय - १६ - श्लोक - ४)

आइके पार्था वचन । अनाधिकारित्वच चिन्ह ॥

तो देखे तरी असुमरण । यदा ते मेलते ॥ ५४० ॥

जयाचा हृदयी वीर्ययी ॥ मन्नाचा अगु ते मयी ।

रजोमयी तमोमयी प्रकृति ॥ जया गुरुमयी ॥ ५४१ ॥

गजमे प्रकृती पामून ॥ उग्र ते ते मेलि ॥

अवधान देई सागेन ॥ पांडुपुत्रा ॥ ५४२ ॥

दंभः ॥ ००० ॥

जयाचा देही रजोगुण ॥ न शिमे अर्थशून्य ॥

तो जे होये जाणु ॥ ते व्हेळी कैसां ॥ ५४३ ॥

गुरुप्रसादे काही कळे ॥ ते अंतरीहृदि उचवळे ॥

ऐसिया दृष्टानुन मिळे ॥ परि येई आहे ॥ ५४४ ॥

विपत्ति का घेतला नर ॥ तयाचे कर्मा उपकार ॥

जलाशु तेही समण ॥ बोली पडे ॥ ५४५ ॥

अमृता ऐसेही उचये ॥ मायेर भेषज काये तेथे ॥

अंतर कोरडे ही ते ॥ ते अतिरुचिकरि ॥ ५४६ ॥

तैसा जो उपदेशु की जे ॥ तो आत्मार्थ हृदयीं न धरि जे
परंतु बोलोचि ॥ अपेक्षिजे ॥ इतरांप्रति ॥ ५४७ ॥

दभाची कैसी वृत्ति ॥ योग्यता दावी जनाप्रति ॥
अपार विस्तारावी ह्याति ॥ होआवे शिष्य ॥ ५४८ ॥

प्रज्ञा तव नाही मनी ॥ परंतु जे युक्ति पडे श्रवणी ॥
ते मघाचिये उनि वचनी ॥ बाहेरि पडे ॥ ५४९ ॥

आमुनी वादावया महंती ॥ उगाचि आक्षेपु करिती
प्रसंगोवीण बोलती ॥ ते दाभिक गा ॥ ५५० ॥

नातमी प्रसंगु उचलुंनि ॥ आक्षेपु प्रकटु करुंनि ॥
तेयें आरुषा ते युक्ती गोउनि ॥ आपण हांसती ॥ ५५१ ॥

अहो म्हणाली पाहा ॥ जाण तूचि मूर्खु हा ॥
येसणा ही परि हाठ पाहा ॥ न कळे ययातें ॥ ५५२ ॥

दभेचि लावी नयन ॥ दभेचि तुकवी मान ॥
दभेचि म्हणे ज्ञान ॥ दुर्लभ जगी ॥ ५५३ ॥

स्वमुगडे स्वमुत्ति वाङ्मयी ॥ आम्ही म्हणे ब्रह्मज्ञानी ॥
ससारभय आम्हालागुनि ॥ असेचिना ॥ ५५४ ॥

यमे करावें काये ॥ बोले परि मनी धाकु वाहे ॥
अहो कर्मयोगु तो कायें ॥ आम्हाप्रति ॥ ५५५ ॥

ब्रह्माग्नि हे भावना ॥ करुनि आइकवी जना ॥
प्रकट सागे खूणा ॥ अनुभवाचिया ॥ ५५६ ॥

साचाळपण बहुसाल ॥ साधन नाथी केवळ ॥
आम्ही सिद्ध निर्मळ ॥ जीवन्मुक्त ॥ ५५७ ॥

साधक नहो दरा प्राप्ति ॥ असत चि निमालें चित्त ॥
प्रपच मान समस्त ॥ ब्रह्माचि देखो ॥ ५५८ ॥

अथवा इन्द्रिय धर्म होती ॥ हें भानची आम्हा नाथी ॥
ऐसी ही ये युक्ति कवणें बोलें ॥ ५५९ ॥

आणि बोलिलो तरि सुखें ॥ ब्रह्मचि सर्व असकें ॥
भाव्ययाप्रति बंधके ॥ तेहीं आत्मा ॥ ५६० ॥

ऐसा वाचा बळे ना ठावे ॥ युक्ती गोडी पगवे ॥

तितुलेनी पुरे अघवे ॥ सर्व जाले ॥ ५६१ ॥

तू म्हणसी ऐसें वचन ॥ गुने का पगवे जन ॥

तरि आइक तयाचे वचन ॥ सांगितल ॥ ५६२ ॥

अहो म्हणे जना ते ॥ भेदु जो जीवा ईश्वरगते ॥

तो सिद्धु सतु की वर्ते ॥ असिद्ध अमनु ॥ ५६३ ॥

साधू बाळ ती वचन ॥ जेथ सत्य जीवेश्वरगण

तेथे सिद्धा भेदा सतपण ॥ हे बोलावेचि नलगे ॥ ५६४ ॥

तरि जीवां ईश्वरगवेगळा ॥ सतु भेदु डावा दोळा ॥

जीउ ईश्वरु निगनु ॥ तेणेसी कैसा ॥ ५६५ ॥

तयां भेदु की अभेदु ॥ संतु की असंतु ॥

त्याचा भेदु आता नावे असो ता वादु ॥ हा भेदु कैसा ॥ ५६६ ॥

जेथे जीवेश्वरान्तु वेगळे ॥ भेदु तोही ते नागळे ॥

जया संतत्त्व मिहत्त्व बोलिले ॥ तो भेदु कवण ॥ ५६७ ॥

नाना जीवेश्वरत्वचि जेथे नाही ॥ तेथे तयाचा भेदु उर कायी ॥

नुरे म्हणाल ते वायी ॥ सतत्त्व खुटे ॥ ५६८ ॥

आतां उभयावेगळा सिद्धु ॥ नवरे म्हणता सतत्त्वा बाधु ॥

होये भाविता तो भेदु ॥ दोहीबीग कोणाचा ॥ ५६९ ॥

उभयांवेगळे भेदम्यान ॥ ते त्या दोघां येकपण ॥

भेदे सांडिले म्हणीन सिद्ध होते ॥ ५७० ॥

आता कव्हणी ऐसे म्हणती ॥ दोही वेगळा भेदु नथी ॥

दोघांचा ठाई आधी ॥ भेदु तो जै ॥ ५७१ ॥

आता दोही चां ठाई भेदु ॥ तो येकविधु की द्विविधु ॥

द्विविधु नव्हे येकविधु ॥ येकचि तो ॥ ५७२ ॥

तरि उभय भेदा येकपण ॥ ते भेदा न करवे भिन्न ॥

मा जीवा ईश्वरग वेगळेपण ॥ तेने काये कराये ॥ ५७३ ॥

नाना भेदाचे जेथे जेथे स्थान ॥ तेथे तेथे न साजे येकपण ॥

भेदा येकत्व हे वचन ॥ विरुद्ध की ॥ ५७४ ॥

दिग्गसा रात्रि देगिजली ॥ तमी प्रभा हापली ॥

भेदा येकपण मुळीं ॥ तैसें आहे ॥ ५७५ ॥

नाचा जीवरा असता वेगळे ॥ भेदा तेचि येकपण घडलें ॥

तें त्या दोघा वेगळे ॥ स्वरूप जाले की ॥ ५७६ ॥

आता तो भिन्न हा अभिन्न ॥ तै तयाचा नव्हे आपणु ॥

सिद्ध शिपरिनु गुणु ॥ जाला धर्णौनिया ॥ ५७७ ॥

असो तरी हा कणाचा आणि कसा शिचारु त्या दोघाचा ॥

पुढी भेदु जीवेश्वराचा ॥ आधी जाणावे ॥ ५७८ ॥

तरी भेदा नाची येकपण ॥ दोघाचे दोन्ही भीत्र ॥

ऐसें येकवचन ॥ दिधलें असतां ॥ ५७९ ॥

वाही बोले वाणी ॥ दोन्ही भेद करणे स्थानी ॥

जीवी ईश्वरी की दोघागमूनि ॥ मध्ये भेद ॥ ५८० ॥

जीवी जीवेश्वरा भेदास्थान ॥ तरी जीवीचि दिसावें जीवेश्वरपण ॥

ईश्वरी दोघा येकपण सिद्ध हो आवें ॥ ५८१ ॥

तेमचि होवे स्थाने करणी ॥ तरी ऐस्य जाले ईश्वर स्थानी ॥

पुढी भेदु जया स्थानी ॥ तो जीउ कैचा ॥ ५८२ ॥

तैमी ईश्वरी येकु तो वेगळा ॥ भेदयुक्तु जीउ तया निराळा

जाले नृपाळा ॥ पांडवनंदना ॥ ५८३ ॥

अणि जीवी जीवेश्वरा ॥ भेदु हा नै बोल रुचा ॥

तै ईश्वर भेदा यणिग ॥ तो वेगळाचि की ॥ ५८४ ॥

तै तेमसीया भेदा भिन्न भेदु ॥ ऐसाही पडला वादु

असो जीवी तो येकु की द्विशिषु ॥ येकत्र हा खंड लावादु ॥

तेम ही भेदु निशिषु ॥ ऐमे जालें ॥ ५८६ ॥

तयागे पुढी जीउ स्थान ॥ तेथे ही जीव ईश्वरगण ॥

तरी हे अनवस्था प्रमाण ॥ करण मानी ॥ ५८७ ॥

असा प्रमाणे स्थान ईश्वरी ॥ तै तेन घडे ययाचि परि ॥

सा अनवृत्त भेदु करी ॥ करणगे येकु ॥ ५८८ ॥

असो जीवेश्वरा अनुश्रुतपण ॥ तै भेदेचि केलें येकपण ॥

आतां भेदु हे अभिधान । भेदा नसावें ॥ ५८९ ॥

येथें म्हणील कव्हाणी ॥ येकां दोरां दोनि मणी ॥

तैसा जीवेश्वरीं भेदु वांचूनि ॥ सर्वगतु नव्हे ॥ ५९० ॥

ऐसेचि जै सिद्ध जालें ॥ तै भेदातें येकत्व जालें

मागां ॥ उत्तराखंडिले ॥ भेदा येकत्वाचें ॥ ५९१ ॥

आतां जीवेश्वर विलक्षण ॥ तिसरा भेदु दोहीमाजुन ॥

तै दोघावेगळा तो म्हणीन ॥ दोघे येक ॥ ५९२ ॥

नाना जीवेश्वरेसीं भेदा ॥ भेदु की अभेदु अनुवादा ॥

ऐक्य ते न वदा ॥ कोठेचि भेदु ॥ ५९३ ॥

जीवेश्वरा वेगळा भेदु ॥ तै जीवा ईश्वरा अभेदु

आतां तयांचा पुडती ॥ भेदु अघट बोलणे ॥ ५९४ ॥

एवं जीवस्थान ना ईशुस्थान ॥ भेदा नव्हे येकपण ॥

तै वेगळेचि दोघे स्थान ॥ दोन्हीं भेदातें ॥ ५९५ ॥

जीवाचा वर्तें जीवी ॥ शिवाचा भेदु शिवां ॥

ऐसी येकीं महानुभावी ॥ युक्ति केली ॥ ५९६ ॥

तरिं जीवी वर्तें तो जीव भेदु ॥ तेणें जीउ दिसावा द्विध्रियु ॥

ईश्वरी वर्ततां ईश्वरभेदु ॥ दोनि तेही ॥ ५९७ ॥

तया जीवा जीवाचा भेदु ॥ ईश्वरी ईश्वरांचा सिद्ध

करिता होये न वादु ॥ आणि अनवस्था ॥ ५९८ ॥

दोहीं मधें प्रतिष्ठितां ॥ दोघां होय भेदमुक्ता ॥

मग भेदमुक्ताचां आंगी सर्वथा ॥ भेदु न वर्तें ॥ ५९९ ॥

ऐसा भेदु करितां सिद्ध ॥ गुंतोनि जाती साधु ॥

मग भेदु मिथ्या अभेदु ॥ साच म्हणती ॥ ६०० ॥

अभेदुचि करितां सिद्ध ॥ वरि कोसळे भेदवादु ॥

आतां जैसा जाला भेदु तैसाचि हा ॥ ६०१ ॥

अहो जीवां ईश्वरां अभेदु तो असतु की सत्य सिद्ध ॥

असंतु म्हणतां भेदु ॥ पूर्वीं स्तरा ॥ ६०२ ॥

सतुसिद्धु तो अभेदु ॥ ऐसा प्रतिष्ठिला वादु ॥

यया उतरा प्रतिवादु ॥ वादी बोले ॥ ६०३ ॥

जीवेश्वर संत म्हणीन ॥ अभेदालागिया संतपण ॥

कीं उभयसंतत्वे संतपण ॥ उभया भेदासि ॥ ६०४ ॥

दोहीचा सतत्वी म्हणाल संतु ॥ तरि उभय संतत्वी भेदचि संतु ॥

उभय सत्यता असनु ॥ अभेदु तुमचा ॥ ६०५ ॥

जीवेश्वराचा असंतपणी ॥ संता अभेदा कोण मानी ॥

वध्या पुत्राते मिळणी ॥ साहेचिना ॥ ६०६ ॥

दोषाचा असनुपणी बरे ॥ सनु अभेदु कवणाचा उरे ॥

ययाचा न हें हे छरे ॥ असनु म्हणीनि ॥ ६०७ ॥

जीवा ईश्वरा असंतपणा ॥ अभेदा जाले संतपण ॥

तै असता संत येऊपण ॥ सर्वथा नावडे ॥ ६०८ ॥

अता असता जीवेश्वरासी ॥ वेगळेपण सता अभेदासि ॥

तै अभेद मुका ॥ तयासि भेदूचि खरा ॥ ६०९ ॥

तया आणी असता भेदु ॥ हा कवणाचा अभेदु ॥

दोही वेगळा असनु वादु ॥ केवळ करितां ॥ ६१० ॥

दोही वेगळे या असतपणा ॥ तै दोषां भेदेसी उरले संतपणा ॥

यापरि अभेदाचे स्थान माना ॥ वाऱ् जालें ॥ ६११ ॥

असनु पदार्थु ज्यावेगळा ॥ तेथें तो संतुपदार्थु उरला ॥

म्हणीनि जीवश्वर भेदु जाला ॥ नित्यत्वे संतु ॥ ६१२ ॥

दोही वेगळा नाही अभेदु ॥ दोहीचा ठाई असे सिद्धु ॥

तो उभया संतपणी असतपणी हा वादु ॥ मागेचि खंडला ॥ ६१३ ॥

दोहीचां ठाई अभेदु ॥ तो येकेंविण येका नव्हे सिद्धु ॥

म्हणीनि सत्ये भेदे अभेदु ॥ सत्यु जाला ॥ ६१४ ॥

आता सत्यपण जेथे भेदातें ॥ तेथे असत्यपण पाहिजे अभेदातें ॥

वाचूनि येहु असता येकातें ॥ होयें न घडे ॥ ६१५ ॥

येकेंविण येका नाही ॥ एके बोल वर्ते दोषांचां ठाई ॥

आता जीवेश्वर विषयी ॥ कवगु उरला ॥ ६१६ ॥

पाचाचि ठाई याचा अभेदु ॥ त्याचाचि ठाई त्याचा सिद्धु ॥

ऐसा करिता वादु ॥ अभेदु दुभंगला ॥ ६१७ ॥

याचा तो नव्हे त्याचा ॥ त्याचा तो नव्हे याचा ॥

आता अभेदु या अभेदाना ॥ कदाणे पाडला ॥ ६१८ ॥

अभेदा लागला भेदु ॥ तेचि नव्हे अभेदु ॥

तेणे जीवेखा विभेदु ॥ केलि पाडला ॥ ६१९ ॥

उभय अभेदा येकपण ॥ तरी अभेदा तथा कदाणु स्थान ॥

जीऊ ईश्वरु की आन ॥ तिसरें असे ॥ ६२० ॥

जीऊ स्थान अभेदानें ॥ ते ईश्वरी भेदु वर्णें ॥

ईश्वरु ते जीवातें ॥ भेदु साचारु ॥ ६२१ ॥

जीवी वर्तना अभेदु ॥ जाला जीवईश्वरा ते स्वयंभु ॥

आता ईश्वरी वर्णें भेदु ॥ ते जीवेखा कदाण ॥ ६२२ ॥

ईश्वरी अभेदु ईश्वरु मते ॥ जीऊ भेदु भेदु मते ॥

तै त्या अभेदु दोघाते ॥ की भेदु बोळला ॥ ६२३ ॥

अनुश्रुतु अभेदु बोळला ॥ तै दोघा येक्या तो असला ॥

तै जीवेखर भाणु पाडला ॥ येक्याचि भेदु ॥ ६२४ ॥

दोहीमी सहचरु अभेदु ॥ तरी येकेविण येका असिद्धु ॥

तै सहचरु ते बाणु ॥ लागलाचि की ॥ ६२५ ॥

तै येकत्वीचि का म्हुणवा ॥ येकेविण येका होअला ॥

पाणिवा तणु मिळला ॥ लागलाचि ॥ ६२६ ॥

जीवा जीवीचि अभेदु ॥ ईश्वरा ईश्वरीचि तथा विभु ॥

मा जीवा ईश्वरा अभेदु ॥ हे का होते ॥ ६२७ ॥

कत्तारी दहल वं ॥ स्व स्वस्थानी अभेदु खरे ॥

तै दोनि अभेदु ये उतरे ॥ मगचि म्हुडली ॥ ६२८ ॥

उभय येकत्वीं असे ॥ येकेविण येका नसे ॥

तै दोघामाजि नसे ॥ ऐसें जालें ॥ ६२९ ॥

स्व स्वस्थानी नाही ॥ तो दोघी पाळला जेदी ॥

तै वचनाचा सत्याअं कादी ॥ आता मानला ॥ ६३० ॥

स्व स्वम्याही नसे अभेदु ॥ तयां आगीं सनुभेदु ॥

मल भेद अभेदु ॥ ना योगूचि न घडे ॥ ६३१ ॥

वेगळेपणाचे साचपण ॥ तया न साहे येकपण ॥

आता योगी तयाचे भान ॥ कोदुनि आलें ॥ ६३२ ॥

उभयार्थगूर्नि सुटला ॥ योगींचि योगी निगळ्या

अभेदु तो लागला ॥ अंगी नसे ॥ ६३३ ॥

ते भेदु तो योगी वियोगी ॥ जीवेश्वरां वर्ते आगी

वाहेरी आणि अतागी ॥ अभेदुचि वाऽ ॥ ६३४ ॥

उभया वगळे नही स्वान ॥ उभे वर्ण न होती आयन ॥

आता अभेदने साचपण ॥ तेचि कैसे ॥ ६३५ ॥

एव भेदवादु न सरे ॥ अभेद वादुही वारे ॥

मग बोलली दुसरे ॥ अभाव वादु ॥ ६३६ ॥

अहो जीव ईशरु हे भावना ॥ केवळ ययाची अभावना ॥

आता अभेदु भेदु कणा ॥ दोन्ही मिथ्या ॥ ६३७ ॥

दासि अभाऽ जीवाचा ॥ अभाऽ त्या ईश्वराचा ॥

पशु भेद अभेदचा ॥ सांडिला आम्ही ॥ ६३८ ॥

ऐसे अनुसंधे येक जाण ॥ वादी देती तया वचन ॥

अहो अभाव पक्षा तरी साचपण ॥ आहे तुम्हा ॥ ६३९ ॥

अभाको जीव ईश्वराचा ॥ आता आता सद्भाऽ तया अभावाचा ॥

नित्य अकारु जयाचा ॥ जाण तयाप्रति ॥ ६४० ॥

ऐसा नित्य सनु असे ॥ की असनु अनित्यु काही नसे

या दोहीमंत्रि कवण कैसे ॥ तुमचे मत ॥ ६४१ ॥

असनु अनित्यु अभाऽ जरि ॥ तरि अभाऽ अभावा संहारी ॥

तंनि जाये तया वारी ॥ जे तो भाऽ ॥ ६४२ ॥

अभावा आनी असत्त्वा ॥ ते जीवेश्वराचा काये तो आतां ॥

जयाचा प्रसिद्धि दाखला ॥ परु न पवित्रे ॥ ६४३ ॥

सत्त्वा जीवेश्वराचा सवारी ॥ मिथ्या अभाऽ तो नव्हे कधी ॥

नाना अभावा भावत्व विगंधी ॥ तो बोलोचि नये ॥ ६४४ ॥

महणौनि अभाऊं जीवेशवाचा ॥ सत्य भाऊं असे तयाचा ॥

आग्नेचि विरोधु येथिचा ॥ न मानणे जै ॥ ६४५ ॥

कार्पासा ऐसे कृष्ण ॥ तयाचे रूप मानून ॥

आग्रही करिति वचन ॥ अभावाचा सत्यपणी ॥ ६४६ ॥

रात्री खगीचि हें जाणो राहें ॥ तरि दिवसु होये ईमाना उभो ॥

तैसें आग्रहाचें वारें ॥ आलें येकी ॥ ६४७ ॥

तेही अभाऊं सत्य केला ॥ असोतो बोल मारिला ॥

परतु सदेहो उपजला ॥ तो बोलाकारिची की ॥ ६४८ ॥

जीवेश्वरा मिथ्यात्व ॥ तरि तद्भावा सत्यत्व ॥ की जीवेश्वरा सत्यत्व ॥

तै सत्यु अभाऊं ॥ ६४९ ॥

आता जीवेश्वराचा मानपणी ॥ मूर्ख तो अभाऊं मानी ॥

जीवेश्वर मिथ्या म्हणौनि ॥ अभाऊं सत्य ॥ ६५० ॥

आता जीवेश्वरा असतेपण ॥ आणि तद्भावा जै सतपण ॥

तै सता असता लागून ॥ अंतर बहु ॥ ६५१ ॥

सतु पाणिगे असता ॥ असत पाणिगे सता

असो जीवईश्वरा आता ॥ असत जै यी ॥ ६५२ ॥

तै सतु अभाऊं कीर ॥ ययाचा नहे मारक ॥

सते धरावा पदरु ॥ संताचाची ॥ ६५३ ॥

सतत्वे तयाचा हा न हे ॥ ते अगत्ये दावे म्हापणे ॥

असा स्वरूपे सत्य सभवे ॥ तो अभाऊं कवजाचा ॥ ६५४ ॥

असतेमी सतु हावे मुळा ॥ सतवे पदो नेही मळा ॥

आता दोही पदार्था वेगळा ॥ अभाऊं तो कवजु ॥ ६५५ ॥

आन येऊ आदका वचन ॥ अभावाचे कवजा स्थान ॥

पदार्थु कीं ॥ आता तयाहुनि ॥ ६५६ ॥

पादार्थावेगळाचि हा असता ॥ तरि कवजाचा काये म्हणितेपण ॥

आणि जानां येता दिवसा ॥ पदार्थाचेरी ॥ ६५७ ॥

असो अभाऊं माजलेपणे ॥ पादार्थाचेरी करी धाणो ॥

तै सत्य पदार्थु ही अभावाचे ॥ तया पदार्थे ॥ ६५८ ॥

सत्याग्रि तो न घडे ॥ असत्या सत्वपणे न जडे
आणि वेता जाता निराडे ॥ ६५९ ॥

मृणालि पदार्थैसी त्रिलक्षणता ॥ अभाव नाही सत्यता पदार्था ॥
वेगळा हा स्फुटा ॥ ते येऊ होते ॥ ६६० ॥

अभाऊ किऊ जो घटाचा ॥ तो क्षण का होता मठाचा ॥
पटाचा तो कटाचा ॥ ऐसे न घडे ॥ ६६१ ॥

तेथे घटा भावे करुन ॥ पदाभावेचि होते ज्ञान ॥
संग्र अभावा येऊण ॥ ऐसे जयी ॥ ६६२ ॥

घटाचा तो मठाचा न हो ॥ पदाभावे घटाभाऊ नेणवे ॥
पदभावेचि संभवे ॥ घटा भावज्ञान ॥ ६६३ ॥

तेसा अकारु पदार्थाचा ॥ तेसा तोचि तदभावाचा ॥
अभावे बोधु व्यक्तीचा ॥ पदार्थांचिये ॥ ६६४ ॥

अभावाचा करिता बोधु ॥ भाऊ भासेना जैव सिद्धु ॥
तय अभाऊ न कळे मधु ॥ साच जाण ॥ ६६५ ॥

जीतुले अभावाचे निव्यपण ॥ तितुले असावे भावस्फुरण ॥
भावी पदार्थचि विस्मरण ॥ अभाऊ विसरिजे ॥ ६६६ ॥

मृणालि पदार्थाचा भाऊ ॥ तोचि अभावाचा आऊ ॥
ठाऊ आणि वाऊ ॥ तेणेचि तो ॥ ६६७ ॥

असो पदार्थु अभावाचे स्थान ॥ ते अनत पदार्थ मृणाल ॥
अनया अभावासाचरण ॥ रुप जाले ॥ ६६८ ॥

अनया अभावाचिया व्यक्ती ॥ येही युक्ती ते न मिळती ॥
भाव तेथेचि होती ॥ स्वतंत्र अभाव ॥ ६६९ ॥

आता जीवेवगाचा सिद्धु ॥ येकु कीं अभाऊ द्विविधु ॥
उभे या अगती रुप भेदु ॥ गुण भेदु अमता ॥ ६७० ॥

तरी भावभेदेकरुण - न घडे अभावालागून ॥
मृणालि दासुनि अभाव भिन्न ॥ दोघाचा ठाई ॥ ६७१ ॥

ईश्वरीने ईश्वरगाचा ॥ जीवी वर्ते जीवाचा ॥
ऐसा अभाऊ दोहिचा सत्य जे ॥ ६७२ ॥

असो आता ऐसे जरि ॥ जीवाचा न पवे ईश्वरी ॥

ईश्वराचा ईश्वरावाहेरि ॥ पडोचि न शके ॥ ६५३ ॥

जीवाकारे जीवाचा ॥ ईश्वराकारे ईश्वराचा

तो भावा वेगळा कैचा ॥ आपणूचि वाड् ॥ ६५४ ॥

तै अभावाचें साचण भावेचि जालें भान ॥

भावावेगळे अक्रिचन रुप अभावाचे ॥ ६५५ ॥

आता दोरीचा भारी अभाड् ॥ भावावेगळा तेंचि वाड् ॥

तै सत्य भाड् की अभाड् ॥ भविजे न भावाचा ॥ ६५६ ॥

नाना दोरी असे भावी ॥ अभाड् हे युक्ति काणे मानारी ॥

भाड् सत्य तया गावीं ॥ अभाड् नसे ॥ ६५७ ॥

आता जीवेश्वराचा बोलावा ॥ तरीभाड्चि बोळता वाडा ॥

परि अभाड् आड न करावा ॥ भावाप्रति ॥ ६५८ ॥

यापरि अभावा नाही अस्मि ॥ भारी भेदु तो कैसा अस्मी ॥

उभयपक्षी युक्ति ॥ कुटीत जाली ॥ ६५९ ॥

आता तू बोळसी वचन ॥ हे पण्डित जे कडे कामेन ,

तरी पवित्र शुद्ध ज्ञान ॥ ते का वेगवे ॥ ६६० ॥

वादु म्हणिजे तो चतुर्विधु ॥ त्यामाजि येहु तो तत्त्वबोधु ॥

येरु तो कुतर्क वादु ॥ परमतउडन ॥ ६६१ ॥

काक कक्षा प्रकरण ॥ तया वाडाचे हे विविक्षण ॥

सधेचे करिण विरोपण ॥ तद्विपदिने ॥ ६६२ ॥

अहो जीउ तो कैसा कवणु ॥ जो ईश्वरेसी विनशणु ॥

ईश्वर तेणेसी आनु ॥ तो पा कैसा ॥ ६६३ ॥

उभेराचा भेदु बोळिला ॥ ती अग्रेणु कवया कैसा ॥

यापरि प्रणु तोचि प्राजळा ॥ करा दुनी ॥ ६६४ ॥

आता जीवेसी ईश्वर अखिलक्षणु ॥ तेणेसी तो अविह ॥

बोलता तयाचा अघट मानु ॥ भेदु पुसणे ॥ ६६५ ॥

येकासी ईशु वेगळा जीउ तेणेसी विनशला ॥

भेदु तो ऐसा म्हणितला ॥ हे रुप करिण ॥ ६६६ ॥

तुमि तो जाला सांगेता ॥ सांगेतो जाला पुसता ॥
 मम पूरि वादे निठिता ॥ तोचि गुने ॥ ६८७ ॥
 कवणु कवणी कवण ॥ ऐसेचि जेथे वचन ॥
 तो काकः वादु म्हणोन युक्ति केली ॥ ६८८ ॥
 प्रगतीचि कथा घेइजे ॥ तो कथा वादु म्हणजे ॥
 तोचि सत्तेये उमजे ॥ ऐसे करीन मी ॥ ६८९ ॥
 जीवेश्वरा ते जाणोन ॥ तद्भेद पुसा वचन ॥
 किंवा उभयांसि नेणो न भेदु पुसा ॥ ६९० ॥
 जीवा ईश्वराते भेजिजे ॥ ते भेदु पुसणे हेचि नुपजे ॥
 उद्याने मग्न अर्धे जे ॥ देखिजे न विण ॥ ६९१ ॥
 आता जीवेश्वर जाणितले ॥ तरि विलक्षणा भारी कळलें ॥
 येक येका वेगळे ॥ तत्वता साचार ॥ ६९२ ॥
 आता तदर्थे वेगळेण ॥ सत्य साक्षात्कारे जाणोन ॥
 भेदु पुसण्या करण ॥ काये असे ॥ ६९३ ॥
 नेमिता प्रश्नु न घडे ॥ जाणितलाचि घडे ॥
 पुसण्या कारण पुढे ॥ ते आता कवण ॥ ६९४ ॥
 उभय भेदाचे नमने ज्ञान ॥ तरि असले अभेद स्फुरण ॥
 मग जीव ईश्वर विषयीक ज्ञान ॥ नसने तुम्हा ॥ ६९५ ॥
 भेद प्रवेष्टाचून ॥ जीउ ईश्वरू कवणा अभिधान ॥
 येरु येकाचि लक्षणा ॥ जाणितले ते ॥ ६९६ ॥
 एता जीउ ईश्वरू कळला ॥ भेदु जाणोन निर्धारू केला ॥
 आता पुसण्या वेगळा ॥ तो कवणाचा भेदु ॥ ६९७ ॥
 नेमोन पुसणे न घडे ॥ नेणोनी नेणणेचि घडे ॥
 आता यथे अर्थी पुढे ॥ बोलणे आधी ॥ ६९८ ॥
 यथार्थी ज्ञाने न घडे प्रश्नु ॥ यथार्थ अज्ञानेही तोचि गुणु ॥
 आता अयथार्थ ज्ञाने अनुमानु ॥ केला प्रश्नाचा ॥ ६९९ ॥
 ऐनिवा आक्षेपा बोलणे ॥ तुम्ही पुसा अयथार्थ ज्ञानें ॥
 यथार्थ ज्ञाने नेमणे ॥ ये दोन्ही सुटली ॥ ७०० ॥

तरि जीवेश्वराचा भेदु ॥ म्हणिजे हांगरिचा नुदु ॥

व्योमाचा खादु विनोदु ॥ वनस्पतीचा ॥ ७०१ ॥

काये हो कासया काही न मिळे ॥ मा अययार्थ ज्ञाना ऐचि मिळे ॥

तुम्ही आधी आश्रयिले ॥ म्हणौनि बोलौ ॥ ७०२ ॥

अयथार्थ ज्ञान म्हणौन ॥ यथार्थ कीजे निगोण ॥

सर्वथैव अप्रमाण ॥ साचार बोलणें ॥ ७०३ ॥

कवणी बोलती वचन ॥ अन्यथा ज्ञान अज्ञान ॥

हें वेगळें करुनि निगोण ॥ कराये भेदाये ॥ ७०४ ॥

तरि अन्यथा ज्ञाने देखिला ॥ भेदु प्रश्न प्रश्नु केला ॥

प्रश्नु नाही घडला ॥ ज्ञानें अज्ञानें ॥ ७०५ ॥

ऐसे तुमचे वचन ॥ केवळ ज्ञान ना अज्ञान ॥

तरि भेदु जाण ते अन्यथा ज्ञान ॥ भेदु तो कैसा ॥ ७०६ ॥

जिये दृष्टि जया ज्ञानाते ॥ जिये अवस्थे जां प्राप्नु वरें ॥

तो अन्याजाना अवस्थे ॥ दृष्टि ते शिष्योचि न हे ॥ ७०७ ॥

निद्रेतें करुनि सहारु ॥ जागृती दशा वारु ॥

स्वप्नी देखिला धोरु ॥ तो या दृष्टी ॥ ७०८ ॥

रात्री दिवसु देखणे ॥ ऐसे स्वप्नाचे करणे ॥

ते जागृती दिनमान करणे ॥ रात्री दावाये ॥ ७०९ ॥

अन्यथा ज्ञानाचा निगामी ॥ ज्ञान उं ----- ज्ञान गुप्ती ॥

ते जया अर्था प्रकाशी ॥ तोचि पाहणे तेथे ॥ ७१० ॥

निराशूनि अन्यथा ज्ञान ॥ करा भेदाये दर्शन ॥

ऐसें हें अयुक्तवचन ॥ बोलताचि आता प्रकरण ॥ ७११ ॥

प्रकरणाचा विचारु ॥ शब्दाचा करावा प्रकरु ॥

युक्तीतें देउनि पसरु येरु कराये ॥ ७१२ ॥

पुसताचि सांगता काणें ॥ त्याच्याच वचनी तथा बुझावते ॥

तोचि विचारु निगोणें ॥ आदरु माझेनि ॥ ७१३ ॥

वादुकाचा अनुसुदु ॥ जीवेंजगत्या कैसा भेदु ॥

ईतुला येकुचि शब्दु , प्रकरणे भेदाचा ॥ ७१४ ॥

जीवेश्वराचा का पा भेदु ॥ करायां बोधु ॥

मग प्रतिवचनेसिधु ॥ भावार्थु जाणाल ॥ ७१५ ॥

जीवा ईश्वराचा ठाऊं ॥ कीं जीवेश्वरांपासूनि याचा भाऊं ॥

उदकाचा तांगु अभिप्राऊं ॥ ऐसा काये ॥ ७१६ ॥

की तू जैसा रायाचा ॥ पुनू जेवि पितयाचा ॥

मिनु की पैी दोघाचा ॥ काये भेदु ॥ ७१७ ॥

अगु अथवा तो अशी ॥ प्रकाशकु की निवासी ॥

स्वभाऊ की गुण दोघासि ॥ जया भेदु म्हणिजे ॥ ७१८ ॥

जीउ ईश्वराचा म्हणितला ॥ परि त्याचा काये हें प्रकट बोला ॥

या गि कैसा म्हणितला ॥ ययाचा भावार्थु ॥ ७१९ ॥

रूपे कैसा नामें कैसा ॥ कि व्यवहारें गुणें कैसा ॥

कैसगा की कामया ऐसा ॥ कैसा हे काये ॥ ७२० ॥

आगी अमता येरूपण ॥ भेदु हे तया अभिधान ॥

आता येरूपण की अनेकरण ॥ ऐसे पुसा ॥ ७२१ ॥

पुसा तज येकु वचनी ॥ आणि भेदु म्हणतां ते दोनि ॥

तेथिचही येकु निदानी ॥ येकु नसावा ॥ ७२२ ॥

परमाणु परियत तूटे ॥ परि दोनियण तेचि उमटे ॥

आता अनत वाटे फाटो ॥ अश भेदाचे ॥ ७२३ ॥

तयामंत्रि कवणु ॥ पुसा कैसा म्हणौनु ॥

जणता तेही परमाणु ॥ द्विविधु होये ॥ ७२४ ॥

आता कैसा तो कवणु साणावा ॥ रूप करुनि भेदु दाखवा ॥

मग कैसा हे अनुभवा ॥ आणोनि सांगों ॥ ७२५ ॥

ऐसा रूपवतु पुसतां ॥ भेदु तेचि सांडिला रूपवादु ॥

मग म्हणैल भेदु ॥ तो ऐसा आहे ॥ ७२६ ॥

अहो जीवा ईश्वरा साणुणा ॥ भेदु म्हणिजे भावना ॥

परि रूपवतु असेना ॥ भेदु स्वतंत्रु ॥ ७२७ ॥

तरि भावना ते जीवाची ॥ कीं भावि तया ईश्वराची ॥

नाना उभय द्रष्टा तयाची ॥ भावना काये ॥ ७२८ ॥

शास्त्राची की वेदाची ॥ पुण्या की पापची ॥

भेदभावना कवणाची ॥ ऐसी सांगा ॥ ७२९ ॥

जयाची भावना म्हणाल ॥ तरि तोनि ते विद्या मूढ ॥

लक्षण तरि केवळ ॥ भाविजे तैसें ॥ ७३० ॥

आत्म इतवि भावना ॥ म्हणता हे आपुनी भावना ॥

दुजयाची कल्पना ॥ ते यां नसे ॥ ७३१ ॥

आता जितुली तुमची ॥ तै काडुनी या वृत्ति

तेथे उल्लू नू पगड्याची ॥ तेनि पाहो ॥ ७३२ ॥

तुमची चिन्ते जै भावना ॥ तै तुम्ही चिन्ती ते जण ॥

ते रूपवतू स्वतंत्र घडेना ॥ जे दुमग जाणे ॥ ७३३ ॥

अतो भावना केन्ही येके ॥ तेथिने दुजा काही देणे ॥

आता कैसी म्हणनि विवेक ॥ काय पुण्याची ॥ ७३४ ॥

ऐसें नसीं ते सांगावीचि ॥ तरि सांगवने आपुनी ॥

काजा नये येकाची ॥ येकांप्रति हे ॥ ७३५ ॥

रूपवतु भेदु सांगता ॥ बोले तो गुणे मर्यादा

भावना म्हणनि म्हणता ॥ ते आत्मनि जणानी ॥ ७३६ ॥

यापरी अर्थु नेणजे ॥ शब्दी प्रकाश विस्तारणे ॥

प्रकर्ण वादु म्हणणें ॥ तयाचें नाम ॥ ७३७ ॥

एव या तित्ती प्रकाश ॥ आपण न पुढाचे उत्तरी ॥

शब्दु धरुनि चतुरी ॥ पुढेंचि जणानी ॥ ७३८ ॥

भाविकु तो येथे गुणे ॥ सांगे तयाची मति हाणे ॥

पुसे तोचि दडपे ॥ ययेवादीं ॥ ७३९ ॥

दोघे भाविक न होनी ॥ तपि न मो तयाची युक्ति ॥

ऐसे असोन वीर्यारी ॥ कधीं वादु ॥ ७४० ॥

भाविक भोळे गोउनि ॥ योग्यता जनी दाउनि ॥

दंभु पोषिती ज्ञानी ॥ आसुर जन ॥ ७४१ ॥

गजतमात्मकु आमर ॥ वेदी मारी त्या अधिका ॥

आणि दुर्बलत नर ॥ मित्रेचि जै ॥ ७४२ ॥

ते तथा अधी नही ज्ञान ॥ न करी तैसे आचरण ॥
 परि लोकमाजि जगपण ॥ तेनि दावी ॥ ७४३ ॥
 शास्त्री जाला प्रसीणु ॥ तेणे न करी निज प्रयोजनु ॥
 मनी मी येहु शास्त्रजु ॥ ऐसें दावी ॥ ७४४ ॥
 शास्त्री ज्ञान सपूर्ण ॥ परि आत्मार्थ न करी आचरण ॥
 लोकी देवाचे कर्मठपण ॥ हेचि दावी ॥ ७४५ ॥
 सग अथवा व्यग ॥ नाम रुढ करी यज्ञयाग ॥
 जेणे मानचे कीर जग ॥ तेनि विवर्तित तथा ॥ ७४६ ॥
 आशेरी भावरी स्थित ॥ स्वमुखीचि करी स्तवन ॥
 रक्षा का योग्यता पूजन ॥ करी अतिथि भावें ॥ ७४७ ॥
 आपणूचि दावी होमशाळा ॥ वार्ता सगळे समूळा ॥
 एव जो धर्म तो दोळ्यां ॥ दावी जनाते ॥ ७४८ ॥
 स्वामय्या देवार्चन ॥ भीरु सागरी अनुष्ठान ॥
 जगाची प्रति पाहो न ॥ असन पाली ॥ ७४९ ॥
 धर्मशास्त्राची सामग्री ॥ तो विधु नाचरे शरीरीं
 पाहो देवता भारी ॥ दावी दाभीकु ॥ ७५० ॥
 मोक्षार्थ ना काम अर्थ ॥ लोकी मानाचे हानि पुरुषार्थ ॥
 ऐसा कर्म करि व्यर्थ ॥ जन्मु दखिला ॥ ७५१ ॥
 देवूला सक्षीर ॥ कष्टी करि जागरण ॥
 पाहोनि लोकाचे वदन ॥ दभार्थ नाशी ॥ ७५२ ॥
 दक्षिण होये धनजु ॥ तोही व्या करी अर्थ ॥
 लोकी देवाचे पुरुषार्थ ॥ हानि जया ॥ ७५३ ॥
 बहुरिया ऐसा नटे ॥ मुकुमारपण अणि मोटें
 मंदीर करी गोमटें ॥ मनोरम ॥ ७५४ ॥
 जे जे जिहा सज्जमाने ॥ सहज करी तथा पदार्थांचे ॥
 समगरी विजय न वेचे ॥ तो वेचे कैसे ॥ ७५५ ॥
 नास्तिक मीनरी जन ॥ तथा बोडवदाची आपणून ॥
 अत्र उदक पुष्पजन ॥ वेचे वेचे ॥ ७५६ ॥

द्रव्यहीनु विद्याहीनु ॥ दगित्री दाभिकु जनु ॥

तयाचाही परि तो गुणु ॥ न मोडे सर्वथा ॥ ७५७ ॥

आंग पुसुनि टिळक रघी ॥ साय प्रातः विधिमारिणि ॥

त्रिकाळ सध्या पाणिधि ॥ धोत्रे रगाची ॥ ७५८ ॥

कर्मयोगा ज्ञानाचिया ॥ वार्ता सागे बरिया ॥

वैराग्य वागाणी धनंजया ॥ व्यवहाणी दक्षता ॥ ७५९ ॥

ऐसा दाभिकु जो जनु ॥ तयाचा आगी येऊ गुणु ॥

जेणे करुनि मान वे जनु ॥ तेचि बरी ॥ ७६० ॥ (अ)

जनातें दावी मुग्धाकार ॥ भाळावे म्हणीनि ॥

वैश्यें तें नाही भतरि ॥ ते करुनिया अलंकार ॥ ७६० ॥ (ब)

त्रिये ते नाही स्वधनुं ॥ ते जनाते साम्यजनु ॥

तिये वैश्य ऐसा दिसनु ॥ दाभिकु जो ॥ ७६१ ॥

कर्म फलाचा दाता ॥ ईश्वर स्वामि सर्व देखता ॥

तयातें जाणोनि न भजता ॥ दाभिकु जो ॥ ७६२ ॥ (अ)

कष्टीं करी आचरण ॥ तपवर्त्ता हितीर्य दान ॥

भक्ती वैराग्य पूर्वज्ञान ॥ संपदुनि ॥ ७६२ ॥ (ब)

लोकांतेंचि अनुसरे ॥ लोकाचे अनुसर मानी बरे ॥

ते वैश्या दासी ना खरे ॥ वृषळी रंडा ॥ ७६३ ॥

दाभिकु देखोनियां नरु ॥ तयाते उपदेशी जो गुरु ॥

आसुरी संपदेचा विस्तार ॥ तेणे केला ॥ ७६४ ॥

तेणेचि साधूतें छळिलें ॥ मार्गा ते कुचळ केले ॥

हित नाशूनि बुडविलें ॥ अहिती जना ॥ ७६५ ॥

दाभिकाचें व्यर्थ ज्ञान ॥ भक्ति वैराग्य कर्मचरण ॥

नाना पापा संग्रहो पतन ॥ घातक ते ॥ ७६६ ॥

दाभिकु अज्ञाता द्रव्य ॥ ही क्रिया कळ्या सपत्नी ॥

हांसोनि बोले पुडती ॥ अयुक्ते ये ॥ ७६७ ॥

शब्देचि दाटी येकार्ते ॥ दुष्टीचि दावी जनने ॥

शब्दु न फुटे सन्मुखते ॥ ऐसा तणे ॥ ७६८ ॥

जोगे करुनि दर्शिजे ॥ अर्जुना जाग प्रतिबिंबिजे ॥

दर्शणी आपणा देखिजे ॥ आपणा जेसे ॥ ७६९ ॥

तैसा बिछेचा पूर्णपणी ॥ आपणचि आपणा देखे नयनी ॥

दुजयाची बिछा न मनी ॥ आपणावाचूनि ॥ ७७० ॥

धनदुःखग पाहता कैसे ॥ तेवे आपणूचि प्रतिबिंबला दिसे ॥

तया आपणा पाहोनि हासे ॥ आणिका ते ॥ ७७१ ॥

ज्ञान योगी साधनी ॥ वेदीं शास्त्री पुराणी ॥

आचारी व्यवहारी साधनी ॥

धनवतु श्रेष्ठ म्हणोनि ॥ भलते न पसे ॥ ७७२ ॥

यागी सर्वत्र दर्शला ॥ आपणा तेचि देखो लागला ॥

तो दुर्गु आहरी म्हणीवला ॥ राजसा देरी ॥ ७७३ ॥

॥ अभिमानः च ॥ ००० ॥

अज्ञा यद्यपि दर्श ऐसा ॥ अभिमानु ग्रहो राजसां ॥

तोचि आता कैसे ॥ हे जै पुमसील ॥ ७७४ ॥

श्रेष्ठपदी आपण बैसावे ॥ आपणा तेचि समग्री मानावे ॥

बोलते न आपणासींचि बोलावे ॥ इतरासी ना ॥ ७७५ ॥

दर्शितु अज्ञता द्रव्यहीनु ॥ वेदी लोके जयामानु ॥

तो तो परी विन्यनु ॥ न तो सर्वथा ॥ ७७६ ॥

ऐसा कोणटा जो दधु ॥ जयाचां ठाड तो स्वयंभु ॥

आमुरी सद्देचा लाधु ॥ तया पुरुषी ॥ ७७७ ॥

यद्यपि भावा सेजारी ॥ असे राजसीचा शरीरी ॥

तो कदाणु जो वैरी ॥ साधु भावाचा ॥ ७७८ ॥

॥ दर्पः ॥ ००० ॥

दर्शवे बीज पहिलें ॥ ते ज्ञानयोगे अकुरले ॥

शिवलींसी पाहइजे ॥ ऐसे जै की ॥ ७७९ ॥

दुजयचिचे गुनी हासणें ॥ आत्म जाणीवेचे नि गुणें ॥

शब्दीचि कुमरि घेणें ॥ कण्ठे चेहा ॥ ७८० ॥

शास्त्रेचि पोखला दगुं ॥ तो भावार्थाना करी लोपु ॥

व्याकर्ण बळे आटोपु ॥ कठनियां ॥ ७८१ ॥

महापंडितांते म्हाणे पाह ॥ अदुणि तुम्ही लेकुर ॥

आधी बोलोनि का उलो ॥ मग नादु कसा ॥ ७८२ ॥

वेदेचि दगुं होये ॥ ते आणिकाने मना न ये ॥

ठावे कोठे न माये ॥ पूर्ण जाला ॥ ७८३ ॥

द्रव्य अथवा मान्यता ॥ येणे जे होये पोखता ॥

ते आणिकानी श्रेष्ठता ॥ नादुको श्रेष्ठता ॥ ७८४ ॥

अभाया जनाते शस्त्रणे ॥ आपुलचि भाषये तेणे ॥

आपुलचि की म्हाणणे ॥ दुसऱ्याचि ॥ ७८५ ॥

आले यानिया आणि युनी ॥ मा तेचि म्हाणजे मांडु ॥

मातेचि आपुला मांडु ॥ मातेचि इतरा मांडु ॥

दुजा कैवा ॥ ७८६ ॥

कवण आणजे बोळील ॥ आणिकाने आधी मांडील ॥

मज समानु म्हाणतील ॥ कवण कैवा ॥ ७८७ ॥

मांडीचि म्हुनि करागी ॥ की मी मांडो त्यामांडी ॥

ऐसा अस्माय म्हुनि ॥ अभिमानु तो ॥ ७८८ ॥

राजा माते वंदील ॥ यती पाय झाडील ॥

देवा देव म्हणतील ॥ जन माते ॥ ७८९ ॥

अवगा मी येकु येविका ॥ म्हाणजेना आगे विवरा ॥

मांडी अवगा माता विवा ॥ कैमी करील ॥ ७९० ॥

म्हा केले तेचि चालावे ॥ मग म्हाणजे तेणे मांडे ॥

बोलवीन तेणेचि बोलावे ॥ येण मीन ॥ ७९१ ॥

मी म्हावतु मी म्हावतु ॥ येणे ज्ञानी मी विवरावतु ॥

नियता प्रभु म्हावतु ॥ म्हाचि येकु ॥ ७९२ ॥

यापरी सकळ भाष्य पाहता ॥ तेथे म्हाणजे जो परता ॥

आपणा तेचि मासी सरंथा ॥ म्हुनि ॥ ७९३ ॥

ऐसा अभिमानु दुसऱ्या ॥ जय जय तो दगु पाह ॥

करी तें चाले स्वभावें ॥ इतरावरि ॥ ७९४ ॥

कहो येन योगा नये ॥ अभिमानाची हानि होये ॥
तै यावा साथी आहे ॥ तो पावे वीरु ॥ ७९५ ॥

॥ क्रोधः ॥ ००० ॥

क्रोध ॥ अभिमान जयाते ॥ प्रसिद्ध कवण नेणे तयाते ॥
हृदा प्रलयी वर्ते ॥ सामर्थ्ये जयावे ॥ ७९६ ॥

पेटला जाळी अग्नी ते ॥ लागला पोळी सूर्याते ॥
कामहु होये पचवदनाते तै तो सर्वस्वे नुरे ॥ ७९७ ॥

अग्नी ना ते जीवन ॥ तेणे नाहि जया मातवन ॥
तया निवारी ऐसे वचन ॥ अर्थोचि ना ॥ ७९८ ॥

तपसिया तरी हा तम्करु ॥ विश्वासे लागला तप हरु ॥
महावृद्धीही हा अमरु ॥ क्रोधु जातो ॥ ७९९ ॥

सज्जना हृदयी उमटे ॥ तेण सज्जण तयाचे पेटे
माग निवृत्त जगण्या प्रकटे ॥ पाप सधु ॥ ८०० ॥

कुसुम लाविले होये वदन ॥ तैसेचि आम्क नयन ॥
कमला वाजरी दगन ॥ जै क्रोधु पावे ॥ ८०१ ॥

नयनगण गारे कणारी ॥ बासा पुष्टे स्फुग्फुग्नी ॥
गरीरी लागे ज्योति ॥ स्पंदती प्राणा ॥ ८०२ ॥

ज्या अग्निगु वर लागे ॥ मुष्टी वळती वेगे ॥
वदन न हे उगे ॥ करी स्पंदन ॥ ८०३ ॥

नयनी लोचनी अभुग्या ॥ तेने जैत्य ना तो उवाग ॥
तासु अग्नि कसु मग्या ॥ येकुदनी ॥ ८०४ ॥

दागणा वाजरी चण ॥ सग सग शब्दाचे बाण ॥
अजान वाट मुगा माझून ॥ निवोचि लागती ॥ ८०५ ॥

जिणेकु दगना अमूर्ति ॥ तेण सचरातु जगति ॥
माग निवृत्त जगण्या प्रकटी ॥ ते बुद्धी कणारी ॥ ८०६ ॥

जिण मग्य ना अमरु ॥ गुरु मित्रु ना गोत्रजु ॥
नयनी नयना देती उमरु ॥ तो काये करी ॥ ८०७ ॥

अवाच्यें बोले उतरे ॥ उचलिला कर हाणे सभारे ॥

देवतासन तें पापरें ॥ हाणोनि पाडी ॥ ८०८ ॥

आश्रमा लागला तया मुगी ॥ धोर ही यागु तो मांडी ॥

भूता ऐसें नाचवी ॥ मनुजा क्रोधु ॥ ८०९ ॥

आत्महत्या ब्रह्महत्या ॥ म्हीहत्या वीरहत्या ॥

बाळकहत्या गोहत्या ॥ जेणे घडली ॥ ८१० ॥

आगे आंग झोवची ॥ अचळा आताका दे जीवी ॥

गेया वेगु तो नाचवी ॥ हाट धोडोटा ॥ ८११ ॥

क्रोधु नेणे पुण्य पाया ॥ न चळती तरी दे शप्ता ॥

वाळउंनि काचरी सोपा ॥ शरीर करी ॥ ८१२ ॥

जयाचा हृदयी हा असे ॥ तयातें न सेविगी विदुषे ॥

पडल्या सर्पा ऐसें ॥ दूर सर्जावें ॥ ८१३ ॥

की नरकाची बंद उते ॥ कथणु मितोडा घे तेथे ॥

तामस मरे तयातें ॥ कवणें धरावें ॥ ८१४ ॥

क्रोधे शरीर विटाळलें ॥ ते जन्मूनि विनये मांडिले ॥

व मनी सुगम पडिले ॥ गाड जेमे ॥ ८१५ ॥

ऐसा अभिमानु आरु ॥ ते चाले क्रोधना पुर ॥

आता तयाचाचि मितु ॥ येकु आहे ॥ ८१६ ॥

॥ पारुष्यमेवच ॥ ००० ॥

क्रोधेसीं अभिमानु उठी ॥ ते दोषा तया पडे पाठि ॥

येकु येकेसीं किरीटी वेगळा नहे ॥ ८१७ ॥

तया दोष्टीने येस्वरण ॥ तेथे पारुष्य म्हणिते मितुगण ॥

तिमरें होये उत्पन्न ॥ तेचि कैसें ॥ ८१८ ॥

दुष्टवैल का हे मौल ॥ नुपजे ऐसे केडळ ॥

प्राण घेता कळबळ ॥ नुपजे हृदयी ॥ ८१९ ॥

झोत्रता हाडवि फोडी ॥ हावता माजडाचि मोडी ॥

प्राण घेउनि पाडी ॥ भूमीवारि ॥ ८२० ॥

कृपाहीन अंत करण ॥ न द्रवे तेणें मन ॥

पाह्य अनिकठिणपण ॥ सहाय कर्ते ॥ ८२१ ॥

क्रोधेही अभिमानेचीण ॥ कौतुकेचि घेती पर प्राण ॥

तयाचां हृदयी कठिणपण ॥ आहे जाणावें ॥ ८२२ ॥

बोधिताही न बोधे चित ॥ कठिण तैसेही अत्यंत ॥

पर पीडणे सुग्रा होत ॥ ते तयाची करणी ॥ ८२३ ॥

नाना हत्याचे तें कारण ॥ येकचि पुरे निष्ठुरपण ॥

आता पापशिषयी संग्रहून ॥ बहुसाल काये ॥ ८२४ ॥

ज्यासु जैमा नृपाळा ॥ की तो भुजगु काळा ॥

आप परावयां सकळां सारिखाचि ॥ ८२५ ॥

कृपाहीनु वरि क्रोधी ॥ अभिमाने धरी घात बुध्दी ॥

तो येऊ साग वा आधी ॥ कवणें निवारावा ॥ ८२६ ॥

अजानु तो ऐमा बग ॥ भाव्यहीनु धनुर्धरा ॥

ना क्रमे तदा दुसरा ॥ तै त्याचेचि बगे ॥ ८२७ ॥

तया राज्यवळ अथवा तयोरळ ॥ आगवळ अथवा योगवळ ॥

ते अनिराऊ घातक प्रवळ ॥ तयाचे तया ॥ ८२८ ॥

अभिमानु क्रोधु निष्ठुरता ॥ कासाया पामूनि तया पूर्णता ॥

आणि घेही पावे पुष्टता ॥ ते कवण म्हणसी ॥ ८२९ ॥

॥ अज्ञानंच ॥००॥

तरि तथहि पाचही चोमिली ॥ अज्ञानापासावतीं जालीं ॥

आणि घेही पाची बाजही ॥ दृढता अज्ञाना ॥ ८३० ॥

ते अज्ञान म्हणसी कवण ॥ तरि अनुश्रुत पांचांतेही कारण ॥

पाची बळगळे आपण ॥ तया तेंचि करी ॥ ८३१ ॥

अगो ते अज्ञान कैसे ॥ म्हणसील तरि वर्गियमें ॥

जेणे ह्म पर स्वरूप न दिसे ॥ सत्य काये ॥ ८३२ ॥

मी हा कवणु दिसे हे काये ॥ बंधु की मोक्षु येणें आहे ॥

ज्याचे कवणें उरयें ॥ ऐसे न कळे ॥ ८३३ ॥

येकचि आयुले अज्ञान ॥ ते मांयशी नेणाय ॥

सुबुद्धि केवल रिमरण ॥ ऐस जाणवो ॥ ८३४ ॥

अज्ञानाचेनि आचार ॥ विविध होउनि ज्ञान मगूर ॥

अन्यथा ज्ञान तेचि मगूर ॥ जाणवी जाणवो ॥ ८३५ ॥

आता आयुले अयथार्थ ज्ञान ॥ तेच मगूर विविध भासो भाव ॥

सर्वत्र अन्यथा ज्ञान ॥ तेचि होये ॥ ८३६ ॥

तया अन्यथा ज्ञानाविषा मूर्ख ॥ दभारिदि ही मागणी ॥

मगूरनि अज्ञानाचे प्रथी ॥ अनयन करण ॥ ८३७ ॥

मगूरनि गजमा तामसाचा टांड ॥ दभारिदि भासो वारी जया ॥

तदुप तिनु देही अज्ञान तड तेथे जाणवो ॥ ८३८ ॥

॥ आसुरी संपदमभिजातस्य ॥ ०० ॥

ते राज तमोमयी प्रकृति लीला टांड जया मगूरि ॥

आसुरी मगूरि वीरमयी ॥ जाणवी ही ज ॥ ८३९ ॥

निचा टांड ज मगूरि ॥ विद्या हो सुकनु धारण ॥

तो अज्ञान वीर भूतना ॥ अन्यथा ज्ञाने ॥ ८४० ॥

दभारिदि सकळी गुण ॥ त्याचेनि ही जया ॥

अज्ञान आणि अन्यथा ज्ञान ॥ तेच तो सुकनु ॥ ८४१ ॥

तो असुन हे जया मगूरि ॥ मगूर वीर मांयशी हो ॥

देवदेही जया वीर ॥ धारण मगूरि ॥ ८४२ ॥

श्लोक

देवी संपदमोक्षाय निबन्धायासुरी मता ।

मा शुच समस्त देवीमभिजातलोनि पांडव ॥ ०० ॥ श्लोक ०० ॥

पांडुपुत्रा अवधारी वचन माझे दयावरी ॥

या प्रकृति द्वयाची धेनी ॥ पुंडरी कैसी ॥ ८४३ ॥

॥ देवीसंपत्ति ॥ ०० ॥

मायामगूरिनी जे पूर्वी ॥ अभिजात जिनेने देही ॥

ती प्रवर्तकी यथे विजयी ॥ करी मगूरि ॥ ८४४ ॥

॥ विमोक्षाय ॥ ०० ॥

संसारिण आग्निं सत्योक्तता ॥ स्वस्वता सगुण सायोज्यता ॥

यथा मोक्षांतं सर्वथा ॥ कारण होये ॥ ८४५ ॥

आग्निं माया अविद्याविनाशी ॥ ब्रह्मते हेचि प्रकाशी ॥

निर्गुण सायोज्यता पुरुषासि ॥ संप्राप्तकरी ॥ ८४६ ॥

आसुरी बान्धुचे आचरण ॥ आत्मया अविद्या बंधन ॥

अज्ञान अन्यथा ज्ञान ॥ एतदात्मिक ॥ ८४७ ॥

कामक्रोधदि निजगुणी ॥ पुरुषा आश्रयातं वर्ते बांधोनि ॥

तथाही बधनाणसूनि ॥ दैवी मुक्तु करी ॥ ८४८ ॥

आत्मया अनात्म्य सचधु ॥ अश्रिया गुणकृतु बंधु ॥

कर्मणि तद्वत्त्वा छेदु ॥ तत्त्व प्रकाशी ॥ ८४९ ॥

अभी सहजे उपाधीचे छेदण ॥ आत्मा ब्रह्म ऐसे ज्ञान ॥

दैवी यथाचें कारण ॥ भवसेना ॥ ८५० ॥

॥ निबन्धायासुरी मता ॥ ०० ॥

आत्म सत्यही तेजसी दुसरी ॥ ते बधने कारण आसुरी ॥

आश्रय पुरुषा पडे वरी ॥ जैसी शिष्य निद्रा ॥ ८५१ ॥

की हे विद्येणावी मिठी ॥ पुरुषाचि माजून उठी ॥

मति न चिती मोमटी ॥ वरि सुटेही ना ॥ ८५२ ॥

समस्त बधना हे मूळ ॥ कर्म तेथे याचि समूळ ॥

जस मारणाची बधन शाळा ॥ तेथे घाली ॥ ८५३ ॥

इतर अज्ञान हजे केले ॥ अन्यथा ज्ञान प्रकाशिलें ॥

गुणी गुणाहीन गोशिलें ॥ संदिग्धिना ॥ ८५४ ॥

विद्या युक्ताने असि जे ॥ तेचि बधन गा सहजे ॥

सति तेज ते नू बुद्धे ॥ कैतुक मता ॥ ८५५ ॥

जसि जे तेचि बधन ॥ जणजे तेचि आचरण ॥

व्याधि कळिष्ठ जे नेमण ॥ न सुटिजे तेजें ॥ ८५६ ॥

तेजें न धी जे सत्यज्ञान ॥ तेचि होये ज्ञान अन्यथा ॥

निवृत्त बधन ते अज्ञा ॥ कर्मे न तुटे ॥ ८५७ ॥

तेथे प्रेतु जो जो की जे ॥ ते कर्मचि बधन सज्ज ॥
बधातेचि मोक्षु मानिजे ॥ संश्रिजे तो ॥ ८५८ ॥

आसुरी दृष्टिजे महाविघ्न ॥ बधमयी बधाये काण ॥
ऐसें जाणोनि संपूर्ण ॥ मानिली तो ॥ ८५९ ॥

आता तू दृष्टांमल ऐसे आगती होती करी देस ॥
भू संबंधी धर्मु असे ॥ जया आमुना ॥ ८६० ॥

राज्य तेथे रजोगुण ॥ कायी उपजे तमोगुण ॥
घेता पञ्चयाचा प्राण ॥ कैमी कल्याण ॥ ८६१ ॥

आपुले उणे न साहाये ॥ प्रेता इतळे आणाय ॥
दर्पा नाही उणे ॥ शरीरी माझा ॥ ८६२ ॥

अहो अभिमानु साहावा ॥ ते हा मद्रमणि न करवा
उणा बोलु न साहावा ॥ वैभियाना ॥ ८६३ ॥

गुरु गोत्रज वधाये ॥ आपण राज्य अनुभवाये ॥
हे अज्ञान परी ज्ञान नसे ॥ ना विना ज्ञानाने ॥ ८६४ ॥

दंभु तो सर्वथा लोकीकु ॥ आपुने धर्मचि अकारिकु ॥
करुं तो सकळ अविवेकु ॥ ऐसे अमरा ॥ ८६५ ॥

आमुनी सपदेने पाडले ॥ अमु धर्मिन जण ॥
देवद्रोही आतलों ॥ येणे मते ॥ ८६६ ॥

बधनी पडिलों हे निश्चित ॥ आमुनि या प्रकृतीपुन ॥
आता देवी संपदा उचित ॥ आम्हा कैची ॥ ८६७ ॥

देवा तू सर्वहु अकार ॥ जको प्रजेसु देखे आता
चितिला आमुचिया जिय ॥ तरी काय दृष्टांमली ॥ ८६८ ॥

॥ वा शुद्ध ॥ ००० ॥

तरि न करी तेमा तू शिकु ॥ मलय माझे शब्दु देकु
मी तव अग्नि पोरकु ॥ नष्ट तुमचा ॥ ८६९ ॥

॥ देवी संपदमभिजातोसि ॥ ००० ॥

देवी संपदा वाञ्छाशिली ॥ मोक्षी कारण जै सूचिली ॥

सत्त्वमयी उपपादिली ॥ प्रकृति जे ॥ ८७० ॥

निनानि ठाई तू जालासि ॥ ना निया युक्त उपजलासि ॥

अला ती पासाय सुटमी ॥ हेचि न घडे ॥ ८७१ ॥

देवी तूतें सर्वत्र ॥ नाते चि सबाद्य अंतर ॥

आमुगी भाजा मंदिर ॥ नसे तुझा ठाई ॥ ८७२ ॥

श्लोक :-

ॐ भूतसर्गो लोकेऽस्मिन्दैव आसुर एव च ॥

देवी विमलेश प्रोक्त आसुर पार्थ मे शृणु ॥ ६ ॥

अध्याय-१६-श्लोक-६

॥ हे पार्थ ॥ ००० ॥

आरुणी पार्थ वचन ॥ पवित्र तुझे अतःकरण ॥

आइस्तुचि प्रकृति निरोपण ॥ खोचलासि ॥ ८७२ ॥ (अ)

मेव ते तुझेचि मने ॥ अला हे सर्व साडणे ॥

आमु साम्यु परि बोलावे ॥ माझे अनागिसे ॥ ८७३ ॥

॥ अस्मिन्लोके ॥ ००० ॥

महात्मा विष्णुचि म्हा केला ॥ त्या माजि मनुष्य लोका आगळा ॥

मत्प्राप्तीचा आधीला ॥ अधिकार यया ॥ ८७४ ॥

तत्त्वचि मनुष्य लोकी येवे ॥ आन देऊ काही आहे ॥

ते माजितलेचि परि राहे ॥ सागेन पुडती ॥ ८७५ ॥

॥ द्वौ भूतसर्गौ ॥ ००० ॥

विष्णुचि असे भूतसर्ग ॥ येकु तो मोक्षत्रिपयी मार्ग ॥

येकु द्वैविध्यकु अमर्ग ॥ ऐसे दोन्ही ॥ ८७६ ॥

॥ दैवामुरएवच ॥ ००० ॥

येकु दैव येकु आसुर ॥ हा मागा संपत्तीला निर्धारि ॥

देवें मोक्ष इतर ॥ बांधकु म्हणीनि ॥ ८७७ ॥

हा मनुष्याचा विनय ॥ तू तू इडाचा अलङ्कार
मी श्रीविष्णु सायम्भक्त ॥ ८७८ ॥

तया तूतें सुरेश ॥ असुरत्व न ये सहसा ॥
तू वर्तें पाभळे तैसा ॥ बापु नाही ॥ ८७९ ॥

यातीचा अर्पण निमंत्र ॥ तया कान्हे तया बाळमन्त्र ॥
कांचना खता केवळ ॥ न चढे जैसा ॥ ८८० ॥

आता मित्र तू एव येणारी ॥ पदुनचि मां अलङ्कार
त ही परि असक न होई ॥ तुम्हाला ॥ ८८१ ॥

यया शब्दा काय प्रमाण ॥ तरी तुम्हाचि विमल शून
आहूत पुढी निराण ॥ बोधनीय ॥ ८८२ ॥

॥ देवो विस्मरतः प्रोक्ता ॥ ००० ॥

देव मर्ग मागील ॥ विस्मरतः तू तू केल्या
आता सदो उपकृत ॥ ती ये असु मर्ग ॥ ८८३ ॥

॥ आसुरं भुजु ॥ ००० ॥

तरी असुराचे निराण ॥ तरी मर्गकन शून
तेणे असुराचे पुनः शून ॥ होईक तू ॥ ८८४ ॥

कारु केंद्रित ममान ॥ सगळी दोहीन उदण
पातु अधिकाशे निज ॥ ते वेदार्थ ॥ ८८५ ॥

ही असा निजे विनय ॥ बापु व्यापारी शून
सगळी असोनि जरी ॥ कांय कांय ॥ ८८६ ॥

ते सुख करी गवन ॥ बापु फलने मोहन
तो कर्कश जाउन ॥ झोने खरी ॥ ८८७ ॥

तैसा मागील ना नर ॥ पातु केवळ हे असुर
तयचे विनय व्यंग ॥ तयचा सगळी ॥ ८८८ ॥

श्लोक :-

प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च जना न विदुरासुराः ।
न शून नरि चान्यथा न मय तेन विदुः ॥ १७ ॥

॥ आसुराः जनाः ॥ ००० ॥

आसुरेभि जे आसुर जन ॥ तयाचें वेगळेचि लक्षण ॥

आइक साकल्यें सागिन ॥ बोघसील ॥ ८८९ ॥

॥ प्रवृत्तिंच ॥ ००० ॥

प्रवृत्ति हा कोटुनि जाला ॥ कवणे वस्तुचा रचला ॥

कैसा उरुमु अधिला ॥ याचिचे उत्पत्तीचा ॥ ८९० ॥

कमी प्रवृत्तीची सभूनि ॥ तेचि जणानी प्रवृत्ति ॥

गुडरी आइक वीरवली ॥ प्रवृत्तीपासाव ॥ ८९१ ॥

॥ निवृत्तीच ॥ ००० ॥

गुडरी कैसा हा सारो ॥ कवणे वस्तुचा ठाई जिये ॥

अभावे यणाचेनि उरे ॥ ते कवण तत्व ॥ ८९२ ॥

ऐसा प्रवृत्तीचा सार ॥ तोचि निवृत्तीचा प्रकार ॥

अवृत्ता म्हणे सगळधर ॥ उचित देइ ॥ ८९३ ॥

गुणाचा उरुभर ते प्रवृत्ति ॥ लयो गुणाचा तो निवृत्ति ॥

हेरी येकीं वित्यति ॥ ऐसी आहे ॥ ८९४ ॥

गुण ते कवणे वस्तुचे ॥ कवण कार्य कवणाचें ॥

गुण पसरा साचे ॥ होये ते कवण ॥ ८९५ ॥

गुणाचे कसे कैसा लयो ॥ आणि जाल्या गुणाते व्ययो ॥

कार्य सजिन्ना उ आश्रयो ॥ कवण गुणाते ॥ ८९६ ॥

अवृत्ता गुणाची सकार्य सभूनि ॥ ते कवणा पुरुषाची प्रवृत्ति ॥

गुण प्रभु तो निवृत्ति ॥ कवणाची कैसी ॥ ८९७ ॥

अवृत्ता गुणसजिन भान होये ॥ येथ ये तदाकारे सत्य काये ॥

भान गुडरी समवे ॥ तेथे सत कवण ॥ ८९८ ॥

अवृत्ता अनवर्तक वित्यति ॥ प्रवृत्ति म्हणिजे प्रवृत्ति ॥

की कैसा चर निवृत्ति ॥ ऐसे आहे ॥ ८९९ ॥

आणि निवृत्ति लक्षण प्रवृत्ति ॥ ते कैसी कवण हे युक्ति ॥

आणि प्रवृत्ति हा निवृत्ति ॥ ते कैसी काये ॥ ९०० ॥

कि प्रवृत्ति मणिजे प्रवृत्ति । मणिजे कलसी धरि असे युक्ति ॥
 ते जाणती जाणारी सरी ॥ मणिकुपारी ॥ ९०१ ॥
 प्रवृत्तिचि निवृत्तिची मणिजे ॥ आता दोहोनी दिनि
 रीतीचि ऐसा भाऊ ॥ ९०२ ॥

की असया प्रवृत्ति निवृत्ति ॥ निवृत्तिमय्या सरी तेमा
 ऐसी युक्ति साचकाये ॥ ९०३ ॥
 कि प्रवृत्ति मणिजे प्रवृत्ति ॥ निवृत्ति मणिजे न प्रवृत्ति ॥
 ते कोठे पैम का तेणे ॥ कर्मणि काये ॥ ९०४ ॥

असो तिमिये प्रवृत्ति ॥ अणि वर तिमिये निवृत्ति ॥
 आमुजने जाण ते ॥ जाणकारी असा ॥ ९०५ ॥

॥ न विदुः ॥ ०० ॥

नेणती निवृत्तये करुनि । असाकारी प्रवृत्तये ।
 तथा अज्ञानन्व मणौनि ॥ माणचि मणौनि ॥ ९०६ ॥
 अज्ञानाचे हेचि लक्षण ॥ जे प्रवृत्ति विविध ज्ञान ॥
 न प्रकाशे तेणें करुन ॥ सर्व न कळे ॥ ९०७ ॥

तु मणामील वीरपती ॥ अगाध हे प्रवृत्ति निवृत्ति ॥
 माझां तंव वरें चित्ती ॥ इवें अज्ञान ॥ ९०८ ॥

तेणे पुढिल्ला तुझ्या ॥ ज्ञान मणया लक्षण ॥
 तथि अडक माझे वचन ॥ मणया वामुदे ॥ ९०९ ॥

अगा नेणतया कळे मागता ॥ ते तो ज्ञानविज्ञानी की वरदा ॥
 दिवसे दिवसु जाणता ॥ जाणकारी होये ॥ ९१० ॥
 नेणता तो स्वय नेणेचि । माणकारी जेमा तेमनि
 पुढसु अधिकारी न होचि । तो नेणता मा ॥ ९११ ॥

आता तुझे जे नेणाय । तेणे माणुजे असे म्हातव ॥
 सागताचि तथा ज्ञान ॥ प्रवृत्ति ठाडव ॥ ९१२ ॥
 पुढतमि प्रवृत्ति निवृत्ति । तथि विविध मणी दिनि
 अवधान देई वीरपती ॥ सागितल ॥ ९१३ ॥

प्रपनु जळटा घमटीहून ॥ ययाते निमित्त्य कारण ॥

सकार्य हें कारण ॥ भासलें असतां ॥ ९१४ ॥

भान मात्र ते मायेचें ॥ सत्यत्व तेथें वस्तूचें ॥

ऐसें रूप प्रपंचाचें ॥ कैसें रचलें ॥ ९१५ ॥

तडि शुध्दनि ते शबळ ॥ तेणें अज्यस्त जालें प्रवळ ॥

महदहस्य के शळ ॥ पामूनि तया ॥ ९१६ ॥

अह काये जाली भूतें ॥ ती पंचीकृता पंचीकृते ॥

ऐसी प्रवृत्ति म्हणिजे ॥ ते उत्पत्ति जाणावी ॥ ९१७ ॥

निवृत्ति म्हणिजे सहस्र ॥ कार्याचा कारणी मोडे आकारू ॥

तेथे उरें सत्ये सत्यकारू ॥ विजरूप तो ॥ ९१८ ॥

पृथ्वी शिरे जीवनी ॥ ते दहवी तो पवनी ॥

पवनु सामखे गगनी ॥ अहकारी गगन ॥ ९१९ ॥

अहकार महत्तरीं मिळे ॥ माये माजिते कवळे ॥

माया ग्रामूनि शबळें ॥ शुध्दत्वे उणिजे ॥ ९२० ॥

ऐसा उपपत्तिप्रसंग ॥ प्रवृत्ति निवृत्ति विचारू ॥

आमसु वेगती प्रसंग ॥ काचि हा ॥ ९२१ ॥

का गुण अनुया अध्यासु ॥ तेचि प्रवृत्ति जाणिजसु ॥

निवृत्ति तो स्वरूपध्यासु ॥ तयाचि गुणातें ॥ ९२२ ॥

यागरी प्रवृत्ति निवृत्ति लक्षण ॥ माये अविद्येचे अनादिगुण ॥

प्रकाश प्रवृत्ति मोहो जाण ॥ तीन्ही ऐसे ॥ ९२३ ॥

प्रकाश ज्ञान ते सत्त्वाचे ॥ प्रवृत्ति स्फुरण रजाचें ॥

विस्मरण पडे दोलीने ॥ ते तयाची क्रिया ॥ ९२४ ॥

प्रवृत्ती प्रपनु स्फुरे ॥ अज्ञाने विसरु त्याचा भरे ॥

दोहीचा संहारू नारे ॥ होये ज्ञानें ॥ ९२५ ॥

सत्संगे सत्त्व उत्तम ॥ असत्संगें रज तम ॥

स्वरूपसंगें धर्म ॥ सकळ संहारती ॥ ९२६ ॥

तो गुणमुळे स्वरूप सगु ॥ गुणी आत्मा दावी असंगु ॥

तेनेचि साधने गुणवेगु ॥ स्वरूपीं जीये ॥ ९२७ ॥

की स्वतन्त्रता वाली प्रकृति ॥ तेनि आथवा पुरुषाणां प्रकृतिः
तो करी तरीचि उत्पत्ति ॥ तिची होये ॥ ९२८ ॥

मह्योनि पुरुष पदमध्या ॥ तेमनि लक्षणं ज्ञेयम् ॥
हे प्रवर्तले स्वरूप धर्मा ॥ निज ज्ञाने ॥ ९२९ ॥

तेनि प्रकृतं तनि गुण ॥ जे ईशानं भूतिसंज्ञकम् ॥
जो तेनि न करी तै गुण ॥ साधारणः सः ॥ ९३० ॥

एव निमित्तोऽयं व्यापारः ॥ पुरुषाणां न समस्तः ॥
यस्यां प्रकृतिं दृष्ट्वा ॥ तस्य प्रकृत्यवयवः ॥ ९३१ ॥

अथवा प्रकृतिरूपे प्रवर्तते ॥ ते भावः तस्य सारवर्णकः ॥
मह्योनि द्रष्टव्यः अभ्यस्तले ॥ रूपं प्रकृत्यवयवः ॥ ९३२ ॥

ते प्रकृति भाव सौदृश ॥ ऐसी तेसी अक्षुद्रमन्त्रा
चतु वोहदु सर्वथा ॥ तेथे नाहीचि ॥ ९३३ ॥

सागरी ऐसी लहरी ॥ जो वननि विना आहारी ॥
ते लयले पाव जहरी ॥ लही तेनि मय ॥ ९३४ ॥

किं आभासु तस्य मूलजगता ॥ किंनि ननु चिद्वत् तद्वत् ॥
तेसा प्रकृते निवृत्त्यवयवः ॥ प्रकृतिः अकर्म ॥ ९३५ ॥

कीं स्वानुभवाये बोल्या ॥ प्रकृति निवृत्ती रूप करण ॥
तेनि येणे निरोपणे ॥ मृनिजन आहे ॥ ९३६ ॥

स्वरूपप्रियही प्रवर्तते ॥ ते मकळे प्रकृतीन साधन ॥
निवृत्तीरूप करणें ॥ प्रवृत्तीसी ॥ ९३७ ॥

ऐसी निवृत्ति तेनि प्रकृति ॥ अथ निवृत्तीरूप जे आद्ये ॥
ते प्रवृत्तीसी पत्नी ॥ स्वरूपवत्तमः ॥ ९३८ ॥

करणे ते करू योग्यता ॥ कामाग ते केवळ करण
हे अनुभवी ती जण ॥ येणें ठक ॥ ९३९ ॥

की प्रवृत्ति म्हणजे ते प्रकृति ॥ करणें ते कर्माणि अर्थी ॥
न करणे मात्र नाही ॥ तयांचां ठाड ॥ ९४० ॥

गुणी अकर्म विभे ॥ तेथे करणें कर्माणि अस ॥
नवनि मृदुनि तेनि विवृता तेसा ॥ म्हणे ते कर्माणि ॥ ९४१ ॥

गुणार्णवे निवृत्ती ॥ न करितां वीर्य प्रवृत्ति ॥

इतकृत्यता ते वीर्यगती ॥ पशुही मुक्त ॥ ९४२ ॥

या लागूनि वीर्य जाण ॥ आरंभ तया पासून ॥

निष्ठा परियत साधन ॥ प्रवृत्तीचि असे ॥ ९४३ ॥

आता ते प्रवृत्ति न कीजे ॥ ते निवृत्तीचि साच बुझे ॥

यत्नायत्नी मात्रे ॥ ते कार्ये करावी ॥ ९४४ ॥

प्रवृत्ती प्रवृत्ति निवृत्ती ॥ ते अवधीचि सत्प्रवृत्ति ॥

ही वेगळी प्रवृत्ति निवृत्ति ॥ अत्रवृत्ति ते ॥ ९४५ ॥

ही अगता प्रवृत्ति निवृत्ति ॥ तेथिनी सत्ताभाति ॥

आपणचि द्रष्टा वीर्यगती ॥ आत्मा आहे ॥ ९४६ ॥

तरी प्रवृत्ति ते प्रवृत्ति नव्हे ॥ निवृत्ति निवृत्ति स्वभावे ॥

आत्माचि द्रष्टा सद्भावे ॥ आपणु तेथे ॥ ९४७ ॥

काही नी प्रवृत्तणे ॥ अहिनी अविवृत्ती न प्रवृत्तणे ॥

प्रवृत्ति निवृत्ति मानणे ॥ ऐसी तरी ॥ ९४८ ॥

हिर इतिजे आत्मज्ञान ॥ विहित तयाचे साधन ॥

कर्माभिनि आदि ज्ञान ॥ वैराग्य चौथे ॥ ९४९ ॥

ययाचे आनंद करिता ॥ मोक्षु होये सायोज्यता ॥

यया किमिती पार्था ॥ तेथ निवृत्ति ॥ ९५० ॥

एव हि न विहित ते करणे ॥ अन्यथा काहीं न करणें ॥

ऐसी प्रवृत्ति निवृत्ति साधने ॥ साधकी सूचिली ॥ ९५१ ॥

हे मयाचि तूने मोक्षन ॥ कळो आले तू ते जाण ॥

मुखाचि वक्तु चिह्न ॥ ज्ञानांतले आम्ही ॥ ९५२ ॥

आम्हा ते हे न कळे ॥ सांगितले ही येथे वेळे ॥

तयाचे इतकले डोळे ॥ बाहेरी अतरी ॥ ९५३ ॥

आन आनंदी अर्जुना ॥ सणवचि तया भेटेना ॥

अणि भेटलाही तो कळेना ॥ माने न कळला ॥ ९५४ ॥

मात्रला तरी तो न सणे ॥ सांगितलेही तो नेथे ॥

वेगळे ते ज्ञाने अज्ञे ॥ तेव्हाचें तेव्हाचि ॥ ९५५ ॥

पाषाणु भिजे बारे ॥ पालथा घटी तो ये न भोरे ॥

तें येक देसी बाहेरें ॥ माणूस गा ॥ ९५६ ॥

तू ऐसा झगसील कीवणी ॥ तयाचे माणु का न समजि ॥

सांगितले न थोरे चित्ती ॥ ते काणे गुण ॥ ९५७ ॥

॥ तेजु ॥ ०० ॥

तरि तयाचा ठाड काण ॥ यथे अर्धी असे काण

तेचि सांगन उकलून ॥ पांडुपुत्रा ॥ ९५८ ॥

॥ शीघं न विद्यते ॥ ०० ॥

शौचगिरि ते अजगरी ॥ अशूच अमण्ड बाढागरी ॥

अत्यनु कुशिनठ इगरी ॥ तारी का ठाड ॥ ९५९ ॥

आता अतविने कुशिनठगण ॥ ज्ञान अजगिन कण ॥

तयाचें कैसें लक्षण ॥ सांगिल ॥ ९६० ॥

कामुडोभु मद्रुमडरू ॥ दधु डरनु अपरू ॥

मिथियोन्मणी विमरू ॥ मिडिजया बोल्ग्या ॥ ९६१ ॥

सकल्य विहल्य कामना ॥ पावया द्रयी वाभना ॥

वरि सांगिते ते कळेना ॥ ऐसी जडग ॥ ९६२ ॥

निश मळरू पावण ॥ लेंगु मोहो वीभण ॥

चित्त गुणजे अळमा ॥ ते आगयेचि ना ॥ ९६३ ॥

हृदयीं गुणोचा अतिभरू ॥ दिश गरी स्वय विचारू ॥

घातु पातु नेजे नरू ॥ पुढेचि पाहे ॥ ९६४ ॥

निष्ठुता हृदयी असवा ॥ गरजे मान आसन ॥

अहंकाराचें मंदिर ॥ नांदते तो ॥ ९६५ ॥

अविश्रवामाची धोर राजाणी ॥ पराजवादाची उभवाणी ॥

आसूक जनु धनु.पाणी ॥ मूयवतु ॥ ९६६ ॥

वाकुडेचि जणो येजे ॥ नीट गोष्टी नाही बोळजे ॥

ना नली वसे उजे ॥ दुमयेकाचे ॥ ९६७ ॥

वादी तवं अपारू ॥ अविवेकीं अनावरू ॥

विचारा नाही परू ॥ माजिरी पावया ॥ ९६८ ॥

बहुमाल शोकु हृदयी ॥ चिंता करितां उसंतु नाहीं ॥

मोहो ममता देही ॥ स्वजनी गृहादिकीं ॥ ९६९ ॥

अनास्था पाहिजेचि तुली ॥ स्तित्विहित विषयीं भरली ॥

स्वास्था नाही सुठीं ॥ निमिषनिमिषार्थ ॥ ९७० ॥

प्रेनेचा मानवला दीपु ॥ प्रेन्वाचा नुठी सकल्पु ॥

बहु बोलतां ये कोपु ॥ परावयाचा ॥ ९७१ ॥

केले दुःखाचे न मने ॥ सांगितले नाइके बोलणे ॥

आणुनेचि मत माने ॥ जे जाण योगु सुभक्ताचा ॥ ९७२ ॥

कुटीठ पावे मानसी ॥ बोलताचि उठी कळहेंसी ॥

तया प्रतिकायिनी ॥ ज्ञान कार्ता हे ॥ ९७३ ॥

निदा न पुगे कल्पे येके ॥ चट गोष्टिचे भावुके ॥

जिणेदु निदा तेणे सुखे ॥ राजसी मन ॥ ९७४ ॥

श्रमणी मानस का टाळें ॥ कुवाडु तो मागे बळे ॥

बाह्य विषयीं सोकलें ॥ रातलें मन ॥ ९७५ ॥

एव अगती धोवट काली ॥ पाहिजे ते वस्तू नाही ॥

जेवि ना रुचा मलाडोली ॥ वासु कापुगचा ॥ ९७६ ॥

अज्ञान अन्यथा ज्ञान ॥ हृदयी अपार दुष्टगुण ॥

अर्जुना अन्विचे ते अग्रूचपण ॥ ऐसें आहे ॥ ९७७ ॥

बाह्य देखेनि प्रवर्तते ॥ तरी शरीर ते शरीर नव्हे ॥

अग्रूच अन्विच पलावे ॥ साधूनें दृष्टी ॥ ९७८ ॥

स्वाचा सर्वदा अभाऊ ॥ नुपजे सध्यावरि भाऊ ॥

तेवे देखना नाठऊ ॥ तो कैचा असैल ॥ ९७९ ॥

ज्ञान स्मृतिचे मुमुक्षु ज्ञान ॥ साधकाची करी जाण ॥

बन्धुनि नेणे दर्शन ॥ कैसे उठावे ॥ ९८० ॥

गंधीं भाले ते वदन ॥ चिडिबिडित दोली नयन ॥

मृन्मळाचे विलेपन ॥ बहुमान आणी ॥ १८१ ॥

स्वदे घाण तो असे नरु ॥ उमनु जैसा कुतु ॥

मलीन दिसे आकार ॥ वर्णलोपकु ॥ १८२ ॥

उभेचि मुख सोडणे ॥ मळाचा त्याग करण ॥

तेथे शौचविधु पुसण ॥ हेचि काये ॥ १८३ ॥

सोविळे वेंविळे न कळे ॥ भोजनी भज्याने आनळे ॥

वरुपाचि सालीमाची मुळे ॥ मामा ते जेज्जी ॥ १८४ ॥

येऊ धर्म विरुध्द केवळ ॥ उणेचि लाजी झटकाळ ॥

तेही शरीर कुचिचळ ॥ घाकाये जमी ॥ १८५ ॥

नित्य नाते आगभूमी ॥ देवाने भागण न नेरी ॥

ब्राह्मणा नातळे पापी ॥ चोखट पण ॥ १८६ ॥

भलतयाने असो भत्र ॥ चोखट ते कमी सेवन ॥

शक्तिळ निर्मळ जीवन ॥ वाम करे ये ॥ १८७ ॥

ऐसी धर्मविरुध्द निर्मळता ॥ वेळी पण नये मानिता ॥

चांडाळाची मुद्रता ॥ काये कसाडी ॥ १८८ ॥

श्वान भूतले जयापरी ॥ रागध चोखळिले जरी ॥

तरी याति दोनु तो शरीरी ॥ अपांडु गा ॥ १८९ ॥

स्वधर्मु सांडिताचि अगु ॥ यातिवहि पडता दोनु ॥

तो प्रक्षालिता अगु ॥ मळाचा न फिटे ॥ १९० ॥

आता स्वधर्म घुस्की पार्था ॥ बाह्य जाली पवित्रता ॥

तरी अतरी मळ असता ॥ पवित्र नळे ॥ १९१ ॥

असो बाह्यादगी अगूचरण ॥ तयाने ऐसे लक्षण ॥

आता ते असता सपूर्ण ॥ आमुगाचा ठाड ॥ १९२ ॥

तया कवणु उपरिगिला ॥ काये कैसे तया कजेल ॥

मृण्मैनि कुचिचळ ते कुचिचळ ॥ वायव्य देले ॥ १९३ ॥

आता साधु आयुले महिमान ॥ तया गुन कमी जण ॥

अपवित्रा पवित्ररण ॥ कवने आणजे ॥ १९४ ॥

॥ आचारोपिन विद्यतेचा ॥ ०० ॥

असो सागौतन्या ऐसी काही ॥ आचरणूक घडे देहीं ॥

हाही परि प्रकरू काही ॥ न देखिजे तेथें ॥ ९९५ ॥

पुढे जाले आचमने ॥ मा उगाचि तन्ही चुळभरणें ॥

हे काये जया नमने ॥ पवित्रा पवित्र ॥ ९९६ ॥

विटाळ दया म्हणे दुष्टी ॥ अर्धभोजनी वैसे उठी ॥

मळ सोडितां गोष्टी ॥ सांगे जाणा ॥ ९९७ ॥

करू नये ते बळे करणे ॥ नये भक्षूं ते भक्षणे ॥

सुटला सध्यास्नाने ॥ मुक्त म्हणवी ॥ ९९८ ॥

राहू वर्गी मागे अत्र ॥ स्नान सध्या माओपासना ॥

रयाही आश्रमवर्ग ॥ यया जो वेगळा ॥ ९९९ ॥

जया इशिया जें पाहिजे ॥ ते उगेचि तया देइजे ॥

विहिदा विहित नेणजे ॥ आमुगी तेही ॥ १००० ॥

ब्रह्मचर्यच पुचवतु ॥ गृही षट्कर्म विगहितु ॥

संन्यासी आणि कच्छवतु ॥ आमुक जो ॥ १००१ ॥

अतिथि नये आश्रया ॥ सर्वदा रतु अधर्मा ॥

त्यामु केल्या वीरोक्तमा ॥ उत्तमी लोकीं ॥ १००२ ॥

तीर्थ दान व्रतपूजा ॥ नाही भाऊ जया कपिध्वजा ॥

अक्रिया आचरे माजा ॥ आले पणें ॥ १००३ ॥

मनदि इशिया आकाश ॥ कर्मचे नाही बंधन ॥

ने घे कटाळा अतःकाश ॥ आमुगचें ॥ १००४ ॥

मद्यमास नित्य जेरी ॥ बळेचि विटाळ कालवी ॥

महात्मी अनुभवी ॥ कर्मांनी जो ॥ १००५ ॥

दिवा रात्री स्त्री वस्तु ॥ वेश्येचां मदिगीं वस्तु ॥

अन्नमनदि विषयो समस्तु ॥ युक्त संपादी ॥ १००६ ॥

पानाही मद्यमासकें ॥ सहजचि केली कौतुके ॥

तेते दोनु तो नोखाडे ॥ पुडसी करी ॥ १००७ ॥

वलेचि पदमाग भोगाही ॥ ऐसा साक्षेनु बटुजी ही ॥
धर्मा अधर्माची पदही ॥ मोडणी तेणे ॥ १००८ ॥

पारिजे तो न करी आचार ॥ तात्पर्य अनाचार पर ॥
नेधे कल्याणाचा विचार ॥ तो देखु जाणा म ॥ १००९ ॥

कर्मयोग ना भक्तिमार्ग ॥ दोघय ज्ञान ज्ञान ॥
कार्त्तिक न करी आचार ॥ शुभाचे तो ॥ १०१० ॥

आचार म्हणिजे धनु पाणी ॥ भक्त्या ही विविध करणी ॥
मोक्षो पायालागुनि ॥ वेष्टेन जे ॥ १०११ ॥

ते न करणे हा ज्ञानिगु ॥ कर्मणे ॥ तो म्हणविणु ॥
ऐसा आमुक तो बाहु ॥ अन्यथा कर्म ॥ १०१२ ॥

ऐसिया कर्मणे सागावे ॥ शुभकर्म ज्या न साधवे ॥
साग त्याने अभ्यासावे ॥ याग कर्मणे ॥ १०१३ ॥

तू म्हणशी न ज्ञान ॥ असे त्याने अर्थसाग ॥
मारी शुभने आचार ॥ भक्त्याने अर्थ ॥ १०१४ ॥

ऐसीही अमता आर्त्तिगु ॥ आर्त्तिकेचि विन्यसित ॥
तो न करिताही आचार ॥ बुद्धीनु हवे ॥ १०१५ ॥

बुद्धि जाल या प्रणिग ॥ प्रज्ञेनि गरी मन ॥
आर्त्तिके ना का साधन ॥ परिहाण न घरी ॥ १०१६ ॥

ऐसिया आक्षेप पवित्र ॥ अर्त्तिके ननु जो आमुक ॥
तो अनाचारी अपवित्र ॥ ऐसाही अमता ॥ १०१७ ॥

॥ सत्यं न विद्यते ॥ ०० ॥

त्याचा ठाड सत्यम ॥ ते कार्त्तिके न देखिजे ज्ञान ॥
आर्त्तिक त्याने विर ॥ सांगिजे न ॥ १०१८ ॥

असत्य अर्थिय बोखे ॥ पवित्र नये जेणे ॥
आचार ही जावे दाने ॥ ऐसा शब्द ॥ १०१९ ॥

असत्यचि अर्त्ति ज्ञानम ॥ असत्य दही आचार ॥
असत्य सत्यिक पवित्र ॥ पवित्राचे ॥ १०२० ॥

बहु जै साध्यानशील ॥ बहुरूपी खेळेखेळ ॥

मैदाचा आचारु निर्मळ ॥ परघाता कारणें ॥ १०२१ ॥

वरी येऊ बोलें येऊ ॥ असे येऊ सांगे आणिक ॥

शिमे येऊ सांगी देण ॥ अनारिसेचि ते ॥ १०२२ ॥

असत्य आणूनि जाणपण ॥ असत्य धरुनियां ध्यान ॥

जगज्जे की येणे जन ॥ योग्य ते पासाव ॥ १०२३ ॥

अणि असत्यगरी ठाईचा ॥ शब्दु काये मानावा तयाचा ॥

विश्रामु जलिया साधनकपाण ॥ तो काये तेथे ॥ १०२४ ॥

तू ऐनि बोलसी वचन ॥ देणोनि साधू सज्जन ॥

विषय म्हणोनि असत्यपण ॥ न संडी हा ॥ १०२५ ॥

पाउनि येऊ बैसला ॥ येऊ उपवासीचि म्हणे घाला ॥

पाणु मनी तत्र खोचला ॥ लाजावी रे ॥ १०२६ ॥

येका समर्थाते देणोनि । लटिकेचि आपण जो मनी ॥

तो बोसावला मनी ॥ उतरोचि लागे ॥ १०२७ ॥

येकाने पाहोनि पवित्रपण ॥ तैसे आपणा मनी जाणोन ॥

तयाचि ते आयुजे मन ॥ येणते न-हे ॥ १०२८ ॥

येकाने देणोनि खोरे ॥ आयुले खोटे त्याहूनि बरें ॥

बोलेचि परि अभ्यतरे ॥ बाणु लागे ॥ १०२९ ॥

गन्य हादियसी बोलता । असत्य न पत्रे सिध्दाता ॥

तेथ तया शकरी धलेता ॥ शके आपणूकी ॥ १०३० ॥

तैसा धर्महीनु अपवित्र ॥ असत्य सर्वदा नरु ॥

तया मन्मगु सांचारु ॥ घडला असतां ॥ १०३१ ॥

तया दुष्टेनि न सगला ॥ आसणूचि होये जाणता ॥

बुद्धि लाजरी चिन्ता ॥ तयाचिया ॥ १०३२ ॥

क्रमेचि असत्य सुटेल ॥ क्रमेचि सत्य उपजेल ॥

क्रमेचि पवित्रपण येइल ॥ सताचेनि सांगे ॥ १०३३ ॥

याचनि उपदेश तया तो असो ॥ सत्संगी येणु वर्यो ॥

अकृत बुद्धी चे रिमो । येरी हृदय भूमिके । १०३४ ॥

ऐसें बोलसील तू वचन ॥ सत्सगे तरती अमुगण ॥
तरि तयां दैत्याचे लक्षण ॥ अनारिसे असे ॥ १०३५ ॥

॥ श्लोक ॥

असत्यमप्रतिष्ठं ते जगदाहूनीश्वरम् ।
अपरस्परसम्भूतं किमन्यत्कामहैवुकम् ॥ ८ ॥
तरि आतां ते आमुगजन ॥ असत्य आंगाचे आपण ॥
अशूच आणि धर्महीन ॥ वेद बाही ॥ १०३६ ॥

प्रवृत्ती निवृत्ती ते नेणती ॥ दुष्टागुणी पूर्ण आहाती ॥
तयांचा आगी युक्ती ॥ वेगळीचि ते ॥ १०३७ ॥

॥ आहूः ॥ ०० ॥

मग ते आपुलिया मती ॥ आपण ऐसे दिग्व देशुती ॥
काये म्हणौनि बोलती ॥ सिध्दांत मुंगे ॥ १०३८ ॥

॥ जगदसत्यं ॥ ०० ॥

जग हे अवघेंचि असत्य ॥ कोठे आहे याथातथ्य ॥
मावदाउनि अत्यंत ॥ स्वार्थ पोषिता ॥ १०३९ ॥
आहो पैल ते महानुभाव ॥ आम्ही जाणो म्हणती सर्व ॥
ते मिथ्या अवघी माव ॥ पदार्थ दाविती ॥ १०४० ॥

ब्रह्म तें कवणें देखिलें ॥ काळें निळें की पिवळे ॥
जाणपण दाविती आगळे ॥ ते मिथ्या सर्व ॥ १०४१ ॥
आम्हाचि ऐसें हे खाती ॥ गोड कडू सर्व जाणती ॥
ते आम्ही नहो हे होति ॥ महंत कैसे ॥ १०४२ ॥

आम्हाचि ऐसे संसारी ॥ आसक्त गृही व्यापारी ॥
आतां ययातेचि कायसी थोरी ॥ महानुभावपणाची ॥ १०४३ ॥
एक पोर आम्हा तरि ॥ सातपांच बाचां उदगी ॥
आता आम्हीची काये केली चोरी ॥ जे सत्पुरुष न हो ॥ १०४४ ॥

योगी बैसले साधक ॥ तयाचें अवघें फोका शितोष्ण ॥
होये बाधक ॥ सारिखेचि ॥ १०४५ ॥

आम्हा जाणतां हा उपजला ॥ सापें सांपे योगी जाला ॥

अहो पोढालागि घेतला ॥ सकळ वेष्टु ॥ १०४६ ॥

यया जाले ब्रह्मज्ञान ॥ येथ काये जाणावें प्रमाण ॥

साच नमनु वाचाळपण ॥ अनुभउ दावा ॥ १०४७ ॥

मेघ वर्णावा अकाळीं ॥ जळा अग्नी चांडवाळी ॥

हाणोन हृदय कमळीं ॥ दुःखस्त हा ॥ १०४८ ॥

अहो पैल ते कर्मठ ब्राह्मण ॥ ययांचे मिथ्याज्ञान ॥

त्रिकाल संध्यावदन ॥ जपु करिती ॥ १०४९ ॥

विश्वामित्रे श्रुष्टि केली ॥ तैसी क्रिया इही दाविली ॥

तरी ते गायत्री मानली ॥ ययाची आम्हा ॥ १०५० ॥

दंडाचा करावा दिनकर ॥ दभावरी धरावा मेरु ॥

तरी तो मानून साक्षात्कार ॥ ययाचा आम्ही ॥ १०५१ ॥

येथ द्विचारे पाहता ॥ ते हे गायत्रीचि नव्हे तत्त्वता ॥

पोढाकारणे गाथा ॥ रचिला येकु ॥ १०५२ ॥

तोचि वेदु हा होईल ॥ हे काये साचें घडेल ॥

आता प्रतीति दाविजेल ॥ रोक्डीचि ॥ १०५३ ॥

वेदु सत्य कीं असत्यु ॥ आता असत्यु नव्हे जै सत्यु ॥

तरी आसीर्वादु असत्यु ॥ वेदोक्तु न व्हावा ॥ १०५४ ॥

वेदोक्त आसीर्वाद अघवे ॥ बोलता ते कळोचि लागावे ॥

सर्वदा वेदु असत्यु नव्हे ॥ ऐसे जरी ॥ १०५५ ॥

अत्राहनी अग्नि यात्रा ॥ सुयो वरुणु पाचारावा ॥

मन्त्री वेदु सत्य मानावा ॥ कैसियापरी ॥ १०५६ ॥

वेदवचनचि असत्य ॥ ना वेदीं बोलिलें ते काय सत्य ॥

अमो शोधन अत्यंत ॥ वेद मिथ्या ॥ १०५७ ॥

पोढार्थ केले ब्राह्मणी ॥ न करूं आम्ही ऐसी करणी ॥

पूर्वील वेद सत्यमानी ॥ तोही मुर्खु ॥ १०५८ ॥

पूर्वी वेदाचें वचन ॥ सत्य होये म्हणौन ॥

यये अर्थी प्रमाण ॥ काये असे ॥ १०५९ ॥

पुराणावरुनि मानावें ॥ तें हीं कां असत्य नव्हे ॥

पोटार्थ तर्दक नवें ॥ ब्राम्हणी केले ॥ १०६० ॥

पुराणाआतुली कथा ॥ कवण जाणे त्याची सत्यता ॥

ऐसें आम्ही येऊ आता ॥ पुण कर ॥ १०६१ ॥

तीर्थ दान तपव्रत ॥ यावरुन मिथ्या हे समस्त ॥

शास्त्र महर्षी प्रकृत ॥ हेही न घडे ॥ १०६२ ॥

कैचे होते महर्षी ॥ प्रमाण काये या बोलासि ॥

असो आता ठावा तयांसि ॥ आमुने डोळां ॥ १०६३ ॥

गेले वा गेले रूपेश्वर ॥ तरि दावा तवाचे घर ॥

बदरी आश्रय समग्र ॥ हे जे बोलणें ॥ १०६४ ॥

तें सुकवणोचि का नमनावे ॥ साच कामया ते म्हणावे ॥

सत्य नव्हे अघवे ॥ चराचर ॥ १०६५ ॥

तपे हा जे दिवाकर ॥ देवो ऐसा निर्धार ॥

तैसाचि सोमु इतर ॥ हें जे होतें ॥ १०६६ ॥

तै प्रत्यक्ष देता गाळी ॥ हा कां आमुने न जळी ॥

सेवा करिता भूमडळी ॥ पावेना का ॥ १०६७ ॥

काय तें असो कैसे ॥ हा तव प्रत्यक्षु दिसे ॥

साच कीं लटिका ऐसें ॥ जाणवेल ॥ १०६८ ॥

या लागूनि दिनकर ॥ तो नव्हे देऊ साकार ॥

कवण जाणें ते जाकार ॥ काये असे ॥ १०६९ ॥

पितरांची करिती सेवा ॥ काहीं नेद्वेज त्यासि देवा ॥

मेलियां समानें होती देवां ॥ हे काय सत्य ॥ १०७० ॥

पितरेंचि देवा जाली ॥ तै दक्षिणा वशा का आली ॥

मुष्टें पामरे भुलली ॥ श्राध्दे करिती ॥ १०७१ ॥

ममत्वे पितरां द्यावें ॥ तरि ते कवणा अत्र पावे ॥

विचारा आणा ब्रवे ॥ जाण ते जन ॥ १०७२ ॥

पितरेंचि वृत्त होती ॥ तरि ब्राह्मणाची क्षुधा न पुढी ॥

पुरे जे वेवहार म्हणती ॥ न म्हणावे ते ॥ १०७३ ॥

पूर जन्मीचे आपुले ॥ देती तें आपणा पावले ॥

कैसे ऐसे देखिलें ॥ न खाता नुप्तपण ॥ १०७४ ॥

मृगौनि वेदशास्त्रपुरण ॥ तीर्थ तपव्रत दान ॥

कर्मभक्ति ज्ञान ॥ साधन जें कां ॥ १०७५ ॥

ते सई अत्रयेचि लटिके ॥ कल्पिलें कव्हणें येकें ॥

कैवे स्वर्ग कैची सुरें ॥ कैवे देवा ॥ १०७६ ॥

येथे उदर येक साचार ॥ तदर्थ नाना आचार ॥

त्रिचरितां लटिकें समग्र ॥ मनोमान से ॥ १०७७ ॥

यापरी महानुभावांचा ठाड ॥ असत्यरण देखे सर्वही ॥

तयाचे तो सगु कायी ॥ देइल फळ ॥ १०७८ ॥

तीर्थ असत्य मानून ॥ लोकार्थ करी स्नान ॥

ते असत्याचे वाचून ॥ तया सत्य नव्हे ॥ १०७९ ॥

असद्भावे देवदर्शन ॥ असद्भावे साधुसेवन ॥

असत्य जाणेंनि गुरूचन ॥ आइकत असता ॥ १०८० ॥

तया सत्य ते काये फळेल ॥ बुध्दि कैसी उजळेल ॥

मनपरति धरील ॥ ऐसें न घडे ॥ १०८१ ॥

जे देखे ते असत्य ॥ बोलिजे तें नमनी सत्य ॥

करी आपणु अकृत्य ॥ तैसे जग पाहे ॥ १०८२ ॥

आपणु असत्य वर्ने बोले ॥ तया सत्य दुजयाचें न कळे ॥

विश्व असत्य हेचि कळे ॥ कपटी मायावी ॥ १०८३ ॥

अथवा विश्वाचे असत्यरण ॥ तयाचे अन्तर्गसे ज्ञान ॥

आमुरु बोले वचन ॥ जनु पायाडी ॥ १०८४ ॥

अहो हे विश्व (विश्व) अवघे भासे ॥ परतु सर्वही असत्य असे ॥

मिथ्यानु जाणती माणुसे ॥ तीचि ज्ञाती ॥ १०८५ ॥

गेले ते नवे पुढी ॥ शेरी भाऊ काहीचि नव्ही ॥

अथवा विश्वाचा अर्थ अंती ॥ शून्य साचार ॥ १०८६ ॥

पूर्वी काये बीज होंतें ॥ काये उरे पुढे मागुते ॥
 शून्यचि साचार येथें ॥ विश्वाचां ठाड ॥ १०८७ ॥
 पूर्वी शून्य पुढें शून्य ॥ मध्ये विश्व जै हें अशून्य ॥
 तै बीज शून्येंसी अन्य ॥ ते काये असे ॥ १०८८ ॥
 कव्हणी ऐसें म्हणैल ॥ लिगदेह बीज उरैल ॥
 तया बोला विश्वासैल ॥ तोचि मुरतुं ॥ १०८९ ॥
 देह पातीं जीरु उरता ॥ मग ते जन्मातर पावता ॥
 तै पूर्वजन्मिची कथा ॥ सांगा तुम्ही ॥ १०९० ॥
 प्रत्यक्ष न ये स्वानुभावा ॥ तो शब्दु काये मानावा ॥
 म्हणौनि आभामु दिसे तो नवा ॥ ययां भूताचा ॥ १०९१ ॥
 पाचांचेनि सगे जिणें ॥ योगे पाचांचेनि उपजणे ॥
 वियोग तेचि मरणें ॥ महाभूताचा ॥ १०९२ ॥
 यापरी संगेचि विश्व असे ॥ संगु सुटतां काहीचि नसे ॥
 शून्यमय सर्व असे ॥ परमसिध्दाती ॥ १०९३ ॥
 भूतसंगूचि दिसे वर्ततां ॥ येथ जिता ना कोणही मरता ॥
 नावेक देहाची साकारता ॥ इगुलाचि ससार ॥ १०९४ ॥
 यापरी आत्मशून्य हे भान ॥ चराचर वस्तु अकिंचन ॥
 असत्य स्वरुप आस्तिहीन ॥ ऐसा शून्य वादु ॥ १०९५ ॥
 याया ब्रह्म सर्वेश्वरु ॥ कैचें महत्त्व अहकार ॥
 सकळ शाब्दिकु व्यवहार ॥ नये प्रतीती ॥ १०९६ ॥
 आत्माभावे जे असे ॥ ते असत जन्ही भामे ॥
 जग असत्य जाण ऐमें ॥ आमुा बोलती ॥ १०९७ ॥
 आतां असत्य हें जन ॥ भान येणें आचामावे धर्म कवण ॥
 ऐसें पुसिलें असता वचन ॥ काये बोलती ॥ १०९८ ॥
॥ अप्रतिष्ठा ॥ ६० ॥
 अहो हें जन आतां ॥ यदा धर्माधर्म व्यवस्था ॥
 ते का आली सर्वथा ॥ असिजे जव ॥ १०९९ ॥

असिजे तवं सुखें असावें ॥ आवडे ते तेव्हाचि भोगावें ॥
मेलियाचरि जावे ॥ शून्य होउंनि ॥ ११०० ॥

मग्गापुढे जन्मु नाची ॥ पाप पुण्य ते कवणाप्रति ॥
भोगावे भोगाये भोगिती ॥ वदती हे ॥ ११०१ ॥

नलगे सध्या नलगे स्नान ॥ नलगे यजुयागु हवन ॥
देवकथापूजन ॥ लागेचि ना ॥ ११०२ ॥

ताप तीर्थ दानव्रत ॥ धर्म नव्हे कव्हणा सुकृत ॥
ऐसें आसुराचें मत ॥ पांडुपुत्रा ॥ ११०३ ॥

देहीं जालें तेचि बंधन ॥ सुटि का तोचि मोक्षु जाण ॥
जेणे उपायें तें साधन ॥ ऐसे संपादिती ॥ ११०४ ॥

जो धर्म जया करणा तें ॥ तोचि धर्म तेथें वर्ते ॥
ऐसिया शरीर व्यापारते ॥ स्वधर्म म्हणती ॥ ११०५ ॥

आता इद्रियाचा व्यापार ॥ आनेकी जे तो अनाचार ॥
इद्रिया आपुला व्यापार ॥ तें पापचि नव्हे ॥ ११०६ ॥

देहेचि पुरावाची वासना ॥ हेचि तया आत्मउपासना ॥
ऐसिया स्वमत ज्ञाना ॥ ज्ञान म्हणती ॥ ११०७ ॥

स्तेय अथवा हरण ॥ मागणें अथवा वारुण ॥
घेउनि रक्षावे प्राण ॥ हेचि आत्म उपासना ॥ ११०८ ॥

परदाग बळे भोगाची ॥ नातरि पा तेजउंन न्याची ॥
परि वासना उगे नेदाची ॥ भोगविषयीची ॥ ११०९ ॥

भोगिता वासना नुरे ॥ तोचि निर्वासनु सोचाकारें ॥
म्हणैनि दृष्टी पडले बरे ॥ ते सोडूचि नये ॥ १११० ॥

धर्माधर्म हेचि बंधन ॥ यापासाव सुटणें मोक्षु जाणे ॥
म्हणैनि विधनिरोगी मन ॥ आसक्त न करिती ॥ ११११ ॥

कर्मातिं न करी नमना ॥ तो कर्ममुक्नु ऐसी बोलणी ॥
आतां तो करु करणी ॥ आवडे तै ॥ १११२ ॥

शत्रु करी तो अमुक्नु ॥ उभचि छाये तो मुक्नु ॥
चरूवर्ग भिस्स्यवनु ॥ सनु तो हो ॥ १११३ ॥

कुश्चिळ तें बळें सेवी ॥ वाइट तेचि अनुभवी ॥
कर्ममुक्तता दावी ॥ अभिमानें तो ॥ १११४ ॥

मद्य मांस नि पूजा ॥ परस्त्री आणी ती भोगकाजा ॥
काम्युधर्मु हा दुजा ॥ आसुरातें ॥ १११५ ॥

यापरी वैदिक धर्म ॥ तें सकळ जनाते अधर्म ॥
इल्ली चार सर्वधर्म ॥ विधी संपादित ॥ १११६ ॥

एवं प्रतिष्ठा म्हणिजे धर्मु साधून ॥ विश्व देखता तेणेवीण ॥
मग अधर्मु सिध्दांतु करून ॥ बोलती ते ॥ १११७ ॥

विधीं वैदिकु धर्म काही ॥ बोलिजे तो उचिंतु नाही ।
आता असावें जैसें काही ॥ जया आवडे ॥ १११८ ॥

अथवा प्रतिष्ठा म्हणिजे जगस्थिति ॥ वर्ण आश्रम भेदमती ॥
ययां पासाव याती ॥ तिया वेगळालिया ॥ १११९ ॥

तयां जें जें विहित ॥ तें तेचि कर्म उचित ॥
येर पाप अनुचित ॥ करूंचि नये ॥ ११२० ॥

ऐसी धर्मशास्त्रे आचारणें ॥ विश्व भेदु हा पाळणे ॥
आथेकें चतुर्वर्णें ॥ धर्मु हे स्थिति ॥ ११२१ ॥

धर्मु तरि च्यान्ही वर्ण ॥ अधर्मे नाशती ते जाण ॥
मग वर्ण नाहीं येकपण ॥ सकळा याती ते ॥ ११२२ ॥

तेथें जें कर्म निपजे ॥ तेणे मनुष्ये देहे तो नुपजे ॥
यापरी नरयोनीचीं बीजें ॥ करपली कीं ॥ ११२३ ॥

मग मनुज देहेवाचून ॥ भोगा नये क्रियामाण ॥
तेधवां कर्मयोगी तें करण ॥ बीज उगले ॥ ११२४ ॥

एवं जीवसृष्टि सहारे ॥ तै का तयावें दिनकरें ॥
मेघ वोलावे अंबरे ॥ ते चाड राहिली ॥ ११२५ ॥

मग कां असावी धरणी ॥ वेद्यानरु ना अन्नपाणी ॥
आतां रिते ब्रह्माड म्हणोनि ॥ इजे सारिडले ॥ ११२६ ॥

सकळा प्रपंचाचा लयो ॥ अधर्मे होये जग क्षयो ॥
म्हणोनि धर्मु हा आश्रयो ॥ स्थिति सर्वाची ॥ ११२७ ॥

धर्म भूतांची व्यक्ति ॥ धर्म भूतांची स्थिति ॥
वेगळाली भूते नादतीं ॥ धर्मेचि येणें ॥ ११२८ ॥

धर्मनाशे विश्वनाशाचे ॥ आसुर कर्म हें स्वभावे ॥
यालागि धर्महीन ॥ अग्रवें बोलती जग ॥ ११२९ ॥

अहो शूद्रा देही रक्त मांस ॥ ब्राह्मणा देही काये पीयूष ॥
अन्नचि कारण सर्वांस ॥ धातूचां ठाड ॥ ११३० ॥

उत्तम आलें कोदून ॥ मध्यम अधम जन ॥
माणुने आलया मरण ॥ कोठे साम्रावती ॥ ११३१ ॥

येकेचि भूमिवरि असणे ॥ येकेचि जिणें मरणें ॥
आदिं अती स्थानें ॥ नव्हती वेगळाली ॥ ११३२ ॥

मृगौनि सकळा याती येकपण ॥ मिथ्या कल्पना हे वर्ण ॥
भूतपंचक अभिन्न ॥ बीज ययांचे ॥ ११३३ ॥

उपजणें नांदणे मरणें ॥ येकेचि भूतपंचकीं असणें ॥
असो भेदाभेद साडणे ॥ हेचि ज्ञान ॥ ११३४ ॥

चहूवर्णांची धरणी ॥ येकेचि ठांडं मिळे पाणी ॥
दहनी दहन जीवनी ॥ जीवन सर्वांचे ॥ ११३५ ॥

आकाशी आकाश मिसळे ॥ तै काय उरैल वेगळे ॥
आता भेदाभेद ज्ञान जळे ॥ जेणें ज्ञाने ॥ ११३६ ॥

ते ज्ञान आमुराचे ॥ संहारी वर्ण भेदभूताचे ॥
तेचि विविधपण जनाचे ॥ नाही करी ॥ ११३७ ॥

एव धर्महीन वर्णहीन ॥ आसुर बोलति युक्त जन ॥
भेदाभेद आचरण ॥ तें पाप सर्वां ॥ ११३८ ॥

कलहारी ऐमे म्हणैल ॥ पात्रियां यमु दंडील ॥
ते वचन अडकोनि हांसैल ॥ आसुर जनु ॥ ११३९ ॥

॥ अनीश्वर ॥ ०० ॥

आसुर बोलती जन ॥ अहो हे ईश्वरहीन ॥
येथें कवग दडी कवग ॥ आन येक आइका ॥ ११४० ॥

मेलियां उरणेचि नाहीं ॥ ते यमें दंडावे कवणा काई ॥
 आतां दंडु होइल देही ॥ पापियातें ॥ ११४१ ॥
 अवतरैल महाविष्णु ॥ चतुर्मुखी त्रिनयनु ॥
 नांगीकारी ईशु सगुणु ॥ पापियातें ॥ ११४२ ॥
 ते विष्णु विरंची त्रीनयनु ॥ चौथा ईश्वरु सगुणु ॥
 यया भूतालागून ॥ दंडु करिता ॥ ११४३ ॥
 तरि कवणु कोठें कैचा ॥ लटिकाचि भाउं तयाचा ॥
 लयो उध्दरु भूतांचा ॥ तो जै करी ॥ ११४४ ॥
 ते मातेंचा उदरीं तिघेजण ॥ बैसोनि कण्ठि पिंडग्वन ॥
 सांडा हे कल्पित पुराण ॥ भ्रातिकर्ते ॥ ११४५ ॥
 उपजु होतां पिंडांचा ॥ गर्भी विरंची कैचा ॥
 तो जीउ तेथें विष्णुचा ॥ संचारुचि नसे ॥ ११४६ ॥
 अत्रें जिणें मरणें ॥ तेथे विष्णु तो मानावा कवणे ॥
 नरे तें रुद्रें मारणें ॥ हे कासयावरुनि ॥ ११४७ ॥
 येक उपजती येक मरती ॥ येक वाढती येक नांदती ॥
 येक गर्भी रचती ॥ तेथें कैचे देव ॥ ११४८ ॥
 तेही की त्या ठाईं होआवे ॥ जी मरे विश्व अध्वरे ॥
 आतां असो ऐसे नव्हे ॥ ईश्वरु कैचा ॥ ११४९ ॥
 जळीं तरंग उपजती ॥ उपजले ते येक विरती ॥
 विराले न येति ॥ पुडती आकारा ॥ ११५० ॥
 तैसा पांच भौतिक प्रकार ॥ रसमयु पूर्णसागर ॥
 येथिचा तरंग विकार ॥ ते हें जग ॥ ११५१ ॥
 येथ ईश्वरें काये करणें ॥ शास्त्रवादियांचे झंकवणें ॥
 आम्ही नाही मानणें ॥ सर्वथैव ॥ ११५२ ॥
 अहो ईश्वरु नाही भूताते ॥ ते कोदूनि उत्पति जगाते ॥
 ऐसें आदिकारण आमुतें ॥ सांगु तुम्ही ॥ ११५३ ॥
 ऐसिया आक्षेपा उत्तर ॥ कैसे देती आसुर ॥
 तें सांगै न सविस्तर ॥ तयांचे बोलणे ॥ ११५४ ॥

॥ अपरस्परसंभूत ॥ ०० ॥

अहो विश्व कोदुनि होत ॥ ऐसें आक्षेपिले येथ ॥

तरि अपरस्परसंभूत ॥ जग जाणावे ॥ ११५५ ॥

पर म्हणिजे आत्मइतर ॥ तेणेंसी आपण अपर ॥

येत्र आपपरावयापासाव ॥ समग्र विश्व जालें ॥ ११५६ ॥

पुरुषातें परस्थानी ॥ स्त्री येकी असे म्हणौनि ॥

नेसी अपरत्व मानी ॥ आपुलां ठांइं ॥ ११५७ ॥

स्त्रीतें आत्म इतर ॥ पुरुषु तो असे पर ॥

आपुला देहो अपर ॥ तो तयाहूनि ॥ ११५८ ॥

ऐसें आप आणि पर ॥ स्वगोत्र आणि पर ॥

बोधू येक येका इतर ॥ तीं स्त्री पुरुषें ॥ ११५९ ॥

तयां स्त्री पुरुषापासून ॥ जगाचे यया निर्माण ॥

अपरस्परसंभूत म्हणौन ॥ बोलिजे हें ॥ ११६० ॥

येथें ईश्वरु जै कर्ता आधी ॥ तै पुरुषेचि कां प्रजा न होति ॥

अथवा ज्ञाता करी उत्पत्ति ॥ तै पुरुषु कासया ॥ ११६१ ॥

स्त्रीपुरुष सयोगेवीण ॥ कवणाचें जालें निर्माण ॥

ईगु कर्ता तै सयोगेवीण ॥ ते व्हावें कां ॥ ११६२ ॥

स्त्री पुरुषी सगु जाला ॥ वीर्येवीण तो वायाचि गेला ॥

म्हणौनि उभयविर्यें रचला ॥ पिंडू साकार ॥ ११६३ ॥

कव्हणी करील येथ युक्ति ॥ तरि येकें अपुत्रकें कां असति ॥

वीर्ययोगेचि उत्पत्ति ॥ है जै साचार ॥ ११६४ ॥

तरि तेथ जाणावी वंध्य स्त्री ॥ अथवा वांत्र पुरुषु तन्ही ॥

वीर्य नरा हे उत्तरी ॥ तिये वंध्ये तें ॥ ११६५ ॥

खोकीं न राहे पाणी ॥ कां भग्नकुटीं जाये निघोनि ॥

तैसे पडताचि वीर्य द्रवोनि ॥ जाये स्वभावे ॥ ११६६ ॥

येकानें तत्काळेचि क्षरे ॥ येकी तें अहोरात्रें पाझरे ॥

मृण्मय पात्रकरे ॥ का खोकरे जैसें ॥ ११६७ ॥

स्त्री वंघ्येचें लक्षण ॥ ऐसें ययाचें प्रमाण ॥
 आतां पुरुषाचें वाजपण ॥ तेचि कैसें ॥ ११६८ ॥
 उष्णें बीज उकडलें ॥ कां अप्रिसंगे भाजलें ॥
 तें सेती वानिवटे केलें ॥ पिकेचिना ॥ ११६९ ॥
 तेचि विर्यकोष्टी जयाते ॥ नाशक तेज अतिवर्ते ॥
 तेणें ते वीर्य उकडेतें ॥ पिकेचिना ॥ ११७० ॥
 कव्हणी बोले ऐसें वचन ॥ गळे का गर्भ राहोन ॥
 तयाप्रति हें प्रतिवचन ॥ योजिजत असे ॥ ११७१ ॥
 स्त्रीपुरुषें संगी येती ॥ तेथे उभयवीर्य मीनती ॥
 तेथे तत्काळेचि मारुती ॥ संचरता होये ॥ ११७२ ॥
 तो जै पडे तेथपुग ॥ ते दीर्घ आयुष्य चढे कुमरा ॥
 अल्पु मिळे तो अपूरा ॥ न पुगे पिडरचने ॥ ११७३ ॥
 तया वायोचेनि अधारे ॥ काही पिंडु आकारे ॥
 तो सरे तेचि क्षरे ॥ द्रवे पिंडु ॥ ११७४ ॥
 उपजोनि नाशावया कारण ॥ तेही वायोचें अपूर्णपण ॥
 आइक आता प्रमाण ॥ कैसें करिती ॥ ११७५ ॥
 सवा तोळा पुरुषाचे ॥ तेथे तोळा येक रक्त स्त्रीचे ॥
 तेथे वो ते कुमाराचें ॥ रुपमुस ॥ ११७६ ॥
 तया शुक्ला रक्ताचा मेळ ॥ भ्रमवी तो वायो सबळ ॥
 किंचित डोलवी तो अबळ ॥ पिडपात्ती ॥ ११७७ ॥
 वृद्धी वायो न उरे ॥ उपजोनि बाळक मरे ॥
 आता वीर्याचेनिचि भारें ॥ चेपला जो ॥ ११७८ ॥
 तो अल्पवायो वीर्यस्तु ॥ प्रमथं न शकें संधातु ॥
 आणि गर्भासि तवें पातु ॥ ऐसें न घडे ॥ ११७९ ॥
 तयाचिया अनुसार बळा ॥ पिंडुगर्भा रचने आला ॥
 तयाचा क्षोभुनि माला ॥ तै गर्भपातु होये ॥ ११८० ॥
 कव्हणी म्हणैल ऐसें ॥ शुक्लरक्त पवन समासें ॥
 पिंडाची उत्पत्ति असे ॥ हें जै साचार ॥ ११८१ ॥

तै नि गर्भसंभवावा ॥ मग वाढो अथवा पडावा ॥
 ऐसिया आक्षेपा बरवा ॥ परिहारु असे ॥ ११८२ ॥
 शुक्लरक्त होये संगु ॥ तिसरा न घडे पवन योगु ॥
 तेणे तो उभय वीर्यभागु ॥ वाढि न धरी ॥ ११८३ ॥
 जन्ही म्हणाल पवनेवीण ॥ वीर्यति नाही त्राण ॥
 पवनसहितचि ते संक्रमण ॥ श्रोणि ती करी ॥ ११८४ ॥
 तरि वीर्य संगे जाये ॥ तै साधायो काजा नये ॥
 येथिची युक्ति आहे ॥ अनारिसी ते ॥ ११८५ ॥
 वीर्य संगेचि धांवीनला ॥ श्रोणितीं जाऊनि संचरला ॥
 वायो वीर्य हयासि गुतला ॥ निवडेचिना ॥ ११८६ ॥
 शुक्लरक्त जैसीं दोन्ही ॥ तैसा तिसरा वायो तये स्थानी ॥
 वाढे तिघाचि मिळणी ॥ आकारे पिंडाचेनि ॥ ११८७ ॥
 वायो उदका झगटला ॥ तो स्पर्शोनि वेगळा गेला ॥
 ते तग फेनमाला ॥ न होती बुध्दुदांचिया ॥ ११८८ ॥
 पवनु हाणें जीवनाते ॥ किंचित आपणु तेथें गुंतें ॥
 सगु न सुटे तयातें ॥ तो आवरला जलें ॥ ११८९ ॥
 तेथे तरंगाचे आकार ॥ पवनाघारें समग्र ॥
 उदका तया असे येक शरीर ॥ तंव तरंगते ॥ ११९० ॥
 तैसी शुक्लरक्ते मीनली ॥ ती वायो ते गवसूनि राहिलीं ॥
 ऐसी प्रत्यहीं विधि घडली ॥ पाहिजेकी ॥ ११९१ ॥
 कव्हगी म्हणैल ऐसें ॥ पीडीं शुक्लरक्ताचि दिसे ॥
 तिसरा वायो तो न दिसे ॥ ऐसें जै ॥ ११९२ ॥
 तै मातेचें रेतारक्त ॥ तयाचे ती नि पदार्थ ॥
 त्वाचा मांस श्रोणिता ॥ तयाचि ऐसे ॥ ११९३ ॥
 शुक्लवीर्य पुरुषाचे ॥ च्यारिपदार्थ तयाचे ॥
 अस्थि मज्जस्नायु देहिचे ॥ नाडी समूह ॥ ११९४ ॥
 ऐसे वीर्यद्वये निपजले ॥ सातही पदार्थ बोलिले ॥
 आतां पवनें काचे आधीलें ॥ यये पिडीं ॥ ११९५ ॥

सातांहीं धातुचे बळ ॥ अव्यस्त अनुश्रुत सकळ ॥

तें अव्यक्ते अनुश्रुते केवळ ॥ असे पवने ॥ ११९६ ॥

पवन साडी दोहीं ते ॥ ते बळ ते वृत्ती न वर्ते ॥

पतन होये पिंडातें ॥ तयेचि क्षणी ॥ ११९७ ॥

बळ तरि विया योगु जाला ॥ बळ तरि गर्भु राहिला ॥

बळ तरि देतो वाढीवला ॥ दिवसेंदिवसु ॥ ११९८ ॥

बळेवीण तिया अस्थी ॥ आपणाचि गळोनि जानी ॥

जडा देहा उचलिता ॥ हे काये घडते ॥ ११९९ ॥

सातही सागीतलिया धातु ॥ येकचि बळ तयां आतु ॥

जेणें वागे हा सघानु ॥ बैसे उठी ॥ १२०० ॥

कव्हणी करील ऐसी युक्ति ॥ तिही योगी देहाची व्यस्ति ॥

तरि शतां संवळ्यां तन्ही पुडनी ॥ नाजे कासया ॥ १२०१ ॥

तरि ययाचे स्वभाव क्षर ॥ मरत्र यया सविकार ॥

क्रमेचि आडका समग्र ॥ सांगितलिला ॥ १२०२ ॥

शुल्करक्तवात योगु ॥ गर्भी रवे हा सयोगु ॥

देहो निपजोनियां सांगु ॥ प्रगुम असे ॥ १२०३ ॥

हा उगाचि येकु विकार ॥ जाणे अनु चतुर ॥

यावरि कैसा विचार ॥ दुनया विकाराचा ॥ १२०४ ॥

गर्भीपासाव होये पतन ॥ शरीर शरीरा विलक्षण ॥

आपेंआप परती दीन ॥ तये काळीं ॥ १२०५ ॥

आहागसमाव पुडनी ॥ सातही धातु वाडनी ॥

आपें आपचि पीडाकृति ॥ धोर होये ॥ १२०६ ॥

ऐसा विकार हा तिसरा ॥ ययाते न करी दुसरा ॥

स्वभाऊ चिया साकारा ॥ शरीराचा ॥ १२०७ ॥

धातूचिये वृद्धी पामून ॥ आपेआप ये तरुणपण ॥

चौथया विकाराची राण ॥ सागीतली हे ॥ १२०८ ॥

क्रमेचि तारुण्य वीसरे ॥ वार्धक्य सहज तेथे उगे ॥

वळित पळित होये गात्रे ॥ बळे साडवनी ॥ १२०९ ॥

कवणे तारुण्य काढिलें ॥ तैसेचि वार्धक्यही गेलें ॥
 मरणी देह पाडिले ॥ हा विकार सावां ॥ १२१० ॥
 तेथे पाचही भूते काणी ॥ मिळती आपुलांला स्थानी ॥
 वाळ जाउनि गिरे पानी ॥ ऐसे असता ॥ १२११ ॥
 कवणे गर्भी देह रचिलें ॥ नवाचि मासा सिध्द केलें ॥
 प्रमूलीकाळीं जन्मविले ॥ कवणें सांगा ॥ १२१२ ॥
 आपणचि पावे वृद्धी ते ॥ की कवणी येतु की ॥
 तेथे तैसेचि तारुण्य दशेंते ॥ आले आपेआप ॥ १२१३ ॥
 वार्धकी काया पालटली ॥ ते सहज कीं कवणी केली ॥
 तैसेचि आपेआप नाशली ॥ व्यक्ति देहाची ॥ १२१४ ॥
 आंघ्र वृक्षाचे फळ ॥ पुष्पामागे कोमल ॥
 ते स्वभावे तुमठ केवळ ॥ घसा बैसे ॥ १२१५ ॥
 ते सहजचि फळ झडे ॥ उले फळ सहज वाढे ॥
 तथा ते महाआदि चढे ॥ ते कवणे घातली ॥ १२१६ ॥
 मग तेचि पाडा येउनि ॥ आपेआप तुटे देतूनि ॥
 तेचा स्वादु पालतूनि ॥ कवणे ठेविला ॥ १२१७ ॥
 महा ते अडीये बैसवितां ॥ आवट फूट परि सर्वथा ॥
 पावे अत्यंत पक्वता ॥ ते कवणे घातली ॥ १२१८ ॥
 शर्करातूनि असावे स्वादूळ ॥ अमृताचे तथा कलोळ ॥
 पुढती तैसेचि अमला केवळ ॥ नाशेनि जाये ॥ १२१९ ॥
 तैसेचि हे सकर गरि ॥ षड्भाव विकार ॥
 आपेआप हर ॥ गळोनि जाये ॥ १२२० ॥
 वेधे कवणी मर्यात ऐसे ॥ तर तरुणपणीचि काहे नाशे ॥
 माही विकाराने ऐसें ॥ साचण जरि ॥ १२२१ ॥
 तरि शरीराची सवे निपजले ॥ वैरी देहीचि गुप्त आधिलें ॥
 ते वात पित्त वाढो लागले ॥ ककादिक ॥ १२२२ ॥
 अन्नपचनान्त घातु ॥ वाढे या रोगाचा सधानु ॥
 मग ती ही पचूनि अजिनु ॥ परिवार होये ॥ १२२३ ॥

मग जैते आगळे होती ॥ तथा देताते हाणति ॥

तैचि मरणाची प्राप्ति ॥ सिध्द होये ॥ १२२४ ॥

वाजे घाऊं कां पाथरू ॥ घे सर्पू अथवा व्याघ्र ॥

प्राशी विष वरि उतारू ॥ भेदेचिना ॥ १२२५ ॥

यापगी येकें निमित्त्यें मरण ॥ तें अकाळी पावे जाण ॥

बाळदशें निमित्त्ये वाचूंत ॥ ते पवनुगती ॥ १२२६ ॥

कव्हणी बोलैल म्हणति ॥ स्त्री पुरुष कां याति ॥

तरि परिहारु यये अर्थी ॥ ऐसा आहे ॥ १२२७ ॥

आगळे पुरुष रेतपडे ॥ तै गर्भी पुत्रु वाढे ॥

स्त्रीचें आगळें रक्तपडे ॥ तै होये कन्या ॥ १२२८ ॥

दोहींचे वीर्य समान ॥ वो ते नपुसक बाळ निपजे तेथें ॥

आक्षेपु कसिता येथें ॥ कव्हणी येका ॥ १२२९ ॥

अहो आगळे जाले स्त्री रक्त ॥ तरि वाढावे त्वचा मासगम्न ॥

जै धातु त्रय निपजत ॥ मित्रचेनि रुते ॥ १२३० ॥

आगळें जालें पुरुषाचे ॥ तें वर्धक अमन्यादिकाचे ॥

तेथें कारण पुत्रत्वाचें ॥ ते काये असे ॥ १२३१ ॥

समानें दोन्ही मिळति ॥ तेथे नपुसकाची का उत्पति ॥

कारण यये अर्थी ॥ प्राचीन का नव्हे ॥ १२३२ ॥

यया आक्षेपा परिहार ॥ काये बोले जनु आमुक ॥

अहो प्रकाशु असतां अंधकार ॥ आइसा प्राचीनाचा ॥ १२३३ ॥

अहो धातु शोध निवाडें ॥ माजि प्रमी तूचि कळकु पडे ॥

तरिं ताम्रापुठ देता जोडे ॥ स्वर्णां असे ॥ १२३४ ॥

तैसिया धातू निपजती ॥ तेथें साही पाक होती ॥

तेथे शुल्करक्त निगुति ॥ वायोचि असे ॥ १२३५ ॥

पुरुष वीर्याचिया धातु ॥ निपजतां रक्त पाहिजे आंतु ॥

परि चतुर्थाशें पाहिजतु ॥ योगु तयाचा ॥ १२३६ ॥

रक्ताचिया धातू निपजती ॥ तेथे पुरुष देत मिश्रीत आधी ॥

परंतु चतुर्थाशें संगति ॥ तेथे तयाची ॥ १२३७ ॥

ऐसें जै हे नमते ॥ तै अस्थि वाढतिया कवणें मते ॥

गर्भी बाळक स्त्रीरक्ते ॥ होते मासर्चेचि ॥ १२३८ ॥

आणि उपजलियाही वरि ॥ अस्थी वाढावया कणव सामग्री ॥

अन्नापासाव थोरी ॥ होये ते कैसी ॥ १२३९ ॥

अन्नाची रसधानु निपजे ॥ रक्ते मासमज्जासहिजे ॥

तेणेंचि अस्थी स्नायु आपजे ॥ आपेंआप ॥ १२४० ॥

तैसे येऊ येऊ वाचून ॥ वाढो न शके जाण ॥

येथें आहे प्रमाण ॥ जाणावें तें ॥ १२४१ ॥

ऐसा प्रमाणेंचि रसु ॥ आटता आधिकु तो होये उरता ॥

तो आणिका देहा सर्वथा ॥ वीर्यभूतु ॥ १२४२ ॥

पुरुषःने अणळे ते उरे ॥ तेणे पुरुष रते पुरुषत्व खरें ॥

सातां पाकीं सार उत्तरे ॥ तें शेष कीं ॥ १२४३ ॥

महामैत्रि वीर्य अन्य शरीरा ॥ यापरी उपजु जाला कुमरा ॥

आता कन्या होये अवधारा ॥ तेथिचें कारण ॥ १२४४ ॥

स्त्रीचे रेत आणळे ॥ तेचि रक्त सेवटी उगले ॥

तें रतु तेणे निपजलें ॥ कन्यारत्न ॥ १२४५ ॥

धानू आटती बराबरी ॥ काहीचि नुगे सामग्री ॥

तेथे शुक्ल ना रक्त शरीरी ॥ बीजचि नाथी ॥ १२४६ ॥

तेथि निपजे नपुमकु ॥ ऐसा लिगत्रयाचा विवेकु ॥

आता अगहीनु मुकु ॥ बधिरु का होये ॥ १२४७ ॥

आणि त्रिर्यापासाव होणे ॥ हें स्थूल देहाची कारणें ॥

वाचून कर्ता आणि करणे ॥ वेगळीचि तीं ॥ १२४८ ॥

विषय पचकाचे ज्ञान ॥ पचविध ज्ञान करण ॥

जीवा अतमस्थानामून ॥ बाहेरि प्रकाशे ॥ १२४९ ॥

पाच पचकाचि या गती ॥ कर्मेन्द्रियाचिया प्रवृत्ती ॥

जीवे तो जीउ जो व्यक्ति ॥ जीव वींस्थूळाची ॥ १२५० ॥

देह जड अचेतन ॥ ययातें जीवेचि चेतन ॥

तया जीवाचे निर्माण ॥ नसे वीर्यापासाव ॥ १२५१ ॥

ऐसिया आक्षेपा पहिराऊ ॥ कविता होये आसुर ॥

अहो तो पचीकृत प्रकार ॥ वेगळाचि असे ॥ १२५२ ॥

स्थूळेसी जीउ वेगळा ॥ लिंगदेहसहितु निगळा ॥

कणवें देखिला डोळा ॥ ऐसें सागा ॥ १२५३ ॥

शुक्ल आणि मीने रक्त ॥ जीव रुप ते कैचे तेथ ॥

देह पाती प्रत्यक्ष जात ॥ कणवे देखिले ॥ १२५४ ॥

देहापासाव सुटलें ॥ आगिकाचां उदरीं सचलें ॥

देह घरावया प्रवर्तलें ॥ आपण येक ॥ १२५५ ॥

ऐसा प्रत्यक्षानुभउ जाला ॥ जीउ तो कवणे देखिला ॥

शब्दूचि विश्वासें घेतला ॥ परि प्रतीत्ती नसे ॥ १२५६ ॥

आलिये प्रतीती बांचून ॥ उगेचि मानि जे वचन ॥

तें झकणे परंतु ज्ञान ॥ नव्हे मिरवी जैमें ॥ १२५७ ॥

काये कैसे तें न कळे ॥ आता येऊ पाहिजे सिध्द केले ॥

तेणें नाही ते काण कल्पिले ॥ बोधिले अज्ञान ॥ १२५८ ॥

तयाचेनि वचने कार्य ॥ कार्य चतुगते आहे ॥

प्रत्यक्षानुभउ पाहे ॥ तोचि जाणना ॥ १२५९ ॥

जे वीर्य स्थूलादेहाचे ॥ ते बीज भूतपंचकाचे ॥

आतां गर्भी शरीर रचे ॥ तेथ सामग्री ॥ १२६० ॥

शब्दयोगे असे गगन ॥ स्पर्शयोगे पवन ॥

रुपांचे आधी निर्मळगणा ॥ तेचि तेज ॥ १२६१ ॥

सरस आप निर्मळ ॥ गंधें पृथ्वी केवळ ॥

ऐसें भूतपंचक सकळ ॥ असे वीर्यरुपे ॥ १२६२ ॥

शुक्ल रक्त समरसु ॥ तो पांच भौतिकु रसु ॥

आता पांचा वेगळा निवासु ॥ नव्हे तया ॥ १२६३ ॥

आता स्वाधिष्ठाना उंचवटी ॥ मणिगुगाचां तळवटी ॥

येक तिथे म्बिचां पोटी ॥ कमळ असे ॥ १२६४ ॥

तेथें तीनी दिवस प्रसारण ॥ अशुध्द वाहे जाण ॥

तोचि रुतु जाण खूण ॥ प्रत्यक्ष हे ॥ १२६५ ॥

तया उपरि परियस ॥ दिन तेरास विकास ॥

प्रवाहों नाही रक्तास ॥ तें अंतरीचि राहे ॥ १२६६ ॥

ऐसे सोळा दिवस पाहिले ॥ मासाचे अतिक्रमले ॥

पुढे दिन चौदा उरले ॥ तेणे आंकोचन ॥ १२६७ ॥

आंकोचन विकासन प्रसारण ॥ प्रतिमासीं सारिखे समान ॥

आता विकाशाचे तेरा दिन ॥ तयामाजि ॥ १२६८ ॥

पुरुषेसी होये सयोगु ॥ शुक्लरक्त होये योगु ॥

कमळकोशा अंतंगु ॥ स्थिरावतो ॥ १२६९ ॥

शुक्लरक्ता भेटि होतां ॥ संकोचे कमळ सर्वथा ॥

पुडती न विकाशे तत्त्वता ॥ ऐसें जाणावे ॥ १२७० ॥

जव होवे पिंडुचना ॥ तव नवमास तया आंकोचन ॥

आता असे स्थान ॥ कैसें भौतिक ॥ १२७१ ॥

कमळ कोशाचे अंतराळ ॥ शुक्लरक्त जेथें निश्चळ ॥

ते पाच भौतिक केवळ ॥ प्रत्यक्ष जाणावें ॥ १२७२ ॥

केवळ आकाश ते गगन ॥ ते पवनयुक्त असे जाण ॥

येथिचि येथीक रूण ॥ जाणावि विचारें ॥ १२७३ ॥

पवन म्हणिजे तेथ कैचा ॥ तरि आंकोचन धर्मु कवणाचा ॥

प्रकाशना प्रसारणाचा ॥ हेतुभूतु जो ॥ १२७४ ॥

योनि पुढी आंकोचन ॥ तैसेचि कमळमुखी जाण ॥

परि हे कराये तयालांगून ॥ सहज होणे ॥ १२७५ ॥

आंकोचन प्रकाशन ॥ साच पवने प्रसारण ॥

म्हणौनि पवनातें स्थान ॥ असे कमळकोशीं ॥ १२७६ ॥

उष्णता असे ते तेजाची ॥ सारद्रता केवळ जळाची ॥

कडीणता कमळदळाची ॥ तेचि धरणी ॥ १२७७ ॥

ऐसे पाच भौतिक स्थान ॥ तेचि भूमिका क्षेत्रासमान ॥

तेथे जाले बीजारोपण ॥ साधली वाफ ॥ १२७८ ॥

पृथ्वीमजि देखिले ॥ परि पाणिये पाउसेंवीण गेलें ॥

ऐसे नव्हे चलिलें ॥ तेथे जीवन ॥ १२७९ ॥

माता सेवी अन्नपान ॥ तयाचा रसु जैसें जीवन ॥

सुटलें मलांपासून ॥ सार निवडे ॥ १२८० ॥

तयाचा पाकु होये पुडती ॥ तेथिचे मळ त्रिदोष निवडती ॥

सत्त्व उरें उर्ध्वगती ॥ सांचे अंशांशें ॥ १२८१ ॥

तेचि रक्त होये स्वभावे ॥ तयाचा पाझरु द्रवे ॥

तों वीर्य समरसी ऐक्य पावे ॥ आपेंआप ॥ १२८२ ॥

तेहीं रक्त येक परि ॥ भूतपचक गा अवधारी ॥

सातही धातु शरीरीं ॥ तेणेचि वाढती ॥ १२८३ ॥

पांच भौतिक अन्न ॥ पाच भौतिकु रसु जीवन ॥

पांच भौतिक तया पामून ॥ ते रक्त जाणावे ॥ १२८४ ॥

ते गोठे पृथ्वीचेनि गुणें ॥ द्रवे रक्तसारद्र जीवने ॥

उष्णता तयामाजि ते दहनें ॥ असे जाण ॥ १२८५ ॥

पवनाचेनि गुणे ॥ सोपे निपजति पिंडाते ॥

स्पर्शला गेलीं पै आ ऐसे ॥ पिंडूचि होये ॥ १२८६ ॥

चहू भूतांचें आयन ॥ रक्त रुपें तेचि गगन ॥

अव्यक्तां गुणास्थान ॥ बहुसतें ॥ १२८७ ॥

पाच भौतिका ते मेदिनी ॥ पाच भौतिक बीज अगोपुनि ॥

पांच भौतिक वरिषाणी ॥ रक्तचाले ॥ १२८८ ॥

येकें पांचही बीजरुपें ॥ पाच दुजी पृथ्वीरुपे ॥

तीं जीं पाच जलरुपें ॥ ऐसा योगु ॥ १२८९ ॥

अवघांचि मिळोन वाढे ॥ मग तयाचा पिंड घडे ॥

येये अर्थी निवाडे ॥ दृष्टानु अवधारा ॥ १२९० ॥

आळें करुनियां निर्माण ॥ तेथे कीजे बीजापोषण ॥

वरि पाववितां जीवन ॥ यथाकाळी ॥ १२९१ ॥

पृथ्वीचीयां अंशांघोंटी ॥ उदकरी घे बीजापोटी ॥

मग तें उकली आठी ॥ आणूनि मृदपण ॥ १२९२ ॥

तेथें उपजला कोणु दिसे ॥ तो तया बीजाने धर्मु असे ॥

परंतु दिवसेंदिवसें ॥ पोसे वाढे जळें ॥ १२९३ ॥

तैसे वीर्ये होये पिंडरचन ॥ तयां अंकुरवी अवनी जीवन ॥
 पांच भौतिक म्हणौन ॥ सांगितलें जें ॥ १२९४ ॥
 विकार बीजें होती ॥ तेयां इतरीं पोषती ॥
 तया सवीची येकि याति ॥ असे म्हणौनि ॥ १२९५ ॥
 आता तेचि बीज आणिले ॥ आनारक्त मेलविलें ॥
 अणिके ठाई वैसविलें ॥ वाढेचिना ॥ १२९६ ॥
 म्हणौनि बीज भूत आणि प्रवर्धक ॥ रत रुप रक्त येक ॥
 रतस्थान आणिक ॥ येक गर्भस्थान ॥ १२९७ ॥
 तयामाजि शुक्ल मिळे ॥ पवन तदंगें खेळे ॥
 तोही तैसानि तयाचा केवळें ॥ अग्रे जाला ॥ १२९८ ॥
 यापरी अत्र जाने समस्तें ॥ मीनती येके येकातें ॥
 पीडु आकारे तेथे ॥ अकुर होती ॥ १२९९ ॥
 आतां शुक्लरक्त मिसळलें ॥ अंकुरे पवनाचेनि बळे ॥
 तेथे महाभूने सकळें ॥ मंथन होती ॥ १३०० ॥
 प्रथम भ्रमे आवर्तु ॥ मग तो स्थिर राहे समस्तु ॥
 तेथे स्यूळ सूक्ष्म भागु विविक्तु ॥ स्वभावे होये ॥ १३०१ ॥
 पया देउनि मुरवण ॥ कीजे दधीचे मंथन ॥
 तेथे सार असार भिन्न ॥ भाग निवडती ॥ १३०२ ॥
 मग तेनि साग वेगळें ॥ सार तया पै न मिलें ॥
 तैसेचि पाच भौतिक मथलें ॥ लागे निवडों ॥ १३०३ ॥
 पहिला आला फेनु ॥ तैसा सारांशु तो महीगुणु ॥
 पाचाच्छुही विलक्षणू ॥ जाला निवडता ॥ १३०४ ॥
 पुडती होता मथन ॥ पाचांचे निवडे जीवन ॥
 तयावरि प्रमन ॥ होतचि असतां ॥ १३०५ ॥
 तेजशु पाचाचा निवडे ॥ क्रमेचि पवनांशु पडे कडे ॥
 अवधियां सेवटी जोडे ॥ सार ते आकाश ॥ १३०६ ॥
 आनां पृथ्वी भागु ते त्रिषये ॥ पांचाचे जळांशु ज्ञेय ॥
 तें पंचकर्मेद्रिय ॥ ऐसे जाणावें ॥ १३०७ ॥

तेजांशतें ज्ञानकरण ॥ पवनांश पांचही प्राण ॥

व्योमांश अंतःकरण ॥ मन बुद्धि चित अटता ॥ १३०८ ॥

ऐंसी पाचही निवडलीं ॥ पांचां ठाडं बैसली ॥

आइका कवणे कवणाची जालीं ॥ ऐंसी कथा ॥ १३०९ ॥

व्योमीव्योम अंतःकरण ॥ वायोव्यानु तेज श्रवण ॥

वाचा जळ शब्द निर्माण ॥ जाला महीरुपे ॥ १३१० ॥

पवनी गगन ते मन जाणा ॥ वायो पवनी समानु म्हणा ॥

तेजत्वाचा पवना ॥ जळ ते कर ॥ १३११ ॥

पवनी स्पर्श ते धाणी ॥ ऐंसी पाच पवना पामुनि ॥

वेगली जाली निर्गुणी ॥ येकामेका ते ॥ १३१२ ॥

तेजी बुद्धि ते आकाश ॥ वायोउदानु तेजस ॥

चक्षु तेज पादांस ॥ उदक बोलिजे ॥ १३१३ ॥

तेजी रूप पृथ्वीगुणे ॥ ऐसें विभागले तेज येणे ॥

प्रकारें तें निरोपणें ॥ प्रकट केलें ॥ १३१४ ॥

आर्षीं गगन चित्त होये ॥ प्राणवायु आर्षी आहे ॥

रसना तेज उपायें ॥ सार निवडलें ॥ १३१५ ॥

शिश्न जळ तयें जळीं ॥ रसधरणी निवडली ॥

पंचधा मेदुनी जाली ॥ प्रकारे येणे ॥ १३१६ ॥

अहंकार पृथ्वीचें गगन ॥ वायो आयानु आइका वचन ॥

तेज पृथ्वीचे तें प्राण ॥ भर्वसेनी ॥ १३१७ ॥

उदक पृथ्वीचे ते गुद ॥ गंध पृथ्वी आपण सिध्द ॥

ऐसे पांचांचे पचवीस भेद ॥ होत जाते ॥ १३१८ ॥

पंचवीसही ये सारे ॥ येही केलीं पाच पुरे ॥

तिचि कैसीं विचारें ॥ करा श्रवण ॥ १३१९ ॥

पांचही अश पृथ्वीचें ॥ विषय पूर तयाचें ॥

ज्ञेयकार्य भोक्तायांचे ॥ भोग्य तें तें ॥ १३२० ॥

पाचही जळांची मीनली ॥ कर्मगुनी तेही वसविली ॥

कर्म करणें लागलीं ॥ वेगळीं चि नादो ॥ १३२१ ॥

ते जे वसविले ज्ञान पूर ॥ पंचधातेज तेथे पवित्र ॥
 ज्ञान करणाचे प्रकार ॥ वेगळेचि ते ॥ १३२२ ॥
 पंचधा पवन मिमला ॥ चेष्टा ग्रामुदेही केला ॥
 प्राण पचकू वेगळा ॥ तो आपुलेनि भावें ॥ १३२३ ॥
 पांचाही व्यांमे सारिखी ॥ अंतःकरणादिकें तें कीं ॥
 ज्ञानुत्व पुगी ते लोकी ॥ नाही वसवली ॥ १३२४ ॥
 पांचाही पुरे वेगळालीं ॥ माजि जीं तत्त्वे वसिनली ॥
 ती व्यासारी प्रवर्तली ॥ आपुलाला पुगी ॥ १३२५ ॥
 तत्र विषया नाही आपुले ज्ञान ॥ चेष्टा ज्ञानुत्व साधन ॥
 ते अवघेचि जड म्हणोन ॥ व्यापार न चले ॥ १३२६ ॥
 तेमचि कर्मकर्म अज्ञाने ॥ कर्तुत्व नाहीना चेष्टणें ॥
 आणि भोग्य ते पुरे तेणें ॥ न सपडे तेथ ॥ १३२७ ॥
 न कळे ज्ञानकरणा साधन ॥ आणिले हीन ये ज्ञातेपण ॥
 आणि जाणावे ते विषयभान ॥ ज्ञानपुरी नसे ॥ १३२८ ॥
 प्राण नेमती क्रियेते ॥ विषयो ना ज्ञान तेथे ॥
 आणि प्रवृत्ति करवी जेणे ते ॥ ज्ञानुत्व ना कर्तुत्व ॥ १३२९ ॥
 अंतःकरणादि पाचही जणें ॥ केवळ कर्ता करण हीनें ॥
 ज्ञाता परतु ज्ञानकरणे ॥ सुटली ऐसीं ॥ १३३० ॥
 ज्ञानहीनु ज्ञाता ॥ कर्महीनु काये कर्ता ॥
 तेथें कार्य तें सर्वथा ॥ वर्तेंचिना ॥ १३३१ ॥
 करणा पाहिजे कर्तेपण ॥ आणि कार्य जे तयाचें भान ॥
 आणि कर्ता तो कार्यकरण ॥ तयांते अपेक्षी ॥ १३३२ ॥
 कर्ते न करणेचीण ॥ न सुधे कार्याचे जे भान ॥
 ते आहं की नाही आपण ॥ हेचि नेणे ॥ १३३३ ॥
 म्हणतनि अंतःकरणादि कर्ते ॥ आश्रयी करण सयोगातें ॥
 मग निपजवी कार्यातें ॥ जाणे निपजलिया ॥ १३३४ ॥
 कर्ता कार्य विषयी उदीतु ॥ तो प्राणपुमप्रति येतु ॥
 मग प्राणाचा संघातु ॥ धरुनियां ॥ १३३५ ॥

प्राणसहितु येक सरा ॥ चेष्टावतु होये खरा ॥

मग तथा समवेतु ज्ञानपुरा ॥ प्रति पावे कीं ॥ १३३६ ॥

ज्ञानपुरीं जातेपण ॥ आंगिचे ज्ञानुत्व चचळपण ॥

मग कर्मपुरीं येउन ॥ वसति करी ॥ १३३७ ॥

ज्ञानसहितु ज्ञाता ॥ चेष्टामयु तत्त्वता ॥

तो कर्मकरणी वर्तता ॥ कर्ता होये ॥ १३३८ ॥

कर्तृत्वाभिमान पुगस्कारें ॥ कार्य रचलें सत्यस्फुरे ॥

मग ज्ञाता चेष्टकु संचरे ॥ तये ठाड ॥ १३३९ ॥

एवं ज्ञानुत्व कर्तृत्व निश्चित ॥ चेष्टायुक्त ज्ञानयुक्त ॥

होउनि होये क्रियारूप ते पदार्थ ॥ ज्ञानसाधन ॥ १३४० ॥

म्हणौनि परस्पर मिलती ॥ परि स्वयातीचीण ना नुमरती ॥

यालागी प्रत्यगू प्रत्यभूतीं ॥ त्रिपुटी वर्ते ॥ १३४१ ॥

ज्ञाताकर्ता अतःकरण ॥ व्यानु तेथे चेष्टा करण ॥

ज्ञान बोलिजे तें श्रवण ॥ कर्म वण वाचा ॥ १३४२ ॥

विषयो अंतःकरणालगुनि ॥ तो गुणवर्ते गगनी ॥

ययालामी ती जाउनि ॥ तेथेचि मिलती आना ॥ १३४३ ॥

गगनापामूनि जाली ॥ पाचापुरीं ती राहिली ॥

तथापि स्वयातीची वेगली ॥ न मिळती आना ॥ १३४४ ॥

मनचि जेथे ज्ञाता ॥ तेथें समानाची चचळता ॥

त्वगेन्द्रिय ज्ञान तत्त्वता ॥ तथा मनातें ॥ १३४५ ॥

समान योगे चेष्टा रुपता ॥ त्वगेन्द्रिय योगे ज्ञानरुपता ॥

पाणि कर्म तरि कर्ता ॥ तिनुलेनिचि मन ॥ १३४६ ॥

विषयो स्पर्शु तयातें ॥ गुणु तो तथा पवनाते ॥

म्हणौनि पवनीचि व्यापारुवते ॥ पवन जाते यी ॥ १३४७ ॥

पांचही वेगळाली पुरे ॥ परिचाति याती अनुमगे ॥

यापरी त्रिपुटी व्यापारे ॥ तिनुलेनी चिन्ते ॥ १३४८ ॥

बुद्धि स्वस्थानी ज्ञाता ॥ तेथे उदानाची चेष्टा तत्त्वता ॥

चक्षु ज्ञानकवण सर्वथा ॥ कर्मकरण पाद ॥ १३४९ ॥

तो ज्ञाता कर्त्ता साधकु ॥ तेणेचि प्राणे होये चेष्टकु ॥
 ज्ञाता कर्त्ता विषयनु येकु ॥ वेगळाचि तितुला ॥ १३५० ॥
 रुपविषयो तेथ वर्ते ॥ तो तेजीं गुणु ते जाते ॥
 यापरी वेगलीं परि ते ॥ येकें येकाचीं ॥ १३५१ ॥
 ज्ञाताचित्त ज्ञान रसना ॥ चेष्टा प्राणु ऐसे जाण ॥
 शिरन कर्म करण रसगुण ॥ विषयो करी ॥ १३५२ ॥
 उदका पासावये जाली ॥ जन्हीं वेगळालीं बैसलीं ॥
 तन्ही कार्यसाधु प्रवर्तली ॥ तै ऐसी येकें ॥ १३५३ ॥
 अहंकारु ज्ञाता आपणु ॥ तेथें चेष्टा करण अपानु ॥
 ज्ञान विषयिक घ्राणु ॥ पायु क्रिया वृत्ति ॥ १३५४ ॥
 तेथे विषयो गधु साचार ॥ पुढ्वी यां अवधियांचे शरीर ॥
 म्हणौनि वेगलीं ही व्यापार ॥ येकत्वे करिती ॥ १३५५ ॥
 याचे परस्परग अनु मीळन ॥ कर्म न चले तेणेवीण ॥
 ना तरि देखिले तयाचें अभिधान ॥ वाचा नेणावें ॥ १३५६ ॥
 त्वचा मनाची असतां ॥ तेथ जाला स्पर्शु तो जाणतां ॥
 वाचा अतःकरणाची तत्त्वता ॥ तीं न नेणावे ॥ १३५७ ॥
 दृष्ट न धरावें करें ॥ पुष्प घ्राणाचें सोडें ॥
 परिमळ जाणोनि वाचे द्वारें ॥ सांगावा कैसा ॥ १३५८ ॥
 म्हणौनि अंतःकरण पचक ॥ तें अवये ज्ञातें येक ॥
 भेदु बोलती मूर्ख ॥ तेही न विवेकी ॥ १३५९ ॥
 ज्ञातयाचेनि येकपणे ॥ पाच होती विषयज्ञानें ॥
 अंतरी येकचि जाणणें ॥ म्हणौनिया ॥ १३६० ॥
 अक्षराचिया पंक्ती ॥ अंगूळिका न्यासुनि वाचिती ॥
 ते आपण आइकोनि नेणती ॥ तै वाचणेचि न घडे ॥ १३६१ ॥
 म्हणौनि येकीचि ते ज्ञानवृत्ति ॥ येकीचि तैसी कर्मवृत्ति ॥
 अंगभेदेनि निपजति ॥ व्यापार भिन्न ॥ १३६२ ॥
 बोलावया आधी जाणें ॥ जावया सामधी करणें ॥
 करावया देणे घेणें ॥ ऐसे असतां ॥ १३६३ ॥

कर्मवृत्ति असतिया भिन्ना ॥ तै येकी येनी साद्य होती ॥

सिध्द न होती प्रयोजना ॥ केवळे भेदे ॥ १३६४ ॥

पांचाहीं विषया येकपण ॥ भूताकृती असे जाण ॥

पुष्पचि येक ज्ञान ॥ तयाचें कवितां ॥ १३६५ ॥

तयातें शब्दु असे ॥ स्पर्शरूप आभासे ॥

गोडी गंधु विषे ॥ पुष्पाचां ठांड ॥ १३६६ ॥

आंगावरि पृथ्वीचिया ॥ भेदु तो नाथी विषया ॥

यापरी जाणतां तया ॥ रूप येका ॥ १३६७ ॥

एव विषयां विषया अभेदु ॥ कर्म करणा तथाविशु ॥

ते विज्ञान करणासिद्ध ॥ नव्हे कविता ॥ १३६८ ॥

प्राणा प्राणा भेदु असता ॥ तै येकु श्वामु देहनि होता ॥

येरु समूह उरता ॥ तयां प्राणाचा ॥ १३६९ ॥

श्वासोश्वासीं येकु पवनु ॥ तो जाता देह सांडु ॥

इतरु तरि आनु ॥ प्राणु पाहचि ना ॥ १३७० ॥

यापरी प्राण ते अभिन्न ॥ चेष्टारूप पाचही जाण ॥

ऐसे बोलती आसुरगण ॥ अंतःकरण येकचि ॥ १३७१ ॥

आतां अंतःकरणा भेदु प्राणा ॥ कर्मकरणा ज्ञानकरणा ॥

विषय न मिळती जाणा ॥ ते वेगळे यया ॥ १३७२ ॥

तरि येरु अंतःकरण ॥ प्राण तयाची चेष्टा म्हणौन ॥

नसे तेणे विलक्षण ॥ अंतःकरणेसीं ॥ १३७३ ॥

ज्ञानेद्रिये ज्ञानकरण ॥ तें ज्ञाते नसी नसे विलक्षण ॥

प्रकाशु वेगळा रत्न ॥ तेणेसी जैसे ॥ १३७४ ॥

कर्तयाची क्रियावृत्ति ॥ ते पाहतां कर्तवि आधी ॥

विषय ते तयाप्रति ॥ गोचर भाव ॥ १३७५ ॥

आंगाचे गोचरपण ॥ आगेसीं असते भिन्न ॥

तें अनवस्था मागुते ॥ न तेथे होती ॥ १३७६ ॥

कां विषयो आगेचि होणें ॥ आपण पयां जाणणें ॥

तेचि भूतांचे भासणें ॥ प्रत्यक्षाकार ॥ १३७७ ॥

भूताविषयां अभेदु ॥ विषयां विषय ज्ञात या विधु ॥
माजि करणातें भेदु ॥ तो कवणें करावा ॥ १३७८ ॥

भूताचेनि याति भेदे ॥ पचवीस जाली विविधें ॥
आणि स्थुळें पांचग्रसिध्दे ॥ नदतें असति ॥ १३७९ ॥

आता भूताचे बीज वीर्य ॥ तें येकचि असतां ज्ञेय ॥
आणि तथाचेचि कार्य ॥ देहे असतां ॥ १३८० ॥

भूत भेदु वेगळा देहेसी ॥ न घडे पांच भौतिके स्थळेंसी ॥
विपुटी ते तथा पिंडासि ॥ सोडूनि नसे ॥ १३८१ ॥

स्थळावेगळे सूक्ष्म मानी ॥ ऐसा कुबुध्दि कव्हणी ॥
तथाग्रती ययां वचनी ॥ आक्षेपु करावा ॥ १३८२ ॥

जो आकार इद्रियाचा ॥ तोचि ठसा या देहाचा ॥
देहो तोचि इद्रियाचा ॥ येकत्र मेळावा ॥ १३८३ ॥

शरीरा वेगळे कर चरण ॥ तरि शरीरा न व्हावे गमन ॥
देहाते जाते सांडून ॥ अवेव ते ॥ १३८४ ॥

देह झोले तेचि वाचा ॥ शिश्न पायु भागु देहाचा ॥
देहावेगळा नयनु कैचा ॥ होउनि देखे ॥ १३८५ ॥

देहावेगळा श्रवणु ॥ निर्विडता न ये घ्राणु ॥
कूरसना प्राणु ॥ पंचविधु तोही ॥ १३८६ ॥

देहा वेगळें अंतःकरण ॥ काढुनि न्या आपुलें मन ॥
मग रीत तथा देहा दंडुन ॥ होवेना कां ॥ १३८७ ॥

मृणाल स्वप्नी निवडलें ॥ कां सुषुप्तिकालीं सुटले ॥
मनोधर्माचि सुटले ॥ शरीरा पासावा ॥ १३८८ ॥

तरि भलयती असो अवस्था ॥ यया देहा दंडु होतां ॥
मन ते नेणते वार्ता ॥ तथा दुःखाची ॥ १३८९ ॥

स्पर्शताचि जागृत होये ॥ तै मनावेगळें देह काये ॥
कीं देहा वेगळें आहे ॥ गलें मन ॥ १३९० ॥

देहचतुष्टय कल्पिती ॥ अवस्था चतुष्टय तथा आरोपिती ॥
तथाचा निगत्सी बोलती ॥ ब्रह्मैक समाधि ॥ १३९१ ॥

तरि करुनि देहांचे निरसन ॥ समाधीं पावले मन ॥

आतां रीतें देहे तेणेंवीण ॥ उरले जैयी ॥ १३९२ ॥

तरि येथिचे प्राण निरोधावे ॥ मने चडफडूनि न यावे ॥

यया अनुभवा नेणावें ॥ अवरोधाचिया ॥ १३९३ ॥

दंडु होता देहासि ॥ समाधी न कळता मनासि ॥

तरि वेगळीक देहेसी ॥ होती तया ॥ १३९४ ॥

करि जे तें देहीं सांवधान ॥ कां उठी समाधीपामून ॥

असौ जैसी निद्रा जैसे स्वप्न ॥ तैसा अभामु हा ॥ १३९५ ॥

स्पर्शु करितां देहातें ॥ मन जागृत होये तेथें ॥

निद्रा कां स्वप्न भासते ॥ ते काही उरे ॥ १३९६ ॥

तैसेचि समाधीस्थ अंतःकरण ॥ थापटिता देही होये सावधन ॥

तै समाधी होती ते खूण ॥ कांही उरे ॥ १३९७ ॥

सावधान होतां जे नाही ॥ तै स्वप्नचि ऐमे ना तरी कायी ॥

वायां तेणे मरावें डोही ॥ जाणपणाचां ॥ १३९८ ॥

देहपाती स्वप्न उरे ॥ जागृत होतांचि जे क्षरे ॥

तैसेचि जाणावें चतुरें ॥ अनुभव लक्षण ॥ १३९९ ॥

देह स्फुरणे जें हारपे ॥ देहत्व काये तेणे करपे ॥

असो आतां साक्षेपें ॥ येक बोलों ॥ १४०० ॥

देहांतीं हे उरिल ॥ मोक्षु येणें होइल ॥

हे झकवणें केवळ ॥ शास्त्रवादियांचे ॥ १४०१ ॥

यया शब्दाची प्रतीति ॥ पाहा मग कग युक्ति ॥

वृथा आपुलीचि मति ॥ पुढे न करा ॥ १४०२ ॥

देह दंडनीचि हें नुरे ॥ मन येऊनि देहीं संचरे ॥

तरि दुःख काये तयाहूनि बरें ॥ म्हणौनि धावे ॥ १४०३ ॥

तैसे देह असतां पीडित ॥ निवडा पां देहाहूनि चित्त ॥

भी न तरि खेदु येथ ॥ म्हणौनि जावे ॥ १४०४ ॥

आतां तें देहनाशु पावे ॥ तव पूर्वींचे हें माळवे ॥

विक्षेपु आधी दुःखानुवे ॥ सिध्दु जाला ॥ १४०५ ॥

आतां देहांती होतां विस्मरण ॥ आपणचि नुरे मन ॥
तेथें समाधिते कवण ॥ जे कल्पना मनाची ॥ १४०६ ॥

मह्यौनि स्थूळेंसीचि जाणें ॥ स्थूळेंसी चि असे निजणे ॥
स्वप्नु सुषुप्ति भोगणे ॥ स्थूळाधारेचि ॥ १४०७ ॥

स्थूळाधारेचि ते तुरिया ॥ स्थूळाधारेचि समाधि आत्मयां ॥
स्थूळावेगळें असावया ॥ कैचे मन ॥ १४०८ ॥

सूक्ष्मकारण महाकारण ॥ स्थूळचि तया स्थान ॥
ऐसे ये ये स्थूळी भान ॥ उदंड उठी ॥ १४०९ ॥

च्यान्ही अवस्था येथेचि ॥ हें सोदुनि समाधि नाहीचि ॥
तेथे इंद्रिये ती कैची ॥ जे वेगळीं देहा ॥ १४१० ॥

स्थूळा वेगळा नयनु असता ॥ तै काढिला ही तो न निघता ॥
पदू तो दिसतूचि असता ॥ बुबळेविण ॥ १४११ ॥

यया वेगळीं अणिकें ॥ करणे म्हणितलीं येकें ॥
तयाचेनि वृथा विवेकें ॥ नाशले जन ॥ १४१२ ॥

सूक्ष्में करणे वेगळीं असती ॥ तरि स्थूलीं कफवात पित्तोत्पत्ति ॥
तेणे अंधमूक बधीर होती ॥ कां पाहे जन ॥ १४१३ ॥

सूक्ष्म देह निरामय ॥ तथा न बधिती आमय ॥
तै करण गण स्वकीय ॥ ते कां गेले ॥ १४१४ ॥

आतां हा पांच भौतिकु योगु ॥ येकु सबाह्य अंतरंगु ॥
न निवडे तंवचि सांगु ॥ देहो असे ॥ १४१५ ॥

योगु होणें तें उपजणें ॥ योगे असणें तें जाणें ॥
वियोगु पांचाचा ते मरणें ॥ ऐसे असता ॥ १४१६ ॥

शेष ते कांहीचि नुरे ॥ वचन हे सर्वथा खरें ॥
कवणा कैची जन्मातरें ॥ पाठी माग ॥ १४१७ ॥

भीतीचे आधारे भासे ॥ तें भीति नाही सर्वनाशे ॥
तया चित्राचि ऐसें ॥ सर्वथा हे ॥ १४१८ ॥

सामेद्र निवडतां जळ ॥ नुरती तरंग फेन कल्लोळ ॥
तैसें देह हानी केवळ ॥ सर्वही शून्य ॥ १४१९ ॥

देहें अवस्था अभिमानी ॥ गुणप्रपन्नु सर्वस्वगणी ॥

आप परावे मुख्य करुनि ॥ सर्व शून्य ॥ १४२० ॥

ऐसा देहीचि आत्मा तत्त्वता ॥ देहविलये आत्मशून्यता ॥

प्रत्यक्षचि प्रमाण तत्त्वता ॥ हे आसुर बोलती ॥ १४२१ ॥

ऐसा गर्भी सिंदूरचला ॥ स्त्री पुरुष वीर्ये जाला ॥

पांच भौतिकु विकासला ॥ आपेआप ॥ १४२२ ॥

येथें अधुमुकु बधीरु ॥ अगहीनु कां होये नरु ॥

तरि कफ पित्त समीरु ॥ ययाची बाधा ॥ १४२३ ॥

जेणें अन्नं पोये देह ॥ तेणेंचि मुख्य रोगत्रय । तयापामथ आम्रय ॥

नाना होती ॥ १४२४ ॥

अंगहीन तेचें कारण ॥ रोग असती सनातन ॥

यावरि कव्हणी वचन ॥ येथ बोलैल ॥ १४२५ ॥

जन्मताचि येकु बधीरु ॥ अधु मूकु पाउडा नरु ॥

खुळलुला हा प्रकार ॥ कासे न जाला ॥ १४२६ ॥

तरि यये अंथी निरोपण ॥ आइका गर्भदोष कथन ॥

संक्षेपेचि तें सांगेन ॥ होइल बोधु ॥ १४२७ ॥

होतां निर्माण सिंडाचे ॥ बळ तथा वीर्यस्था वायोने ॥

सामग्री या येरा देहाचे ॥ निर्माण होता ॥ १४२८ ॥

पवनु निजगुणे डोलता ॥ तो जेथ होये अपुरता ॥

ते गर्भ वाढि धरितां ॥ उगेचि सुके ॥ १४२९ ॥

येक अंग सबळ ॥ येक अंग ते निर्बळ ॥

येक सूक्ष्म येक स्थूल ॥ ऐसे जे चेष्टा ॥ १४३० ॥

खुळें लुळें उडें ॥ कां येक अग आगळे वाढे ॥

अथवा येक न चढे ॥ आरंभाचि पामून ॥ १४३१ ॥

जामुन वामन म्हणिजे ॥ हावगडो येणेचि निपजे ॥

ऐसा विर्यस्था बोलिजे ॥ क्षोभु पचनाचा ॥ १४३२ ॥

अगाची आणि बळाची ॥ हीनता पूर्णता तेया वायेची ॥

आतां भूमिका काय या बीजाची ॥ मानु गर्भाजे ॥ १४३३ ॥

तेही पाच भौतिक निखळ ॥ तेथें दोष तिनि प्रबळ ॥

भूतेचि पाचही मूळ ॥ तयांचे तेथे ॥ १४३४ ॥

जे येऊ अग रचतां ॥ वायांचि आगळा होये होता ॥

ते जरी का साग्रता ॥ तया जळाची ॥ १४३५ ॥

तेचि दोष त्रय जाण ॥ तेणें तेचि अंग होये हीन ॥

येथिचें येक कारण ॥ साच आहे ॥ १४३६ ॥

पाचही तेजाश निपजती ॥ ज्ञानकरणाचिया आकृती ॥

जलाशे कर्म काणे हे उक्ती ॥ मागाचि सपादली ॥ १४३७ ॥

आतां जेथे जो सूक्ष्म तेजांशु ॥ तया आपुला तवं प्रकाशु ॥

परि येरा भूतांचा विशेषु ॥ साद्य पाहिजे ॥ १४३८ ॥

नावा लोहाचे निर्मळरण ॥ नव्हे तेणेसीं विलक्षण ॥

तैसे तेजाश होती गहन ॥ परि भूता अवेगळें ॥ १४३९ ॥

दरंगु निर्मळ आंगाचा ॥ परि तो आकार लोहाचा ॥

तेणे लोहेवीण कैचा ॥ निर्मळ भागु तो ॥ १४४० ॥

लोहातें चढे मळ ॥ तै तो नव्हे निर्मळ ॥

आता उजळाउं तया वेगळू ॥ तो असेचिना ॥ १४४१ ॥

तैसे पचविध तेज विशेषे ॥ ते जयांचां आंगीं असे ॥

ते भूतपचक सागसें ॥ कवण जाणावें ॥ १४४२ ॥

श्रीव्री सछिद्रता ते गमन ॥ पवनयोगें ध्वनीचें स्थान ॥

तेज उष्णता जीवन ॥ साग्रता तेथिची ॥ १४४३ ॥

तयाचां आंगी व्योमतेज ॥ म्हणजे तें यावेचि सहज ॥

आन्तां त्वर्गोद्वय पवन प्रज ॥ तेज जें कां ॥ १४४४ ॥

तेथे सछिद्रता व्योमाची ॥ स्पर्श प्रभा वायोची ॥

सूक्ष्मता कैसी तिची ॥ रुपहीन ॥ १४४५ ॥

हिमाचे येती काटाळे ॥ तेजीचे स्वभाव डोहाळे ॥

रोमाच उभे होती वेळे ॥ शांत होती ॥ १४४६ ॥

त्वचेवेनि सबंधे ॥ व्यक्तुम्पर्शु जीनें भेदे ॥

मग त्वचा तेवि नोंदे ॥ जे जागृत करी ॥ १४४७ ॥

ऐसी पवन कळा तत्वता ॥ तेज ते आंगाची उष्णता ॥

जळसार द्रमुद्रता ॥ रुक्षता महीची ॥ १४४८ ॥

आंतु बाहेरि रुप भेदु ॥ तो सछिद्रता येकु भेदु ॥

नयनी व्योमाचा प्रसिध्दु ॥ नांदतु असे ॥ १४४९ ॥

चंचळता तेथ वायोची ॥ सोज्वळता असे तेजाची ॥

साद्रता तथा उदकाची ॥ पृथ्वीचें मास ॥ १४५० ॥

रसनेंचा ठाड सछिद्रपण ॥ तेचि जाणावें गगन ॥

चंचळता चळन वळन ॥ ते तथा पवनाचे ॥ १४५१ ॥

तेजाचें दीप न आगी ॥ द्र३ उदकाचा तेथ सगी ॥

मांसरसनेचां आगी ॥ तें तिथे धरणीचें ॥ १४५२ ॥

ध्राणी सछिद्र ते गगन ॥ आकर्षण गंधाचें पवने ॥

करूनी उपजती जयापासून ॥ श्वासोश्वास ॥ १४५३ ॥

उष्णता वर्ते तेजाची ॥ सागद्रता ते तथा जळाची ॥

व्यक्ति मासळ पृथ्वीची ॥ ऐसी पाचटी ॥ १४५४ ॥

पांचही पाचांची तेजस्थानें ॥ तेथे भूतपचक निर्मळपणें ॥

मीनले मग प्रकाशें तेणें ॥ बाह्यस्फुरे तेज ॥ १४५५ ॥

आता सांगितले गर्भदोष ॥ आगळे जे भूतत्रय अश ॥

उष्ण शैल्य वायो परियस ॥ येणे आकारे ॥ १४५६ ॥

ती उपजति यां अंगा हाणती ॥ पांचांमाजि येक पाडिती ॥

तेणें माल्हवेते ज्योति ॥ सर्वथैव ॥ १४५७ ॥

येकेंवीण अविधि यांते ॥ गुण नाही हे निरुते ॥

तै यथावीण तेज ते ॥ कणवे वस्तूचे ॥ १४५८ ॥

ज्ञाता तो इळाचि करी ॥ परि प्रकाशु स्फुरे याव्दारी ॥

मग अर्थबोधु बाह्यांतरी ॥ प्रकटू होये ॥ १४५९ ॥

श्रोत्रवन्ती तेज सैत्यें ॥ असतां हालें नयनिचे वारें ॥

तेणें प्रकाशु नाही येरातें ॥ अधु बधीरु होये ॥ १४६० ॥

कां उष्णो हात्माशौ त्याशु ॥ तेथे उष्णें उष्णाचा होये ग्रामु ॥

चक्षु नयनु पडे वोसु ॥ इतुलेनीची ॥ १४६१ ॥

कर्पूर अवधा सरे ॥ तैचि तो पावकुही सुरे ॥

कीं जळीं उण्याता सहज खरें ॥ तें नसे तेणेवीण ॥ १४६२ ॥

तैसे तेज तया सारद्राचें ॥ की सारद्रपण तया उण्यांचें ॥

दोन्ही गुण धरणीचे ॥ की तयाचें रूप हे ॥ १४६३ ॥

असो येके येकाचा भाऊ ॥ विण येकें येकाचा अभाऊ ॥

येहीं अवघ्या होये ठाऊ ॥ ज्ञानकरणां तया ॥ १४६४ ॥

पाच भौतिके जेणें रसें ॥ जमनी जठरी गर्भू पोये ॥

तोही तिचेनी देह दोये ॥ दोषावंतु ॥ १४६५ ॥

का जया द्रव्याचा निपजला ॥ रसु देहाकृती गोठला ॥

साता धातू तें लागला ॥ परि पुष्टकरू ॥ १४६६ ॥

वातुळे पितुळे श्लेयाळे ॥ द्रव्ये ती होती सकळे ॥

भ्रमणी तैसाचि रसु तत्काळें ॥ होता जाला ॥ १४६७ ॥

तेणें तया गर्भाप्रति ॥ वात पित्त कफ होती ॥

त्रिविधा दोषीं उठती ॥ बाल दोष ते ॥ १४६८ ॥

ताण स्फोटक पुळिका ॥ अर्थादि व्याधी अनेका ॥

इन्द्रियव्याधी आइका ॥ आदि करूंनि ॥ १४६९ ॥

वण व्रण गुल्म हरळ ॥ यां व्याधींसींचि जन्मे स्थूल ॥

का बाळापणीचि व्रनळ ॥ उमटती रोग ॥ १४७० ॥

आता शुक्लरक्त जेणें काळे ॥ येऊस्थानी वायोमिळे ॥

तै श्रीपुरुषाची शरीरे ॥ दोषवर्ते असता ॥ १४७१ ॥

की ठाडची चि कुट्टे युक्तें ॥ वातुले पितुळें रोगवंते ॥

असती उभेये तेथें ॥ तैसेचि वीर्यनिपजे ॥ १४७२ ॥

सदोये वीर्य तेणे ॥ कुष्टाचे कुष्टचि होणें ॥

वातुळ पितुळ तेणेचि माने ॥ होये बालक ॥ १४७३ ॥

एवं राहिले काळी दोषाते ॥ शरीरीं व्याधि जे वर्ते ॥

ते तैचीचि बाळकानें ॥ अनिवार होये ॥ १४७४ ॥

आता असो हा प्रकार ॥ जन्मला असता कुमर ॥

येकु तो अत्यंत चतुर ॥ येकु जडु का ॥ १४७५ ॥

येकु तो आचाखीळ ॥ येकु होये चाडाळ ॥

येकु शांतु येकु चाडाळ ॥ ऐसे हे का ॥ १४७६ ॥

येकु उपजतांचि वेडा ॥ येकु ज्ञानी योगी धडकुडा ॥

येकु सभाग्यु येकु उपडा ॥ द्रागिरी का ॥ १४७७ ॥

यया आक्षेप वचन ॥ बहुविध असे येथ काण ॥

जाणतें जाणती सज्जन ॥ न कळे येग ॥ १४७८ ॥

सात्विकें राजसे तामसें ॥ द्रव्ये असती बहुरंगे ॥

निपजे तयाचेनि रसें ॥ तें तद्वत वीर्य ॥ १४७९ ॥

तेणें वीर्ये जो निपजे ॥ तया तेचि गुणु देखी आणजे ॥

मग जन्मता तैसाचि उपजे ॥ तेणे स्वभावे ॥ १४८० ॥

सात्विकें होये ज्ञानवतु ॥ राजसे तेरीचि क्रियावतु ॥

विषयभोगी होये आसकु ॥ भवमेन ॥ १४८१ ॥

तामसें जडु ताममु ॥ अलसीप्रभासी पुरुष ॥

ऐसा हा प्रत्यक्ष वीर्य दोषु ॥ कवणे न मनाश ॥ १४८२ ॥

सात्विक कार्य जितुले ॥ सात्विकाचा ठाड तितुले ॥

राजसा राजमु वोलिले ॥ ते सकळ लक्षण ॥ १४८३ ॥

तामसा तामस गुण लक्षण ॥ जाणावे गुण स्मिण्यावरून ॥

आतां तें कवण अन्न ॥ ऐसे पुमता ॥ १४८४ ॥

सात्विक अन्न सागिजैल ॥ रसिक स्निग्ध निर्मळ ॥

करी संजीवन पुष्टीबळ ॥ नागी रोगाते ॥ १४८५ ॥

ही विशेषहय बुद्धि कर ॥ सेविता सेविलिया मुमुक्षुग ॥

धातुंचा ठाड स्थिर ॥ राहे चिरकाळ ॥ १४८६ ॥

मुग्ध तंदुळ गोधुम ॥ गव्यपय घृत उत्तम ॥

दधिमधु शर्करा ये तत्सम ॥ शातद्रव्य ॥ १४८७ ॥

तें सात्विक जाणावे ॥ आता राजस कैसे स्वभावे ॥

जें सेविता हित नव्हे ॥ प्राणियामि ॥ १४८८ ॥

केशर शीतळ केवल उष्ण ॥ केवळ रुक्ष कट्टण ॥

तीक्ष्ण आम्ल लवण ॥ कडु ऐसें ॥ १४८९ ॥

तुष्ट धुष्ट खोमट ॥ सेवितां सेविलयां होती कष्ट ॥
 आमय जेणे पुष्ट ॥ देह क्वळावया ॥ १४९० ॥
 सोका चाले जे सेविता ॥ धुर्मी उमजु न पडे चित्ता ॥
 शूलादि व्यग्र करिती व्यथा ॥ त्याते जें करी ॥ १४९१ ॥
 नवेचि को द्रव्य राळ ॥ बाल निबर कोवळे ॥
 लोकाजुनिया चे दोकळे ॥ महिरीचें तक्र ॥ १४९२ ॥
 द्विदंड उडिद वाटणे ॥ चणे कोरडे ना फुटाणे ॥
 कुंठित मोहाळ जेणे ॥ उदरबाधा ॥ १४९३ ॥
 राई लवण सुरणु ॥ मीरीं कोरडा लसणु ॥
 चिचा फुटे सलवणु ॥ पदार्थु बहु ॥ १४९४ ॥
 ऐमी येके जिसें ॥ येकत्र मेळउनि समसें ॥
 स्वादा आणुनि विषेसे ॥ सेविती जन ॥ १४९५ ॥
 ती राजसे द्रव्यें जाणावी ॥ तेही बुद्धि नाशे अघवी ॥
 आता तामसें वोळखावीं ॥ ती अन्ने कैसी ॥ १४९६ ॥
 जिळें आणि विरगळले ॥ का अमेध्यासमान म्हणितले ॥
 धर्मशास्त्रीं दूशिलें ॥ नये सेउं ॥ १४९७ ॥
 माजिरे आणि अश्वित्र ॥ निस्वाद आणि भ्रमकर ॥
 महाआमय अपार ॥ तयांते करी ॥ १४९८ ॥
 ऐसैं तामस द्रव्य सकळ ॥ सेविता अत्र स्वादुळ ॥
 वीर्य निपत्रे केवळ ॥ तैसेचि तें ॥ १४९९ ॥
 एवं विहित विचारितां अत्र ॥ निगमय तेचे कारण ॥
 बुद्धि लेये सुप्रसन्न ॥ ते सात्विक जाणावे ॥ १५०० ॥
 सेविता पाप नाही परी ॥ बाधक पापी रोगा करी ॥
 तें राजस वानिया परी ॥ अन्नादि द्रव्य ॥ १५०१ ॥
 आता पाप धडे जें सेवितां ॥ प्रसवे रोगां अनंतां ॥
 भ्रमातें करी सर्वथा ॥ तामस ते ॥ १५०२ ॥
 ऐसिया अन्नाचीं वीर्यें जाली ॥ तेणे अपत्ये जी उपजलीं ॥
 ती तीक्ष्णचि गुप्ती अविलीं ॥ ऐसा वीर्यदोषु ॥ १५०३ ॥

असो रोकडे जे अन्न सेविता ॥ सर्वांगा जीवन निरामयता ॥

बुद्धितें होये सुप्रसन्नता ॥ रोकडीचि १५०४ ॥

तेणें वीर्य जे निपजेल ॥ तें तैसेचि जाणावे केवळ ॥

पुढें अपत्य होईल ॥ तेणें वीर्य ॥ १५०५ ॥

तैसेचि होये गुणांचे ॥ अपूर्व यथा बोलाचे ॥

काये असे दृष्टीचें ॥ जाणणे असे ॥ १५०६ ॥

आतांचि स्ववेव्हारु माजे ॥ सत्प्रवृत्ति जेणे विझे ॥

इंद्रिया प्रवृत्ति निपजे ॥ कामु उठी ॥ १५०७ ॥

तेणें वीर्य होईल ॥ ते तैसेचि कीरु आमेल ॥

येथें प्रत्यक्ष जाणु होईल ॥ तोचि थोरु ॥ १५०८ ॥

सदोष अन्न सेवितां ॥ माजिरे द्रव्यवरि चित्ता ॥

तेणे भये भलयता ॥ विस्मरण पडे ॥ १५०९ ॥

तेणें अन्ने जें वीर्य निपजे ॥ तेणे तैसेचि तामस उपजे ॥

येथ काये सामेल दुजे ॥ असे प्रत्यक्ष ॥ १५१० ॥

अन्न सात्विक ते ज्ञानकर ॥ राजसे इंद्रिय विकार ॥

तामसे भ्रमु साचर ॥ विमुरुचि पडे ॥ १५११ ॥

ऐसीं अन्ने त्रिगुणात्मके ॥ त्याची वीर्यें तदात्मके ॥

त्यापासाव होती बाळके ॥ तैसीचि तीं ॥ १५१२ ॥

ब्राह्मण ते शुद्ध अनारिसे ॥ शुद्धा ब्राह्मणाते जिवि तैसे ॥

वैश्य क्षेत्री विशेषें ॥ दृष्टीचि बोळय वती ॥ १५१३ ॥

जयांपासूंनि जे जाले ॥ ते बाळक जरी धाकुले ॥

तन्हीं ते कळों आले ॥ वेगळेचि ॥ १५१४ ॥

वीर्य तैसा हृदयी गुणु ॥ वीर्य तैसा बाहेरि वर्णु ॥

वीर्य तैसा मृदकठीणु ॥ पुरुषु निपजे ॥ १५१५ ॥

कव्हणी म्हणेल वचन ॥ ब्राह्मणही येरु कठीण ॥

कळा कर्मगुण हीन ॥ शूद्रा ऐसे ॥ १५१६ ॥

तरि ययाचि लागीती अन्ने ॥ लागली आम्हा सांगणे ॥

पुडती आहेचि बोलणें ॥ तव आश्रेणु कायसी ॥ १५१७ ॥

नित्य शूद्रात्र भक्षिती ॥ तेणें अत्रें जे निपजती ॥
 ते शूद्राचि ऐसे होति ॥ हा प्रत्यक्ष अनुभउ ॥ १५१८ ॥
 येऊ करुनि शूद्रवृत्ति ॥ शूद्राचि ऐसे जी ती ॥
 तयाचेनि वीर्य होती ॥ तैसेचि पुत्र ॥ १५१९ ॥
 शूद्रासगेचि जो वाढे ॥ तो शूद्रवंतुचि होये पुढे ॥
 काळी भुवसवी लु गजें ॥ स्वेत होये ॥ १५२० ॥
 अत्र व्यापारु संगु ॥ जयाचा जया घडे योगु ॥
 तैसाचि तो बाह्यतरंगु ॥ आपणु होये ॥ १५२१ ॥
 मा पुत्र होती अपूर्व काये ॥ पितृवंतुचि वीर्य आहे ॥
 जयाचें तथा ऐसे होये ॥ धुं कि न पडे ॥ १५२२ ॥
 जे योनि तोचि आहारु ॥ तैसाचि प्रजा कारु ॥
 तद्वतु तैसा विचारु ॥ यये चराचरी ॥ १५२३ ॥
 प्रत्यक्ष पारतां डोळां ॥ नरलोकीं जो वर्णु कुळा ॥
 तोचि मनुजां सकाळां ॥ वर्तुनु असे ॥ १५२४ ॥
 कृष्ण वदनाचे कृष्ण वदन ॥ ताम्राननाचे ताम्रानन ॥
 ऐसिया का आलें प्राचीन ॥ वीर्यदोषु तो ॥ १५२५ ॥
 उत्तमाचां उदरी तत्त्वता ॥ उत्तम अत्रे सेवितां ॥
 पुत्रु होये अवचिता ॥ अनारिसा जै ॥ १५२६ ॥
 तै काणकाळ वासना ॥ तेथ जाणावी लागे सुजाणा ॥
 न कळे जया अज्ञाना ॥ ते काय बोलती ॥ १५२७ ॥
 काळ तो येकु संभूतिकाळ ॥ दुजा प्रसूति समथो केवळ ॥
 तेथें वासना तो निर्मळ ॥ स्वभाऊं दोघांचा ॥ १५२८ ॥
 दिवसा राहें होये अमुरु ॥ संध्याकाळी निशाचरु ॥
 आतां निशिकाळ पवित्रु ॥ संयोगाचा ॥ १५२९ ॥
 तयाही माझि पंचाग शुद्धी ॥ जो काळ उतरला त्रिशुद्धी ॥
 तेथे व्रत तप दान विधि ॥ ऐसी विचारितां ॥ १५३० ॥
 पवित्रे काळे जो रहें ॥ तो पवित्रु भाग्यवंतु होये ॥
 ना सहजही आहे ॥ महिमा काळाची ॥ १५३१ ॥

માસફલ પક્ષફલ ॥ દિવસફલ નિશિફલ ॥

અયનફલ સધિફલ ॥ ફલ પ્રહરણે ॥ ૧૫૩૨ ॥

મુહૂર્તફલ ઘટિકાફલ ॥ વિચારિતા દિનશુદ્ધી પ્રહરણ ॥

પઢાહનિ અર્ધપલ ॥ નિમિષ ઉન્મેષુ ॥ ૧૫૩૩ ॥

સમાપ્યતા આર્ણિ નિર્માપ્યતા ॥ પરિવ્રતા આર્ણિ અપરિવ્રતા ॥

ગુણાગુણ સર્વથા ॥ હોંતી કાઢ દોષે ॥ ૧૫૩૪ ॥

જ્ઞાતા અજ્ઞાતા વિરક્તુ ॥ સમારી આમકુ દગિતુ ॥

નાનાવિધુ ભાડ સમમ્નુ ॥ કાઢ દોષે હોંચે ॥ ૧૫૩૫ ॥

આતા વ્યાકુલ વિને રમતી ॥ તેથે ઉન્મેર્નેચ અપચે હોંતી ॥

વાસના તે એસી બોલતી ॥ મ્મીપુરુષાચી ॥ ૧૫૩૬ ॥

મુખ વાસના દુઃખવાસના ॥ પરિવ્ર અપરિવ્રતા ઉત્તે મના ॥

તે કાઢીં કામના ॥ જોબે જ્યા અર્થા ॥ ૧૫૩૭ ॥

તયાચિ ભાવાસારિત્તા ॥ સ્વભાડ હોંચે ત્યા ચાટકા ॥

વાસના લામે આર્ણિકા ॥ તૈ તેમે રૂપે ઉઠી ॥ ૧૫૩૮ ॥

કલ્હણી એસે બોલતીલ ॥ જન્મતા દર્શિત્રી મૂઢ ॥

પુઢે ભાવ્યવત પ્રવઢ ॥ તેમે ન ત્વચે ॥ ૧૫૩૯ ॥

આર્ણિ કાઢાચેનિ બઢે ॥ ભાવ્યવત્તુ ઉપજલા યથાકાઢે ॥

તયાપુઢે દર્શિત્ર ના તલે ॥ એમે અમાચે ॥ ૧૫૪૦ ॥

એસિયા આક્ષેપા વચન ॥ કાઢાચે તવ ચેક્રશિધરણ ॥

પરતુ સૂક્ષ્મ કાઢ આન ॥ એમે આહે ॥ ૧૫૪૧ ॥

અસો કાઢ ચેકુ જાલા ॥ પરિ પ્રહરણુ વેગઢા ॥

સાંગુ કાઢ મારડલા ॥ તૈ અપૂર્વ કી ॥ ૧૫૪૨ ॥

વારકલ અસે ઉત્તમ ॥ તવં તિથીચે ફલ મધ્યમ ॥

યોગુ નક્ષત્ર ઉત્તમ ॥ અવર્ચેચિ નસે ॥ ૧૫૪૩ ॥

કરણ ફલ તયાચિરુઢ ॥ નિયમુ વ્રત વિશિષ્ઠ ॥

ચરણીં નાહી હે ॥ વેગઢાલે ધાવ ॥ ૧૫૪૪ ॥

મ્હણોનિ જે કાઢીં જે જૈસે ॥ દેહી તે ઘડો તૈમે ॥

કારણી વિરોધુ ખેદુ અમે ॥ અગ્રમીતુતા ॥ ૧૫૪૫ ॥

ग्रहार्चिचा गती नाना ॥ वासना ही येकविध असेना ॥
ययाहि वरि जाणा ॥ प्रेतु फळे ॥ १५४६ ॥

अत्रें जालें अजीर्ण ॥ हरीतकीने विरेचन ॥
तेयें कवण प्राचीन ॥ तये ठांड ॥ १५४७ ॥

तैमा राजपुत्र राजा तोचि ॥ ब्राह्मणु तो ब्राह्मणचि ॥
जे जे जे वृत्ति जयाची ॥ ते लागे वंशा ॥ १५४८ ॥

नष्टाचा नष्ट मानलिजे ॥ सुष्टाचा सुष्ट सहजें ॥
गाइया पोटी उपजे ॥ ते पात्रिहं नव्हे ॥ १५४९ ॥

ऐसी ये कि परंपरा ॥ सहज कारण अवधारा ॥
वरि कीजे तो प्रेतु खरा ॥ जरि कां साधे ॥ १५५० ॥

न जे चित्तां न भरे पोट ॥ बैठ्या न क्रमे वाट ॥
चाले तया वाकुडे नीट ॥ निजता नये ॥ १५५१ ॥

मृण्मिनि जो प्रेतु कीजे ॥ अथवा होयें सहजें ॥
तोही कारण बोलिजे ॥ भाग्या अभाग्या ॥ १५५२ ॥

प्रेतु तो राग येकु वरि ॥ काळ वासना यी दुसरी ॥
आतां पुसावया उरी ॥ नसे कांही ॥ १५५३ ॥

ऐमें स्त्री पुरुषापसून ॥ जाले मृण्मिनी आसुराण ॥
येथे आक्षेपु करिती आन ॥ तोचि कैसा ॥ १५५४ ॥

अहो देखि अपत्ये जावळी ॥ सभवती येके काळीं ॥
आयुष्ये भविष्ये वेगळी ॥ ती तया ते का ॥ १५५५ ॥

ऐसा आक्षेपु उपजला ॥ तो आसुरी मधांचि खडिला ॥
ते काये बोलती नृपाळा ॥ आइक वचन ॥ १५५६ ॥

अहो पवनानेनि आणें ॥ आघातलें वीर्य दुभागे ॥
दो ठांड वाडे लागे ॥ तीचि जावळी ॥ १५५७ ॥

सभवता जाला येकु काळ ॥ तथापि वेगळा भौतिक मेळ ॥
तेगे स्थूळ सूक्ष्म भागु वेगळू तो येकु नव्हे ॥ १५५८ ॥

तयाचेनि वेगळेपणें ॥ वेगळालि कर्तौ कार्यें करणें ॥
वेगळाले प्रेत तेगे गुणें ॥ जन्म काळ वेगळा ॥ १५५९ ॥

ऐसें असतां वेगळपण ॥ पवना अधीन जीणे मरण ॥
 तया कैसें होये एकपण ॥ वेगलां देखी ॥ १५६० ॥
 जन्मकालेचेनि भेदें ॥ भविष्यही वेगलालें साधे ॥
 वीर प्रेत्न ते न सुधे ॥ न बचतीची ॥ १५६१ ॥
 जो जे करी तो ते पात्रे ॥ सगु साधन फळे अत्रये ॥
 आहार व्यवहार स्वभावे ॥ भिन्न फलती ॥ १५६२ ॥
 एवं माता पितरांपासून ॥ उपजावया ऐसें हे जन ॥
 काये कैसें कवण ॥ कारण असे ॥ १५६३ ॥

॥ कामहेतुकम् ॥ ००० ॥

ऐसे कव्हणी बोलेल ॥ तया हे उत्तर पावेल ॥
 अहो कामहेतुक सकळ ॥ विज्व आहे ॥ १५६४ ॥
 स्त्रीपुरुषाचा जो काम ॥ तोचि हेतुकु उरमु ॥
 हो यावया वीर्याचा सगु ॥ कारण जो ॥ १५६५ ॥

॥अन्यक्तितं ॥ (अन्यत्किं) ॥ ००० ॥

ययावेगळें आणिक ॥ प्रत्यक्ष कारण येऊ ॥
 तें काय असे मूर्ख ॥ ऐसे बोलती ॥ १५६६ ॥
 ईश्वरु अथवा प्राचीन ॥ हे नमने जया प्रमाण ॥
 प्रत्यक्ष तेचि वाचून ॥ येर नमने तया ॥ १५६७ ॥
 प्राचीन आणि ईश्वरु ॥ हा पदार्थु सानारु ॥
 केवळ अनुमान गोचरु ॥ मिथ्या जाणव्या ॥ १५६८ ॥
 मार्गी जातां पांथु ॥ पाहातां दिसे दुरुनि स्वस्थु ॥
 तेथें उभा आहे तटस्थु ॥ हा अनुमानु जैसा ॥ १५६९ ॥
 अनुमाने कल्पिले जळ ॥ तउ ते प्रत्यक्ष मृगजळ ॥
 शुक्ति देगुनि केवळ ॥ राजन मरिजे ॥ १५७० ॥
 एवं प्रत्यक्षाह्नि अनारिसा ॥ अनुमानु होये भले तैसा ॥
 म्हणौनि धरु नये भगवसा ॥ सत्य तयाचा ॥ १५७१ ॥
 शब्दाचे मानाचे प्रमाण ॥ केवळ आप्ताचे वचन ॥
 तरि आधीं तयाचे आमरण ॥ कैसे बोलताउये ॥ १५७२ ॥

ये क असोनि अन्यथा सागे ॥ अनुभवितां प्रत्यक्ष नलगे ॥
तयाचे आत्मपण येणें जगे ॥ कैसे मानावें ॥ १५७३ ॥

सर्व ब्रह्म ऐसें वचन ॥ येकाचे घेववी उपसमदर्शन
तयाही वरी ॥ १५७४ ॥

सर्व एतत्विदं ब्रह्म ॥ द्वांसुपर्णा ॥ न हिसेत्सर्वाणि भूतानि ॥
यज्ञसोमिय पशुमालभेत्तू ॥ नेति नेति ॥ सत्येसर्वप्रतिष्ठितं ॥
सन्यास योग तू यज्ञो वैविष्णु ॥ प्रज्ञाप्रतिष्ठा प्रज्ञानंब्रह्म ॥
यतोवाचो निवर्तते ॥

ऐसी विरुद्धेही वचने ॥ कवण प्रमाण मानणें ॥
येथे पूर्वपक्ष सिद्धांत करणें ॥ आपुलिया मती ॥ १५७५ ॥

तरि ऐसें करितां शाम्ने जाली ॥ ती परस्परा भांडोंचि लागलीं ॥
अद्यापि नाही उमजली ॥ मानावे कवणाचें ॥ १५७६ ॥

उपमा न बोलावें कांही ॥ तरि प्रत्यक्षेवीण तें कायी ॥
कवणा कैसे म्हणिजे तै ॥ काये दावावें ॥ १५७७ ॥

प्रत्यक्षेवीण उपमेय ॥ उपमान नव्हे ज्ञेय ॥
बोधु बोधकु तेथ काये ॥ बोध्य बोधे ॥ १५७८ ॥

अज्ञाचिया सिगा ऐसें ॥ खपूष्य वाटोळें असे ॥
वध्यजु सागे तया पुसे ॥ नपुंसक सुचु ॥ १५७९ ॥

तैसे प्रत्यक्षते वाचुन ॥ उडाले न सुधे उपमान ॥
यालागि प्रत्यक्ष तेचि प्रमाण ॥ येरि वृथा कल्पना ॥ १५८० ॥

असो प्राचीन कारण पिंडातें ॥ तरि अशंका हेचि येथे ॥
जे पापापुण्यां या दोहीतें ॥ येकत्व नसे ॥ १५८१ ॥

प्राची नें धरिलें स्थूल ॥ तें तंव येकचि केवळ ॥
तेथ भोगा आलें निर्मळ ॥ शुभशुभ फळेंसीं ॥ १५८२ ॥

पापदेहें तें न भोगावे ॥ पुण्य देहेचि पाहिजे भोगावें ॥
यालागि शुभ अनुभवावें ॥ शुभेचि करुनि ॥ १५८३ ॥

तरि शुभाचे फळ भोगितां ॥ तो भोगु तुटे अवचिता ॥
तेथे अशुभ फल तत्वता ॥ भोगासि ये ॥ १५८४ ॥

तरि दुष्टाचे तें देह नव्हे ॥ तेणें दुष्ट भोगु तया न सभवे ॥
यये अर्थी पावे ॥ कवण उत्तर ॥ १५८५ ॥

पुण्यफल सरले म्हणती ॥ उल्लं पापकळ भोगाप्रति ॥
तरि ते देहचि पुढती ॥ नये उपजार्जे ॥ १५८६ ॥

म्हणती पापपुण्य हो समान ॥ परि तया नाही येकपण ॥
यालागि हो आयेचि देहवतन ॥ पुण्याशु सगता ॥ १५८७ ॥

आतां पापापुण्या नाही भेदु ॥ देह देख्ते ऐक्यत्रादु ॥
तरि विपरित भोगुसिद्धु ॥ न त्यावा तो ॥ १५८८ ॥

जाणेमरणें येकवाटते ॥ मुगदुगु येकचि होत ॥
लक्ष्मी अलक्ष्मी सागते ॥ ऐसेचि भोगा यावे ॥ १५८९ ॥

पापापुण्या येकपण ॥ तै भोग दोरीचे का भिन्न ॥
ती वेगळीं तै आन ॥ असावे देहाभाम ॥ १५९० ॥

अमो प्राचीनचि जै साचार ॥ तै लटिक हे प्रभृतिशागर ॥
प्रायश्चित दड व्यवहार ॥ आचार छोटे ॥ १५९१ ॥

वेव्हार तैसैं होइल ॥ प्रेन्तु मिथ्यासकळ ॥
तै कर्म उपासना केवळ ॥ तुमचेचि मत ॥ १५९२ ॥

कवणु कवणे मारिला ॥ आणि ययावेनि तो का मेल्ला ॥
अमो तो भोगु आला ॥ ते प्रायश्चित काये ॥ १५९३ ॥

कर्म पूर्वील आनवारु ॥ तेणे भोगु आणि व्यापारु ॥
ते सारावें की धर्मशास्त्रु ॥ आड करावे ॥ १५९४ ॥

मना आवडें ते करावे ॥ भोग आले ते भोगावे ॥
पापपुण्य तेणें नव्हे ॥ पशुचि या ऐसे ॥ १५९५ ॥

सर्वही प्राचीन होतें ॥ तै प्रेत्न कोठे नसते ॥
तै भोगे सरतें पडतें ॥ शरीर तें ॥ १५९६ ॥

तै पुढती कां शरीर ॥ अता असो हे उत्तर ॥
कल्पितचि प्राचीन समग्र ॥ दिसे ते खरो ॥ १५९७ ॥

डोळा पाहाणे कवण प्राचीन ॥ श्रोत्राचा ठाडं श्रवण ॥
हे सहज स्वभाविक गुण ॥ वर्तती व्यापारी ॥ १५९८ ॥

चरणु तो कां चाले ॥ वाचा ते कां बोले ॥
 तथा प्राचीन नियमिलें ॥ कव्हणी काये ॥ १५९९ ॥
 क्री का नेणावा रमु ॥ रसने तें तयाचा सोसु ॥
 एवं जयाचा जो गुणदोष ॥ तो तया आंगी ॥ १६०० ॥
 पृथ्वी कां सांग कठीण ॥ उष्णा तेजा कवण प्राचिन ॥
 वायो चंचळ जीवन ॥ तैसें नव्हे ॥ १६०१ ॥
 ऐसें स्थूल आणि सूक्ष्म दोन्ही ॥ वर्तता असतां निजगुणी ॥
 येकर जव मिळणी ॥ पिंडा प्राणाची ॥ १६०२ ॥
 तव निपजे व्यापार ॥ तें कर्म पाहाताचि होये अकर्म ॥
 नुगे पूर्वकृताचे रुपनाम पाहा तयाप्रति ॥ १६०३ ॥
 रोकडें जे साचार नव्हे ॥ ते देहाती सत्य सभवे ॥
 ऐमे आप्रवचन नव्हे ॥ घातकांचे ॥ १६०४ ॥
 देही अथवा अदेहीं ॥ प्राचीन असे तें दावा कांहीं ॥
 अनुभउ तोचि जयाचा नाहीं ॥ तें काये साचार ॥ १६०५ ॥
 म्हणोनि देहेचि आपणु साकार ॥ पाच भौतिकु आकार विकार ॥
 प्रकार व्यवहार विस्तार ॥ यये चराचरी ॥ १६०६ ॥
 पांचही ये विलया जाती ॥ पांचां ठांडें मिळती ॥
 कारणे पाचही असती ॥ नसे तो आपणु ॥ १६०७ ॥
 तेये शून्यता ते कायी ॥ मा पुडती सचरे अन्य देही ॥
 अभामे तेचि तैसें नाही ॥ ऐसे असतां ॥ १६०८ ॥
 कवणा पाप कवणी पुण्य ॥ देहांती देह अन्य ॥ ऐसे जाणणें ॥
 तें नैपुण्य ॥ आसुर म्हणती ॥ १६०९ ॥

श्लोक

एतां दृष्ट्विहम्भ नहात्मानो ऽल्प बुद्धयः ।
 प्रभवन्त्युपक्रमणि क्षयाय जगतो ऽ हिता ॥ ९ ॥

॥ एतांदृष्टिं ॥ ००० ॥

ऐमी कुयुकी प्रकाशली ॥ कुडी दृष्टी जाण वहिली ॥
 यये प्रत्यक्षचि साकली ॥ नेगे ययापरी ॥ १६१० ॥

पापपुण्य तें न निहाळे ॥ वेदशास्त्र पक्षा न मिळे ॥
सत्त्व प्रकाशें नु चेल ॥ ऐसिये दृष्टीते ॥ १६११ ॥

॥ अवष्टभ्य ॥ ००० ॥

अवलंबूनिया अन्यादरें ॥ कामक्रोध माजविती भरे ॥
मग तयाचेनि संचारे ॥ कैसे होती ॥ १६१२ ॥

॥ नष्टात्मानः ॥ ००० ॥

नाशलियां स्वभावांचे ॥ विटाळलया मनाचे ॥
चुकलिये बुद्धीचे ॥ देहांचे भ्रष्टां ॥ १६१३ ॥

॥ अल्पबुद्धयः ॥ ००० ॥

प्रत्यक्ष मानिती प्रमाण ॥ जयाची बुद्धिसाधारण ॥
चुकली आपुलें स्थान ॥ तन्हीं परतु ॥ १६१४ ॥

जयांचिये धीरा मती ॥ पुढे मार्गे पैमुचि नाथी ॥
प्रत्यक्षाया देहाचि पुत्ती ॥ जयाची प्रज्ञा ॥ १६१५ ॥

असों भूतें भूती जालीं ॥ तरि पृथ्वी हे कवणें केली ॥
जयांचीं अत्रे निपजलीं ॥ तीं धान्ये कैंची ॥ १६१६ ॥

कवणें केलें हे जीवन ॥ वायो तेज गगन ॥
काळी मेघांचे वर्षण ॥ कवणापासाव ॥ १६१७ ॥

कवण बीज या देहांचे ॥ सृष्टीपूर्वी काये होतें ॥
माता पितरें ते तेथे ॥ तीं कवणें होती ॥ १६१८ ॥

यापरि पुढें मार्गे नेणती ॥ आपणही आपणाप्रति ॥
देहाचि पुत्ती युक्ति ॥ स्वयुक्ती चाळिती ॥ १६१९ ॥

आपुलेनि आग्रह बळें ॥ नाडकती कव्हणाचें सिकविलें ॥
तयां आंगी सामार्थ्य उपजलें ॥ मात्र ते कैसे ॥ १६२० ॥

॥ उग्रकर्माणः ॥ ००० ॥

परपीडाचि करुं प्रवर्तति ॥ अपराधेवीण येकां दंडिति ॥
कौतुकेंचि मनुष्य मारीती ॥ पापरुप ॥ १६२१ ॥

पापपुण्य भयें सुलटे ॥ वरि काम क्रोधें पुष्ट जाले ॥
 करुणा मात्र कवणें कालें ॥ नुपजे ज्या हृदयी ॥ १६२२ ॥
 द्रोहो करितां नाही ॥ परती हिंसा म्हणिजे तयां रीति ॥
 पापीडेने विभ्रान्ति ॥ वाटे जयां ॥ १६२३ ॥
 हिंसा पाहिजे भोजनी ॥ हिंसा वैसली आसनी ॥
 जीव वधुनि सांडणी ॥ उगीचि करिती ॥ १६२४ ॥
 व्यवहारीं प्रवर्तणें ॥ तैसा जेयें अप्रमीतु द्रोहो ॥
 हिंसा विनोदें ॥ विटंबिती पुरुषा सात्त्विकांते ॥ १६२५ ॥
 देवांचा करणे भेदु ॥ वेदाशास्त्रांचा उच्छेदु ॥
 कर्मठा देउनि बाधु ॥ क्रिया सांडविती ॥ १६२६ ॥
 बळे करविती अनाचार ॥ पाळिती बळे तस्कर ॥
 दिवसाचि घेती घर ॥ आत्मस्वार्थी ॥ १६२७ ॥
 श्वानें आपारें पोषुनि ॥ जीव मारविती दादूनि ॥
 व्याघ्रापुढे बांधोनि ॥ गाये घालिती ॥ १६२८ ॥
 घेतलें तयाचे निश्रयेसी ॥ देणें नाहिचि वासना ऐसी ॥
 मागे तो वैरी प्राणासि ॥ आपुल्या भुके ॥ १६२९ ॥
 येकांतें विष चालविती ॥ येकांतें जाळोनि मारिती ॥
 आहारावरुनि उठविती ॥ सात्त्विकांते ॥ १६३० ॥
 शस्त्रेचि हाणणें हा स्वभाऊ ॥ हरणें परवित्त वृत्ति ठाऊ ॥
 सूनु न बळयुक्ति उपाऊ ॥ परदारा हरिती ॥ १६३१ ॥
 तप तें करुं प्रवर्तले ॥ तरि तेणेचि देहें पाहिजे साधलें ॥
 पुढें जन्मु नाहीं स्थूळें ॥ येणेंचि संसारु ॥ १६३२ ॥
 तरि मद्यमांसे नैवेद्य ॥ कां बळि देउंती कांही साध्य ॥
 स्वदेह करुनि बाध्य ॥ मांस काढिती ॥ १६३३ ॥
 मांसे देवा पुत्रणें ॥ रक्ताचे सडे घालणें ॥
 पाठी सुरी घालणें ॥ छेदणे शिर ॥ १६३४ ॥
 होमी बोहर मारावें ॥ कां जितचि कुंडीं टाकावें ॥
 पोटिचें लेकरुं वधावे ॥ ऐसी क्रिया ॥ १६३५ ॥

बोखतिया भुयिगळ ॥ उपवास कोरडे केवळ ॥

मुख सखिती चांडाळ ॥ चालती अग्नीवरि ॥ १६३६ ॥

मळमूत्रचि भक्षिती ॥ आपपर पीडा करिती ॥

विधु नव्हे तैसी आचरती ॥ घोरें कर्म ॥ १६३७ ॥

॥ अहिताः ॥ ००० ॥

आपुले परावें अहित ॥ तेंचि तप साधन जयां उचित ॥

तेणे फळ पावती तद्वत ॥ संशयो नाही ॥ १६३८ ॥

इंद्र वारणीचें बीज पेरिलें ॥ तेथे झाडने तैसेचि उपजे ॥

सेवटी फल पाका आलें ॥ तद्वत तेहीं ॥ १६३९ ॥

तैसी आत्मपीडा परपीडा ॥ करुनि बाधा उदंडा ॥

तया साधिलें पुढां ॥ तैसेचि फल ॥ १६४० ॥

परवया अहित चितणे ॥ परहितें आत्महित जोडणे ॥

तपसामध्ये पें तेणें ॥ अहित सर्व ॥ १६४१ ॥

एवं स्वपर अहित कर्ते ॥ तेणेचि देहे फळ पावते ॥

अर्जुना दुकृते तीं दुकृते ॥ सुकृते न होति ॥ १६४२ ॥

दुजयाचे हित तें स्वहित ॥ अहित तैसेचि आत्महित ॥

म्हणौनि तापसी परपीडावत ॥ ते आत्मघातकी ॥ १६४३ ॥

नाना असो ये लोकाचारी ॥ परहित जो विचारी ॥

तयाचाचि घातु समग्री ॥ की जनु असे ॥ १६४४ ॥

व्याघ्र स्नान श्वापद ॥ सर्प वृश्चिक नानाविध ॥

अग्निद आणि करद ॥ आदिकरुनि ॥ १६४५ ॥

शस्त्रघातकी तस्कर ॥ फोडती दिवसाचे घर ॥

वित नेती समग्र ॥ परायावयांचे ॥ १६४६ ॥

येकाचिया धरुनि नेती ॥ वनिता बळेचि भोगिती ॥

क्षेत्रवृत्ति भूमि हरिती ॥ ऐसे जे पीडक ॥ १६४७ ॥

समस्तीं तया तें मागिता ॥ पाप नाहीं परि पुण्य सर्वथा ॥

सृष्टीची उतरे व्यथा ॥ तेणें करुनि ॥ १६४८ ॥

देवी घ्यावया अवतरण ॥ हेचि आथी कारण ॥

तयाचें अहित ते साधन ॥ मज सर्वोत्तमाचें ॥ १६४९ ॥

तयाचें अहित सुभटा ॥ तेचि तप तेचि निष्ठा ॥

स्वधर्म प्रतिष्ठा ॥ पुण्य नेतें ॥ १६५० ॥

यापरी पराचें अहित ॥ तें जयाचां धर्मीविहित ॥

तयाचेनि अहितें सुकृत ॥ समस्तांसि ॥ १६५१ ॥

ययालागि तो परहिती ॥ जनु आसुरु आत्महितीं ॥

वर्ते म्हणौनि वीरपती ॥ तयाचे नाम ॥ १६५२ ॥

अहित ऐसें जाणावे ॥ जाणोनि सुखें पाचाराचें ॥

स्वपर वैरी ते मारावे ॥ आसुरजन ॥ १६५३ ॥

॥ जगतः क्षयाय प्रसवन्ति ॥ ००० ॥

तें कां उपजले म्हणसी ॥ वांचले कां पां हृषीकेशी ॥

तरि यया जगाचि क्षयासि ॥ संभवले गा ॥ १६५४ ॥

सां असेनि ये ये शिती ॥ तेहीं उपकार कवणु आथी ॥

व्याघ्र काये दुभती ॥ सांग पां गा ॥ १६५५ ॥

तैसी ययांची जे याति ॥ ते लोकक्षयार्थाचि जाण निरुपती ॥

प्रयोजनु नाही पुडती ॥ आसुरांचा ॥ १६५६ ॥

जळो गा तयांचा आचार ॥ जळो जळो आसुरांचा विचार ॥

जेथे अविबिधु उपकार ॥ विभुपर पीडा ॥ १६५७ ॥

आतां ते धर्मविचार ॥ कैसे तयांचें आचार ॥

तें निरोपण समग्र ॥ आइक पुडती ॥ १६५८ ॥

श्लोक

काममाश्रित्य दुष्पुरुं दम्भमानमदान्विता ।

मोहाद् गृहीत्वा ऽ सद्ग्राहान्प्रवर्तन्ते ऽ शुचिब्रताः ॥ १० ॥

॥ --- तटी दंभमानमदान्विताः ॥ ००० ॥

दंभादि आसुर भाव ॥ मागांचि सांगितलें सर्व ॥

तयांमात्रि नित्य ध्रुव ॥ ती नि श्रेष्ठ ॥ १६५९ ॥

सांगु अथवा व्यंगु करणें ॥ परि लोकी घर्मु मिरवणे ॥

ऐसा तो दंभु पूर्वी निरोपणें ॥ सांगु जाणावा ॥ १६६० ॥

अभिमानाचिनि बहूपणें ॥ आपण आपणाते मानणें ॥

ती मागा मानीत्व लक्षणें ॥ सागीतली मानाची ॥ १६६१ ॥

तिसरा विह्यातु जर्गी ॥ मदु तो ययाचा सगी ॥

नित्य असणें आंगीं ॥ जया दुष्टाते ॥ १६६२ ॥

विष भक्षिलिया ध्रमु वाढे ॥ नाना मद्य घेतलिया त्रैसे चढे ॥

विद्या जाचिया पुढें ॥ तैसा जो उठी ॥ १६६३ ॥

अपार विद्या जया होये ॥ मग दुजयाकडे तो न पाहे ॥

आपुलेनि गर्वें ताढा होये ॥ तो नेदी लवो ॥ १६६४ ॥

कां द्रव्यजाल या बहुसाल ॥ माते मानव केवळ ॥

ते पारावे भाग्य सकळ ॥ दुष्टी नाणी ॥ १६६५ ॥

पदाची जालियां प्राप्ती ॥ मदाची होये समुत्पत्ति ॥

विसरु पडे पूर्वस्थिती ॥ चढे गर्व ॥ १६६६ ॥

ऐसे जे जें काही वस्तुजात ॥ ते चढे मद्यापरी समस्त ॥

आतां आमुगंचे मत ॥ ते अनारिसेंचि ॥ १६६७ ॥

काही विद्या ना काहीं अर्थु ॥ उगाचि गर्नु अत्यनु ॥

अर्जुना मदु तो व्यर्थु ॥ आमुगाचा ॥ १६६८ ॥

एवं दभु मानु मदु तिन्ही ॥ नित्ययुक्त जे थेंही करुनि ॥

ते आसुर गा धनु पाणी ॥ पुडती कैसे ॥ १६६९ ॥

॥ अशुचित्रताः ॥ ००० ॥

जयाते प्रवृत्ति आणि निवृत्ति ॥ यवे अर्थी ज्ञानचि नाथी ॥

धर्माधर्मज्ञाची संगति ॥ सार्धेचि ॥ १६७० ॥

काये करावें न करावे ॥ नेणती विधिनिरोध बरवे ॥

मग आपुनीचि मने अघवे ॥ सिद्धांत करिती ॥ १६७१ ॥

शौचु तो जयां अशौचु ॥ असत्यवादाचा निर्गु ॥

अनाचारु तो साचु ॥ आचारु जयां ॥ १६७२ ॥

तेही केले जे स्वमत ॥ तदनुकुळ नियमव्रत ॥
 ते अपधित्र गा समस्त ॥ शास्त्र बाहियाचें ॥ १६७३ ॥
 वैदिक मंत्रविहित ॥ करिती भूतांचें यजन ॥
 अकाळीं होऊनि नग्न ॥ निवु मेसती ॥ १६७४ ॥
 महाभाम पूजा द्रव्य ॥ असेव्य करिती सेव्य ॥
 मानिती तेचि दिव्य ॥ महाव्रत ॥ १६७५ ॥
 स्वमत जाणोनि प्रवीण ॥ येक करिती होमहवन ॥
 तेथें हव्यांद्रव्यांवाचून ॥ योग करिती ॥ १६७६ ॥
 गायी भिक्षादि जाती फळें ॥ उन्मादकें द्रव्यें सकळें ॥
 हस्ति आकाळ मेळउनि अकाले ॥ देती अवदान ॥ १६७७ ॥
 मध होम मासहोम ॥ करिती अवघें विकर्म ॥
 सकळही वैदिक धर्म ॥ सांडिले सर्वदा ॥ १६७८ ॥
 अविधाने करिती पूजन ॥ स्वपर काया बंधन ॥
 हिंसा पाप गहन ॥ तो विधु जेथें ॥ १६७९ ॥
 अशूच तथाचे व्रत ॥ अशूच अशूचांचे मत ॥
 अशूच नियम समस्त ॥ जया आसुरांचे ॥ १६८० ॥

॥ प्रवर्तन्ते ॥ ००० ॥

अशूचे मार्गे प्रवर्तले ॥ वैदिका धर्मी सुटले ॥
 क्रियाकर्म आपुलाले ॥ करुचि लागले जन ॥ १६८१ ॥
 येक वेदोक्त प्रवर्तली ॥ येक आगम पूजा पद्धती ॥
 येक दोही वेगळें साधिती ॥ साध्य कांहीं ॥ १६८२ ॥
 येक ते देती बळी ॥ येक बधन करिती स्थुळीं ॥
 देह घालिती अंत्राळीं ॥ कडां येक ॥ १६८३ ॥
 धरणे पाणो उपवास ॥ अयुक्त करिती आयास ॥
 मिसगले स्नानसन्धेस ॥ पुरुष ऐसे ॥ १६८४ ॥
 येक घालिती अग्नीवरि ॥ येक ते विजांगा ते सुरी ॥
 येक शीतोष्ण शरीरी ॥ उगेचि साहाति ॥ १६८५ ॥

इन्द्रिय बंधन करुनि हटे ॥ सेविली येकी कपाटें ॥

येकी पाडिले वांखटें ॥ देवाचि वरि ॥ १६८६ ॥

येकीं वेदोक्तही साडिला ॥ हिंसा धर्मुं आपुला ॥

वेगळाचि आचारु कल्लिला ॥ आसुगी जनी ॥ १६८७ ॥

ऐसें प्रवर्तले साधनी ॥ अशूचव्रत धनुषाणी ॥

दंभादर्पांमदा मिळोनि ॥ सार्वकाळ ॥ १६८८ ॥

पापरूप परि ऊग्र ॥ तप करिती भयंकर ॥

ते काये आश्रयुनि हे उत्तर ॥ जरि तूं पुससील ॥ १६८९ ॥

॥ कामें ॥ ००० ॥

तरि सांगै न आइके अर्जुना ॥ कामु म्हणिजे कामना ॥

साधूंतें वैरी जुना ॥ कैसा पुडती ॥ १६९० ॥

॥ दुःपुरें ॥ ००० ॥ (गीतेमध्ये दुष्पुत्र असा शब्द आहे.)

जो कामु पावला क्षुभीतु ॥ तया आहारु दे कवणु समर्थु ॥

साताही सागरी शातु ॥ जो नव्हे क्षणुभरी ॥ १६९१ ॥

द्रव्य न पुरे कुचेराचें ॥ न पुरे धान्य पृथ्वीचें ॥

उदक आवरणोदकाचें ॥ तेणे न धाये ॥ १६९२ ॥

मेरु समान सुवर्णगरी ॥ केलियां त्रुभि नाही जयासी ॥

जो घेऊनिहीं प्राणासि ॥ कृष्णमुख न करी ॥ १६९३ ॥

इंद्रपदे हा धायिला ॥ तरि इं का कीं करु होईल ॥

विष अमृत प्राणील ॥ न धाये परि ॥ १६९४ ॥

जीवाचा सखा सहजु ॥ येणे धरिलां होये माजु ॥

तरि न पडे जीवा उमजु ॥ ऐसे करी ॥ १६९५ ॥

ख्याती लाविली देवांते ॥ वन सेविले साधूंतें ॥

आरोह पतित येकांतें ॥ केलें कामें ॥ १६९६ ॥

सांडविले वर्ण आश्रम ॥ देश नगरे पुरे ग्राम ॥

देह प्राण मोक्षधर्म ॥ सांडविलें कामे ॥ १६९७ ॥

ययातें पुरावया जे गेले ॥ ते सर्वम्हे दुष्टी जालें ॥

मग आपणचि शासी पडले ॥ न सुटतीची ॥ १६९८ ॥

कामारेतुं दु पूरा ॥ मुळीं लागलासि ईश्वरा ॥

आणिलें अविद्येचिया द्वारा ॥ अझुणी न सोडिसी ॥ १६९९ ॥

कामाचा वाहाती दचकु ॥ अनेकां वरि कामु येकु ॥

नाही ऐसा विवेकु ॥ जो अंतु पावे ॥ १७०० ॥

कामे केलें सुजन ॥ कामे व्यापिलें हें जन ॥

कामाचें दु पूर लक्षण ॥ पावका ऐसे ॥ १७०१ ॥

कामु संतारी विधातें ॥ पाळी कामु यया सर्वातें ॥

कामु न सुटे देवातें ॥ हरिहरादिका ॥ १७०२ ॥

योगेसी कामाची थोरी ॥ परि हा आश्रितातें मारी ॥

आणि बाधे पदरी ॥ तो आपणुंचि जळे ॥ १७०३ ॥

पाहे लय याचा कौतुके ॥ तो नाशिल त्याचेनि विवेकें ॥

आगीं असे तें न देखें ॥ भ्रातु होये ॥ १७०४ ॥

ऐसा कामु दु पुरु ॥ केवळ विषाचा सागरु ॥

ऐसिया कामाते आसुरु ॥ जनु तो अर्जुना ॥ १७०५ ॥

॥ आश्रित्य ॥ ००० ॥

आश्रयुनि असे प्रवर्तला ॥ कामातें पुरऊ लागला ॥

मग काये धरिता जाला ॥ येणें कामे ॥ १७०६ ॥

॥ असद्ग्राहान् गृहित्वा ॥ ००० ॥

तरि सत्य न होती ते असत ॥ ग्राह्य जे कामित पदार्थ ॥

ते हृदयी धरुनि चित्त ॥ साधनी प्रवर्तविलें ॥ १७०७ ॥

मातें सांपडो चिंतामणी ॥ कामधेनु यावी अंगणी ॥

कल्पवृक्षाची लावणी ॥ करीन मी ॥ १७०८ ॥

पूज्ययी मीचि ईश्वरु ॥ होआवा ऐसा प्रकारु ॥

वैरी ना मित्रु इतरु ॥ नसावा मातें ॥ १७०९ ॥

माझी आज्ञा चराचरीं ॥ मज आधारभूत ग्राम च्यान्ही ॥

आत्तां इतुलें नाहीं तरि ॥ येक हो कां ॥ १७१० ॥

सापडावा निक्षेपु ऐसा ॥ जो पारितां न सरे सहसा ॥

इतुलेनि मी आपैसा ॥ होईन चक्रवर्ती ॥ १७११ ॥

असंख्यु माझा परिवार ॥ माते म्हणती नेंदु ॥

कामाचा ऐसा बडिवार ॥ कल्पना उठवी ॥ १७१२ ॥

न सांपडे ते असो निधि ॥ होतु माते महामित्री ॥

मग बैसेन उच्चेपदी ॥ रायाहून ॥ १७१३ ॥

गगन मार्गे जाणे येणे ॥ देवासी चर्चा करणे ॥

भूता जाता न दिसणे ॥ भाग्येचीण ॥ १७१४ ॥

शब्देचि मेले उठवावे ॥ शब्देचि अमाली मारावे ॥

ऐसें होये तरि बरवें ॥ शरीरं येणें ॥ १७१५ ॥

हे नाहीं तरि आन ॥ साधावें जाण मारण ॥

मौन स्तंभभन वशीकर्ण ॥ देहे येणे ॥ १७१६ ॥

उच्चाटण प्रध्वसीकरण ॥ येणे भूतामाजि श्रेष्ठपण ॥

येईल सत्य म्हणून ॥ आचरे क्रिया ॥ १७१७ ॥

व्यापार तन्हीं थोर होआवा ॥ उतमु तन्हीं लागवा ॥

मानु मातेचि यावा ॥ वडिलकीचा ॥ १७१८ ॥

अपार होआवे सतान ॥ न मागवे माझे स्वजन ॥

स्त्रीसहीत मरण ॥ नसावें मातें ॥ १७१९ ॥

आता कृषि तन्हीं तें पिको ॥ माझा शब्द श्रेष्ठ अडको ॥

इतुलेही कल्पुं नको ॥ तरि काये करावे ॥ १७२० ॥

घोडियाला गोघोडी ॥ जुनी मिळो पाम्णेडी ॥

मुग्री नाही पान फोडी ॥ तरि मिळो तेंच वेजा ॥ १७२१ ॥

ऐसे नाना पदार्थ वीग ॥ अभिलषणी कल्पनेद्वय ॥

फुटकु कवडा दोग ॥ खापर चिथी ॥ १७२२ ॥

सकळही भान अमृत ॥ स्वान नाना मृगजळयत ॥

तेथें घालूनि चिन्त ॥ प्रेम्नु करीनी ॥ १७२३ ॥

यापरी कामु तो आश्रयुनि ॥ अमृत पदार्थ धरुनि ॥

प्रवर्तले असुर साधनी ॥ हे का म्हणसील ॥ १७२४ ॥

॥ मोहात् ॥ ००० ॥

तरि नेणोनि आपणगते ॥ आणि आत्मदृष्टी या सर्वातें ॥
 प्राणु देवप्रीती अज्ञान मते ॥ तोचि आपेक्षिती ॥ १७२५ ॥
 स्वप्नीची राणीव देखिली ॥ तेथें आसक्त बुद्धि जाली ॥
 पावलीही लोटिली ॥ तेहीं पुरुषी ॥ १७२६ ॥
 शास्त्रही नाही कळले ॥ आणि ममत्व अहंत्व आगळें ॥
 तथा ससार हा सत्य कळे ॥ तै सुटिका कैची ॥ १७२७ ॥
 प्रेत्ने वाढे आयुष्य ॥ प्रेत्ने बहुसाल भविष्य ॥
 तरि प्रेत्न करावे अवश्य ॥ तद्विषयिचे ॥ १७२८ ॥
 मरणाधि मोक्षु साचार ॥ आतां खडला कीं येकु विचार ॥
 काये बोले असुर ॥ पांडवा तो ॥ १७२९ ॥
 निमिष तें कल्पातु प्रळयो ॥ उन्मेषु कल्पादित्याचा क्षयो ॥
 निद्रा प्रणिजे महाप्रळयो ॥ मरण तें मोक्षु ॥ १७३० ॥
 अनंत ब्रह्मांडे हेचि पिंड ॥ अनंत दिसती उदंड ॥
 ऐसी कर्मि बडबड ॥ प्रवर्तले ते ॥ १७३१ ॥
 भूता अनादि नित्यरण ॥ अनित्य आभासे देह सगुण ॥
 वर्णे त्रिणे आणि मरण ॥ ययाचांचि ठांडें ॥ १७३२ ॥
 उदकी तगु जाला ॥ पुडती तो तेथेवे निमाला ॥
 तेसा पाच भौतिकु रचला ॥ साकार देहो ॥ १७३३ ॥
 हा निजकारणी सामावे ॥ पुडती कैचा कवणा फावे ॥
 म्हणोन भोगिताचि बरवें ॥ हें संसार दुख ॥ १७३४ ॥
 देह राखवें नना यत्नी ॥ भोग भोगावे सुजाणी ॥
 ससार दुर्लभ मनुष्योनि ॥ कैचा म्हणती ॥ १७३५ ॥
 सकळ पुत्रावें काम ॥ रंजवावे मनोधर्म ॥
 येथें वचले ते अधम ॥ आत्मघातकी ॥ १७३६ ॥
 भोगिता उरि नुगवी ॥ वासना सकळ पुत्रावीं ॥
 विहिता विहिती न मोडवी ॥ मनानी वृत्ति ॥ १७३७ ॥

ऐसे आत्मज्ञाने भावज्ञाने ॥ वेदशास्त्रगुणाना ज्ञाने ॥
मोहे ममत्वे असाधारणे ॥ प्रवर्तिल असता ॥ १७३८ ॥

श्लोक

चिन्तामपरिमेयां च प्रलयान्तामुपाश्रिताः ।
कामोपभोगपरमा एतवर्तिरिति निश्चिता ॥ ११ ॥

॥ चिंतां ॥ ००० ॥

गरिद्विमु तंनि चिंता ॥ अणूक नारी करिता ॥
तियेचिं तेचिं पार्था ॥ रुप कैसे ॥ १७३९ ॥

॥ अपरिमेयांच ॥ ००० ॥

तरि चिते नारी प्रमाण ॥ निश्चये मानी वचन ॥
आणि चिते ऐसे निर्माण ॥ न करी दुजे ॥ १७४० ॥

प्रथम चिंता आयुली ॥ कुमार दरोची भाकुली ॥

देहाचाचि जन्मकाली ॥ आली साधाते ॥ १७४१ ॥

ते आहार विषयीचि असता ॥ शरीर सुखाची मार पाव्हां ॥

तो आहार जाळा वाढता ॥ तेही वाढो ॥ १७४२ ॥

अन्नपानाची जव जाली ॥ तव ते बाळ दशा क्रमली ॥

तारुण्यामाजि अकुली ॥ नानास्थि ॥ १७४३ ॥

अन्नचिन्ता उदकचिन्ता , वस्त्रचिन्ता शिष्टचिन्ता ॥

पानाही विषयाची चिन्ता ॥ होली जाली ॥ १७४४ ॥

जे जे पदार्थ निर्माण ॥ तेथे तेथे तिचे प्रवर्तन ॥

त्यामाजि स्त्री चिन्ता गहन ॥ ते जोकोनि पडली ॥ १७४५ ॥

मग आत्मचिन्ता स्त्री चिन्ता ॥ सर्वारक्षी सेविता ॥

वर्णिली आश्रमचिन्ता ॥ ते अनिवार गा ॥ १७४६ ॥

आश्रमाची चिन्ता कीजे ॥ तव कन्यापुत्राची वाजे ॥

आतां निर्वाहो कैसा कीजे ॥ त्रिभुजेयाचा ॥ १७४७ ॥

बहुते पारिजे अन्न ॥ वस्त्रमौल्य उपचार अन ॥

आता इतुजेयाही करण ॥ द्वय पारिजे ॥ १७४८ ॥

तया इत्याकाशे कार्ये करु ॥ उद्यमु अथवा व्यापारु ॥

पातो कथनाचा आधारु ॥ यथे अर्थी ॥ १७४९ ॥

वणिज कथितां मार्ग चिता ॥ वित्ताची यत्नें वागवित्तां ॥

राष्ट्रचिता राजचिता ॥ उपजोचि लागली ॥ १७५० ॥

मगान्याचे क्षेम पाहणे ॥ परान्व चिता करणे ॥

तयाचें पुढे उगे सोसणे ॥ शिवा रात्री ॥ १७५१ ॥

मेघाची चिता ते सर्वत्र ॥ केलीचि पाहिजे अपार ॥

पृथ्वीचे पीरु सफार ॥ देशातरी कैसे ॥ १७५२ ॥

वाष्ट्रचिता पाषाणचिता ॥ वृणचि मृच्चिता ॥

जलचिता बलचिता ॥ चिता स्वपर जनाची ॥ १७५३ ॥

अक्षरिद्रय कैसे होती ॥ देगी वस्त्रे आणि दुभती ॥

राजगजे शिरोधु कथिती ॥ ते चिंता पडे ॥ १७५४ ॥

पागल नु चलावे ॥ मगल नु नाथे न मगवे ॥

परिग्रह पवित्र असणे ॥ नादाचे लोक ॥ १७५५ ॥

पाथे तेथे तम्बर भय ॥ तै चित्ता भाजी हृदय ॥

तत्र आपणा आपुलिया आभय ॥ चालिले असतां ॥ १७५६ ॥

गेगचिता अगोम्यचिता ॥ भेजजचिता मरणचिता ॥

प्रेमचिता पदार्थचिता ॥ येउनि पडे ॥ १७५७ ॥

दिवारात्री शयन ॥ न रुचे स्वादलें अन्न ॥

चिन्ता ते हृदय फोडुन ॥ वहेरि निघे ॥ १७५८ ॥

इष्ट मित्र सोडरे ॥ चिंतिता तयांचे बरे ॥

देगुदेगात्ये नगरे ॥ नित्ये चित्तारी ॥ १७५९ ॥

ऐसी सकळां देगा पदार्थांची ॥ चिंता अपममित स्वपरजनाची ॥

सम्या न करावे जीची ॥ अनिवार जे ॥ १७६० ॥

॥ प्रक्यांता ॥ ०० ॥

क्वणु काळ वरि ऐसी ॥ चिंता बाधी हे पुरुषांसि ॥

मगमील तरि परिदसी ॥ सर्गजैल ॥ १७६१ ॥

तरि प्रलयो तो जियेचा अनु ॥ कृत्तिविल्ल योगा विद्यातु ॥
 आतांलयाचा पगमिध्यातु ॥ करुनि सागैर ॥ १.७६२ ॥
 जागृति असे जवें शरीरी ॥ तव चिंता न समाये देशांतरी ॥
 झोबे स्वप्नाची पदरी ॥ अपारे विस्तारे ॥ १.७६३ ॥
 तेथे पावताचि मुमुक्षुति ॥ अज्ञानी सामाये ज्ञानवृत्ति ॥
 तें ते चितेची शांती ॥ स्वभावे होये ॥ १.७६४ ॥
 म्हणौनि जागरू आणि स्वप्न ॥ हें अवस्थाद्वय इवें स्थान ॥
 इपासूनि सुटले अज्ञान ॥ मुमुक्षुनि अवस्था ॥ १.७६५ ॥
 आता चिंता निवृत्ताचा स्त्रांनी ॥ नाही जडे काप्री पाषाणी ॥
 अकुर उपजे ज्ञानी ॥ अज्ञानी दडोरे ॥ १.७६६ ॥
 जिया अवस्था साधन ॥ कर्मभक्ति वैराग्यज्ञान ॥
 तेथेचि चिंता नामे विघ्न ॥ आड जाले ॥ १.७६७ ॥
 आतां चिते वेगळे होइजे ॥ तै अज्ञान डोली पडिजे ॥
 तेणे अज्ञाने न मुटिजे ॥ समयापामात्र ॥ १.७६८ ॥
 पुढती जागृती येतां ॥ आगेमी जडली ये चिंता ॥
 म्हणौनि निद्रा अनु सर्ज्या ॥ तिचा न हे ॥ १.७६९ ॥
 आता जी जे तव हे करावी ॥ चिंता हृदयी धरावी ॥
 दुःखाची उकळी सोसावी ॥ दिवा रात्री ॥ १.७७० ॥
 मेलिया कव्हाचें कव्हणो नव्हे ॥ देहचि हे विनागु पावे ॥
 तै ते चिंता माळवे ॥ आप पखवयांची ॥ १.७७१ ॥
 पूर्व देहीं पवित्रहो होता ॥ तो जवो आज्ञानी मागुता ॥
 नुपजे तयाची चिंता ॥ प्राप्तिदयामि ॥ १.७७२ ॥
 यालागि चितेते सांढावे ॥ तै आपण येके मगवे ॥
 मग काहीचि आपुले नव्हे ॥ ऐमी निजिनी ॥ १.७७३ ॥
 मरणा ऐमी धनजया ॥ न हो चिंता सामग्रिया ॥
 म्हणौनि ईवेगळे असवया ॥ मरण साधावे ॥ १.७७४ ॥
 तव साधनानुकुळ जीणें ॥ परतु मोक्षु नव्हे तेजो मगजे ॥
 पुढती आहे उपजणें ॥ शांतिदयामि ॥ १.७७५ ॥

पुडती धरितांचि शरीरं ॥ चितेचे होती अंकुर ॥
 जुनी गेली हे दृढ तर ॥ नवी चिंता ॥ १७७६ ॥
 यालागि मरणही इचा अंतु ॥ करुं नये सिद्धांतु ॥
 आतां महाप्रळयों कीं कल्याणु ॥ अंतु चिंतेचा ॥ १७७७ ॥
 तरि जो काळ वरिलयो असे ॥ तो काळ वरि हे नसे ॥
 जीवासवेचि प्रवेशे ॥ जीवाचां कारणी ॥ १७७८ ॥
 मग उत्पत्तिची आदि पावतां ॥ जीउ गुणाध्यासें होये उपजता ॥
 ते ते सर्वेचि अकुरे चिंता ॥ विस्तार धरी ॥ १७७९ ॥
 ऐसी ज्ञानाची लागली मुळी ॥ अज्ञानी रुप न दावील पाली ॥
 ते म्हणोनये निमाली ॥ नाशली चिंता ॥ १७८० ॥
 आता सर्वा विद्या छेदन ॥ सकळ माया संहरण ॥
 होये या जीवातें मरण ॥ ते चिंता मरे ॥ १७८१ ॥
 आतां तया कीरु उपाया ॥ आचरावी वैदिकी क्रिया ॥
 ते सत्त्वगुद्धि जालिया ॥ उपजे ज्ञान ॥ १७८२ ॥
 ते ज्ञानसहित ज्ञान ॥ सर्वोपधि विनाशन ॥
 जीवाचे केवळ मरण ॥ सत्य स्वरूपें ॥ १७८३ ॥
 तांचि अंतु जियेचा ॥ अभेदु जीवा ब्रह्माचा ॥
 आतां हा पशूचि नव्हे जयांचा ॥ तयां चिंता न सुटे ॥ १७८४ ॥
 ऐसी अनदि अनता चिंता ॥ आइकें मातु पाडुमुता ॥
 आमुग जुनु हा सर्वया ॥ ऐसिये इतें ॥ १७८५ ॥
 ॥ अपाश्रिताः ॥ ००० ॥
 आश्रयूनि प्रवर्तला असे ॥ आता विश्रांति न पवे मानसे ॥
 आमणूक नाही दिवसें ॥ राजी कल्पें ॥ १७८६ ॥
 हे काये होइल काये नव्हे ॥ काये करावें कैसें न करावें ॥
 ऐसें सोपितां जीवें ॥ नाहीं उसंतु ॥ १७८७ ॥
 अध्यामु पीडिला पार्था ॥ येकातें परिग्रहोही नसतां ॥
 आपसराची चिंता ॥ व्यर्थचि करिती ॥ १७८८ ॥

येकाची घगस्थिती सांगती ॥ ते आइकोनि येऊ क्षिति करिती ॥

पुढे चिंता वाढविती ॥ व्यर्थ चित्ते ॥ १७८९ ॥

देशांतरिचे वर्तमान ॥ पुसती सांगती आपण ॥

चिंतारुढ करिती मन ॥ वाउगेचि ॥ १७९० ॥

राजकथा आइकोनि आदारे ॥ चिंता करिती पाभार ॥

ऐसा काळ प्रकारे ॥ तेणेचि क्रमिती ॥ १७९१ ॥

तेचि काळाचे क्षेपन ॥ तेणेचि रज्जिती मन ॥

नावडे शास्त्रपुराण ॥ उपयुक्त जे ॥ १७९२ ॥

पुराणी बैसले वीरपती ॥ तेथे तोंचि निर्णयो करिती ॥

पैल मेला काये छाती ॥ तयाची पोथ्ये ॥ १७९३ ॥

सध्यास्नानी तोचि सधु ॥ भोजनी न निघे तो वाधु ॥

तै चिंती नव्हे आनंदु ॥ न रुचे अन्न ॥ १७९४ ॥

आहारी व्यवहारी व्यापारी ॥ नित्य वैमिन्ती के आचारी ॥

तें निद्रे माझारी ॥ स्वप्न देखती ॥ १७९५ ॥

ऐसी आश्रयीली चिंता ॥ सांडिली आमुची सदृशता ॥

तिणें रिकामा काळ सर्वथा ॥ नारी जया ॥ १७९६ ॥

तया परमार्थु तो काथी ॥ ऐसे मानिसील जयी ॥

तै अर्जुना आइक यी ॥ सगिजेल ॥ १७९७ ॥

॥ कामोपभोगपरमाः ॥ ००० ॥

सकळ कामु भोगावा ॥ हाचि पुरुषार्थु जोडवा ॥

इतुलाचि परमार्थु अचवा ॥ तया अमुकाचा ॥ १७९८ ॥

कामीकु आचार ते कर्म ॥ मरामु गिचार ते ज्ञानधर्म ॥

भोगझाली ते परम ॥ येणेचि शरीरे ॥ १७९९ ॥

आपुला पुरे स्वार्थु ॥ त्यागाचे सर्व परमार्थु ॥

मग तेणें हो परधातु ॥ पाप बाधा ॥ १८०० ॥

॥ एतावदितिनिश्चिताः ॥ ००० ॥

विषय भोगचि सर्व तित ॥ हे ऐसे जगचे मत ॥

पाहुपुत्रा निजिच ॥ हृदयी बैसल ॥ १८०१ ॥

देहो मृगती उपजला ॥ तो ययाचिलागि रचला ॥

वियय भोगावे वेळोवेलां ॥ काये उपजणे असे ॥ १८०२ ॥

भोगिजे तितुलोचि फावलें ॥ येराचे देह वांया गेलें ॥

कर्म विश्व चाळविले ॥ वैदिकें येणें ॥ १८०३ ॥ (अ)

कर्म करी तो ठकलाचि ॥ भक्नु तो वायां गेलाचि ॥

श्रिग्नू मरे वावि ॥ आगुलेनि गुणें ॥ १८०३ ॥ (ब)

ज्ञानवादी ते झकले ॥ संसार तयांचे वायां गेलें ॥

श्रिययभोक्ते तेही जिकीले ॥ फावलें तयां ॥ १८०४ ॥

अहो येसणी वयसा गेली ॥ परस्त्री नाही भोगिली ॥

पिय जवनी व्याली ॥ ऐसिया पापाणाते ॥ १८०५ ॥

पद्मव्य घालणें हातु ॥ हा कव्हणी येकु पुरुषार्थु ॥

येसणा पारिजे कीं बळवतु ॥ जो दिवसा खानू घे ॥ १८०६ ॥

रसनाशिश्रयें दोन्ही ॥ प्राणु छावा याचा पाळणी ॥

नातंग अयुष्यार्थ जीउनि ॥ काये काज ॥ १८०७ ॥

एउ सकळ कामु भोगावा ॥ हा परमार्थु पुरुषार्थु अधवा ॥

जयांचा ते पांडवा ॥ असुर कैसे ॥ १८०८ ॥

श्लोक

आशापाशशर्तबद्धाः कामक्रोधपरायणाः ।

ईहन्ते कामभोगार्थमन्यायेनार्थसञ्चयान् ॥ १२ ॥

॥ आशापाशशर्तबद्धाः ॥ ००० ॥

आशालक्षण पाश जाण ॥ शर्तें तयांची संपूर्ण ॥

तेहीं अनंती बंधन ॥ असुरातें ॥ १८०९ ॥

येकें आशेनिवा वृत्ती ॥ आशा अनता होती ॥

तेही बंधले न सुटती ॥ ते असुर कैसे ॥ १८१० ॥

क्रिष्णी माभूनि जीवन ॥ मृगीं आशा केली गहन ॥

तयचि गेले प्राण ॥ तें वाउं म्हणौनि ॥ १८११ ॥

तेमे मिथ्याभन सकळ ॥ हे स्वप्न किवा मृगबळ ॥

येथे लक्ष्य भंगणा केवळ ॥ प्राप्तिवानि ॥ १८१२ ॥

हा सोइरा माते होइल ॥ सकटी काजा येइल ॥
आकांती मित्र पावेल ॥ ऐसी आशा ॥ १८१३ ॥

का हें द्रव्य ठेवीन ॥ आलें दरिद्र जीं केन ॥
अधिक सभाय्य होइन ॥ ऐसी आशा ॥ १८१४ ॥

हें तप माझे फळेल ॥ येणे सपन्नता येईल ॥
ऐसी आशा दुर्बळ ॥ प्राण्याची ॥ १८१५ ॥

पैल तो वाढे कुमरु ॥ याचेनि आधार ससारु ॥
मी निस्तरेन आशा तुरु ॥ ऐसें बोलें ॥ १८१६ ॥

का वचूनि स्वजनाते ॥ द्रव्य ठेवी परते ॥
अंती येइल काजा तें ॥ ऐसी वासना ॥ १८१७ ॥

येक जाले पराधीन ॥ सेवा करिती उत्तम वर्ण ॥
नीचांची आशा धरुन ॥ असती प्रवर्तले ॥ १८१८ ॥
येकीं प्राण तेही विकिले ॥ आपण न होती आपुले ॥
द्रव्य आशया बाधले ॥ प्राणु देती ॥ १८१९ ॥

येक उद्यमे श्रमती ॥ उबगले हितिविहिती ॥
अपार आशा चित्ती ॥ द्रव्याची तया ॥ १८२० ॥
आशा येकार्ते पळवी ॥ पाठी तया येक लावी ॥
अर्जुना प्राण त्यागु करवी ॥ आशा हे कीं ॥ १८२१ ॥

आशावंत येक मेले ॥ तप कर्मितां देह गेले ॥
येक पर्वतावरुनि पडिले ॥ आशा धरुनि ॥ १८२२ ॥
देवा गा माते काही ॥ ऐसें कार्जण्य वर्तें देही ॥
आशा न सुटे हृदयी ॥ शृंगौनिया ॥ १८२३ ॥

येक साधिती कळंकु ॥ येक वोळगती मडळीकु ॥
येकीं सांडिले विवेकु ॥ नम्र आचरती ॥ १८२४ ॥
येक अंजन पाहाती ॥ दीर्घ आशा वाढविती ॥
ठेवे काढुं अपेक्षिती ॥ आशावंत ॥ १८२५ ॥

वांकुडि करुनि मान ॥ मुख पसरिती दीनवदन ॥
आशा करुनि अन्न ॥ मागती ग्रामुभरी ॥ १८२६ ॥

येक ते जाले तस्कर ॥ सांडिले पवित्र आचार ॥
आशेनि हृदयी घर ॥ केलें म्हणौनि ॥ १८२७ ॥

चेष्ट वाखाणवी आशा ॥ शास्त्रपुगण पुरुषा ॥
धावी येका सिद्ध दशा ॥ जीवन्मुक्ता ॥ १८२८ ॥

दीनाहूनि दीनपण ॥ आशा आणि कार्पण्य ॥
येकाचा द्वारी येकजण ॥ पाडी उपवासीं ॥ १८२९ ॥

येक मारी येक साहे ॥ आशाबळ ऐसे आहे ॥
ज्ञाताही धरी पाये पामराचें ॥ १८३० ॥

न पुसता नाम सांगवी ॥ न पुसता ज्ञान बोलवी ॥
न मागतां सेवा करवी ॥ ऐसी आशा ॥ १८३१ ॥

मारवो आशे निराशिणी ॥ अवधिया घातलें पाणी ॥
दुष्टे कवणाचा माने आगवणी ॥ उभें केलें ॥ १८३२ ॥

अशा लपटाचे जिणे ॥ श्वानाहीं हूनि उणें ॥
उठेंचि दुजयाचें साहाणें ॥ क्षोभोहीनये ॥ १८३३ ॥

गुरु शिष्याची आशा करी ॥ पिता पुत्राची अवधारिं ॥
पातु ते व्यर्थ ससारी ॥ पाडुपुत्रा ॥ १८३४ ॥

पदार्थी भल्ली मेदिनी ॥ परि प्राचीनची भोगवें निदानी ॥
तें आशा न करिताही दादुनि ॥ ये भोगातें ॥ १८३५ ॥

तेणेवीण केली आशा ॥ ते व्यर्थ दुखदाती पुरुषा ॥
अवधारी गुडाकेशा ॥ ऐसिया यिया ॥ १८३६ ॥

निवड जाले अमुर ॥ मग तयांचे नाशले विचार ॥
आता पुडती तियाते नर ॥ कैसे जाले ॥ १८३७ ॥

॥ कामक्रोधपरायणाः ॥ ००० ॥

द्रव्य तें कैचें अर्जुना ॥ पदार्थ प्राप्तीची अभावना ॥
पातु अयौशा झोबिनली मना ॥ अनिवार ते ॥ १८३८ ॥

तिथे आशेचेनीची आधारें ॥ कामना मानसीं अंकुरे ॥
ते बाह्यंतरीं पसरे ॥ वाऽ नेदी ॥ १८३९ ॥

हे देवत प्रसन्न होईल ॥ नाना येणे उपाये हे साधेल ॥

मम अपेक्षा पूर्ण कीजेन ॥ आपुली आरण ॥ १८४० ॥

तै विसे अत्रे अघाडी ॥ दुष्टीपामत्र दुष्टिमा दावी ॥

उत्तमे राया योग्ये भयाही ॥ ऐसी अत्रे । १८४१ ॥

हा अर्थु जै माते जोडे ॥ तै आशय रचना ते पुढे ॥

स्वर्ण रुपयाची कवाडे ॥ जरी ते करीन ॥ १८४२ ॥

आताची इ नाचडनी वस्त्रे ॥ फेदुनि माडाही अघाडि ॥

परतु हा अर्थु येणे दूरसे ॥ यासा हसा ॥ १८४३ ॥

पैल ते सुदग मी ॥ माझी अभिलाषु न करी ॥

महणौनि आशावंत शरीरी ॥ दावी देवा ॥ १८४४ ॥

आशा धरुनि मुग्न पाहे ॥ ते कामाते आगन्वि विसे ॥

तेथे कल्पना करु नये ॥ ऐसि ही करी । १८४५ ॥

कन्येची आशा करी ॥ कामभूत तेचि अगम्यही ॥

कल्पना भोगाची परोपरी ॥ मनी स्मरे । १८४६ ॥

आशाचि द्रव्याची अत्रे ॥ तस कामभूत मन होये ।

मनोमय लक्ष्मी पाहे ॥ कामातुरु ॥ १८४७ ॥

हा भूमि माते देईल ॥ आशि येथे निक्षेप मागईल ॥

तै कैसा पा भोगु भोगिजेन ॥ जरी येणे ॥ १८४८ ॥

उपायें अथवा सहजगती ॥ राग्यची नहे कडे प्रवृत्ति ॥

प्रसन्न कामना चित्ती । तै कैसी पोंचली ॥ १८४९ ॥

निर्वैर करावी राणीव ॥ भोगावे भोग ते सर्व ॥

ऐसे उगवि मानुनि अपूर्व ॥ सर्वेये हसे ॥ १८५० ॥

विलासचि चाले बोलें ॥ व्यर्थचि कसे उनवळें ।

आधळे कल्पुनि डोळें ॥ पावे जैसे ॥ १८५१ ॥

आतां कृपा नुपने पुरुषा ॥ व्यर्थ जये जेली अशा ॥

साधनी विघ्न गुडाकेशा ॥ येकाये होये ॥ १८५२ ॥

दाना आपुले विल्ल । नेही बोलें अमुचित ॥

कां आन येकु येथ ॥ विघ्न करी ॥ १८५३ ॥

केली अशा वाया जाये ॥ कामना ते पूर्ण नोहे ॥
 ते क्रोधु उठी अनुसाये ॥ असुगते ॥ १८५४ ॥
 जो आगीरीण आग जाळी ॥ मनचि अंतर पोळी ॥
 संतोषाचा पसरू गिळी ॥ महारोगु तो ॥ १८५५ ॥
 गतेमुने रीण रडुनी ॥ आर्य मर्यादा साडुनी ॥
 अगच केवळ बोलुनी ॥ साधू ते वचन ॥ १८५६ ॥
 आत्मइतर आत्मघात ॥ जेणें केलें हे विहित ॥
 नयन जाले आरक्त ॥ सर्वांग स्फुरे ॥ १८५७ ॥
 नजवज्ज कपली गात्रे ॥ करकृति दत्त साभारे ॥
 ऐसे उपजत अनिवार वारे ॥ क्रोधाचें तया ॥ १८५८ ॥
 यागमी आशालपटा ॥ कामक्रोध उपजती सुभटा ॥
 तेथि आश्रयुनि अवाटा धावती ॥ असुर ॥ १८५९ ॥
 मला कामीरु मला क्रोधी ॥ अभिमानी पर विरोधी ॥
 कृपिती प्राणघातु आधी ॥ विचारिती मग ॥ १८६० ॥
 शत्रुने झोचनी क्षमे ॥ ते आसावते येती आने ॥
 तीं अन्म काम अपूर्णगणे ॥ येती क्रोधा ॥ १८६१ ॥
 कळालेचि करुनि माती ॥ परतु आशा तेथिची नं सडिति ॥
 तैसी अमुं दवदविती ॥ ती कवणे वीराची ॥ १८६२ ॥
 अहो स्त्रीकडे पाहिले येणें ॥ आतां हा घ्यावाचि प्राणें ॥
 मागना नेरी उमिणे ॥ त्याचे जाळावें घर ॥ १८६३ ॥
 वृत्तिवरी जो आला ॥ तो बंधु सपत्नु आयुला ॥
 कायच्या नाशु केला ॥ तो न मगावा कैसा ॥ १८६४ ॥
 इजिप्ती कन्या नेदी ॥ तो जन्मातगिचा ददी ॥
 मानु पे आपण आधी ॥ तो प्रत्यक्षु मगावा ॥ १८६५ ॥
 ऐसेच येणे कराये ॥ ऐसेच येणे बोलावें ॥
 हे घ्याये हे दवाये ॥ ऐसी कामना ॥ १८६६ ॥
 तैसे तै तो न करी ॥ तै कोणु उपजे शरीरी ॥
 मग आपणगवया घाता वरि ॥ उठिती असुर ॥ १८६७ ॥

हा कामक्रोधु सांडावा ॥ तै आशा योगे नवा नवा ॥

तो आशापाशु उगवावा ॥ तै येक नव्हे ॥ १८६८ ॥

येकी कडुनि न रूपले ॥ तै दुसरी कडुनि आवळे ॥

सर्वत्र पाश लागले ॥ तै कैसे उगवती ॥ १८६९ ॥

आतां ते आंगी आशा ॥ वरि कामक्रोधाचा वळसा ॥

परंतु अनर्थ तेणे कैसा ॥ घडे अमुगते ॥ १८७० ॥

॥ कामभोगार्थमिहंते ॥ ००० ॥

आशाबद्ध अमुगजन ॥ कामक्रोध पगयण ॥

कामोपभोगा लागून ॥ इछिती ते ॥ १८७१ ॥

ते कामोपभोगाची वासना ॥ उपजली क्रोधपरायणा ॥

वरि पापपुण्या विचारणा ॥ ते जै नसे ॥ १८७२ ॥

तै कामोपभोगा लागून ॥ अमुग विचारिती साधन ॥

पावती पदार्थ संपूर्ण ॥ ते कवणे अगे ॥ १८७३ ॥

॥ अन्यायेनार्थसंज्वयान ॥ ००० ॥

तरि अवघारी गा धनुषाणी ॥ अन्यायें अर्थु ओडुनि ॥

विक्रयो भोगिती मनी ॥ जैमा आवडे ॥ १८७४ ॥

येक ते करिती स्तेये ॥ परद्रव्य वित्त ज्ञेय ॥

येक करुनी ये कार्य ॥ कार्य आचरती ते ॥ १८७५ ॥

स्त्रीहत्या ब्रह्महत्या ॥ वीरहत्या गोहत्या ॥

आत्महत्या इतरहत्या ॥ साधन सग्रादिनी ॥ १८७६ ॥

दृष्टीचि पुढें दिसावें ॥ आगि आपुला हाती पडावे ॥

मग आपुलें कां पावे ॥ हे नलगे विचारणा ॥ १८७७ ॥

घेतलें देगे म्हणैनि ॥ परि न पारने येक्यामूनि ॥

मागे तो प्राणावर्तनि ॥ उबगला जाणवा ॥ १८७८ ॥

विधि साधावया बळि देती ॥ उं हो रे कुमारे मरिती ॥

अज्ञान पशु सिपती ॥ त्याचीं रक्ते ॥ १८७९ ॥

येकी सांडिलें संध्यास्नान ॥ कळोनिहीं धर्मज्ञान ॥

नीचांचे करिती सेवन ॥ दिवा रात्री ॥ १८८० ॥

अन्य मनी गिघु करिती ॥ म्लेंछशास्त्र अभ्यासिति ॥

स्वहित अणुमात्रही चित्तीं ॥ नाठवे जयां ॥ १८८१ ॥

जेणें द्रव्यमिळे अपार ॥ तेचि ज्ञान योग्यत्व थोर ॥

तया वेगळें इतर ॥ तें उबगु वाणें ॥ १८८२ ॥

वैराग्य गेलें नाशोनि ॥ प्रेमविटाळें गुरुचरणी ॥

भक्तीचा उबगु मनी ॥ अर्थची वासना ॥ १८८३ ॥

ज्ञानविज्ञानसहित ॥ तेणें न मने स्वहित ॥

पादास्त्रीं गुतले चित्त ॥ अर्थचाडा ॥ १८८४ ॥

जितेचि मागावीं पितरे ॥ चोरावीं गुरुचीं पात्रें ॥

पुस्तके देव धोत्रें ॥ ऐसी वासना ॥ १८८५ ॥

स्वस्त्री पात्रया द्यावी ॥ का परस्त्री चाळवावी ॥

नाना उपायी मेळवावि ॥ मोहोर कीं हे ॥ १८८६ ॥

चाडाळाचे घ्यावे दान ॥ विटाळाचें खावें अन्न ॥

पगु जोडावे पोकळपान ॥ कबडाचटी ॥ १८८७ ॥

साधूचां घरीं घेणें खान ॥ देवाचे न्यावें अळंकरण ॥

आश्रयावे पुत्रपण ॥ अधमा पुरुषांचें ॥ १८८८ ॥

विरिनि साडो हा विधु ॥ अहित करणें प्रसिध्दु ॥

अनाचारु विविधु ॥ द्रव्याचेनि कामे ॥ १८८९ ॥

यापरी हित नाशु विहित नाशु ॥ आत्मविनाशु परविनाशु ॥

करिती द्रव्याचा सोमु ॥ असुर गण ॥ १८९० ॥

पापाचिया अनता राशी ॥ येकें येकें मोहरेपासीं ॥

आगी घेउनि त्या अनर्थांसि ॥ साधी रुका ॥ १८९१ ॥

मोक्षची चाड सांडली ॥ लोकाची शंका उडाली ॥

सगती पुरे जाली ॥ महानुभावाची ॥ १८९२ ॥

यापरी साधूनि न्याय सकळ ॥ अन्याय आचरेनि प्रवळ ॥

द्रव्य जे अनर्थ मूळ ॥ ते असुर सोपिती ॥ १८९३ ॥

तयाची कैसी वासना ॥ अर्थाचा आर्जनी अर्जुना ॥
ते तुजप्राप्ति त्रिचक्षणा ॥ सांगितले ॥ १८९४ ॥

श्लोक

इदमद्य मया लब्धमिदं प्राप्ये मनोरथम् ।
इदमस्मीदमपि मे भविष्यति पुनर्धनम् ॥ १३ ॥

॥ अद्य ॥ छ ॥

आजि पाहा पा कैसा मुद्दिनु ॥ मोनयाचा उगवला भावु ।
अर्जुना तो असुर जनु ॥ ऐसें म्हणें ॥ १८९५ ॥
आजिचि दिन शुद्धि कैसी ॥ बोवाळु कर्मेन मिश्रामि ।
हाचि मुकामक मुहूर्तामि ॥ ऐसे जाणायें ॥ १८९६ ॥

कवणांचे देखिलें वदन ॥ तथंभूत माझे मन ॥
तंवें येक म्हणती द्वात्पण ॥ काये जाळे ॥ १८९७ ॥
असुर म्हणती आइसा ॥ अमृत दिनु हा अमृत घटिका ।
कनक दृष्टि म्हणाना का । आजिचा दिनी ॥ १८९८ ॥

॥ इदमयालब्धं ॥ छ ॥

हे इतुलें माते मिळाले ॥ द्रव्य घगर्पति आजें ।
प्रत्यक्ष दृष्टी पाहिले ॥ कैसें दिसे ॥ १८९९ ॥
बापु वस्तु नाणें चोरा ॥ गरीबि मुरा सकलैः ।
पुडती पुडती ते लेख ॥ गुणूचि लागे ॥ १९०० ॥
नयनीं स्पर्शानि ललाटी ॥ द्रव्य लायी प्रीति मोठी ॥
उजेडा ये कैसे उठी ॥ पारखी करी ॥ १९०१ ॥
उगवगनि नुतगवे ॥ पोटानु घळुनि डेगवे ॥
दृष्टि वेगळे न कगवे ॥ दिवा गावें ॥ १९०२ ॥

॥ इममनोरथप्राप्ये ॥

आज येक आर्जुन आहे ॥ केला संकल्पु मिश्रु होये ॥
सत्य सकलपी काये ॥ कवगु अमैन ॥ १९०३ ॥
जे जें धरावे मनी ॥ ते तें उगेचि ये टाकूनि ॥
आता इतुलयाचिग्रनि ॥ येऊ आहे ॥ १९०४ ॥

आतां इतुलाचि जो उर्वरितु ॥ आहे जीवी मनोरथु ॥
तोही पावैन हा सिध्दातु ॥ जाणा तुम्ही ॥ १९०५ ॥

आमुनीचि वृत्ति कां व्यापारु ॥ छत्रु सुखासन वारु ॥
गज रथ दळ भारु ॥ राज्य पृथ्वीचें ॥ १९०६ ॥

बहुत दिवस यया मना ॥ चिंतामणीची आधी वासना ॥
तेही परि पुरेल जाणा ॥ व्यर्थ नव्हे ॥ १९०७ ॥

साग्रत घेतले येणे जीवे ॥ अमरावतीचें राज्य करावें ॥
सुतर्काचि वरुनि न टलावें ॥ कामधेनु हो ॥ १९०८ ॥

वासना तयं पुरतीचि आहे ॥ सेष कामना इतुलीचि हे ॥
तेही पुरेल ऐसा आहे ॥ निश्चयो मातें ॥ १९०९ ॥

ऐसी प्रयोगी वासना ॥ द्रव्य अवलोकी पुनपुनः ॥
मग अवघेयाचि गणा ॥ करूं लागे ॥ १९१० ॥

॥ इदमस्ति ॥ ००० ॥

पूर्विचें होतें इतुलें ॥ आता हेही तया मेळविलें ॥
इतुलेनि इतुलें जालें ॥ सिद्ध आहे ॥ १९११ ॥

इतुले स्वर्ण इतुले रजत ॥ इतुली रत्ने इतुलें जडित ॥
इतुले नागें इतुले समस्त ॥ वित आहे ॥ १९१२ ॥

इतुले पशु वारु गज ॥ दासी दास सहज ॥
इतुले मुदल इतुलें व्याज ॥ गणणा करी ॥ १९१३ ॥

इतुले आले सम्येते ॥ ययावरि न पडो मागतें ॥
आवरावें तोंड खातें ॥ यया अर्थ ॥ १९१४ ॥

अहो तस्कर तो राजीचा ॥ मागता चोरु दिवसाचा ॥
तो भयभीतु या चा ॥ भेऊ आहे ॥ १९१५ ॥

तस्कर वरि ते वखे ॥ परि मागते पृथ्वीचे ते मरावे ॥
तयही हूनि आगळें नव्हे ॥ आपुले पोट ॥ १९१६ ॥

मागता लागलाचि जै पाठी ॥ तै रिघोये येकेंक पाठी ॥
पंगु पोट न सुटे पोटी ॥ पोरेंही बहुस्सालें ॥ १९१७ ॥

द्रव्यातें लागला झरा ॥ म्हणे का पोरे हो न मरा ॥

मोहोरे चारु का खरा ॥ कैसा वेचावा ॥ १९१८ ॥

कोंडा कणिया मेळवी ॥ आला पाला बहु पचरी ॥

दों दिसां येकुदां जेवी ॥ लोभी पुरुषु ॥ १९१९ ॥

घरिची उघडीं दिगंबरे ॥ राहाटी मृणमये पात्रे ॥

येरे झिजतील तीं समग्रें ॥ भूमिगते केलीं ॥ १९२० ॥

प्रासु घेताचि मुखाग्रति ॥ येजातें चीथे झोबती ॥

अतिथि येउनि काये घाती ॥ मंदिरा तथा ॥ १९२१ ॥

वेचितां मरणासमान ॥ दुःख होये अति गहन ॥

संचित होता मन ॥ अत्यंत उद्वामे ॥ १९२२ ॥

॥ इदमपिमेपुनर्धनंमविष्यति ॥ ००० ॥

म्हणे हे इतुलें आहे ॥ परंतु अपेक्ष्या तव न धाये ॥

आणिक ही मागुतें उपायें ॥ होईल धन ॥ १९२३ ॥

पगवयांचा दिसे घरी ॥ द्रव्य ते साधिता पगेवरी ॥

हे अवये माझाचि घरी ॥ भौल जाणा ॥ १९२४ ॥

कां आहे इतुले मुदल ॥ तथाचे व्याज जनावचव्हील ॥

हेही इतुलें येईल ॥ मागुतें मज ॥ १९२५ ॥

कीं माझा सकल्लु साचारु ॥ न करी मी उद्यमु व्यस्यारु ॥

परंतु इतुला अर्थु होन हारु ॥ होईल माने ॥ १९२६ ॥

कीं संचित ठेउन गुडाकेशा ॥ पुढें हे होईल ऐसी अज्ञा ॥

तुमि नाहीं पुरुषा ॥ असुरातें ॥ १९२७ ॥

नाना आसुराचे केवळ मन ॥ प्राप्ता प्राप्त सोपी गहन ॥

हे आहे हे होईल म्हणोन ॥ उगीचि कल्पना ॥ १९२८ ॥

प्राप्ते अर्थी कृपणता ॥ कामना अत्रत्य अर्थी पार्था ॥

येवं प्राप्ता प्राप्त सोपिता ॥ शरीर जाये ॥ १९२९ ॥

तेचि श्रवण तेचि मनन ॥ तेचि निदध्यासु साधन ॥

तेचि जागृती तेचि स्वप्न ॥ लोभियाते ॥ १९३० ॥

परमार्था घातलें पाणी ॥ साधुसंग न बैसती मनी ॥

आन वचन श्रवणी ॥ नाइकवे तया ॥ १९३१ ॥

हें आहें हे हो मागुतें ॥ हें मिळालें हें मिळेल मातें ॥

हेचि बाहेरि अंतरी वर्ते ॥ सार्वकाळ ॥ १९३२ ॥

आइकता दुनयाचें वचन ॥ अर्थीचि विवरे मन ॥

द्रव्याचे केवळ साधन ॥ परमार्थु जया ॥ १९३३ ॥

ऐसी करितां अर्थचिता ॥ अर्थु तो अनर्थु भयु साधितां ॥

मग आइके तो पार्था ॥ काये म्हणें ॥ १९३४ ॥

॥ श्लोक ॥

असी मया हतः शत्रुर्हनिष्ये चापरानपि ।

ईश्वरो ऽ ह्महं भोगी सिध्दो ऽ हं बलवान्मुखी ॥ १४ ॥

॥ असौशत्रुः ॥ छ ॥

अहो हा येसणा प्रबळ ॥ वैरी होता अति शबळ ॥

तो न लगतां बहूचेळ ॥ क्षणमात्रें ॥ १९३५ ॥

॥ मयाहतः ॥ छ ॥

म्या मारिला उगारें बळें ॥ हें प्रत्यक्ष अवधीं देखिलें ॥

सर्वस्व तयाचें हरिलें ॥ नेले स्वाश्रमा ॥ १९३६ ॥

मंदिर चाळिलें छणोनि ॥ तलिवरि केली मेदिनी ॥

पोष्या न मिळे अन्नपाणी ॥ तयाचिया ॥ १९३७ ॥

जाणो हा पचतुं उलडिला ॥ की मेरू पादघाते रगडिला ॥

हा वैरी खळ मारिला ॥ प्रतापवंतु ॥ १९३८ ॥

ह्याति जाली लोकाचारी ॥ स्तविली भाट नगरी ॥

येसणी माझी थोरी ॥ हे कवण नेणें ॥ १९३९ ॥

हा कवणें कैसा साधावा ॥ मराके सागर लोटावा ॥

पानु अगस्नी मी बग्या ॥ भेटलों तया ॥ १९४० ॥

अहो गजेसी विरोधु कारणें ॥ कवणा जंवुका बळ येसणें ॥

पंतु हे म्या पचवदने ॥ आक्रमिला तो ॥ १९४१ ॥

मीनलिया दंदुर कोटी ॥ पगु भुजगु न पाहाये दुष्टी ॥

सापें गरुड मी उठाउठी ॥ भेटलो तया ॥ १९४२ ॥

अहो वझेमी घेता थडरु ॥ फुटले पांताचे मस्तक ॥

तेवि मजसी वैर नावेरु ॥ येले येणें ॥ १९४३ ॥

मशक गजा झोबीनले ॥ ने सोडा दोडोच सहज रागडे ॥

नेणे ते केव्हा मेले ॥ अनायासें ॥ १९४४ ॥

ऐसा भागिला हा शत्रु ॥ वेला सकाळ सकाळ ॥

थिडुर कीटावरि भास्कर ॥ तयले तेसा ॥ १९४५ ॥

॥ अपरानपिहनिष्येच ॥ ००० ॥

आता तयाहनि अपरे ॥ पैल सात पाच पण ॥

मज महावीरासी वीरें ॥ उभी ठाकलीं ॥ १९४६ ॥

तरि आइका माझी प्रतिज्ञा ॥ आता ती मुक्ली प्राणा ॥

मी मारीन असे ना ॥ ये अर्थी सदेहो ॥ १९४७ ॥

व्याघ्रेंसी वैराचारे ॥ आलीं जंबुके अपारें ॥

ती अचर्यांचि फळाहरे ॥ गेली तयाचेनि ॥ १९४८ ॥

पतंग झोवती महाज्वाला ॥ लागला जोळवा इगळा ॥

नेणली माझे या बळा ॥ उपाया येई ॥ १९४९ ॥

ययाची वर्मे माझा हाती ॥ आता प्रज्वलले मी नि घाली ॥

सर्वथेच कृपा नाथी ॥ शरीरें माझा ॥ १९५० ॥

पाडीन मस्तक येकाचे ॥ मणि गण करीन अश्विचे ॥

पुखीन मनोमथ श्वानाचे ॥ तोडवीन जीता ॥ १९५१ ॥

रुडे लोळवीन महीतळी ॥ करीन त्वचा आगा वेगळी ॥

मन्त्रमूत्र कुडी सगळी ॥ निघोमीन ती ॥ १९५२ ॥

आन येकि सद्य प्रतीती ॥ मजमी विरोधु जे चरिती ॥

ते क्रिमी पटोनि नाशती ॥ झडती सर्वांगे ॥ १९५३ ॥

जयावरुनि काढी मन ॥ होवे तयाचे निमनान ॥

हे सहजचि वैर विघ्न ॥ वोडवले तया ॥ १९५४ ॥

शिवा राजो हेचि घटना ॥ तोचि प्रसंगु पुन पुन ॥

का टळावे मुज्राणा ॥ आइक तियातें ॥ १९५५ ॥

फिती म्हणोनि आइकावे ॥ हो हो कोठवरि म्हणावें ॥

दिनु उगवतां नवें ॥ तेचि वचन ॥ १९५६ ॥

सगळी नुपरे जागृति ॥ स्वप्नी तेचि कल्पना आइती ॥

न पडे विम्वग सुगुप्ति ॥ निमिष येक ॥ १९५७ ॥

ऐसे असता कर्मवशे ॥ वैरी नाशती अनायासें ॥

तितुळेनि आमुक विशेषें ॥ तो काये म्हणे ॥ १९५८ ॥

॥ ईश्वरोहं ॥ ००० ॥

जाला समस्ता सत्कार ॥ आतां सत्य संकल्पी मी ईश्वर ॥

कैसा नव्हे अवतार ॥ आदि देवाचा ॥ १९५९ ॥

नामा अमुगचेनि मतें ॥ अनिश्चर जग वर्तें ॥

आता मी ईश्वर कवणे सिद्धाते ॥ बोलती ते ॥ १९६० ॥

अनिश्चर त्रिध केवळ ॥ म्हणोनि बलियाचें हे सकळ ॥

मानी पृथ्वीचे इशान शीळ ॥ तोचि ईश्वर ॥ १९६१ ॥

उजजी तेचि उग्रादकु ॥ पोषितेचि पोषकु ॥

नाशी तोचि विनाशकु ॥ प्रजयाचा कर्ता ॥ १९६२ ॥

शके तो होये दडकु ॥ सर्वथा शके तो नायकु ॥

सार्वभौमु मर्डाळकु ॥ शके तो होये ॥ १९६३ ॥

अनीश्वर जेथ प्रकार ॥ तेथे शके तो नरुचि ईश्वर ॥

अन्ता मज्जमी न मडे समोर ॥ दुसरा जै ॥ १९६४ ॥

तै मी विद्याचा शास्ता ॥ ईशानशीळ नियंता ॥

स्वामी सरुळ ॥ आज्ञापिता येकलाचि ॥ १९६५ ॥

सामर्थ्याला ते न साहे ॥ मग त्याचा घातु पाहे ॥

अपणचि सर्वु होये ॥ सामर्थ्यकर्ता ॥ १९६६ ॥

आगळे कवण बोलेल ॥ आज्ञा कवणु भंगील ॥

आशंका कवण करील ॥ उत्तरासी ॥ १९६७ ॥

वांकुडे कैमे वैसती ॥ जन मय्यादा साडिनी ॥

चालो न चलो परि विली ॥ ऐमे स्वामित्व ॥ १९६८ ॥

बोलैन तेचि आइकावे ॥ सापैन तेमेचि करावे ॥

म्या दाटिले नि दडावे ॥ गिधावे पृथ्वीतोटी ॥ १९६९ ॥

न साहे सन्ता आनाची ॥ करी जे ईच्छा मनाची ॥

ईश्वर स्वामी आपणूचि ॥ मी ऐमे म्हणे ॥ १९७० ॥

ऐमे स्वामित्व अवलचिडे ॥ ते भाग्य ह्यो नाळो लगलडे ॥

इतुलेनि आमुग उपजळे ॥ काये पुढणी ॥ १९७१ ॥

॥ अहंभोगी ॥ ००० ॥

माझेंचि भाग्य हे सकळ ॥ मीचि भोके वेथ केवळ ॥

उपचारांवरि प्रबळ ॥ उपचार भोगी ॥ १९७२ ॥

सोलुनि शर्कंग घून ॥ मुशी धाली मिश्रिन ॥

तयाही माझारि तेथ ॥ आदी माडी ॥ १९७३ ॥

म्हणे मी रमाना भोना ॥ निवडा हे मयाची मयूना ॥

नवनीता आपूनि मृता ॥ मुशी घाला ॥ १९७४ ॥

घृतपके अत्रे पविली ॥ ती नारुनि भुल्या वाटिली ॥

अपूपादिकें फेडिली नावडणीची ॥ १९७५ ॥

न सुधेचि आळणी पय ॥ वरि घून शर्कंग हे हृदय ॥

ते चाविता म्हणे काये ॥ कडुग जळे ॥ १९७६ ॥

सेजे गुगती पठकुळे ॥ नावडे कम्युनीने काळे ॥

सुमने साडूनि परिमळे ॥ सेज भग ॥ १९७७ ॥

गायनी अतिशये आदर ॥ जर्जरेना अशी भर ॥

मी येकु कुळा चतुर ॥ ऐमे म्हणे ॥ १९७८ ॥

ऐसी न पाहिजे ते सकुमाता ॥ नटकीली आणि पादरी ॥

उदक धोये प्रशितां ॥ चावी पय ॥ १९७९ ॥

जनहनि आणठे जग ॥ विदग्ध दयाने भोकेवन ॥

नाना मी भोगी म्हणीन ॥ काये करी ॥ १९८० ॥

बळविचिया सोळावनिता ॥ आणा रे म्हणे ये कांता ॥

येग उरचाराविचा अनता ॥ करा राशी ॥ १९८१ ॥

चदनें मंदिर सारवांवे ॥ आंगणी कर्पूर चोपावे ॥

धूनि वोवरा घालावे ॥ मंचकासी ॥ १९८२ ॥

मनोरम शृंगार वन ॥ तेथें करावें शयन ॥

तेथें होईल आगमन ॥ स्वर्गागनाचें ॥ १९८३ ॥

क्षणक्षणा पालटी वस्त्रे ॥ क्षणा क्षणा पाहे गात्रें ॥

क्षण क्षणा बोले उत्तरे ॥ भोक्तेपणाची ॥ १९८४ ॥

अहो अत्रे ऐसी भक्षावी ॥ वस्त्रे मज ऐसी करावीं ॥

स्वस्त्री ना परस्त्री भोगावी ॥ तरिवि भोक्तेपण ॥ १९८५ ॥

कंठी घालूनि कंठमळा ॥ शोभावी शृंगारी स्थूळा ॥

सहसा न बोले डोळा ॥ नु चली विदग्धपणें ॥ १९८६ ॥

जे जे विषय बरवें ॥ ते ते भोगु जाणावे ॥

ऐसे चानुर्य बहुयें ॥ प्रकारें बोले ॥ १९८७ ॥

मी येऊ भोक्ता यथे क्षीती ॥ मजसमान दुजा नाथी ॥

ऐसी विषयभोगीं वित्यति ॥ करी बहुसाल ॥ १९८८ ॥

रतिरहस्य कोक ॥ हे हृदयस्थ जया सकळैक ॥

तेवि योग्यता आइक ॥ आमुरांची ॥ १९८९ ॥

यापरी देह प्राचिनें अनुकुळे ॥ आपार भोग अनुभविले ॥

तेगे कृतकृत्य जाण जाले ॥ आसूर ते ॥ १९९० ॥

॥ सिद्धोहं ॥ ००० ॥

अहो सकळही आम्ही केले ॥ सकळही भोग भोगिले ॥

सकळ पदार्थ साधिले ॥ जालो कृतकृत्य ॥ १९९१ ॥

हें मिळाले हे मिळावें ॥ ते पुरे जाले सर्व अघवें ॥

सकळ धाम्य पाहवें ॥ ते सिद्ध असे ॥ १९९२ ॥

हा मारिला हा मारिन ॥ ऐसें करावे नलगे चिंतन ॥

निर्वैर माझे सभाग्यपण ॥ समर्थाचें ॥ १९९३ ॥

पाहिजे तो अर्थु सिद्ध ॥ पाहिजे तो तैमा थोडु ॥

इंद्रियग्रामु सावदु ॥ निगमय सदा ॥ १९९४ ॥

सिद्ध धान्य सिद्ध धन ॥ सिद्ध रत्न सिद्ध धर्म ॥

सिद्ध अष्टकार जतन ॥ सिद्ध तयाची ॥ १९९५ ॥

सिद्धे अत्रें वस्त्रें आन ॥ पदार्थ सिद्ध म्हणोन ॥

कावे नलगे साधन ॥ कथा कार्याचे ॥ १९९६ ॥

एव सकळ भाव्ये मी सिद्ध ॥ मही अणिकाना बाणु ॥

ऐसा आमुक प्रतिमदु ॥ वेल्लता होये ॥ १९९७ ॥

अहो ससाग येउनि जे कावे ॥ साधने अवका भोगावे ॥

ते भोगिलेही क्षीण व्हे ॥ ऐमे सिद्ध अमे ॥ १९९८ ॥

॥ बाळवान् ॥ ००० ॥

हे कावे आणिकां साधेल ॥ अग्निन माझे वळ ॥

म्हणोन पदार्थ सिद्ध सकळ ॥ जाले भोगमि ॥ १९९९ ॥

आता हे पृथ्वी उचलू ॥ की सागर येमीस वा धातू ॥

मेरु अवका कवळु ॥ ब्रह्मांड गेळु ॥ २००० ॥

माझा आगी आगवळ ॥ तशेवळ अग्नि दुनिवळ ॥

प्रेतवळ परिवार वळ ॥ अज्येचि अमे ॥ २००१ ॥

कवणा दाउ आगवण ॥ सममती धरिले वृण ॥

ते माझे वळ अमाधारण ॥ मीचि जाणे ॥ २००२ ॥

॥ सुखी ॥ ००० ॥

हा काळ वरि आगवण ॥ नयेचि काकुळती आना ॥

सकळ सामग्री जण ॥ मेळिल्ली वळे ॥ २००३ ॥

आता निर्वैरु जाले म्हणोन ॥ वटचि अज्येचि मान ॥

सुखी असे वचन ॥ ऐमे आमुगवे ॥ २००४ ॥

चित्ता ते मगेनि गेली ॥ वामना भोगेनि वामदुली ॥

निगतर विल्ली गेल्ली ॥ सुखाची मळ ॥ २००५ ॥

विष यानदाचा सामगी ॥ विगल्ली हे चित्त लहरी ॥

आतां सुखी अमे समारी ॥ दिवा मज्जे ॥ २००६ ॥

सुगे जाणें सुगे येणें ॥ सुखेंचे खाणें जेवणें ॥

करावें ते सुखें करणें ॥ नाही शंका ॥ २००७ ॥

सुगे आहार व्याहार ॥ सुगे झेलेचे आचार ॥

विधिनिशेध समग्र ॥ ते सुर्वेचि साडिले ॥ २००८ ॥

नाही चिंता मोक्षाची ॥ साधना आणि स्वर्गाची ॥

काळ जाणे भुजांची ॥ आंगवण माझ्यां ॥ २००९ ॥

येथे बळिया तोचि नोद्र ॥ बळिया तोचि इंद्र ॥

तरि बळिया ईश्वरू ॥ ऐसे घडे ॥ २०१० ॥

तरि मी बळिया ईश्वरू ॥ सिध्दु पदार्थी सपुरू ॥

गुरूचा गुरू राजगुरू ॥ समर्थु प्रौढी ॥ २०११ ॥

ऐसा ससार कृतकृत्यु ॥ आसुरू आनंद भरितु ॥

पुनर्धि काये म्हणतु ॥ अवधागी पा ॥ २०१२ ॥

श्लोक

आढ्यो ऽ भिज्जनज्ञानस्मि को ऽ न्यो ऽ म्ति सदृशो मया ॥

यक्ष्ये दास्यामि मोक्षदय्य इत्याज्ञानविमोहिताः ॥ १५ ॥

॥ आढ्यः ॥ छ ॥

द्रव्यें तरि मी सागरू ॥ काइसा पराधीनु तो कुबेरू ॥

पृथ्वी न साहे भारू ॥ माझिये जोडीचा ॥ २०१३ ॥

स्वर्गाचिया खोटीं ॥ तीं पेवेचि मोटी मोटीं ॥

नाणे गणिता लक्ष कोटीं ॥ सख्या न करावे ॥ २०१४ ॥

रजत पात्रें वावरतीं ॥ धान्या तयां नाही मिति ॥

घांचि कच्छणी हातीं ॥ ताम्र न धरी ॥ २०१५ ॥

वस्त्रे देवागे दासी तें ॥ सिध्दी वोळगती आमुतें ॥

गणित नाही पञ्चादिकांते ऐसे पूर्ण ॥ २०१६ ॥

हा तूचि नेणे हा परिमु ॥ ऐसा तवं नसे पुरुषु ॥

वेसणा आढ्य नेणु ॥ कवणु मी नेणे ॥ २०१७ ॥

॥ अभिजनवानस्मि ॥ छ ॥

अमित माझे हे सर्वज्ञपण ॥ भवं ते लोक अभिज्ञ ॥

तिहीं युक्तु मीन ॥ शोभेना कैसिया परी ॥ २०१८ ॥

मी ब्रह्मा हे महर्षि ॥ ज्ञातयाची सभा कैसी ॥

अहो वशावळी मजचि ऐसी ॥ माझी सर्वज्ञ ॥ २०१९ ॥

बेताळीस पूर्वज पाहाता ॥ मजचि ऐमी तयांची योग्यता ॥

पुढें सतान विचारिता ॥ ज्ञानेचि सर्व ॥ २०२० ॥

सभें बैसलों येकाकी ॥ तत्र विद्वज्जन ते वी ॥

विद्या उजळावया अनेकी ॥ येती मजगामी ॥ २०२१ ॥

पैल ते वेदार्थ संपादिते ॥ पैल शास्त्रार्थ सांग ते ॥

पैल पुगणे वाखाणिते ॥ ज्ञाते महानुभाव ॥ २०२२ ॥

अनुभवी विरक्त तेही परि ॥ सभे बैसती दिग्गजा रात्री ॥

मीचि आश्रयो सर्वांपरी ॥ यया सर्वाते ॥ २०२३ ॥

येर भृत्य अप्रमीत ॥ आज्ञा पाळिते दूत ॥

मातें भजती समस्त ॥ सार्वकाळ ॥ २०२४ ॥

वाढ या नये माझी सेवा ॥ मागे पुढे परिवारू अथवा ॥

आनयेकु विसांवा ॥ मातें आहे ॥ २०२५ ॥

सुंदरा गुणवंता वनिता ॥ आश्रम भिन्न मी येकु भर्ता ॥

पुत्रकन्या बहुता ॥ बहुत सोडरे ॥ २०२६ ॥

ना की सर्वज्ञ मी जयापरी ॥ तैसेचि पुत्र घरी ॥

अगणीत विद्यासामग्री ॥ पोथी या पुस्तके ॥ २०२७ ॥

नामी अळंकारू पालकीचा ॥ शोभा शुधारू सभेचा ॥

दिव्यद्रष्टा चातुर्याचा ॥ राजा रे मी ॥ २०२८ ॥

॥ कोन्योस्तिसदुशोमया ॥ ०० ॥

मज ऐसा आहे कवणु ॥ धनवतु अथवा सर्वज्ञ ॥

जनवतु सामग्री या संपुर्णु ॥ तिही लोकी ॥ २०२९ ॥

नमने दुब्रयाचें केलें ॥ नमने दुब्रयाचें बोलिले ॥

बळ आदृत्या आणुलें ॥ अदुन्य जाणपण ॥ २०३० ॥

मेरु कासेन तुकावा ॥ सागर राजणासमु करावा ॥

तैसा मी येकु यया सर्वांमाजि श्रेयु ॥ २०३१ ॥

॥ यक्ष्ये ॥ ०० ॥

आता यागादिक करणें ॥ तरि मज वांचूंनि कवणें ॥

मृण्णूनि तेही सपादणें ॥ लागेल मातेचि ॥ २०३२ ॥

आता म्हायागु करीन ॥ तेणें दीक्षितु होईन ॥

परम श्रेष्ठता पावैन ॥ याज्ञिकमाजि ॥ २०३३ ॥

पूर्वी नाही कव्हणी आइकिलें ॥ मां आंगें कैचे केलें ॥

परिजे तरि ऐसें संपादिले ॥ यागादिक ॥ २०३४ ॥

देव कौतुक पाहाती ॥ म्हावीं विस्मित होती ॥

मनुष्ये वेडावोनि जाती ॥ ऐसे करीन ॥ २०३५ ॥

॥ दास्यामि ॥ ००० ॥

आणि ते समयी जे मागतें ॥ आले मी देईन तयांतें ॥

आतां नेलेचि न वचे तया तें ॥ ऐसें बहुत ॥ २०३६ ॥

भूमिदाने गोदाने ॥ विद्यादानें कन्यादानें ॥

द्रव्यदानें वस्त्रदानें ॥ अपारें करीन ॥ २०३७ ॥

अश्वदाने गो दानें ॥ महिशीदानें फळ दानें ॥

गृहदानें नाना दानें ॥ करीन ऐसी ॥ २०३८ ॥

तवं ती पातली कळावतें ॥ नित्य खेळवीन तयांतें ॥

देईन जेणे माथें ॥ तुकिती राये ॥ २०३९ ॥

कोल्हाट सार्वकाळ परिसणे ॥ मग तयां ऐसे देणें ॥

चहुं खंडी जेणें ॥ नाव होये ॥ २०४० ॥

बहुरूपी आला पुरे ॥ मग देणे माझें तें न सरे ॥

चित्र मंडरी देशांतरें ॥ कीर्ती नेती ॥ २०४१ ॥

भाट नागरी वर्गिती ॥ मुढे बोडिके नाचती ॥

गोंदळे बंड खेळती ॥ दान पात्रें ॥ २०४२ ॥

ऐसें देईन दान ॥ जें नेंदवे इंद्रालागून ॥

मग तेणे करुनि कीर्तने ॥ आइकेन आपुले ॥ २०४३ ॥

॥ मोदिष्य ॥ ००० ॥

तेणे पावेन हर्षति ॥ भूते माझे न हर्षवने ॥

मग स्थान तथा आनदाते ॥ नव्हे पृथ्विपरी ॥ २०४४ ॥

तोही जनानु देखेन ॥ परम हर्षा तेचि पावेन ॥

वरियाग फळ लाहीन ॥ न त्यावरि ॥ २०४५ ॥

ते हर्षति नाही प्रमाण ॥ तेथेचि हरपेल मन ॥

असो आतां करीन ॥ रोकडेंचि ॥ २०४६ ॥

॥ इत्यज्ञानविमोहिताः ॥ ००० ॥

ऐसे देगे अज्ञान ॥ मोहले जे अर्जुना ज्ञान ॥

अमुर जन वनने ॥ कुळाची बोळवी ॥ २०४७ ॥

नाशवंत हे शरीर ॥ आणि पदार्थ समग्र ॥

याचां ठांडें ममता पर ॥ अज्ञान ते ॥ २०४८ ॥

पाहता सामग्री अल्पचि ॥ आणि माडणी बंद बोळवी ॥

विष्ठा नेदवे दानाची ॥ वासना मात्र ॥ २०४९ ॥

योग्यता तज काली नसे ॥ परि अभिमानु आमी वसे ॥

तेणे मी सर्वजु ऐसे ॥ डाव्य बंदिने ॥ २०५० ॥

मज समानु कळणी नाही ॥ हा अभिमानचि वाहणी देही ॥

परतु मूर्खाने वरि नाही ॥ समानु दुजा ॥ २०५१ ॥

वृथा अभिमानु धरणे ॥ मी हे काये मशक नेणे ॥

राशाभाची सर्वज्ञाने ॥ ती राशाभाचि मात्री ॥ २०५२ ॥

आपणु आपणा ते नेणु ॥ नव्हे तेचि होये आपणु ॥

तेथे न घडे तो अभिमानु ॥ वृथा धरी ॥ २०५३ ॥

देह धरुनि अर्जुना येता ॥ कां देह साडुनिया जाता ॥

असे मशकामी समानता ॥ महागयाते ॥ २०५४ ॥

मध्यें देह धरुनि असता ॥ वायाचि कवळी दृष्टा अर्था ॥

ते कवळाचे पाटुमुता ॥ पदार्थ न होही ॥ २०५५ ॥

माझें माझे म्हणती ॥ ते मगरी साडुनि जती ॥

तेथें आनयिक भजती ॥ माझे म्हणति ॥ २०५६ ॥

तेही गेले साधुनि ॥ आणिक आले माझे म्हणौनि ॥
 सेवटी येता जाता निर्वाणी ॥ येकलेचि ॥ २०५७ ॥
 ऐसे अमोनि तत्वता ॥ नेणती जे आत्मज्ञानता ॥
 वाउगे न सगे अहता ॥ ममता दृढबिती ॥ २०५८ ॥
 ते अमुर अवधारीं ॥ नर वोळखावे संसारीं ॥
 वर्ग आश्रम च्यान्ती ॥ राहात असतां ॥ २०५९ ॥
 आणीक ही किंढ तयाने ॥ तें मी सांगेन असुरांचें ॥
 तसि आदेश देही श्रवणाचे ॥ उदर भारी ॥ २०६० ॥

॥ श्लोक ॥

अनेकचित्तविभ्रान्ता मोहजालसमावृताः ।
 प्रसज्ता कामभोगेषु पतन्ति नरकेऽ शुचौ ॥ १६ ॥
 ॥ अनेकचित्तविभ्रान्ताः ॥ ००० ॥
 ते जे अभिरुणा योग्य अर्थ ॥ ते ते तेथें तेथें स्वस्वार्थ ॥
 तैसे तैसे मनोरथ ॥ ते तदाकारें ॥ २०६१ ॥
 म्हणौनि जयाचे चिन्त ॥ ते अनेकधा संसारी भ्रमित ॥
 आत्मविषयीं भ्रांत ॥ कांहीचि नेणें ॥ २०६२ ॥
 इष्टिये अर्थहरे मोहली ॥ तेचि चित्तोवृत्ति फाकली ॥
 ये ईशचि अनेकधा जाली ॥ चैतन्य कळा ॥ २०६३ ॥
 चिन्ताचे जे अनेकपण ॥ तेचि सदृढ आत्मज्ञान ॥
 आणि आत्माज्ञानाचिपामून ॥ चित्त अनेकधा ॥ २०६४ ॥
 आत्मभ्रमे भ्रमित ॥ अनेकधा जयाचे चिन्त ॥
 तेचि अमुर निभत ॥ जाणावे तुवा ॥ २०६५ ॥
 ॥ मोहजालसमावृताः ॥ ००० ॥
 ते आणि तयाचे ज्ञान ॥ दया अज्ञानाचेचि आवरण ॥
 म्हणौनि मानू नये प्रमाण ॥ युक्त तेही ॥ २०६६ ॥
 आत्माज्ञानी पटुडला ॥ पुरुष सुषुप्ती आला ॥
 तदाचा वृत्तिसमूह बुडाला ॥ त्रिमरण सागरी ॥ २०६७ ॥

तया मागुनी उठी स्मरण ॥ पदार्था रुढ विपरीत ज्ञान ॥

तयाते बोलिजे स्वप्न ॥ निद्रितासी ॥ २०६८ ॥

नानाविधे योग्य ते ते ॥ पावली असतां बुद्धि तेथे ते

आणीं वर्तमाने निद्रिते ॥ देखेचि गा ॥ २०६९ ॥

आहे तें नकळे निसिमान ॥ आहे ते नकळे शयन ॥

आहे ते आत्मविस्मरण ॥ कळेचि ना ॥ २०७० ॥

नाही तो दिसे दिवसु ॥ नाही तो व्याह आयासु ॥

नाही तो ज्ञान प्रकाशु ॥ नाही ते ज्ञेय ॥ २०७१ ॥

म्हणौनि नव्हे तो ज्ञाता ज्ञाता ॥ नेणे आपणारी जाणता ॥

एवं सकळ तयाची योग्यता ॥ अज्ञाने आवरिली ॥ २०७२ ॥

तैसा आपुलेनि अज्ञाने ॥ मी म्हणे परि नेणे ॥

जाणे तन्ही ते जाणणे ॥ जाणता ना जाणितला ॥ २०७३ ॥

आत्मइतर पाहे भान ॥ ते नाथिलेचि सर्वज्ञान ॥

योग्य ते तिये कारण ॥ अज्ञान असे ॥ २०७४ ॥

एव जाणते ही ते जाण ॥ अज्ञाने आवरले म्हणौनि ॥

म्हणौनि आपुले बंधन ॥ तेचि दृढयिती ॥ २०७५ ॥

॥ कामभोगेषुप्रसक्ताः ॥ ००० ॥

आत्मज्ञाने आवरले ॥ वरि अन्यथा ज्ञाने वेष्टले ॥

तें अन्यथा ज्ञानघोले ॥ अज्ञानचि पोटी ॥ २०७६ ॥

अज्ञानदृष्टी भासे भान ॥ तयाची कामना गहन ॥

भोगीं आसक्त करुनि मन ॥ तेथे गुतले ॥ २०७७ ॥

यापरी कामभोगी आसस्त ॥ अनेकधा तयाचे चित्त ॥

अज्ञान होत्सार्ते दृढमत ॥ अमुगचे ॥ २०७८ ॥

ते बळेचि आपुण नि बांधले ॥ कबणे सोडवाने नागले ॥

जै हीं धर्मधर्म सांडले ॥ स्वार्थ सधर्मे ॥ २०७९ ॥

मुख्यत्वे पुत्रावा कामु ॥ मग तो हा पाप अधर्मु ॥

गेला तिकडूनि मनोधर्मु ॥ परतकावचि नलगे ॥ २०८० ॥

विधुनिषेधु जेय पाप ॥ मरण मोक्षाचें स्वरूप ॥
 उपजणे मरणे आपेआप ॥ नसे पुनर्जन्मु ॥ २०८१ ॥
 दडिता नाही ईश्वरु ॥ बळिया तोचि प्रजेतु ॥
 यया वेगळें गुरु ॥ काये सांगेल ॥ २०८२ ॥
 ऐसा सिद्धातु भजता ॥ कामक्रोधा नाही क्षीणता ॥
 दभा अहंकाची गुष्टता ॥ तुटेचिनां ॥ २०८३ ॥
 आपणा प्रिय ते भोगावे ॥ करुं आवडे तें करावें ॥
 पांतु व्यर्थ जाउं नेदावें ॥ जीवित हें ॥ २०८४ ॥
 ऐसे अज्ञान ते समस्त ॥ ऐसे कामभोगी आसकत ॥
 ऐसे जयाचें मत ॥ ते अमुर पापी ॥ २०८५ ॥

॥ पतंति नरकेशुचौ ॥ ००० ॥

अगुन नरक तीव्र ॥ तेथे पडती जाण सर्व ॥
 पुडणी मेणनी नाव ॥ शुभे योनीचें ॥ २०८६ ॥
 पूरक मूत्र विष्टा ॥ तेथिचे क्रिमी ते सुभटा ॥
 बहूकाळ चुकले कटकटा ॥ असुराण ॥ २०८७ ॥
 जसो ते तयाचे जाणपण ॥ नरकप्राप्तीचें कारण ॥
 जसो मताचे साचापण ॥ जे सदृढ धरिती ॥ २०८८ ॥
 ते नरकपदीचे कायडी ॥ आंगी सामग्री नाही थोडी ॥
 जे परतती कां वाकुडी ॥ करिती वाट ॥ २०८९ ॥
 तयाचा पाहता सध्यातु ॥ साधु जनी असे निद्रितु ॥
 अर्जुना अमुर जनु पगु ॥ आपणु कैसा ॥ २०९० ॥

॥ श्लोक ॥

आत्मसंभाविताः स्तब्धा धनमानमदान्विताः ।
 यजन्ते नामयज्ञैस्ते दम्भेनाविधिपूर्वकम् ॥ १७ ॥

॥ आत्मसंभाविताः ॥ ००० ॥

अमुर बोलती वचन ॥ अहो आम्ही श्रेष्ठ सर्वज्ञ ॥
 आत्म महती अमर ॥ आंगी आंग वाखणिती ॥ २०९१ ॥

मी राजमान्य मी बँडिहू ॥ मी गुणानु त्यागजिहू ॥

मी बोलता अतिहूयहू ॥ विद्वानहू ॥ २०९२ ॥

मी ममर्थु ये त्रिभुवनी ॥ पवित्रु विशेरे करुनि ॥

माझे घेती पायवणी ॥ सभाय ते ॥ २०९३ ॥

मदनु येही माझी कटा ॥ त्यागजिहू मी पुढता ॥

दर्शनी पावे वेडावेडा ॥ करी त्रिनेत्र ॥ २०९४ ॥

नाना माझिये जागिये ममानु ॥ सर्वथा न तुके अणु ॥

यालागि पावलो मनु ॥ ममप्रभाजि ॥ २०९५ ॥

बरे अमरी बँडिहू ॥ ते पुढिदरिनि मरुहू ॥

वाटापापासून ते वहु ॥ जगपरा मने ॥ २०९६ ॥

माते समस्तही पुसती ॥ का जे सर्वज्ञ अशी ॥

कीर्ति आइकोनि येती ॥ दुर्गम मनुजे ॥ २०९७ ॥

की त्यानी काय केनी ॥ धन्य धन्य माझी माऊनी ॥

माझी आशा लागली ॥ प्राणियासि ॥ २०९८ ॥

येका दिवले जीवदान ॥ येकाचे येकाचे दान ॥

वरी सेवक होउंन ॥ येक भजती ॥ २०९९ ॥

प्रेम साधवणी कटा ॥ करुण जण मने मना ॥

उपायेचि मजा जिकिया ॥ तो अर्थीतु वर ॥ २१०० ॥

माझी करणु पा तुहेन ॥ गत्यनि येक मन्त्रिजेन ॥

नाना सहज भाव्य प्रवळ ॥ असे माझे ॥ २१०१ ॥

कवणे अगे मी उगा ॥ भाव्यतु अणि शेरगा ॥

पाझी बहुमत्ता जना ॥ स्वामी म्हणोनि ॥ २१०२ ॥

मर म्हणें मरावें ॥ जी मणें तेणें बीयावें ॥

ऐसे माझा ठाड नवे ॥ सामर्थ्य असे ॥ २१०३ ॥

सकलते माझा अणक ॥ मी राजा मी हुंकर ॥

मातें मीचि गुरु ॥ दुजा नाही ॥ २१०४ ॥

ऐसे आणुलेंचि महिमान ॥ स्वमुने वराणिनि अणन ॥

आत्मभावित आमुगण ॥ पावने देष्टे ॥ २१०५ ॥

ऐसे बोले तंत्र वाडवाड ॥ स्वकार्यी तात्पर्य निविड ॥
नहीं तथा चाड भीड ॥ कृपा परावयाचि ॥ २१०६ ॥

॥ स्तब्धाः ॥ ००० ॥

मग परकार्य येनाथे पडे ॥ ते काकुळती ये बापुडे ॥
तथा तेचि करुनि येडे ॥ स्तब्धता धरी ॥ २१०७ ॥

सहसा न बोले वचन ॥ मृदता तरी कटीण ॥
भावरुं हस्यमात्रून ॥ वारेरि न पडे ॥ २१०८ ॥

सांगता सांगे आदरें ॥ तें न म्हणे वाईट बरें ॥
श्रोत्रावरुनि जाये वारे ॥ तैसें होये ॥ २१०९ ॥

लज्जितानी पंढरापरी ॥ न ढळे न चळे अवधारी ॥
येकें लोळती पायावरी ॥ न पाहे तथा ॥ २११० ॥

आन्या न करी मानु ॥ तेचिचि स्तब्धपणें प्रगु ॥
आला गेला तेणे कथगु ॥ मदिगामी ॥ २१११ ॥

बाये अथरा वाडट ॥ न करी काकुडे नीट ॥
पार्थ वर्ततां कष्ट ॥ असुरासी ॥ २११२ ॥

सहसा न बोले न पाहे ॥ मा हा करी तै नवल काये ॥
वैसला ते उभा न राहे ॥ स्व पर इछा ॥ २११३ ॥

आला तो कथणे चाळावा ॥ चालवावा कां बोलवावा ॥
होछा मुचली पाडया ॥ अगुरु तो ॥ २११४ ॥

बोलशी तेंचि हळवटु ॥ जनाते आला वीटु ॥
ऐसेनि बोले तैसे वटु ॥ दावी मैत्रीचा ॥ २११५ ॥

का स्तब्धतेचि देकु अमुंसा ॥ जडत्वे स्तब्धु बोलेना ॥
आरु अमरु कळेना ॥ उपाधि असे ॥ २११६ ॥

त्या मे येकें निपजाये ॥ ते वासरा चौसिद्धि न पवे ॥
मूर्खो उगवला मालवे ॥ तव पहिली सध्या ॥ २११७ ॥

स्नान करुनि वैमन्य ॥ वस येणे हे त्रिमल ॥
प्रकट दीपु क्रमज ॥ तैसेचि असता ॥ २११८ ॥

प्रह्ला येका आचमन ॥ शिळे राहे सध्याचदन ॥
 विसरोनि टिळकोध्यायण ॥ कर्म चालवी ॥ २११९ ॥
 मूत्रपुरीशा नतरे ॥ शौनु कगडा हे न स्मरे ॥
 मग प्रह्ला दो तें स्मरे ॥ तै अळमु वारी ॥ २१२० ॥
 भोजनी वैमला वीरणी ॥ पल्ली वरि पल्ली उडिणी ॥
 परतु कालवण याची समाप्ति ॥ तेचि नाही ॥ २१२१ ॥
 मुग्धी पडिले तें चावारे ॥ सहसा तेचि न साधरे ॥
 मग काळणे येके लोटवरे ॥ काळे कळवारी ॥ २१२२ ॥
 दुजा ग्रामु हाती ध्याया ॥ माथ घटिका पाचाना विमाया ॥
 तथापि ते ताताड जीवा ॥ न साहे म्हणे ॥ २१२३ ॥
 विळे क्रोमु येकु चालणे ॥ तेही पगळयाचेनि यत्ने ॥
 बैसला मग उडु नेणे ॥ ऐसा म्हाणु ॥ २१२४ ॥
 निद्राकरी अस्तमानी ॥ तो उडुनि बैसे माथ्यानी ॥
 जागृचि लोळे आम्हीणी ॥ उडी पर ग्रने ॥ २१२५ ॥
 बैसे तै येके कोनी ॥ विद्वजि तटस्थु मनी ॥
 मळोत्सर्गे बांचुनि ॥ उदर कुणे ॥ २१२६ ॥
 कळणी म्हणे ध्याम्यु ॥ कळणी म्हणे निराग्रम्यु ॥
 सेवटी तो उगाचि तटस्थु ॥ आपुलेनि स्तब्धगणे ॥ २१२७ ॥
 आताचे कृत्य सायकाळी ॥ मायकाळिये मकाळी ॥
 कृत्य कर्तव्य ते टाळी ॥ नाशु कगी ॥ २१२८ ॥
 आपणु न बोले कळी ॥ बोलेविलिया उत्तमि नाही ॥
 देणेंचि पडे ऐसे विही ॥ ते हुकणे येके ॥ २१२९ ॥
 नाम घेतानि श्री म्हणे ॥ तै प्रह्ला अडिना व्यसने ॥
 सागीतलें नाही करणे ॥ केलें ते न सगे ॥ २१३० ॥
 बहना काळा मित्रु भेटे ॥ तये देवांनिही न उडे ॥
 मा गुमेक्षणुभरि गोमटे ॥ हे काये घडेल ॥ २१३१ ॥
 आगि लागलाही मदिग ॥ परतु दुकाळ पडला उरग ॥
 प्राणाचरि ये धनुर्धरा ॥ परि शब्दु नाही ॥ २१३२ ॥

पातीं सहसा न लगती ॥ लागलीं पुडती नु चलती ॥
अधरोद्भावियोगु पुडती ॥ तो योगु नव्हे ॥ २१३३ ॥

फिटली या वस्त्र न संवरीतु ॥ स्तब्धु ऐसा येकु स्वस्थ ॥
तयाचा मिळे संपातु ॥ तेथें कैसे ॥ २१३४ ॥

व्यवसायवंतु तो काबाडी ॥ शीघ्र भोक्ता तो बाराडी ॥
अति बोलिका तो तांतडी ॥ कार्याचा नाशकु ॥ २१३५ ॥

दक्षु दिसे आसक्तु ॥ तेथे परमाणसी विरक्तु ॥
ज्ञानाचा नेणे जो प्रवर्तु ॥ जीवन्मुक्तु तो ॥ २१३६ ॥
बोले तयांसी तो हळुवटु ॥ न बोले लब्धु तो घनवटु ॥
दीर्घमूत्री तो सुष्टु ॥ त्वरेचा अनर्गळ ॥ २१३७ ॥

कर्मी अथवा पूजा करिता ॥ अढसी तो सांग कर्ता ॥
तेथ येऊ माने बहना ॥ तेचि प्रतिष्ठे ॥ २१३८ ॥
ऐसे येक स्वभावे ॥ सहज स्तब्ध जाणावे ॥
येकां परकार्य न करावे ॥ ते पूर्वी सांगीतले ॥ २१३९ ॥

ऐसें न बोलावे व्हणी ॥ स्तब्धता अमुरांचां स्थानी ॥
तो स्वभावदोगु वावूनि ॥ अपराधु नव्हे ॥ २१४० ॥
पागुळे कैसे चालावे ॥ अघे कासे न पाहावे ॥
ऐसिया ईश्वरें दडावे हें ॥ अनुचित की ॥ २१४१ ॥

तैसीया आक्षेपा परिहार ॥ जरि तयां गर्वु अहंकार ॥
नसता तै सर्वेश्वर ॥ क्षमा करिता ॥ २१४२ ॥
हा हा इश्वरा काये जाले ॥ हे स्तब्धपण माते लागलें ॥
भक्ती अंतर पडिलें ॥ काये कर ॥ २१४३ ॥

ऐसा बोलता नरु ॥ तै रक्षिता सर्वेश्वर ॥
आतां अर्जुना विचार ॥ कैसा अमुरांचा ॥ २१४४ ॥

॥ धनमानमदान्विताः ॥ ००० ॥

तरि धनमानमदान्वियें ॥ अनम्रत्न तें येक आहे ॥
ते अमुरांचा आगी पाहे ॥ वर्ते पांडुपुत्रा ॥ २१४५ ॥

मद्य प्राशी मदिक ॥ तयाते पडे विमर ॥

तेसा मद्य अहसाक ॥ तो आगु तयाना ॥ २१५६ ॥

मद्य माजरी मागुमात ॥ तेनीच नस्तु मात्र जग निकत ॥

आता रोहडी प्रतीति ॥ दुन मागुमेक ॥ २१५७ ॥

विद्यापीठाचा उदारी ॥ नाही मद्यनी समझी ॥

मद्य विद्याचा अन्वयु करी ॥ योग्य होय ॥ २१५८ ॥

तो दुजया नाणी दुष्टी ॥ मागु देवांनि न उडी ॥

योग्यता माझी मोठी ॥ म्हणीनियां ॥ २१५९ ॥

पूर्विका नाग्या विद्या ॥ न भवे मागु विद्या ॥

नाही आगु विद्या गुणे ॥ ऐसा मद्य ॥ २१६० ॥

येसा लागला मन्याने ॥ येसा नमुणे न मागु येथ ॥

येसा ज्ञान चढाजे ॥ जोडला मद्य ॥ २१६१ ॥

येसा आणी सगडा ॥ तेनिच नमन जाली मद्य ॥

येक बरोच बहुधा ॥ मदग्रस्थ ॥ २१६२ ॥

तेसा आगु ते समस्त ॥ जात असता धावत

येर ज्ञानमयस्त ॥ तन्मते नसे ॥ २१६३ ॥

येणसी माझी समझी ॥ दुष्टी आणी नमन्यासी ॥

दासदासी आगुवाले ॥ माझ्या घरा ॥ २१६४ ॥

दुज्या जाले चढावले ॥ मद्यने मजिडे ते हलकले

तेण उरीर जाले विरुड ॥ मद्य अहसा ॥ २१६५ ॥

मी येकु लक्ष्मीवंतु ॥ राजमान्यु समर्थ ॥

कायेंकनी युक्तिमद्य ॥ अगुमी ॥ २१६६ ॥

तेसा धनयोगे अर्जुना ॥ कवी अगुना जस धावता ॥

तो धनधामानु विचरता ॥ आता मद्य ॥ २१६७ ॥

दुजया नमन दुष्टी ॥ नमन इनाची मोष्टी ॥

मद्य चढावले मोष्टी ॥ तो मद्य जगजग ॥ २१६८ ॥

लक्ष्मीसमस्त दोघो जाले ॥ असु लक्ष्मी मीयने ॥

म्हणीनि असु आगुने ॥ तेनिच समझता ॥ २१६९ ॥

यया देखेनि म्या उठाये ॥ समान येयेगी बोलाये ॥

आग्या उचिनचि नहे ॥ तुह्मी हे वचन ॥ २१६० ॥

न ये तरी हा काये करीत ॥ नेही तरी कैसा घेइल ॥

न मनी तरी सांगेल ॥ कवणाप्रति ॥ २१६१ ॥

नमस्काराडे पाहाणे ॥ प्रति नमस्कारे लाजीखाणे ॥

येणे न करुनि काये करणे ॥ माते वदन ॥ २१६२ ॥

याचे आइकेनि काये नाड ॥ याची काडमी माते भीड ॥

ऐसे कयांची उडड ॥ कयांची बेंडिजे ॥ २१६३ ॥

तव धन्यमान मानु मनु ॥ देखीचा जाला उठेभु ॥

तेही आनिनु प्रसिदु ॥ असरु जनु ॥ २१६४ ॥

एकनि आनमार्जन सर्वश ॥ अनमन्य सदा ॥

ने कया कर्मे शुद्धा ॥ कर्मे होती ॥ २१६५ ॥

॥ ते ॥ ००० ॥

ते असुर समस्त ॥ धन मान मदान्वित ॥

अपय देखेनि जिन ॥ काये म्हणती ॥ २१६६ ॥

निःश्रय जाळे वटसाल ॥ दय उचवळते प्रवळ ॥

उरी गाते केरळ ॥ कार्त्तिक न सरे ॥ २१६७ ॥

तारि येक करावे वर्म ॥ जनी होये जेणे नाम ॥

कीर्ती वाढे पाम ॥ ह्याति होये ॥ २१६८ ॥

ऐसे बेंडिजे येक ॥ तें होये म्हणती सकळैक ॥

धनाभिमाने अधिक ॥ म्हणोनियां ॥ २१६९ ॥

धनमानायेनि अस्मान ॥ तेही आश्रयिली उदयपणे ॥

ना म्हणेल तया उर्गे ॥ ऐसें बोलणे ॥ २१७० ॥

याचे करण काये वेचील ॥ कैसा धर्मु करील ॥

कयाची मयाही होईत ॥ दिवली येये ॥ २१७१ ॥

ऐसे म्हणति जिवळ ॥ देखुनि देव आगळे ॥

हा ते काय कर लावले ॥ आइके अनुना ॥ २१७२ ॥

॥ नामयज्ञैर्यजंते ॥ ००० ॥

नामे रुढ जे जे याग ॥ सांग अथवा व्यंग ॥

तेही यजिता अभंग ॥ देवताचक्र ॥ २१७३ ॥

येकी रुद्र आगभिले ॥ येकी अतिरुद्र सगर्गिले ॥

येकी लक्ष होम केले ॥ नामाळाणी ॥ २१७४ ॥

येकी आगभिले वाजपेय ॥ येकी सोमयाग ज्ञेय ॥

येकी ते राजमूय ॥ याग आगभिले ॥ २१७५ ॥

अधमेध नामेध ॥ इत्यादि याग बहुविध ॥

रुढीचे जे जे प्रसिद्ध ॥ ते ते आचारानी ॥ २१७६ ॥

भाटा देती दक्षिणा ॥ कवि कर्तया निचक्षणा ॥

पदी प्रवधी आपणा ॥ वाग्ग्राणमिनी ॥ २१७७ ॥

विवाहो मादूनी समर्थमी ॥ तेथे चंदोनि अभिमानासि ॥

प्रवर्तले अर्थ नारासि ॥ उगेचि येऊ ॥ २१७८ ॥

मटावयां देती वस्त्रे ॥ तेथे दुजे घनाकरे ॥

पटकुळें अगरे ॥ तीचि कोडिनी ॥ २१७९ ॥

येकी वोराळीले सगर्ग ॥ दुजी केले अध्वरान ॥

यापरी सभा निश्चिक्ती म्हणोन ॥ संपेवनी ॥ २१८० ॥

नामाचे पात्र पाहोन ॥ तयातेचि देती दान ॥

येर दुर्वळ ब्राह्मण ॥ मारुनि दंडिनी ॥ २१८१ ॥

समर्था घालिता अत्रे ॥ नाम पुढेन अनिमाने ॥

म्हणोन तया करणे ॥ प्रचिनी येऊ ॥ २१८२ ॥

हरुनि दुर्वलाची धने ॥ वेचिती मन्वाकरणे ॥

पांथा करिती पादत्राणे ॥ तपूनि परु ॥ २१८३ ॥

येरुने देउन दुष्ट ॥ उरुनिती येऊ मुष्ट ॥

नामाचे रुढ धर्मिक ॥ तया पूजिती ॥ २१८४ ॥

आराधनेचां ठांड ॥ अत्रार्थी येकुली नाही ॥

मुहदय मित्र जावई ॥ ऐसे लोऊ ॥ २१८५ ॥

एव यज्ञदान पूजन ॥ नाम रुढ करिती आचरण ॥

ऐसी या कथा करण ॥ तेनि आडू ॥ २१८६ ॥

॥ दंभेन ॥ ००० ॥

धर्म अर्थ काम मोक्ष ॥ हा नव्हे जयांचा पक्ष ॥
 ते सकळ आचार प्रत्यक्ष ॥ दंभेचि कर्मिती ॥ २१८७ ॥
 मी भक्तु ऐसे दिसावे ॥ दीक्षितु माते म्हणावे ॥
 माझे आचरण कळावे ॥ ययालोकां ॥ २१८८ ॥
 सर्वार्थी मी आगळा ॥ जना दिसावे ऐसें डोळां ॥
 विष्ट म्हणिल भला ॥ भला हेचि धोर ॥ २१८९ ॥
 धोडोचि आचरे देतीं ॥ बाहेरि दावी बहु कांही ॥
 यया दभाचाचि जाण इ ॥ आश्रयो तया ॥ २१९० ॥
 जना देखतां आचार ॥ जना देखतां उदार ॥
 जना देखता विचार ॥ ऐसे दावी ॥ २१९१ ॥
 जना देखता हृदिमु ॥ भक्तीचा दावी सोमु ॥
 स्वामुखे बोले प्रेमामु ॥ निजहृदयीचा ॥ २१९२ ॥
 स्वामुखे सागे नाम ॥ स्वामुखे सागे कर्म ॥
 यागी दंभेचि जाण वर्म ॥ आचरे याग ॥ २१९३ ॥

॥ अविधिपूर्वकं ॥ ००० ॥

तेथे जिणु तो कैचा आला ॥ अविधु यागी संपादिला ॥
 लोक दृष्टीचि जो लागला ॥ कर्म दांड ॥ २१९४ ॥
 कैची सध्या कैचे स्नान ॥ उगेचि गंध विलेपून ॥
 जरी बैसले ब्राह्मण ॥ निद्रा कर्मिती ॥ २१९५ ॥
 गृह्मणे केली निद्रा ॥ उठिला अस्तमानी येऊ सरा ॥
 ते व्हेटी अन्नाचाचि दगारा ॥ धावती जपिये ॥ २१९६ ॥
 जेमा जणु तेसे देणे ॥ छरे तावयाचे येऊ नाणे ॥
 आश्रया करायी कवणे ॥ सकळ सारिछे ॥ २१९७ ॥
 धोडे वेचोनि बहु दिने ॥ गृह्मणु म्हणें सांगा ऐसें ॥
 देण सहजचि ज्ञान नसे ॥ वैदिकार्ते ॥ २१९८ ॥
 गलबलचि बरुमलु ॥ ज्यहि दिवस कोन्हाळु ॥
 श्रुतेनि सजदिला छेळु ॥ महायागवा ॥ २१९९ ॥

सेवा धेउनि दान देणे ॥ देहाच्या उपाणि शुभाणें ।
यावा कर्मठाचा दाणें ॥ अतरी फोफ ॥ २२०० ॥

मत्रहीन द्रव्यहीन क्रियाहीन ॥ अकालीच हींती हसन ॥
वेदा ज्ञाते ॥ २२०१ ॥

तूं म्हणशील ऐसे वचन ॥ जे वेचाये ते वेचून ॥
साग न कववया काण ॥ त काये असे ॥ २२०२ ॥

तरि अर्जुना अवधारी ॥ सन्तगुण नाही शरीरी ॥
आतां कवणु गुण असुगी ॥ आश्रयिले असली ॥ २२०३ ॥

॥ श्लोक ॥

अहंकारं बल दर्प कामं क्रोधं च सश्रिताः ।
मामात्मपदेहेषु प्रक्षिपन्तोऽभ्यसूयका ॥ १८ ॥

॥ अहंकारं ॥ ००० ॥

मी येकु जाणता सर्वशु ॥ कर्ता कार्यालुपी निगुण ।
माझा लागतां स्वभाऊं गुण ॥ असा कष्ट ॥ २२०४ ॥
माझी वित्याल्लि मीचि जणें ॥ नमने येगवे कणें ॥
पडेल जे व्हेली वेचणें ॥ ते त्हेली न मो मणा ॥ २२०५ ॥

म्या आपुलिया आगवणा ॥ मेरु केला ठेगणा ॥
मोल नाहीं सहिष्णुपणा ॥ माझ या की ॥ २२०६ ॥
भक्तामात्र मी अग्रिकु ॥ ज्ञानी वेगव गुंडिकु ॥
ऐसा कवणु जो विवेकु ॥ माते गणेल ॥ २२०७ ॥

विविध माझी लीळा ॥ हृदयीचा बहु मी कोडळा ॥
पाळकु पोषकु लोकपाळा ॥ ईश्वर मी ॥ २२०८ ॥
निर्णयो पुसावा माते ॥ उत्प्रेषावे धर्माचि लोकां ॥
माते नकळे ऐसे ते ॥ प्रशिष्ट काये ॥ २२०९ ॥

ऐसें सर्वांरक्षी योग्यपण ॥ धर्मनि दागी मीपण ॥
तें एक अहंकरण ॥ पांडुपुत्रा ॥ २२१० ॥
आपुलेनिचि कुमते ॥ आश्रयिले अहंकार यत्नते ॥
तो का न मोडवे येवते ॥ ऐसें म्हणशील ॥ २२११ ॥

॥ बळें ॥ ००० ॥

तरि दुज्याचे बोलणे ॥ नाइकणे युक्ति ने घेणें ॥
 परि तव आग्रही कणे ॥ या नावे बळ ॥ २२१२ ॥
 तथा बळीं आग्रहिले ॥ आग्रहा असें पुढे केलें ॥
 जाण ते मागूम न बोले ॥ ऐसियसीं ॥ २२१३ ॥
 आग्रहपूर्वक अहंकार ॥ तेणेसी बोलता श्रमु थोर ॥
 जेमा मातला गड ॥ नीती ते साडी ॥ २२१४ ॥
 येके म्हणिते हे घडे ॥ ते आपण म्हणावेचि न घडे ॥
 वचन नीट अध्या काढुडे ॥ परि वादु न सडी ॥ २२१५ ॥
 येके म्हणिले आग्रहमान ॥ तेवि करावें घटमान ॥
 युक्ति पावरी ते प्रमाण ॥ जालोचि की ॥ २२१६ ॥
 युक्ती युक्ति नव टाकें ॥ तव तो बोले विवेके ॥
 युक्ति राहे मग तव के ॥ वादु वरी ॥ २२१७ ॥
 वादही शिमे आग्रहा ॥ मग आग्रही ये अग्रवळा ॥
 दोही हाती धरुनि गळा ॥ मारुं पाहे ॥ २२१८ ॥
 विनुमेनि वारी मुटला ॥ आग्रही झोबो आला ॥
 तो आग्रहचे प्रवर्तला ॥ मलीसी सुनु ॥ २२१९ ॥
 आग्रहचे ही तो ना कळे ॥ तै मरे परि आग्रही न पले ॥
 तथाची वर्ये बोले ॥ बळें उणा ॥ २२२० ॥
 तुझा निता गोवानी ॥ मना विचरे परनरीं ॥
 हे देखोनि सेजारी ॥ गजबु केला ॥ २२२१ ॥
 तुवा अन्यथ केले ॥ ते सागैर राहे उगळे ॥
 नवे राजदुत आले ॥ ठकसी कासया ॥ २२२२ ॥
 येके म्हणिले दिनमान ॥ ते येगे म्हणावे निसिमान ॥
 प्रत्यक्ष ते प्रमाण ॥ न मनी आग्रही ॥ २२२३ ॥
 दिवसु हे प्रत्यक्ष येणें ॥ परि गत्रि हे न संडी बोलणे ॥
 उगवि आग्रह म्हणे ॥ प्रकाशासि ॥ २२२४ ॥

करि म्हणिजे ते न करणें ॥ नको म्हणितले ते करणे ॥

आपुलें चित्त वाढवणें ॥ तें आग्रह बळे ॥ २२२५ ॥

आग्रहें वाजे आलु ॥ परि न संडी आपुला बोलु ॥

तेणे आग्रहे चाडालु ॥ पतितु होये ॥ २२२६ ॥

गुरुसीं प्रवर्ते वादा ॥ वादु कुंठता क्रोधा ॥

मग बोलों नयेसा एर वाधा ॥ बोलु बोले ॥ २२२७ ॥

माता पितरासी दुगाग्रहो ॥ करुनि तोडी स्नेहो ॥

वर्म बोले पाहा हो ॥ म्हणे जनातें ॥ २२२८ ॥

दुजयाचें हो म्हणणें ॥ भीडायुक्ती दाटणे ॥

तयाहूनि माने मरणें ॥ विश्रांती तया ॥ २२२९ ॥

खळखळां उदरी वढे ॥ तोड की वाहुडे ॥

हळुचि कां मागे पुढे ॥ निगळीते ॥ २२३० ॥

काळांतरी तन्ही दुणावी ॥ आपुले सत्य करुनि दावी ॥

बोलीले नवीन जीवी ॥ नाही विश्रांति ॥ २२३१ ॥

आग्रही कोडे धनुर्धरा ॥ तया रात्री नये निद्रा ॥

आतां आपुला शब्दु खरा ॥ जेणें होये ॥ २२३२ ॥

तैसे उपाय रचूनि ॥ असत्या सत्यपण आणि ॥

आपुला शब्दु प्रतिशुनि ॥ सुखी होये ॥ २२३३ ॥

शब्दा आलें उणेपण ॥ ते मणार्हूनि असाधारण ॥

आपुले प्रतिष्ठे वचन ॥ तै परम लाभु तो ॥ २२३४ ॥

धर्म अर्थ काम मोक्ष ॥ तो जो आपुला पक्षु ॥

मिथ्याही परि प्रत्यक्षु ॥ सत्य दिसे ॥ २२३५ ॥

ऐसिया अहंकारा आश्रयिले ॥ ऐसिया आग्रह बळा घेले ॥

असुरी स्वर्हित वेचिले ॥ ययसाठी ॥ २२३६ ॥

तयांसीं कवणाचें चालेल ॥ साधून बोलती शपतगळ ॥

आनयेक हळाहळ ॥ तयाचा देहीं ॥ २२३७ ॥

॥ दप ॥ ००० ॥

दपुं म्हणिजे सुबुध्दी ॥ ज्ञान साधनाचा विरोधी ॥

तयाते आश्रितिलें संबंधी ॥ पापाचा जो ॥ २२३८ ॥

सन्मुख कवण बोलैल ॥ होये कां नव्हे म्हणैल ॥

धायता कापती सकळ ॥ देखोनियां ॥ २२३९ ॥

शांतीचा नाही लेश ॥ दगां जाला असतां पैसु ॥

दृष्टीपुढुनि पुरूष ॥ बोलों न शके ॥ २२४० ॥

उग्रा दृष्टी पाहणें ॥ उग्रें शब्दें पाचारणें ॥

उग्र होउनि असणें ॥ सर्वकाळ ॥ २२४१ ॥

दपुं जे तो दपुं जाण ॥ प्रतिबिंबिजे गा आपण ॥

यये अथीं सागैर ॥ दुष्टानु येकु ॥ २२४२ ॥

महा अग्नीचा कळेलु ॥ प्रदीपु असता ज्वाळु ॥

पासी पदार्थ आळुमालु ॥ येउ पुरे ॥ २२४३ ॥

तयाते लागे भडका ॥ आपणूचि होये तेथ असका ॥

स्वतेजे नुगडी आणिका ॥ भस्म करी ॥ २२४४ ॥

तेचि जयाचेनि प्रतापें ॥ दुजे माणूस करे ॥

असे आणाचेनि दीपे ॥ दर्शरीळु ॥ २२४५ ॥

की विषाची केवळ काडी ॥ सेवी तयाची मुगकुंडी ॥

पडे ऐसे ते कुडी ॥ माळ सचरे ॥ २२४६ ॥

तैसा जयाचा स्वभाऊ ॥ विश्रांती नाही ठाऊ ॥

न चले दुजयाचें भाऊ ॥ जये करपोनि ॥ २२४७ ॥

हा रे म्हणतचि मरण ॥ दृष्टी पाहता जळे वुण ॥

न साहे दुजयाचे वचन ॥ अमुरांसी ॥ २२४८ ॥

नरकाचा जैसा वानु ॥ तैसा सेवितां तो पुरूष ॥

नाना विषाचा रसु ॥ तो सिजोचि नये ॥ २२४९ ॥

केवळ आपुले केलें ॥ मोडी तयां मरण आलें ॥

आणि पाकृत नाही मोडिले ॥ तवं विश्रांति कैची ॥ २२५० ॥

पासीं उभें न राहिजे ॥ ऐसें साधूतें उपजे ॥

आता सांग तया उपदेशिजे ॥ व ज्योती ॥ २२५१ ॥

तयाते दृष्टी न पाहाये ॥ तेणेंसी शब्द न बोलये ॥

तो न माहे न साहाये ॥ तयाचा मगु ॥ २२५२ ॥

आता तो अणभूय उमजेल ॥ ऐसे जे मनी धर्मिणित ॥

तरि आन येऊ नि नागभूत ॥ तेणे आर्थादित ॥ २२५३ ॥

॥ कायें ॥ ००० ॥

ते जर म्हाणसील कवण ॥ तरि काय ऐसे सांग जण ॥

आता कामानुगचे मन ॥ दिव्य कैम ॥ २२५४ ॥

क्रीडा रोजण वाटणगी ॥ ते सोविले मामा जण मनी ॥

तव मी कामु योनी ॥ अणभिला असला ॥ २२५५ ॥

सुदग पाहिजे वनिता ॥ दिता राती लेवि जिया ॥

आनेपक्षें रंजवितां ॥ न रंजे वित्त ॥ २२५६ ॥

उत्तम भक्षी सदन्न ॥ तेणें शांत नव्हे तें मन ॥

कामना होये गहन ॥ मन्मथाची ॥ २२५७ ॥

येकाती सेजी पण्डला ॥ तो डगडावण निरीजा ॥

परिमळ सुपन माळा ॥ लागली भुजग ॥ २२५८ ॥

जाता येता मणें पुढे ॥ पाहेंनि येकलेणें रडे ॥

देगे पाविरू वाचे जोडे ॥ दुग करी ॥ २२५९ ॥

न सो लिणये ते चाड ॥ मुस गायन अणोड ॥

श्रेष्ठांची सांडी भीड ॥ रागु करी ॥ २२६० ॥

पृथ्वी देखेंनि वणु ॥ लला भेड नेजे मनु ॥

प्रदिनु हावे मदनु ॥ ता कती वणु ॥ २२६१ ॥

आपुन्या आंगाकडे ॥ पाहेंनि कळिफु रडे ॥

ऐसे तारुण्य वेडे ॥ केले मी कामे ॥ २२६२ ॥

ऐसी सोविला वणु ॥ प्रगत जाली अणव ॥

विश्रांति जाली मना ॥ तंव येऊ आले ॥ २२६३ ॥

महि कर्म जे अहंता ॥ तथा नग नाही शक्ता ॥

धर्मधर्म विवेका ॥ साडिले तेणें ॥ २२६४ ॥

दिवस राती स्वीसु ॥ क्षणार्थ न साहे वियोगु ॥

तेवे उपजला उद्योगु ॥ आश्रमाचा ॥ २२६५ ॥

महि पाहिजे निगळे । येग सारक्याणि येगळे ॥

पाहिले ते येगळे ॥ केजेनि पाहिजे ॥ २२६६ ॥

बाहेरि आणण पट्टाळा ॥ कै देगोन मी या डोळा ॥

तत्रि दिवसु उत्पिळा ॥ केन्हा लेइल ॥ २२६७ ॥

अध्यासा पाहिजे केली ॥ महि भवती महाबोळि ॥

दासी दाम येगळी ॥ तयासी पूर ॥ २२६८ ॥

मात दागटे शिळाळ ॥ विनुलेली अमावे द्वाग्याळ ॥

माणे पुढे पूर्णजळ ॥ ऐसिया वणी । २२६९ ॥

ही उमान तथा येगळे । ते निगळे येगेचि काळे ॥

तेवे महि योजिले ॥ ते साता मयाचे ॥ २२७० ॥

वाढ तूनि आहे पृथक्कामु ॥ तत्र उपजता जाला अर्थकामु ॥

तेवे हि इ मनोभर्मु ॥ कर्मिकाचा ॥ २२७१ ॥

शिष्या त्यापिका मादुमा ॥ त्या त्या महा धनुष्या ॥

पुन तदुत्तरिकु ऐमा ॥ सिध संग्रहो ॥ २२७२ ॥

तथा त्यानि हे वीचरे ॥ यी वस्त्रगृहे इ भांडारे ॥

देव न तिघाडे दुसरे ॥ येके वानूनि । २२७३ ॥

अध्यासाचे स्वरुपी । येग पणु करे अगणी ॥

पेठ्या यथा त्यापुनि ॥ वेगळेचि असता ॥ २२७४ ॥

तेव्हा बुद्धिनि ब्रह्मण । तेही कगडे तेंचि लेखन ॥

तेही कामना लहन ॥ वाढत असत ॥ २२७५ ॥

महा मायया मोहन ॥ परिष्कृत त्रिका ग यत्ने ॥

महि । तेहाचे स्वरुप । सकटा देखावे ॥ २२७६ ॥

निर्वा कगडो लोच ॥ पदार्थ असवे सिध सर्व ॥

सर्वत्र माझेचि नाव ॥ रुढ होआवे ॥ २२७७ ॥

माझी मंदिरे तिखाणी ॥ चौखाणी पाच सा सप्तग्राणी ॥

येरां मित्रां दुखणी ॥ गोत्रजा देइन ॥ २२७८ ॥

हा कामु होतुचि आहे ॥ तव पुत्र कामु बाधिता होये ॥

रात्रि दिवमु हाये हाये ॥ ऐसें म्हणतां ॥ २२७९ ॥

कन्यापुत्र अपार ॥ जालेत दग सोड्रे येर ॥

नामाचे धनीक थोर ॥ थोर सपादले ॥ २२८० ॥

आतां गोमटे तयांचें ॥ तया कारणें देशांचें ॥

देशा कारणे रायाचें ॥ सोळावे पडे ॥ २२८१ ॥

तारुण्य भरुही वोसरला ॥ तन्हीं विविधु कामु असे रिक्कला ॥

तेणे पुरुषु मोहला ॥ तो कवणे उमजवावा ॥ २२८२ ॥

नावडे दुजयाची सिक्कवण ॥ धरिले ते न सोडी मन ॥

पासीं आलेही मरण ॥ कामु न सडी ॥ २२८३ ॥

मदिरू जैसा न बोधे ॥ कामीकु कवणाते साथे ॥

भोगिलेवीण अघे ॥ इद्रिये न वळती ॥ २२८४ ॥

कामातें आश्रयिले जेणे ॥ पुरे गा तेणेसी बोलणे ॥

अथीं गुंतला मने ॥ तो अधिकांगी नहे ॥ २२८५ ॥

याही वरि बोलावे ॥ तरि आनयेक सिध्न तेथें सभवे ॥

पुससील तरि स्वभावे ॥ सांगिलेल ॥ २२८६ ॥

॥ क्रोधंच ॥ ०००॥

क्रोधु म्हणिजे प्रळयकरू ॥ जेणे खाग केला रुद्ध ॥

तयातें आश्रयिले निर्धारू ॥ ऐसे असता ॥ २२८७ ॥

तयाचिया सदे न वर्ततां ॥ अनारिसे काही बोलतां ॥

क्रोधे नाही वित्त करतां ॥ क्षणार्थ तया ॥ २२८८ ॥

क्रोधी बैसला पासी ॥ जाये कवणा प्रान्ति ऐसी ॥

आणि जळे जयासि ॥ देखोनिया ॥ २२८९ ॥

अवज्ञा मातापितांरांची ॥ क्रोधें करविली गुरूचि ॥

पूजा भगिनी देवाची ॥ तो हा क्रोधु ॥ २२९० ॥

हत्या ययाचें करणे ॥ पापपुण्य ज्ञान हरणें ॥
 नरकसगराप्रति नेणे ॥ उपासकासी ॥ २२९१ ॥
 शिष्टमे दृष्टि मालवे ॥ हृदयी सतापु कालवे ॥
 शुद्धी ते पुं न कराये ॥ ते भ्रातु पडे ॥ २२९२ ॥
 तेपाये उडाले ॥ मन जाउनि आगी पडलें ॥
 सर्वांगा दीपलागले ॥ संतापाचे ॥ २२९३ ॥
 तेज भारी असंवर ॥ घळचळा कांपे शरीर ॥
 नयनी लागे धार ॥ पाण्यांची ॥ २२९४ ॥
 कष्टणाचा थेंबु आडके ॥ तेणे घृते तैलादिकें ॥
 प्रज्ज्वलननु तव कें ॥ क्रोधु होये ॥ २२९५ ॥
 गुणचा करुनि मानियगा ॥ लागला सुखाचिया घरा ॥
 तो देखोनि तया इत्था ॥ हृदयी प्रेरो ॥ २२९६ ॥
 ॥ संश्रिताः ॥ ००० ॥
 अहंकार बळ दोन्ही ॥ दुर्गु कामु धनुषाणी ॥
 पाचरा क्रोधु निदानी ॥ सेवडील ॥ २२९७ ॥
 ऐशिया गुणा आग्रयिले ॥ तयामी कवण पां बोले ॥
 असो आता ते प्रवर्तले ॥ कवणा काजा ॥ २२९८ ॥
 ॥ मांप्रद्विषतः ॥ ००० ॥
 निशये अर्जुना जपिजमु ॥ माझा करिती पूणद्विषु ॥
 रात्री दिवा शिमारु ॥ तो माझेनि घैरे ॥ २२९९ ॥
 आता तू मानिली मनी ॥ हेतु करिती कवणे स्थानी ॥
 तू अणोचक निर्वर्जनी ॥ अन्वया रामा ॥ २३०० ॥
 अगम्य तुझे स्थान मान ॥ हेवा योग्य नव्हे म्हणोन ॥
 आणि सर्वान्म या तुझे ज्ञान ॥ कैचे तया ॥ २३०१ ॥
 देवा दुर्लभ दर्शन ॥ न पडे वाचा बुद्धि मन ॥
 आमुक तव शिषी अज्ञान ॥ पातकी की ॥ २३०२ ॥
 ते तूने कैमे देखिती ॥ कवणे स्थानी श्रीपती ॥
 ऐसी करिलेल उरित ॥ तरी सगोन मी ॥ २३०३ ॥

॥ आत्मपरदेहेषु ॥ ००० ॥

अस्यु आ नामो निराधामु ॥ प्रपन्नु मन्त्रन्यासा भवन्तु ॥

सत्ये कीर्ते पाउनु ॥ भृगुजन्मना जैसा ॥ २३०४ ॥

तैसें या विद्याचें भान ॥ तेथे मन्त्र देहाचे शानपण ॥

आतां सर्वत्रु मी म्हणोन ॥ जाण निघरि ॥ २३०५ ॥

गुणाश्रयो मी आत्मा ॥ स्व पर देहनिवृत्त्या ॥

अंतमस्यु परमात्मा ॥ सर्व व्यापी ॥ २३०६ ॥

तया आत्मदेही परदेही ॥ माते द्वेषिनी अहंकार ॥

तो द्वेषु कैसा कायी ॥ हे जयी पुनर्मिल ॥ २३०७ ॥

स्वदेही मी अविनाशु ॥ सन्तु आत्मा स्वप्रकाशु ॥

तया मरणचि विनाशु ॥ सोस्ती माते ॥ २३०८ ॥

आत्मदेही द्वेषु जाण ॥ तयाचे ऐसे हें चिन्ह ॥

आतां परदेहीं द्वेषेण ॥ तेचि कैसें ॥ २३०९ ॥

अण्ड सर्वत्र माझी सत्ता ॥ आत्मदृष्टी ते समविता ॥

मानिती गूढ्य सिद्धाता ॥ ते परदेही द्वेष्टे ॥ २३१० ॥

आविशेका अहकृती ॥ स्वदेही माते वाधनी ॥

आणि परदेही माते द्वेषिनी ॥ तेणेंचि अहंकार ॥ २३११ ॥

मी योग्यु हा अयोग्यु ॥ मी सभायु हा अभयु ॥

आत्मपरदेही योग्यु ॥ ऐसा द्वेषाचा ॥ २३१२ ॥

आशापाशी माते वाधोन ॥ भ्रमेस्तत्र पराङ्मुख ॥

ऐसे स्वपरदेही अधिष्ठान ॥ तेचि दृष्टिनी ॥ २३१३ ॥

आग्रहे स्वदेही आकृष्टीले ॥ यत्नेदेही देही वाधले ॥

आग्रहे पार्वे केलें ॥ खेदक्षीण ॥ २३१४ ॥

दर्पाचा लाविला मळु ॥ स्वदेही केलो मी कुडिदु ॥

आणि परदेही ता अमळु ॥ मातेचि लाविला ॥ २३१५ ॥

विषयमळ काम पळे ॥ माते आत्मया लेखिने देणु ॥

मग परहिता अमळे ॥ तेणे विप्रसिले ॥ २३१६ ॥

आत्मया माते आख्या ॥ क्रोधघटीमार्ति अर्जुना ॥

घालिती वैरी कामना ॥ न पुढे म्हणोन ॥ २३१७ ॥

क्रोधभावे अलङ्कार्य ॥ तें परेहा करी पीडण ॥

यागी अन्धकार देही दूषण ॥ आभिलें माझे ॥ २३१८ ॥

दोष आणि दावा सतत ॥ क्रोधु कामु आगोषु ॥

भाला तो मरक विस्मय ॥ तो काये करी ॥ २३१९ ॥

अग्नी राखी आपणाते ॥ मग लोणे पदेहातें ॥

असो की जे अज्ञान मते ॥ ते कार्य सकळ ॥ २३२० ॥

पान्नाशांनि प्रवृत्ति तेथे ॥ स्वनागु सहाज आधी ॥

एव सापत्तायु कर्त्तरी ॥ असुर हे ॥ २३२१ ॥

मृत्तेनि स्वर देही माने ॥ निद्रिती ते येणे मते ॥

काये मृते मी तयातें ॥ जाण पार्था ॥ २३२२ ॥

॥ अभ्यसूयकाः ॥ ००० ॥

शत्रु बाही ते निद्रक ॥ स्वधर्मी दोषारोपक ॥

जयाचे मत अत्रेदिक ॥ माझी निंदा ॥ २३२३ ॥

देहाभिमाने आत्मनिंदा ॥ विद्याभिमाने पानिंदा ॥

कुमलाभिमाने सखिनिंदा ॥ करिती आसुर ॥ २३२४ ॥

अशून्य शून्य म्हणवी ॥ पूर्ण अपूर्णता आगेपिति ॥

अविनाशने नाशिती ॥ आपुलेनि माते ॥ २३२५ ॥

वेदाश्रमी अविधुसु ॥ कर्मी आगेपिति दोषु ॥

वादे उपजिगी वसु ॥ स्व पर देही ॥ २३२६ ॥

सिद्धांती माझे दूषण ॥ नाही स्वरूप प्रतिपादन ॥

कर्मभक्ति वैराग्यसाधन ॥ योगूचि नव्हे ॥ २३२७ ॥

ऐसिया यया निद्रका ते ॥ तुजपासाव कवण भय वर्ते ॥

मह्यसिल तरि निरुते ॥ अडके वचन ॥ २३२८ ॥

॥ श्लोक ॥

तानहं द्विषतः कुरान्संसारेषु मरामान् ।

शिराम्यजन्ममशुभामाशुगिध्वेव येनिषु ॥ १९ ॥

ते अमुगण वेद बाही ॥ अग्नी भाऊचि जया नाही ॥

अन्मसिद्धने अडकड ॥ निवृण जालें ॥ २३२९ ॥

॥ विद्विषः ॥ ००० ॥

मग ते माझेचि देष्टे ॥ वैगी साधूंचे बोझटे ॥
द्रोही न चलती वाटे ॥ मत्प्रसीधिये ॥ २३३० ॥

॥ क्रूरान् ॥ ००० ॥

न साहे उपदेशाच उत्तर ॥ स्वभावाचे अनि क्रूर ॥
मनुष्य न होती व्याघ्र ॥ तामस ते ॥ २३३१ ॥

शब्देचि येक मगती ॥ पाहताचि गर्भगळती ॥
ऐसे पीडक यचे क्षिती ॥ असुर ते ॥ २३३२ ॥

॥ नराधमान ॥ ००० ॥

नरां अधमाहूनि परम ॥ असुर नर अधम ॥
पापरूप कर्म ॥ जयांचां देही ॥ २३३३ ॥

शौचाचारे साडले ॥ तिसक वैगी प्रवर्तले ॥
धर्माधर्म ज्ञान मागिले ॥ तामसी नेही ॥ २३३४ ॥

देवद्रोही पितद्रोही ॥ गुरुद्रोही सर्वद्रोही ॥
क्रोधें कामे आइकई ॥ पाप केले ॥ २३३५ ॥

नरामात्रि चाडालु ॥ तेणे मानस बाचा निटालु ॥
जो मदाश्रितामी उल्लालु ॥ बोलोनिया ॥ २३३६ ॥

देखे तो न करी स्नान ॥ तै तयाचे सुकृत क्षण ॥
अहंकार दर्प गहन ॥ जयाचां देहीं ॥ २३३७ ॥

पांचही महापातकें ॥ घडती संघाषणें येकें ॥
म्हणौनि न बोलजे सान्निह ॥ अग्रगण्यतामी ॥ २३३८ ॥

साधू कर्मी तो देखिजे ॥ तै पुडती आभु कीजे ॥
अन्यत्राहूनि बोलिजे ॥ पारी आसुर ॥ २३४० ॥

नरामात्रि जो अधम ॥ तयाचा पक्षी ममामु ॥
न मंडी तयाचा धनु ॥ व्यर्थुं होये ॥ २३४१ ॥

मुखाते नाठकावा मनी ॥ ना मने धावे धनुषाणी ॥
बाणीतु झोपी निदानी ॥ घातकी नरू ॥ २३४२ ॥

॥ अशुभान् ॥ ००० ॥

आठजताचि जे प्रसंगी ॥ सकळें अशुभें आंगीं ॥
संचरती मग जगीं ॥ कीर्ती नाशे ॥ २३४३ ॥

माने अर्जुना जो विसरला ॥ अहसागी असे झाकला ॥
तो अशुभु भेटला ॥ मार्गु सांडावा ॥ २३४४ ॥

निनांशिराचे दर्शन ॥ मूर्खें करिता गमन ॥
बग्ये परि प्रमत्त वदन ॥ अशुभ याचें ॥ २३४५ ॥

आगळे पाण्या छळी ॥ तो संस्कारावा चाडालीं ॥
इतर पाप आंघोळी ॥ दुरि नव्हे ॥ २३४६ ॥

सभिमाने जो ताठा ॥ तयाते पाहे तो करटा ॥
सामास न ये वाटा ॥ शुभाचिया ॥ २३४७ ॥

दणे दों जो घनवटु ॥ तयाचेनि मगे सेवटु ॥
मुक्ता होवे मर्कटु ॥ श्राद्धी जेमा ॥ २३४८ ॥

मनुजचि ऐमा दिसे ॥ तरि वानरू काहीं उणा असे ॥
आहारू भजती माणुमें ॥ ती मूर्खें जागावीं ॥ २३४९ ॥

गुभेसी शिरोषु करिती ॥ ते अशुभ जाण वीरपती ॥
सार्कें शुभ नशिरी ॥ साधकाचे ॥ २३५० ॥

देवदुर्गचे अस्त्रिगड ॥ कबग काढील हे प्रचंड ॥
जेणे पुण्या हे झड ॥ कल्येनि गेले ॥ २३५१ ॥

पवित्रा लावी गिटाडु ॥ मूर्खेंसाजि हा चाडालु ॥
कलानी न शके टाडु ॥ आमुने ॥ २३५२ ॥

॥ संसारेषु अहंक्षिपामि ॥ ००० ॥

माग मी या जनाचा हिंसाकर्ता ॥ अग्रधान देई गा पार्था ॥
समागी होवे निक्षेपिना ॥ अमुने ॥ २३५३ ॥

शिवा दक्षिणा मुखापरी ॥ हाणेनि चाडालु जयापरी ॥
दंडिंड जे तैमा ममारी ॥ घातला हा ॥ २३५४ ॥

मुमुक्षा मानूनि उठिबला ॥ भवता मानूनि दुर्गि केला ॥

देव सभे हा काउळा ॥ कोठें होता ॥ २३५५ ॥

आता तू ऐंसे बोलसील ॥ सुणे तो समारी असेल ।

यिबुलेनि तया केवळ ॥ काण हाणि ॥ २३५६ ॥

॥ आसुरीष्वैवयोनयु ॥ ००० ॥

तरि अन्धारी गा वीरपती ॥ असुर योना जया असारी ॥

मी घालीं तयांप्रति ॥ असुरातें ॥ २३५७ ॥

॥ अजम्ब ॥ ००० ॥

तेथूनि पुढवी पावले ॥ वागी प्रसंगे जेणे ।

ऐसा मीं घालीं निर्वाणे ॥ तेथ ठाई ॥ २३५८ ॥

अथवी बुडाला समारी ॥ मूढम ह्मण्ट जखारी ॥

तैसा तो बुडाला समारी ॥ वागेरी न पडे ॥ २३५९ ॥

तेणे असुर योनी सत्तमडे ॥ समार समारी बुडडे ।

मुमुक्ष्यामात्रि न यागे ॥ कदा काही ॥ २३६० ॥

आता तू ऐंसे बोलसील ॥ असुर देगे तो मुग्ध असेल ।

साधूते पीडा करील ॥ निज स्थाभडे । २३६१ ॥

कवण कार्य तयाचे नसले ॥ कवण अग तुला दडिले ।

काहीचि न शिसे गेले ॥ अमुगये । २३६२ ॥

येसणा झणिल्ला वैगे ॥ तो मणुना ठेविला समारी ॥

साधूतें पीडा करी ॥ ऐसा केला ॥ २३६३ ॥

॥ श्लोक ॥

असुरीं योनिमापन्ना मूढा जन्मनि बन्मनि ।

मामग्राभ्येन कौन्तेय ततो यान्मयापन्ना मन्मनि ॥ २० ॥

तरी अन्धारी कुलबद्धा ॥ वचन माझे अनुंना ।

तयाचा नाशू करेना ॥ जो म्या केला । २३६४ ॥

तयाचे जन्मी हाणि ॥ ते मींचि येहु जन्म मनीं ।

ते आइकवचि साधू जनी ॥ का टाळिजेन ॥ २३६५ ॥

तथा केचे सुख के विश्रान्ति ॥ जीनु मागिला गा सुमती ॥

ऐसा ददु कल्याणप्रति ॥ म्या केलाचि नसे ॥ २३६६ ॥

वैरी वैरियेन सापडे ॥ तो न पाहे मागे पुढे ॥

माग हाणे शिगमठ उडे ॥ जया परी ॥ २३६७ ॥

तैसा वैरी माते सापडला ॥ केवि राहो मी उगला ॥

माग ऐसा काही साधिला ॥ जो होवे म्हणिजे ॥ २३६८ ॥

वेरु पाये वा माण ॥ परि म्या केले बहु रुडीण ॥

ते पुढांतीक तरी मागेन ॥ साधधानु ॥ २३६९ ॥

॥ असुरीयोनिषापना ॥ ००० ॥

अमुर मसगी लोटिला ॥ तो अमुरिये योनी ते पावला ॥

ते अमुर योनी नृपत्या ॥ कवण वैसी ॥ २३७० ॥

जनने उपकुल तर नये ॥ आणि पीडक अतिस्वभावे ॥

उप अपवित्र जाणारे ॥ देह असुराचे ॥ २३७१ ॥

उपकुल न हे सार्व ॥ आणि देह कवण अपवित्र ॥

तेवि आधी विवित्र ॥ तूतें सांगो ॥ २३७२ ॥

जडिच कीम कीट ॥ शिष्टमर्ति वर्तनी अपकट ॥

तेही न भरे पोट ॥ परि करिती बाधा ॥ २३७३ ॥

जेवे जेवे मास सडे ॥ तेथे तेथे पडली कीडे ॥

मनुष्य मज्जा शिच पीडे ॥ जपचेनी ॥ २३७४ ॥

वेरु मरेकड अमराणी ॥ वेरु अपवित्र मळ सागरी ॥

तैसाच गामयी जीव अनुरागी ॥ कुधळत ॥ २३७५ ॥

उपकीत पली अय्या मली ॥ पडली अन्नमयी निर्मळी ॥

ते उपकरी हे बांकी ॥ बांकीच नये ॥ २३७६ ॥

मुनारु मुकुट चंचल ॥ पाली सरड ठेकून ॥

गोवी दावणवे आन ॥ कर्दम कीट ॥ २३७७ ॥

अमल पान खेव कृष्ण ॥ इगळी वृद्धि क मल ॥

ते पापीडेचि लागून ॥ उदेजले ॥ २३७८ ॥

सकळा जनाचे तें ददी ॥ असुर भूतविरोधी ॥

शांतु तोही वधी ॥ पापियांतें ॥ २३७९ ॥

येक निर्वुजविले धूपे ॥ येक समार्जन साक्षगत्कारे ॥

येक उष्णोदके बारे ॥ करपविले जीव ॥ २३८० ॥

येकाते देखोनि न सोडिती ॥ येकापाहोनि मागिती ॥

जाणोनि येकाते हाणती ॥ उपाये येऊ ॥ २३८१ ॥

येकी मक्षिका पिप्पलिका ॥ डाम जळकार्य जळही ॥

यापरी जे बाधिती आगिका ॥ ते असुरजन ॥ २३८२ ॥

मीन मग विरोळे ॥ दुर्दूर पाणकाडळे ॥

बक कवड्याल अणळे ॥ नाडे सागर ॥ २३८३ ॥

ऐसे परपीडक जन ॥ अनुपेगी अपवित्र जाण ॥

ययावेगळे आन श्वान ॥ शूक्रादिका ॥ २३८४ ॥

कुकट वायम घागी ॥ पीडक मिथ अधारी ॥

रक्ता मांसाचा आहारी ॥ पोषले जे ॥ २३८५ ॥

तरस जनुक भालवा ॥ रीम अवधारी पाडस ॥

लाडो आदि यया सर्वा ॥ मासाचे आहार ॥ २३८६ ॥

असुर भुजग अवघे ॥ देखे तो पाठी लागे ॥

मग जयाचिये पाठीसी गिरे ॥ तोही वैरी ॥ २३८७ ॥

व्याघ्र आला सहजे वना ॥ तो जन वैरी गा अर्जुन ॥

मखा वाटे कवणा ॥ असुर तो ॥ २३८८ ॥

जयांचिंसी घरी ॥ तोचि तयाचा वैरी ॥

मावाच वागा म्हणोनि धर्मी ॥ मिथैल कवणाचा ॥ २३८९ ॥

यापरी पर रक्ते पर मासे ॥ जीनी पर पीडने वारसे ॥

ते असुर जाण ऐसें ॥ देहधारी ॥ २३९० ॥

ये ते जुगवर धान्यचर ॥ पीडा न करिती मान्य ॥

शरीर मकळा उपहार ॥ जयाचेनि ॥ २३९१ ॥

अजा आवी गोमहारी ॥ अश्वअश्विनी निशवेसी ॥

गज वृषभ परियसी ॥ न होनी असुर ॥ २३९२ ॥

मृगे वानरे रोही ॥ गुणचरां अमुरत्व नाहीं ॥
फळचर आणि सर्वही केवळ जे ॥ २३९३ ॥

ऐसिया योनी भ्रमता ॥ कर्मजा योनी समस्ता ॥
तया कर्माते क्षीणता ॥ भोगें जाली ॥ २३९४ ॥

कर्मेवाचूनि पुडती यां योनीची प्राप्ति नाथी ॥
आता तो कर्मसंग्रहो तयाप्रति कैसेनि हो ॥ २३९५ ॥

दुष्टते कामेजानूनि ॥ तिया आसुययोनीमाजि जाण ॥
अमुया नःहे सक्रमण ॥ सर्वपैव ॥ २३९६ ॥

यालागि ययाते दडिजे ॥ तरि दुष्कर्म आगीं पाहिजे ॥
ते नरदेहेवीण न निपजे ॥ ऐसें असतां ॥ २३९७ ॥

तो मनुष्य देहाप्रति आणावा ॥ हे म्याचि कल्पिले गा पांडवा ॥
तू म्हणशील वामुदेवा ॥ सुटेना कीं ॥ २३९८ ॥

अगा मनुष्य देहो हा मुष्ट ॥ संसार सागराचा सेवदु ॥
मोक्षपदाचा कांदु ॥ हाते पावता ॥ २३९९ ॥

वेधे असुख जे आला ॥ ते अवचट नाहीं कीं सुटला ॥
ऐसिया तुझिया बोला ॥ उत्तर अवधारी ॥ २४०० ॥

येकापा घातला बंधनी ॥ तया इछा तवं दंडुनि ॥
पुडती आपणचि अन्नपाणी ॥ सिंदोरी पुरवावी ॥ २४०१ ॥

पुनगि आहे दडावे ॥ ते देह तयाचे रक्षावे ॥
यालागि जीवमोपाया विचारावे ॥ पुरवावी सामग्री ॥ २४०२ ॥

तो करुनि यातनेवेगळा ॥ पाई न वेढे ऐसी शंकळा ॥
सभवता दूताचा पाळा ॥ जाडिल कैसा ॥ २४०३ ॥

नगतमाजि हिंडविजे ॥ तेगे घरोघरी अन्नमेळविजे ॥
बहुता दिमाची करावे ॥ सामग्री त्या करावी ॥ २४०४ ॥

पुडती आसूनि भोगस्थाना ॥ पाहिजे तैसी कीजे यातना ॥
तैमाचि वैरी हा अर्जुना ॥ असुख नरू ॥ २४०५ ॥

नाजेक यतना ठेऊनि ॥ मनुष्य लोका दाविला नयनी ॥
करी सामग्री म्हणौनि ॥ आज्ञा केली ॥ २४०६ ॥

पाइं अज्ञानाची शक्यता ॥ अन्यदा जेव्हा बांधला दंडा ॥
घाळुनि अहंकार गळा ॥ अर्जुनला असे ॥ २४०३ ॥

काम क्रोध दिवले सजे ॥ आना पैसोनि पडा ॥
माधारा बांधला गर्वे ॥ दोही हाती ॥ २४०८ ॥

विंदा द्वेषे पसरी लागु ॥ अपात्री मन्त्रास पस्यतु ॥
येही उपायी जो डींगु ॥ सामर्थ्यात ॥ २४०९ ॥

मागे सत्कामाची दोगी ॥ ते बांधोनि तया जिह्या ॥
रजोगुणे घेतला नरो ॥ तेण त्या डो न पड ॥ २४१० ॥

मताचिया मरिण ज्ञाने ॥ तेथ साधुनि दासि घेता ॥
हे मळरू तो सगेचि नरो ॥ ऐसी सामर्थी ॥ २४११ ॥

अवज्ञा गुप्ते दीधली ॥ गुरू तत्पारिजे यणे मर्यातडी ॥
माता घेउनि आली ॥ मात्रा गमने ॥ २४१२ ॥

कलहणी स्तेय घेविले ॥ ब्रह्मत्वेने दान के त ॥
मुखापान सापडले ॥ कोठे कोठे ॥ २४१३ ॥

सगती मित्राले काही ॥ हेतु न माय नरो दोही ॥
मग अनाचार तोही ॥ प्राप्त जाला ॥ २४१४ ॥

ऐसे अल्पवय ते भ्रमरी ॥ दगदग ते घामु मेळविनि ॥
अत्यंत वय ते मुठी ती ॥ ठाडुनी ॥ २४१५ ॥

गर्वे बांधले सर्वांगी ॥ अहंकारे मूर्खना अंगी ॥
घोली न लाहाती जंगी ॥ ऐसे जाले ॥ २४१६ ॥

दंभे दाटलेपणे ॥ करिताचि नये पेजे ॥
मग उदारे ती मुखागे ॥ तेवेनि दरी ॥ २४१७ ॥

साधने कृपाळवण ॥ तेथ साधने वा मानसाडन ॥
गर्वे बांधले याते ब्राह्मण ॥ देती दुःखते ॥ २४१८ ॥

निष्ठुरत्वे जोडणी हिमा ॥ ते सौल की दिवसा ॥
वगि आग्रहे गुडाक्रेमा ॥ पावन जणिले ॥ २४१९ ॥

ऐसें नाशविध दुष्कृत ॥ जोडिडे जोडी अमक्यत ॥
मग राहता नये तेथ ॥ अहंकार जाला ॥ २४२० ॥

पुडगी ते देह विमर्जनी ॥ त्या योनीमाजि घालुनि ॥
 यातना भोगवी धनु पाणी ॥ पाहिजे तैसी ॥ २४२१ ॥
 जमदग्ने गर्भदुखी ॥ जातु खे मणदुखी ॥
 त्याभिदुखी आभिदुखी ॥ भोगवी नाना ॥ २४२२ ॥
 की त्याचे मुगळी घाडी मळ ॥ की त्यांचे सेववी केवळ ॥
 की त्या योनीचे पिटाळ ॥ त्या माजि घाली ॥ २४२३ ॥
 ममयातना राजराजना ॥ प्रत्य त्याया भोगवी नाना ॥
 ऐसा ते कर्म सौ अर्जुना ॥ न सोडी तर ॥ २४२४ ॥
 पुडगी नगरेण आणुनि ॥ पुडगी सामग्री करउनि ॥
 पुडगी त्या पापयोनी ॥ त्यांमाजि घालीं ॥ २४२५ ॥
 ऐसे आभजे असना ॥ तू म्हासनीय पार्था ॥
 यथे मनुजदेही असना ॥ अमुक जनु ॥ २४२६ ॥
 करी तुझे आराधन ॥ प्रसंगें येकें जाण ॥
 ते कैस न हे बभ्रुचन ॥ प्राणियासी ॥ २४२७ ॥
 तरी अस्मान देइ वीरा ॥ वैरी भक्षु होये राज ॥
 ते सुदेव माये कमा ॥ म्हासनिया ॥ २४२८ ॥
 तयाचा देही कामगोपु ॥ अभिमानुं मळर मनु ॥
 पूर्ण सत्कणे विविगु ॥ प्यावि ठेविले ॥ २४२९ ॥
 तेही युद्ध माने भक्त्य ॥ बधनवि मागे तो माणुता ॥
 तो काम पुढी संध्या ॥ तयाचा मी ॥ २४३० ॥
 अरुण मणे देवदेही ॥ वेडदेही शम्भदेही ॥
 मधुदेही सर्वदेही ॥ घडे जेणे ॥ २४३१ ॥
 तेसे भाग मणजे अमुक ॥ तेण होये हर्षनिर्भर ॥
 तर पापसामग्री या माळ ॥ क्षणार्धे भरे ॥ २४३२ ॥
 घेरे जोड्या सज्जणे ॥ त जोडे या पलमात्रें ॥
 अना भोगिता बहुमाल ममरे ॥ नाना योनी ॥ २४३३ ॥
 अमुक केले भजन ॥ ते पापार्थीव होये कारण ॥
 तयाच दामोदरकृत ॥ ते सत्कर्म माये ॥ २४३४ ॥

ससंगेचि मळरू ॥ ज्ञानबळेचि अहंकारू ॥

तपोबळेचि ईश्वरू ॥ मी वैरी जोडे ॥ २४३५ ॥

असुरे येक करावें ॥ उगलोचि कर्म भोगावे ॥

करीन तोचि पाहावें ॥ पांडुपुत्रा ॥ २४३६ ॥

आतां तू ऐसे म्हणसील ॥ ऐसेनि तो कै सुटेल ॥

हेचि ययाचे केवळ ॥ आइके प्रतिप्रचन ॥ २४३७ ॥

॥ जन्मनिजन्मनिमूढा ॥ ००० ॥

जो जन्मु तो अज्ञान ॥ जो जन्मु तो पापगहन ॥

जो जन्मु तेथें अमुरपण ॥ सुटेंचिना ॥ २४३८ ॥

प्रतिजन्मी गा अनुंरा ॥ मातें नेणे आपणा ॥

आत्मयां आनदघना ॥ देहात्म बुध्दी ॥ २४३९ ॥

मग आत्मज्ञाने पराज्ञान ॥ आत्मपराज्ञाने जे जाणपण ॥

तें पाषांड आसुरगण ॥ आग्रयिती अन्यया ॥ २४४० ॥

आत्माबोधु साजवले ॥ देगुणे ते शास्त्री होडे ॥

तेथें न्याहारू घेती ते आधळे ॥ महापद्येचे ॥ २४४१ ॥

येकचि तिमिर डोळावे ॥ विष्टभरि धान भेदावे ॥

ऐसें ते ज्ञान तयाचें ॥ काजा नये ॥ २४४२ ॥

असो गा माझे अज्ञान ॥ जन्मोजन्मी तया जाण ॥

मग अमुर भावा कारण तेचि जै ॥ २४४३ ॥

जन्मचिसरिसा कामक्रोधु ॥ निंदा मळरू मानु मडु ॥

ऐसा माझा अबोधु ॥ बाधी तया ॥ २४४४ ॥

असो अवघारीं वीरा ॥ अमुर तेचि राग ॥

न ये न परते माघारा ॥ सुरू नव्हे ॥ २४४५ ॥

जीवत्वचि सदोष जालें ॥ अनादि सस्कारे बाधले ॥

तें न पालटे काहीं केले ॥ महा प्रव्यीं हीं ॥ २४४६ ॥

॥ मामप्रप्येय ॥ ००० ॥

माझेनि अज्ञाने जाण ॥ माझी प्रप्ति तयालागून ॥

केवी म्हणौनि जाण ॥ अतरलेचि ते ॥ २४४७ ॥

मदाज्ञाने मदाप्राप्ति ॥ तयां कैसी होये गती ॥
हे पुमसील वीरपती ॥ तारि आइके वचन ॥ २४४८ ॥

॥ ततः ॥ ००० ॥

माझे अज्ञान सपूर्ण ॥ आतां होये जे शरीर ॥
तेये आत्मयां निरंतर ॥ अप्राप्ति माझी ॥ २४४९ ॥
एव माझिया अप्राप्ति शरीर ॥ तें प्राचिन क्षयें होये क्षर ॥
मग तदनतरे पुढार ॥ कैसैं होये ॥ २४५० ॥

॥ अधमांगतिंयाति ॥ ००० ॥

दुष्कृताचेनि आंगे ॥ जीउ उडाला संस्कारवेगें ॥
मग नरकार्यवीं रिघे ॥ कीटु होयें ॥ २४५१ ॥
मग असूर योनी बोलिलिया ॥ तिया अनुभउनि अवधिया ॥
कर्मा जना धनजया ॥ ये नरदेहाप्रति ॥ २४५२ ॥
तयाचें दुष्ट देह कैसैं ॥ चांडालु पतीतु तो परियसैं ॥
पुढे अधोगती होणें असे ॥ म्हणौनि होये ॥ २४५३ ॥
तया मोक्षु ना विचारू ॥ सुखाचा नव्हे संसारू ॥
स्वर्गमुत्र पामरू ॥ काये जाणील ॥ २४५४ ॥
असो नरदेही माते नेणती ॥ तयातें नाहीं आत्मप्राप्ति ॥
मग पावती अधम गती ॥ असुरजन ॥ २४५५ ॥
प्रथम नरकींचि पडे उडी ॥ मग क्रमेचि पाप परवडी ॥
असुर योनि जेवढी ॥ ती माजि रिघे ॥ २४५६ ॥
अमुरां नाही मोक्षु ॥ ऐसाही येकाचां पक्षु ॥
परि तो नमनी दक्षु ॥ सर्वत्र श्रोता ॥ २४५७ ॥
अमुरु भावी कारण ॥ नरक प्राप्ती कवण गुण ॥
जयांचा करितां छेदन ॥ मोक्षु होये ॥ २४५८ ॥
तेचि गुण पाहुमुता ॥ सागै न अवधारीं आतां ॥
तूं थोडेनिचि जाणता ॥ होसील बहु ॥ २४५९ ॥

पाल्हाळ करितां निरोपण ॥ मिथ्याता धरू न शके मन ॥

मग केले तें निरोपण ॥ हृदयी न राहे ॥ २४६० ॥

म्हणौनि सरोषे सागता ॥ मरिजु होसीज ओता ॥

श्रीकृष्ण म्हणे पार्था ॥ अडके बोकणे ॥ २४६१ ॥

॥ श्लोक ॥

त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः ।

कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतन् त्रय त्यजेत् ॥ २१ ॥

॥ कामः ॥ ००० ॥

नाना विषयाया अभिप्राय ॥ भोग्याया पदम सोम ॥

जेणें नुपजे त्रासु व्यवसायाचा ॥ २४६२ ॥

तो कामु जाण पार्था ॥ सक्ता नृति ते उपजिना ॥

जेणें केली चिंता ॥ छरी होये ॥ २४६३ ॥

दाया द्रव्यादि संपद ॥ ग्रह पुत्रादि बंधन संपद ॥

जो कामु तरि अपद ॥ आरुद होये ॥ २४६४ ॥

मार्ते पाहिजे हे वासना ॥ सर्वापत्ती उपजे मना ॥

तोचि कामु कामना ॥ अतः कर्मणि ॥ २४६५ ॥

॥ क्रोधः ॥ ००० ॥

कामु सांगितल्या ऐसा ॥ अन्ना क्रोधे तुजा तो कैसा ॥

जो प्रवर्तला शिष्या ॥ रिक्कर्म करी ॥ २४६६ ॥

जिवुली पापाची सामग्री ॥ तिवुली आदुली क्रोशी घरी ॥

माता पिता क्रोधु भारी ॥ गुरू सर्वज्ञते ॥ २४६७ ॥

विचारू जाये ह्यापेनि ॥ उरदेगून पडे श्रमणी ॥

आत्मा परित नारूनि ॥ शत्रु नव्हे ॥ २४६८ ॥

॥ तथा लोभः ॥ ००० ॥

तैसाचि लोभु ते लुब्धता ॥ अर्थु न सोडये द्राणु मता ॥

अधिकाधिक ममता ॥ प्रीति गुते ॥ २४६९ ॥

धनावरूनि बोकळणे ॥ अन्नाने लोभे जेते ॥

पुत्रमणी मरणें ॥ ऐसा लोभु ॥ २४७० ॥

॥ इन्द्रविधिधनरकस्यद्वारं ॥

एत कामु क्रोधु लोभु हे साचार ॥ त्रिविध नरकाचे द्वार ॥

ऐसे इन्द्रसील उत्तर ॥ तरि तू अवधारीं ॥ २४७१ ॥

कामेनि कामु चेष्टीला ॥ आत्मा अभिलाषवंतु केला ॥

सकळा गुणा लागला व्यापारीं रंजत ॥ २४७२ ॥

ता पदार्थांचा अभिलाषु ॥ करी आत्मगुणेषू ॥

माग कर्मां गुणांचा व्रामु ॥ नुपत्रे तया ॥ २४७३ ॥

गुणतीत गुणवधन ॥ कर्म लाविले अर्थसाधन ॥

तस भोगा येते प्राचीन ॥ क्रियमाण नये ॥ २४७४ ॥

केला न चरे प्रेनु ॥ तेणे क्रोधु होये उत्पन्न ॥

ते अन्तर्माना पावे दिनु ॥ विवेकाचा ॥ २४७५ ॥

फळ प्राप्तीनेनि अभवे ॥ कामना ते शात नव्हे ॥

ते रोषावेसु उद्भवे ॥ प्रळयंकर ॥ २४७६ ॥

करू नये ते कर्म जाण ॥ क्रोधा अगे होये उत्पन्न ॥

जेणे नरकपद दारुण ॥ प्राप्त होये ॥ २४७७ ॥

कामुनि मुळी नमता ॥ तरि अभिलाषु अर्थी न होता ॥

माग अर्थप्राप्ती उपजता ॥ क्रोधु कासया ॥ २४७८ ॥

का घडला हा दुचाचार ॥ ऐसा कामु असजूरु ॥

तो न पुरता येरु ॥ क्रोध उठी ॥ २४७९ ॥

आत्मा कामु पुरे आयामे ॥ पदार्थ जोडती अनायासें ॥

जे की अनर्थकनि रसे ॥ पुष्ट जाले ॥ २४८० ॥

ते दुष्ट जालेनि साडारे ॥ ऐसे हे लोभे न सभवे ॥

माग दुष्ट अनुभवे ॥ ते उगेनि सोसी ॥ २४८१ ॥

कामु उपजती कर्मांते ॥ क्रोधु करी दुष्कृताते ॥

तेदुनि सुटो पुरूषाते ॥ लोभु नेदी ॥ २४८२ ॥

कामपूनी उठी क्रोधु ॥ कामपूनी लोभु प्रसिद्धु ॥

ऐसा कामु ते अभु ॥ माभाना मारि ॥ २४८३ ॥

नेणे आपुले पात्रे ॥ पाप पुण्य येणे अनुभवे ॥
 हे घ्यावे हे भोगावे ॥ इतुकीच पात्रे ॥ २४८४ ॥
 कामाते निवारावे ॥ तथा उपदेशावरि क्रोधु धावें ॥
 माजि अविवेकु उद्भवे ॥ तो विवेका मिळी ॥ २४८५ ॥
 आता असो तो कामु ॥ कर्मयोगे देई न श्रमु ॥
 फल पावोनि मनोधर्मु ॥ वंशतैल ॥ २४८६ ॥
 तंव लोभु प्रतापे आगळा ॥ तो साधना आणि प्राप्तकटा ॥
 साडू नेदी आगळा ॥ मोहो लागी ॥ २४८७ ॥
 प्रमूति काळी मरणाहनि ॥ क्लेश पणवे ते जवनी ॥
 परि लोभे जाये शिरोनि ॥ कुमामचिया ॥ २४८८ ॥
 शरीतावरि आले मरण ॥ परतु न सोडी साधनधन ॥
 गेलें यावेचि प्राण ॥ लोभवंतु ॥ २४८९ ॥
 असो क्रोधे विवेका हल्ले ॥ लोभे वैराग्य उडविळे ॥
 कामे पुरूषा घातले ॥ अनर्थसंगि ॥ २४९० ॥
 येकु कामूचि नसता ॥ ते का क्रोधु उरवता ॥
 अर्थ लाभवीण परार्था ॥ लोभु नुडी ॥ २४९१ ॥
 ना तरि क्रोधु येकु नाही ॥ तेथे कामा लोभाचे चाल काळी ॥
 हानि लाभु तो देही ॥ साधनग्राहि होता ॥ २४९२ ॥
 साधन न पवे सिध्दी ॥ जोडिला अर्थु जाये आधी ॥
 तेथे अनर्थु करी क्रोधी ॥ न करी येरु ॥ २४९३ ॥
 आतां लोभूचि देही नसता ॥ तरि कामु कामदा उरवता ॥
 क्रोधु उणा पडता ॥ भवसेनि ॥ २४९४ ॥
 यापरी येकेंचिण येकते ॥ तैमे बळ न वर्ने ॥
 ते तिन्ही मिळती जेथे ॥ आपुनजले बळे ॥ २४९५ ॥
 तिघांचे येक शरीर ॥ तें त्रिविध नरकद्वार ॥
 वाट पाहोनि जाणहार ॥ जातु सुखे ॥ २४९६ ॥
 पाहिजे नरक सागर ॥ तरि येणे द्वारे तिथे नरु ॥
 तो रौरवीचा पोहोणारु ॥ आग घाली ॥ २४९७ ॥

कामा माजूनि पाहतां ॥ अविवेकु प्रकाशे सेविता ॥
तेजे नरक साधन पार्थी ॥ पथु दिसे ॥ २४९८ ॥

क० नये तें कारणें ॥ पतु हा अर्थु साधणें ॥
यागी नरकाची साधनें ॥ कामदुष्टी ॥ २४९९ ॥

पाते मज्जगमनही पगी ॥ कामाचाची असे द्वागी ॥
अता न पडावया नरक सागरीं ॥ कवण कारण ॥ २५०० ॥

क्रोधा माजूनि पाहता ॥ दर्शजे आत्मघाता परघाता ॥
गुरू दे ॐ माना पिता ॥ विट्वासी वाटती ॥ २५०१ ॥

येर साधारण असो ॥ क्रोधें ये ऐसें दिसों ॥
अता नरक सागरी वसों ॥ नये कासया ॥ २५०२ ॥

लोभचिन्हा दुष्टी अर्जुना ॥ विद्या तो आयळा प्राणा ॥
देवेली करुनि खंचना ॥ गांठी बाधे ॥ २५०३ ॥

तो माना दुष्टी जोडाया ॥ नाचाचा नाथा नेदावा ॥
यत्ने ठेवया ॥ तो येवु कैसा करुनि ॥ २५०४ ॥

धर्मसी चाळी वीर ॥ कर्म नाशलें समग्र ॥
गुरुदेव पितर ॥ ययांचा क्षोभु ॥ २५०५ ॥

तेथे भागु ईश्वराचा ॥ आणि यज्ञांघें देवांचा ॥
अतोदी शिवा शिवाचा ॥ अगु वर्ते ॥ २५०६ ॥

नेहिन तयाने तयाने ॥ तयाचा क्षोभु तेथें वर्ते ॥
अग्नि जोडिता जोडिता ॥ अमत्ये ॥ दुक्ते माना ॥ २५०७ ॥

लोभे धर्मार्णव तो विद्या ॥ अग्नी घेइजे या सर्वा ॥
मग शीघ्र पाविजे तीरवा ॥ तेणें योगें ॥ २५०८ ॥

अमत्या ये मित्रो मित्रली ॥ अता नरकु तो अति जवळी ॥
समागी येगे मर्तो न्यायाची ॥ तो देगे पुर्यु ॥ २५०९ ॥

मिश्रु जो प्रवेशना ॥ तो शीघ्रचि तेथे गेला ॥
नरक सागड संचला ॥ जये ठांडें ॥ २५१० ॥

॥ आत्मनोनाशनं ॥ ००० ॥

जो महिजे आत्मनाशु ॥ तो हे त्रय जगिजगसु ॥
 यया आश्रयी पुरुषु ॥ तो आत्मनाशही गा ॥ २५११ ॥
 हे बुद्धीचे परिशोधक ॥ विषाहनि बाधी अर्थक ॥
 अमागी पदवी लोह ॥ येथे दुष्टे ॥ २५१२ ॥
 वर्णासमूनि चळले ॥ आश्रमासमाज नाशले ॥
 माणूसगण जनी सारिले ॥ यया कर्षित ॥ २५१३ ॥
 देशचे जाले वैरी ॥ असुग भावनि ये ममारी
 ते तथा अत्यजगुणि ॥ दुष्ट दंडिले ॥ २५१४ ॥
 मुमुक्षु न पाताली दुष्टी ॥ द्रावण न क्विती गोष्टी ॥
 ते नाशले गा किरीटी ॥ धर्वसेन ॥ २५१५ ॥
 नाशलें तयांचें मन ॥ काम संकल्पी कर्षन ॥
 दिवा रात्री चितन ॥ अनर्थांचें ॥ २५१६ ॥
 क्रोधे आणि अहंकारे ॥ सारंगी भूत सचें ॥
 आता तो वेगु उतरे ॥ ऐसे केचे ॥ २५१७ ॥
 अनर्थावरि किरीटी ॥ लोभें घातली मिठी ॥
 जैमी सारंगी पेंटी ॥ न सोडी जीव ॥ २५१८ ॥
 भक्तीलागि काजा नये ॥ ऐसे निव्वन जाते अहे ॥
 कर्म वैराग्य हे सोये ॥ सारंगली तेजे ॥ २५१९ ॥
 विवेक दीगु मानहत्या ॥ अध्यामु योग तेजा ॥
 पुढे पुरुष नाशला ॥ तो काजा नये ॥ २५२० ॥
 वर्णासमाज नाशला ॥ भक्ता समूनि उन्विता ॥
 कामे क्रोधे विटळला ॥ लोभे जो नर ॥ २५२१ ॥
 ऐसें आपुलें नाशन ॥ नरक द्वार हें जाण ॥
 अमुगभावाचे कारण ॥ विविध हे जे ॥ २५२२ ॥

॥ तस्माद् ॥ ००० ॥

ते स्वहितते वेदी ॥ स्वहित माणी विवेदी ॥
 तथा कर्णे शुद्धबुद्धी ॥ येऊ करावे ॥ २५२३ ॥

॥ एतत् त्रयं त्ययेत् ॥ ००० ॥

कामु क्रोधु लोभु ज्ञेय ॥ प्रत्यक्षु जें हे त्रय ॥
तें सांडावें सकार्य ॥ सर्वथा कीं ॥ २५२४ ॥

हृदयस्थ त्रिष जणोनि ॥ सांडिजे जैसे वमूनि ॥
मग ते पुडती पातोनि ॥ न घालिजे मुग्धी ॥ २५२५ ॥

व्याघ्र सांडिला वनी ॥ तो पुडती पाहावा हें मनी ॥
मुग्धे त्राण धनु पाणी ॥ कदाकाळी ॥ २५२६ ॥

बाणधूमि पळाला ॥ तो पुडती न ये त्या स्तळा ॥
शिरातले जीर्ण का बला ॥ म्हागोनिया ॥ २५२७ ॥

भुजगु सांडिला गळाचा ॥ पुडती संगु तयाचा ॥
न करी ऐसा तिरीचा ॥ त्यागु करावा ॥ २५२८ ॥

मिसाची उकले मिठी ॥ पळता धाप न सटे पोटी ॥
मागुती घेउ देता भेरी ॥ ने घे मन ॥ २५२९ ॥

तैमा उजजलाचि वेगु ॥ योगी होये असगु ॥
साडी अगट अमागुं ॥ मागीं लागे ॥ २५३० ॥

उजजलाचि वेगु न सुटे ॥ ते चिन्ह जाणावे वेगुटे ॥
पाहिल्या मग न तुजे ॥ कामु क्रोधु लोभु ॥ २५३१ ॥

उजजलाचि आगारी ॥ करये अर्जुना अवधारी ॥
ते शिस्तोना देगुभरी ॥ जलोनि जाये ॥ २५३२ ॥

॥ श्लोक ॥

एषिमुक्त कीर्त्येय तमेन्द्रैर्निर्भिन्नः ।
अनान्दान्मनः श्रेयस्ततो यन्ति पयः गतिम् ॥ २२ ॥

॥ हे कीर्तिय ॥ ००० ॥

अवधारी कुतीनदना ॥ हे असु भव गा अर्जुना ॥
येही विकार नाना ॥ असुरीचे ॥ २५३३ ॥

सकला असुधर्मा हे बीज ॥ सगितले जण तुज ॥
आता निगेतग सज्ज ॥ ते तू अवधारी ॥ २५३४ ॥

॥ एतः त्रिभिः तपोद्वारैः ॥ ००० ॥

कामु क्रोधु लोभु तिहरी ॥ उठिलि आपणाचियाम्भुनि ॥

आपुला केवळ अज्ञानी ॥ महाद्वारे ॥ २५३५ ॥

येहीं नरकाप्रति जायिजे ॥ ते सहसा पुनरपि न पातिजे ॥

म्हणौनि पाडवा जाणिजे ॥ या तिहरी तपोद्वारी ॥ २५३६ ॥

॥ विमुक्तः नरः ॥ ००० ॥

सुटला विवेके नरू ॥ मग तो न म्हणावा अमरू ॥

येरू अमुरीचा विकारू ॥ तो गेला उडोविया ॥ २५३७ ॥

॥ आत्मनः श्रेयः ॥ ००० ॥

मग उरला निजसत्वेसी ॥ प्रकाशु होये बुद्धीसी ॥

मन सांडूनि विषयासि ॥ स्वच्छ होये ॥ २५३८ ॥

वैराग्य उपजे देती ॥ प्रेम सदगुरूचा छाड ॥

तेथे गुरूचाक्य होये समये ॥ तेणे मग ॥ २५३९ ॥

शाम्भार्य होये योग्यता ॥ योजवि पडे आत्महिता ॥

मग आपणा श्रेय ते गुरूचाक्यता ॥ जाणोनिया ॥ २५४० ॥

॥ आचरनि ॥ ००० ॥

आचरे आदो बटुते ॥ प्रवर्तना साधन पथे ॥

मग पुढें तथा साधकते ॥ वैसी गति ॥ २५४१ ॥

॥ ततः ॥ ००० ॥

तरि आस्तेचा अतिभरू ॥ स्वच्छे युक्तु शिक्तु नरू ॥

प्रजेतें पावला गुरू ॥ आगधूनि ॥ २५४२ ॥

तदनुमारे प्रेतु कृपिता ॥ ज्ञानयोग मने पार्थ ॥

जालीं असतां योग्यता ॥ तथा नंतरें ॥ २५४३ ॥

॥ परांगतिं यांति ॥ ००० ॥

आपुलेनि स्वानुभवे ॥ सायोज्य मोक्षने पावे ॥

जीवा ब्रह्माभेदु न सभवे ॥ ऐने होवे ॥ २५४४ ॥

यालागि अमुरी परी ॥ मुटने तिहरी तपोद्वारी ॥

आत्मज्ञानें अवधारी ॥ परमागती तें ॥ २५४५ ॥

पावरी जाण सुधर्म ॥ विघेसीं होती ब्रह्म ॥
 यातणि अर्जुना गुणधर्म ॥ तेचि बोखटे ॥ २५४६ ॥
 गुणीचि अमुत्त्व लागे ॥ गुणीचि तें फिटे अवघे ॥
 येथ चुके तोचि अमार्गे ॥ लागे नरू ॥ २५४७ ॥
 आता तू बोलसील वचन ॥ कवणा लागती असुर गुण ॥
 ते कैसे वर्तली दृष्टीन ॥ नेणते प्राणी ये ॥ २५४८ ॥

॥ श्लोक ॥

यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तते कामकारतः ।
 न स मिथिदमवाप्नोति न सुखं न परां गतिम् ॥ २३ ॥

॥ यः ॥ ००० ॥

तरि जन्माणामूनि जयाते ॥ अज्ञानाचाचि संगु वर्ते ॥
 जे नेणती शास्त्र श्रवणाते ॥ पामर पशु ॥ २५४९ ॥
 प्रातःकाळीचि उठिता ॥ मूत्रपुगीशाची व्यथा ॥
 तपावरि जे चिता ॥ ते उदमपूर्तीची ॥ २५५० ॥
 माध्याह्नी शुभ्राग्रासा ॥ घाग्राजि आडवळसा ॥
 स्नानसाध्या ते ग्रामा ॥ माजि अवघी ॥ २५५१ ॥
 नाशे कामा रीती भोजन ॥ मग क्रीडावी नोदें काळक्षेपन ॥
 दूतमारिणतु जीवन ॥ लाळन अपत्याचें ॥ २५५२ ॥
 ऐमा सयकाळ पावला ॥ कामाची उपजे चित्ता ॥
 तेचि सोमणी कविता ॥ समयो पावे ॥ २५५३ ॥
 मग स्त्री कामी अभिगनु ॥ कुत्ती तें न पावे चित्तु ॥
 द्रव्ये भक्षिती बहुनु ॥ शेषके तीं ॥ २५५४ ॥
 इच्छा न पुढे रमता ॥ मग निद्रा भूत होये अवचिता ॥
 मृगश्रेया पाहुमुता ॥ देहो टाकी ॥ २५५५ ॥
 उठिता पूर्ववत्प्रकारे ॥ दिनु घाली तेणेचि व्यापारें ॥
 तो पशू द्विपादु निर्धारे ॥ आम्ही म्हणितला ॥ २५५६ ॥
 जयाची सभा अर्जुना ॥ सती वर्तिली विचाराण ॥
 काम क्रोध सभय न ॥ लोभाची जेथे ॥ २५५७ ॥

जन्मे ऐसियाचा उदरी ॥ सगती वाढे गा अग्यामी ॥

जाणता होये व्यापारी ॥ तेव्हेही कैसा ॥ २५५८ ॥

आपुलेनि कुमते कुशळु ॥ बहुमालु होये वाचाळु ॥

व्यापारी दक्षु अनिर्मळु ॥ वासनेचा ॥ २५५९ ॥

ऐसा जो की नरु ॥ जया नाही शास्त्र गुरु ।

तो वाचेचा अधरु ॥ काये करी ॥ २५६० ॥

॥ शास्त्रविधिं उत्सृज्य ॥ ००० ॥

शास्त्रविधिने सादुनि ॥ तेथे दोषु आणुनि ॥

हे व्यर्थ अजये म्हणौनि ॥ जमी उग्यामी ॥ २५६१ ॥

आचमनीयच प्रमाण ॥ उदक करावे प्राशन ॥

न्यून अधिक सुगणान ॥ हे काये म्हणे ॥ २५६२ ॥

यज्ञी पशु मागवे ॥ ऐसी हिंसा ते पाप नहे ।

ऐसिया शास्त्रा विश्वासाये ॥ म्हणे काये ॥ २५६३ ॥

प्रसन्न येकाचे अन्न ॥ मांडावे विटाळले म्हणौनि ॥

तेथि बहुमाल ते प्रेक्षुन ॥ शुध्द करावे ॥ २५६४ ॥

ये अर्थी काये देखिले ॥ युक्ती नये योजिले ॥

मग मोटे म्हणौनि साधिले ॥ धर्मशास्त्र ॥ २५६५ ॥

स्नाने पातक जाये ॥ ये अर्थी प्रमाण काये ॥

केले ते विसरता नये ॥ शुभाशुभ ॥ २५६६ ॥

शास्त्रे वादा प्रवर्तली ॥ ती परममा मिथ्या जाली ।

आता साच कवणचि बोलौ ॥ आम्ही मानवी ॥ २५६७ ॥

वेद ते धर्म संवाद ॥ तयाचे अनंत भेद ॥

पशु प्रत्यक्ष प्रमाणमिध्द ॥ न होनी ॥ २५६८ ॥

अग्नीधें कविता आवाहान ॥ कुड पेटावे इधमजीण ।

वरुणमूले जीवन । प्रत्यक्ष होवावे ॥ २५६९ ॥

ऐसा कुयुक्तीचेनि वळे ॥ वाचनु बोलें सगळे ॥

मग शास्त्रविधान जितुले ॥ तितुले सादुनि ॥ २५७० ॥

इच्छा ते द्रव्य खाये ॥ म्हणे पशु पक्ष कै अहे ॥

मना माने तेथे जाये ॥ आचमणीनु ॥ २५७१ ॥

विधाने शोनु न करी ॥ स्नान सध्येचा वैरी ॥

येऊ तो अळसी शरीरीं ॥ म्हणौनि साडी ॥ २५७२ ॥

उभाचि सोडी मळमूत्र ॥ विदेलचि नासी घर ॥

माझा येना शरीरी ॥ ओले न करी ॥ २५७३ ॥

देऊ दुष्टरूप देखौनि ॥ कर्म साडीलें नेणोनी ॥

शरसी दूषण ठेरोनि ॥ आचार साडिती ॥ २५७४ ॥

शस्त्र विधाने आचरता ॥ उबगले परि ते पार्थी ॥

देह व्यापारे श्रमता ॥ पुरे न म्हणती ॥ २५७५ ॥

द्रव्याहाणे परसेजा ॥ करिता नाही विसावा ॥

पारी दिगमू अघचा ॥ तयाचि वारी ॥ २५७६ ॥

सविश्रय हयविश्रय ॥ परविश्रय नगविश्रय ॥

कन्यविश्रय मासविश्रय ॥ इच्छा ते करणें ॥ २५७७ ॥

समजली तेचि भोगाची ॥ स्त्री ते येकीचि अघची ॥

अणुन्ही आगि पागी ॥ हे कथा कल्पना ॥ २५७८ ॥

जे विद्या ते पोटाळागी ॥ बाळपणापासुनि अवघी ॥

परूनिया परी जगी ॥ विचो जो नरु ॥ २५७९ ॥

॥ सः ॥ ००० ॥

तो अकदा पगू परी ॥ इद्रिया गणाचां व्यापारीं ॥

शिवयभक्तु इच्छाचारी ॥ तेणे कुकर्मे ॥ २५८० ॥

॥ न सिद्धिअवाप्नोति ॥ ००० ॥

न पडे साधो ज्ञाना ॥ ना स्वरूपता सामिप्यता ना सलोक्तता ॥

मोघु नाही शिर्कर्मवता ॥ भवमेन ॥ २५८१ ॥

॥ न सुखं ॥ ००० ॥

तो नित्यबध्दु सक्तारी ॥ अमुर भाव त्याचां शरीरीं ॥

मुगड न पडे सर्वां प्रकरी ॥ कष्टी होये ॥ २५८२ ॥

जन्मेजन्मी तयने ॥ सतेंपु कैसा तो न वर्ते ॥

पात्रे या अमुर येनीते ॥ दुगचरी ॥ २५८३ ॥

॥ न परांगति ॥ ००० ॥

काम क्रोधा लोभा म्हाजन ॥ जाले असमा नित्य मन ॥

ते परब्रह्मप्राप्ति निर्गुण ॥ ते कैसे न पावती ॥ २५८४ ॥

या लागि संगोपासाव कुयुक्ति ॥ वेदी शास्त्री होये अभक्ती ॥

मग शास्त्रविधाने सोडिती ॥ अज्ञाते नग ॥ २५८५ ॥

तेथे वर्तता अर्थ कामे ॥ घडती अगरे कुसर्मे ॥

स्वधर्मी दागु अजगमे ॥ तो सुटे सर्वदा ॥ २५८६ ॥

कुकर्मे रजतम उत्पन्न ॥ कामक्रोध लोभ गहन ॥

जितुले अमुग भाव जग ॥ जितुले प्राप्ति होयी ॥ २५८७ ॥

कर्मापासाव अमुगी ॥ उत्पन्न होये समुगी ॥

यालागि सुखयन्त्र पैरी ॥ मग मुखांना ॥ २५८८ ॥

तेथे काये विहित करावे ॥ अविहित काय न कराव ॥

हा विचारुचि न संवे ॥ कदाकाली ॥ २५८९ ॥

विहिते जोडे कर्णु अर्थ ॥ अविहिते कर्णु अर्थ ॥

ऐमे न कळे म्हाजुं ॥ तेथेच नुस ॥ २५९० ॥

अविहित दिमे काज ॥ विहित न स्वैचि म्हाज ॥

उफरटि ज्ञान बुझ ॥ होये अज्ञाना ॥ २५९१ ॥

विहित जाले अविहिता ॥ अविहित सर्व सविहित ॥

अनर्थ आवडती अर्थ ॥ अनर्थ मानली ॥ २५९२ ॥

अज्ञाना ऐमेचि घडेची ॥ नवल न हे येथे कर्णुचि ॥

यालागि कृपा तयाची ॥ उपजलि ईश्वरा ॥ २५९३ ॥

तेजें रचिले हे वेद ॥ वर्णश्रम केले भेद ॥

प्रयोजिले शास्त्रवाद ॥ तयावरि ॥ २५९४ ॥

आतां ते शास्त्र जाणवे ॥ कर्म नये ते न करावे ॥

आज्ञा समर्थाचि करावे ॥ तेचि कर्म ॥ २५९५ ॥

तेथे जो पाहे कारण ॥ तयावरि पडे विघ्न ॥

ते आज्ञाचि प्रमाण ॥ ईश्वराची ॥ २५९६ ॥

वेदुवाणी ईश्वराची ॥ शास्त्राची वंती ते अर्थु तेचि ॥

वचने अर्थु म्हाजुंची ॥ ती तदनुगुणचि म्हाजुंची ॥ २५९७ ॥

तेथें हेतु पाहाताचि अभक्ति ॥ करू नये आपुली युक्ति ॥
पाहिजे आपणा उत्तम गति ॥ तरि हे ऐसें ॥ २५९८ ॥

॥ श्लोक ॥

तस्माच्छास्त्रं प्रमाणं ते कार्याकार्यं व्यवस्थितौ ।
ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्तं कर्म कर्तुमिहाहंसि ॥ २४ ॥

॥ तस्मात् ॥ ००० ॥

म्हणौनि तया कारणे ॥ अर्जुना ते श्रीकृष्णु म्हणे ॥
आईके पार्था बोलणे ॥ आर्यनीतीचे ॥ २५९९ ॥

॥ ते ॥ ००० ॥

तू दैवी संपत्तीयुक्तु ॥ विशेषे माझा भक्तु ॥
भाविकु आणि धिरक्तु ॥ ऐसिया तु ते ॥ २६०० ॥

॥ कार्याकार्यव्यवस्थितौ ॥ ००० ॥

कार्या अकार्याची व्यवस्था ॥ जाणो उपजली असतां ॥
काये करावें म्या आतां ॥ न करावे काय ॥ २६०१ ॥
ऐसी अवस्था जे उपजली ॥ तै स्वयुक्ति पाहिजे सांडली ॥
मग ऐसिये वासनेचां काली ॥ ज्ञानार्थ उतें ॥ २६०२ ॥

॥ शास्त्रं प्रमाणं ॥ ००० ॥

शास्त्रचि आधी प्रमाण ॥ जे सर्वज्ञ ईशाचे ज्ञान ॥
येयेचि अर्थी जाण ॥ प्रवर्तविले तेणे ॥ २६०३ ॥

॥ इह ॥ ००० ॥

तू असता ये संसारि ॥ गुणयुक्तु स्खळू शरीरी ॥
युक्ती न करी दुसरी ॥ तयाहूनि ॥ २६०४ ॥

हरि : ॐ तत्सद् इति श्रीमद्भगवद्गीता
सुपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे
श्रीकृष्णार्जुन संवादे श्री दिगंबरानुचरविरचित
गीतानामे टीकायामं देवासुरसंपन्दिविभागे नाम

बोद्धशोष्याय : ॥

॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

ॐ शान्तिः । शान्तिः । शान्तिः ॥

कठीण शब्दाचा अर्थ/कोश

अग्रिकु - अग्रेसर	दंधी - दही	रात्रीदिवा - रात्रिदिवस
अध्येन - अध्ययन	दंभ - दोंग	राचभ - गाढव
अनकु - अग्नी	दहवी - दहन	
अपदा - संकट	दिनकर - सूर्य	लटिका - छोटा
अंबर - आकाश	दिवारात्री - दिवस-रात्र	लवण - मीठ
अभ्यंतर - अंतःकरण		
अमित - अमर्याद	धाकली - धाकटी	वापी - विहीर
अवेव - अवयव		वामन - ठेंगणा
	नग - पर्वत	व्याघ्र - बाघ
आंन्र - आंबा	निष्ठुर - निर्दय	विधु - विभी
आळुमाळु - थोडे, लहान	निःपाप - निष्पाप	वित्पत्ती - उत्पत्ती
		विपत्ती - संकट
उदक - पाणी	प्रथमु -	
उदंड - पुष्कळ	परदारा - परस्त्री	वीळ - दिवस
	पवन - बारा	
काज - काम	पांडुपूत्र - अर्जून	शंकला - गुंखला
काष्ट - लाकुड	पांश - प्रवासी	शोचू - पवित्र
कुंजर - हत्ती	पार्थ - अर्जून	श्रोत्र - कान
कुमत - वाईट मत	पारुष्य - कठोरपणा	समस्त - सर्व
कृपण - कंजुष	पितर - पिता	साच - खरे
	पीयूष - अमृत	सांडणे - त्याग करणे
खोकरी - पोकळ		स्वादुळ - स्वादीष्ट
	फेन - फेस	सारंगधर - श्रीकृष्ण
ग्रास - घास		मुकुत - पुष्प
गुंण - गुंतणे	मछर - मत्सर	मुढे - शुद्ध
	महती - मोठेपणा	सोम - एव विशिष्ट
		ननस्पती
घट - मातीचे भांडे	मायेर - माहेर	
	मृदु - मऊ	
जामून - ठेंगणा	मुमुक्षु - मोक्षाचा इच्छुक	क्षर - झीजणे
जिऊ - जीव		मुपित - भुकेला
	याती - जात	
डंब - दंभ		

संदर्भ ग्रंथ

- १) ग्रंथमाला मासिक, शके १८२४
- २) दासोपंतकृत गीतार्णव : १८ वा अध्याय एक भाषिक अध्यास - डॉ. गो. मु. मोहोळकर
- ३) दासोपंतांची पासोडी - न. शे. पोहनेरकर
- ४) प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, भाग ४ - अ. ना. देशपांडे
- ५) प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास - ल. रा. पांगारकर
- ६) भगवद्गीतेचे तीन टीकाकार - डॉ. वि. रा. करंदीकर
- ७) मराठी वाङ्मयाभिरुचीचे विहंगावलोकन - प्रा. रा. श्री. जोग
- ८) महाराष्ट्र सारस्वत - वि. ल. भावे
- ९) सद्गुरुदासविरचित दासोपंत चरित्र - डॉ. हरिहर मातेकर
- १०) सांस्कृतिक संचित - डॉ. वि. रा. करंदीकर

शासकीय फोटोझिको मुद्रणालय पुणे - ४११ ००१.
